

gospodarek wschodzących: prognoza wzrostu Indii na nadchodzący rok budżetowy 2025–2026 wynosi między 6,3% a 6,8%²¹.

Globalne częściowe ożywienie gospodarcze – wbrew konfliktom o różnym charakterze i rosnącemu poziomowi zadłużenia – było możliwe m.in. dzięki wzrostowi poziomu zagranicznych inwestycji bezpośrednich. O ile według *World Investment Report 2024* globalne bezpośrednie inwestycje zagraniczne (BIZ) spadły o 2% do 1,3 bln USD w 2023 r. właśnie w wyniku wcześniejszego spowolnienia gospodarczego i rosnących napięć geopolitycznych, o tyle tylko w pierwszej połowie 2024 r. globalne przepływy BIZ wzrosły do 802 mld USD, co pozwala prognozować wzrost na koniec 2024 r.²²

Handel światowy w 2024 r.

Analogicznie do przepływów inwestycji bezpośrednich, w 2024 r. obserwowano stopniowe ożywienie handlu światowego pomimo utrzymujących się zagrożeń spadkowych. Zgodnie z prognozami Światowej Organizacji Handlu (World Trade Organization, WTO) światowy handel towarami odnotuje wzrost o 2,7% w 2024 r. Jeżeli dotychczasowe trendy zostaną utrzymane, wolumen światowego handlu towarami prawdopodobnie wzrośnie o 3,0% w 2025 r.²³ Wynik ten jest jednak silnie uzależniony od sytuacji geopolitycznej i działań podejmowanych w Stanach Zjednoczonych od czasu inauguracji Donalda Trumpa oraz możliwych działań odwetowych. Napięcia geopolityczne i zwiększona niepewność polityki gospodarczej oraz prawdopodobne nasilenie wojen celnych stwarzają poważne ryzyko dla handlu światowego w 2025 r.²⁴

Pozytywne trendy w rozwoju handlu światowego w 2024 r. potwierdzają najnowsze wyniki barometru handlu towarami WTO²⁵, zgodnie z którym

²¹ N. Ohri, S. Acharya, „India economy report predicts sluggish growth, pushes for more reforms”, Reuters, 31 stycznia 2025 r., <https://www.reuters.com/world/india/indias-economy-forecast-grow-63-68-202526-sources-say-2025-01-31/> (dostęp: 16.02.2025).

²² UNCTAD, *2024 World Investment Report. Overview*, United Nations, UNCTAD 2024; OECD, „New OECD FDI data: trends, impacts and regulations”, Blog, 6 listopada 2024 r., <https://www.oecd.org/en/blogs/2024/11/oecd-fdi-data-impacts-regulation.html> (dostęp: 16.02.2025).

²³ WTO, „Global goods trade on track for gradual recovery despite lingering downside risks”, 10 października 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/stat_10oct24_e.htm (dostęp: 11.02.2025).

²⁴ Szerzej na temat wzrostu protekcjonizmu jednostronnego zob. WTO, Trade Policy Review Body, *Trade Policy Review Body – Overview of developments in the International Trading Environment – Annual report by the Director-General – Mid-October 2023 to Mid-October 2024*, 20 listopada 2024 r., WT/TPR/OV/27.

²⁵ Barometr handlu towarami jest złożonym wskaźnikiem dla handlu światowego, dostarczającym w czasie rzeczywistym informacji na temat trajektorii handlu towarami w odniesieniu do ostatnich trendów. Wartości barometru powyżej 100 są powiązane z wolumenami handlu powyżej trendu, podczas gdy wartości barometru poniżej 100 sugerują, że handel towarami spadł poniżej trendu lub spadnie w najbliższej przyszłości. Zob. WTO, „Goods barometer shows

w czwartym kwartale 2024 r. światowy handel towarami nadal rozwijał się w umiarkowanym tempie. Najnowszy odczyt wskaźnika barometru na poziomie 102,7 jest wyższy zarówno od kwartalnego wskaźnika wolumenu handlu, jak i od wartości bazowej 100, co sugeruje, że handel światowy podobnie jak w pierwszych trzech kwartałach 2024 r. również w ostatnim kwartale tego roku wzrośnie. Warto podkreślić, że wszystkie indeksy składowe barometru pozostają na poziomie trendu lub powyżej, z wyjątkiem indeksu komponentów elektronicznych (95,4), który ustabilizował się poniżej trendu. Wskaźniki reprezentujące zamówienia eksportowe i surowce są zgodne z trendem (100,5), podczas gdy te reprezentujące transport lotniczy (102,9), produkty motoryzacyjne (104,0) i transport kontenerowy (105,8) plasują się zdecydowanie powyżej trendu. Zamówienia eksportowe, zwykle najbardziej prognostyczny z komponentów barometru, pozostają bardzo blisko wartości bazowej 100, co sugeruje stały wzrost handlu w najbliższym czasie²⁶.

W trzecim kwartale 2024 r. kwartalny wzrost wolumenu handlu towarami był dodatni w większości regionów z wyjątkiem Europy. Europejskie przepływy handlowe podobnie jak w poprzednich kwartałach spadały zarówno po stronie eksportu (-0,2%), jak i importu (-0,3%), osłabiając globalny wzrost handlu. Europejska produkcja nadal doświadczała przedłużającego się spowolnienia²⁷.

Za sprawą wysokich cen surowców, głównie energetycznych, Wspólnota Niepodległych Państw (WNP), w tym niektóre państwa stowarzyszone i były państwa członkowskie, odnotowała największy kwartalny wzrost eksportu – o 5,4%. Ameryka Północna odnotowała wzrost o 2,1%, podczas gdy Azja i Bliski Wschód – odpowiednio o 1,6% i 1,5%. Ameryka Południowa i Środkowa oraz Karaiby wykazywały skromny wzrost eksportu o 0,2%, podczas gdy dostawy z Afryki wzrosły tylko o ułamek procenta (0,1%). Region WNP był również liderem po stronie importu ze wzrostem o 3,3% kwartał do kwartału w trzecim kwartale 2024 r.²⁸, a następnie plasowała się Afryka z 2,5% i Ameryka Północna z 2,3%. Azja odnotowała wzrost o 2,0%, podczas gdy Bliski Wschód – o 1,0%. Ameryka Południowa i Środkowa osiągnęły wzrost importu o zaledwie 0,6%²⁹.

moderate trade growth as policy uncertainty looms”, 9 grudnia 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/wtoi_09dec24_e.htm (dostęp: 11.02.2024).

²⁶ Ibidem.

²⁷ WTO, „Merchandise trade continues to expand in third quarter of 2024”, 13 grudnia 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/stat_13dec24_e.htm (dostęp: 11.02.2025).

²⁸ Może to być związane z obchodzeniem przez Federację Rosyjską nałożonych sankcji. Towary objęte sankcjami są bowiem pozyskiwane za pośrednictwem krajów WNP w Azji Środkowej oraz Turcji. Zob. ifo Institute/EconPol Europe, „Russia circumventing sanctions via CIS countries and Turkey”, 21 lutego 2024 r., <https://www.ifo.de/en/press-release/2024-02-21/ifo-institute-econpol-europe-russia-circumventing-sanctions-cis-countries> (dostęp: 11.02.2025).

²⁹ Ibidem.

W eksporcie najwyższą dynamikę wzrostu odnotowała Argentyna, gdzie wystąpił wzrost wywozu towarów o 17% pomimo niepewności związanej z reformami gospodarczymi. Wietnam również wyróżniał się pod względem wartości tego wskaźnika – jego eksport wzrósł o 15% w trzecim kwartale 2024 r. w porównaniu z tym samym okresem rok wcześniej. Inne duże gospodarki odnotowały skromniejsze wzrosty, w tym Chiny (5%) i Stany Zjednoczone (3%). Eksport UE z wyłączeniem transakcji wewnątrzunijnych zwiększył się zaledwie o 1%. Ujemne wskaźniki wzrostu eksportu odnotowano natomiast w Japonii (–2%) i Wielkiej Brytanii (–5%)³⁰.

Wysoką dynamiką wzrostu podobnie jak w eksporcie również w imporcie cechował się Wietnam (17%). Wysokie wskaźniki wzrostu importu w trzecim kwartale 2024 r. charakteryzowały też inne gospodarki azjatyckie, w tym Malezję (13%), Tajwan (9%) i Singapur (7%). Z kolei import Stanów Zjednoczonych zwiększył się o 5%, podczas gdy import Chin wzrósł tylko o 2%. W przypadku UE import (z wyłączeniem transakcji wewnątrzunijnych) spadł o 5%. Również Japonia odnotowała spadek importu na poziomie 6%. Najwyższy spadek importu w związku z trwającym kryzysem gospodarczym nastąpił w Argentynie (–22%)³¹.

Zdecydowanie bardziej korzystne perspektywy rozwoju są spodziewane w przypadku handlu usługami, gdzie nie występują bariery celne, nie ma więc zagrożenia wojen celnych³². W pierwszych trzech kwartałach 2024 r. obserwowano bowiem 9-procentowy wzrost globalnej wymiany usług, co wyraźnie kontrastuje z przytoczonymi wskaźnikami dotyczącymi handlu towarami³³. Według WTO usługi w kolejnych latach będą głównym czynnikiem dynamicznego rozwoju handlu światowego³⁴.

W trzecim kwartale 2024 r. eksport usług wzrósł o 16% w Azji, a następnie o 8% w Europie, podczas gdy w Ameryce Północnej, Ameryce Południowej i Środkowej oraz na Karaibach nastąpił wzrost o 7%. Znaczący wzrost odnotowano również w imporcie we wszystkich regionach, co odzwierciedla wysoki popyt na różnorodne usługi³⁵.

Według dostępnych danych najwyższa dynamika wzrostu w trzecim kwartale 2024 r. wystąpiła w transporcie (14%). Jest to związane ze zwiększeniem stawek za fracht w związku z utrzymującymi się zakłóceniami na głównych szlakach

³⁰ WTO, „Merchandise trade continues...”, op. cit.

³¹ Ibidem.

³² WTO, „Global goods trade on track for gradual recovery despite lingering downside risks”, 10 października 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/stat_10oct24_e.htm (dostęp: 11.02.2025).

³³ WTO, „Services trade growth hits new highs in third quarter of 2024”, 3 lutego 2025 r., https://www.wto.org/english/news_e/news25_e/stat_03feb25_e.htm (dostęp: 11.02.2025).

³⁴ Zob. *World Trade Report 2019: The Future of Services Trade*, WTO, Geneva 2019.

³⁵ WTO, „Services trade growth...”, op. cit.

handlowych. Globalne ceny frachtu były bowiem prawie czterokrotnie wyższe niż w trzecim kwartale 2023 r. i wyniosły około 4500 USD. W strukturze regionalnej najwyższą dynamikę wzrostu eksportu usług transportowych odnotowano w Azji, przy czym w Chinach eksport usług transportowych zwiększył się o 47%, a w Singapurze o 40%. Dwucyfrowy wzrost eksportu prognozowany jest również w eksporcie usług turystycznych (10%). Warto podkreślić, że w pierwszych trzech kwartałach 2024 r. globalne wpływy z podróży zagranicznych były o 15% wyższe niż przed pandemią. Wzrost eksportu usług turystycznych oprócz tradycyjnych destynacji odnotowało również wiele gospodarek rozwijających się; w przypadku niektórych państw afrykańskich wskaźniki te były szczególnie wysokie (Namibia 32%, Maroko 19%, Tanzania 18%).

Usługi pozostałe³⁶ w trzecim kwartale 2024 r. wzrosły średnio o 8%. Pewne różnice w dynamice wzrostu w tej kategorii usług są dostrzegalne regionalnie. W Unii Europejskiej i Wielkiej Brytanii eksport w tej dziedzinie wzrósł o 9%, a w Stanach Zjednoczonych o 7%. Szczególnie wysokie wskaźniki wzrostu w tej kategorii odnotowano w wielu gospodarkach na świecie będących na niższym poziomie serwicyzacji niż UE i USA. W takich przypadkach obserwowano nawet dwucyfrowy wzrost; przykładem są m.in. gospodarki Ameryki Południowej i Środkowej oraz Karaibów, które notują bardzo wysokie stopy wzrostu, m.in.: Chile (32%), Argentyna (26%) i Peru (17%)³⁷.

Znaczący wzrost w sektorze usług pozostałych generowały głównie usługi komputerowe, finansowe, biznesowe i ubezpieczeniowe. Usługi komputerowe kontynuowały imponujący wzrost w okresie styczeń-wrzesień 2024 r., a skumulowany eksport w tym zakresie wzrósł na całym świecie o 13%. Szybki wzrost eksportu usług komputerowych odnotowano zarówno w gospodarkach rozwiniętych, jak i rozwijających się, w tym gwałtowny wzrost o 77% w Indonezji oraz silny (o 37%) na Mauritiusie, umiarkowanie wysoki zaś (o 18%) w Stanach Zjednoczonych. Według szacunków WTO eksport usług komputerowych z UE wzrósł o 15% rok do roku w pierwszych dziewięciu miesiącach 2024 r. lub o 10%, jeśli wyłączymy największego eksportera UE, Irlandię. Tak duża dynamika wzrostu jest związana z rozwijającym się outsourcingiem usług informatycznych (IT) i rozwojem oprogramowania. Dodatkowo szybki rozwój handlu elektronicznego i platform cyfrowych przyspieszył ten proces. Rosnące wykorzystanie sztucznej inteligencji, np. do tworzenia chatbotów, uczenia maszynowego i analityki predykcyjnej, a także na potrzeby cyberbezpieczeństwa, jeszcze bardziej dynamizowało globalny popyt na usługi informatyczne. Oczekuje się, że trend ten się utrzyma, ponieważ firmy

³⁶ Niejednorodna grupa usług stanowiąca około 60% całkowitego handlu usługami. W statystykach WTO wyróżnia się trzy główne kategorie usług: transport, turystyka i usługi pozostałe (A. Wróbel, *Międzynarodowa wymiana usług*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 87; WTO, *World Trade Statistical Review 2023*, WTO, Geneva 2023).

³⁷ WTO, „Services trade growth...”, op. cit.

dostosowują się do nowych technologii i preferencji konsumentów w zakresie rozwiązań cyfrowych³⁸.

WTO prognozuje stabilizację tendencji wzrostowych w handlu światowym w 2025 r. Według prognozy z października 2024 r. w 2025 r. spodziewany jest wzrost wolumenu światowego handlu towarami na poziomie 3%. W eksporcie najwyższy wzrost prognozuje się w Azji (4,7%), następnie w Ameryce Północnej (2,9%) i Afryce (2,2%). W dalszej kolejności plasują się Europa (1,8%), WNP (1,7%) i Bliski Wschód (1,0%). Spadek wolumenu eksportu przewidywany jest z kolei w Ameryce Południowej (-0,1%). Również w imporcie najwyższy wzrost ma wystąpić w Azji (5,1%). Na drugim miejscu uplasowała się Europa (2,2%), a na trzecim Ameryka Północna (2%). Kolejne miejsca pod względem wzrostu importu w 2025 r. zajmują *ex aequo* Ameryka Południowa i WNP. W obu przypadkach prognozowany jest wzrost importu na poziomie 1,7%, w Afryce zaś o 1,1%. Z kolei na Bliskim Wschodzie nastąpi spadek importu o -1,1%³⁹.

Prognozy na 2025 r. obciążone są jednak dużym ryzykiem. Ryzyko to obejmuje pogłębiające się konflikty regionalne, rozbieżności w polityce pieniężnej prowadzące do niestabilności finansowej oraz fragmentację łańcuchów dostaw związaną z uwarunkowaniami geopolitycznymi. Istnieje również pewien ograniczony potencjał wzrostu, jeśli cięcia stóp procentowych w gospodarkach rozwiniętych będą miały większy niż oczekiwany pozytywny wpływ na wzrost gospodarczy bez ponownego wzrostu inflacji. Eskalacja konfliktu na Bliskim Wschodzie może mieć negatywne konsekwencje dla globalnych i regionalnych przepływów handlowych. Skutki tego konfliktu są bowiem odczuwalne w innych regionach w postaci zakłóceń w transporcie i wzrostu cen energii z powodu wyższych premii za ryzyko. Wyższe ceny energii osłabiają wzrost gospodarczy w państwach importujących i pośrednio wpływają na handel. WTO obserwuje ponadto rosnącą fragmentację w handlu od początku wojny w Ukrainie. W konsekwencji zarówno eksport, jak i import zmieniają kierunek zgodnie z liniami geopolitycznymi. Na razie trend ten ogranicza się do najmniej złożonych produktów, dla których stosunkowo łatwo jest znaleźć alternatywnych dostawców⁴⁰. Poważne zakłócenia w światowym handlu mogą zwłaszcza przynieść zmiany w polityce handlowej Stanów Zjednoczonych⁴¹, a potencjalne wojny handlowe – znacząco negatywnie wpływając na przedstawioną prognozę.

³⁸ Ibidem. Szerzej: WTO, *Trading with Intelligence. How AI Shapes and is Shaped by International Trade*, WTO, Geneva 2024.

³⁹ WTO, *Global Trade Outlook and Statistics Update: October 2024*, WTO, Geneva 2024, s. 8.

⁴⁰ Ibidem, s. 11.

⁴¹ P. Gospodarczyk, „Nowe cła Trumpa. Decyzja zapadła. Obejmą też kraje UE”, 10 lutego 2025 r., <https://www.money.pl/gospodarka/nowe-cla-trumpa-na-liscie-dwa-surowce-zapadla-decyzja-7123732323064640a.html> (dostęp: 11.02.2025).

System zarządzania handlem światowym w 2024 r.

Rok 2024 w Światowej Organizacji Handlu rozpoczął się od przyspieszenia dynamiki prac związanych z zaplanowaną na luty Konferencją Ministerialną. Trzynasta Konferencja Ministerialna WTO (MC13) odbyła się w dniach 26 lutego – 2 marca 2024 r. w Abu Zabi w Zjednoczonych Emiratach Arabskich⁴². Przewodniczył jej dr Thani bin Ahmed Al Zeyoudi, minister stanu ds. handlu zagranicznego Zjednoczonych Emiratów Arabskich⁴³.

Do najważniejszych rezultatów konferencji należy zaliczyć rozszerzenie organizacji o dwóch nowych członków: Komory i Timor Wschodni, oraz zobowiązanie się członków do aktywnych działań na rzecz reformy WTO, przywrócenia jej funkcjonalności, w szczególności w zakresie systemu rozstrzygania sporów. W tej ostatniej sferze podjęto decyzję, zgodnie z którą do końca 2024 r. zostaną wypracowane nowe rozwiązania dotyczące apelacji⁴⁴. Celem reformy WTO zgodnie z Deklaracją ministerialną z Abu Zabi jest zachowanie i wzmocnienie zdolności wielostronnego systemu handlowego do reagowania na współczesne wyzwania handlowe. Deklaracja ministerialna podkreśla ponadto centralne znaczenie wymiaru rozwojowego w pracach WTO, uznając rolę, jaką wielostronny system handlu może odegrać w przyczynianiu się do realizacji Agendy 2030. Jako istotne zaakcentowano również działania na rzecz wzmocnienia pozycji ekonomicznej kobiet i ich udziału w handlu jako ważnego elementu wzrostu gospodarczego i zrównoważonego rozwoju. Członkowie uznali także rolę i znaczenie usług dla światowej gospodarki, ponieważ generują one ponad $\frac{2}{3}$ globalnej produkcji gospodarczej i odpowiadają za ponad połowę wszystkich miejsc pracy. Zachęcili odpowiednie organy WTO do kontynuowania prac nad przeglądem i wykorzystaniem wszystkich doświadczeń zdobytych podczas pandemii COVID-19 oraz do szybkiego opracowania skutecznych rozwiązań na wypadek przyszłych pandemii⁴⁵.

⁴² Konferencja Ministerialna zgromadziła prawie 4000 ministrów, wyższych urzędników handlowych i innych delegatów ze 164 państw członkowskich WTO oraz obserwatorów, a także przedstawicieli społeczeństwa obywatelskiego, biznesu i światowych mediów. Początkowo zaplanowana na 26–29 lutego, została przedłużona w celu osiągnięcia ostatecznych rezultatów w różnych spornych kwestiach (WTO, „MC13 ends with decisions on dispute reform, development; commitment to continue ongoing talks”, 1 marca 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/mc13_01mar24_e.htm, dostęp: 12.02.2025).

⁴³ WTO, „Thirteenth WTO Ministerial Conference”, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc13_e/mc13_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁴⁴ WTO, Dispute Settlement Reform – Ministerial Decision, WT/L/1192; WT/MIN(24)/37.

⁴⁵ WTO, Abu Dhabi Ministerial Declaration, WT/MIN(24)/DEC.

Tabela 1

Wyniki 13. Konferencji Ministerialnej WTO

Deklaracja ministerialna z Abu Zabi (Abu Dhabi Ministerial Declaration), WT/MIN(24)/DEC	Wzmocnienie współpracy regulacyjnej w celu zmniejszenia barier technicznych w handlu – deklaracja ministerialna (Strengthening regulatory cooperation to reduce technical barriers to trade – Ministerial Declaration) WT/L/1190; WT/MIN(24)/35
Akcesja Związku Komorów – decyzja ministerialna (Accession of the Union of the Comoros – Ministerial Decision), WT/L/1186; WT/MIN(24)/31	Deklaracja w sprawie precyzyjnego, skutecznego i operacyjnego wdrożenia postanowień dotyczących szczególnego i zróżnicowanego traktowania zawartych w Porozumieniu w sprawie stosowania środków sanitarnych i fitosanitarnych oraz Porozumieniu w sprawie barier technicznych w handlu – deklaracja ministerialna (Declaration on the precise, effective and operational implementation of special and differential treatment provisions of the Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures and the Agreement on Technical Barriers to Trade – Ministerial Declaration), WT/L/1191; WT/MIN(24)/36
Akcesja Demokratycznej Republiki Timoru Wschodniego – decyzja ministerialna (Accession of the Democratic Republic of Timor-Leste – Ministerial Decision) WT/L/1187; WT/MIN(24)/32	Reforma rozstrzygania sporów – decyzja ministerialna (Dispute Settlement Reform – Ministerial Decision) WT/L/1192; WT/MIN(24)/37
Program prac dotyczący małych gospodarek – decyzja ministerialna (Work programme on small economies – Ministerial Decision) WT/L/1188; WT/MIN(24)/33	Program prac w dziedzinie handlu elektronicznego – decyzja ministerialna (Work Programme on Electronic Commerce – Ministerial Decision) WT/L/1193; WT/MIN(24)/38
Płynne środki wsparcia przejściowego na rzecz krajów przechodzących z kategorii LDC – decyzja ministerialna (WTO Smooth Transition Support Measures in Favour of Countries Graduated from the LDC Category – Ministerial Decision) WT/L/1189; WT/MIN(24)/34 WTO	TRIPS: nienaruszanie i skargi sytuacyjne – decyzja ministerialna (TRIPS non-violation and situation complaints – Ministerial Decision), WT/L/1194; WT/MIN(24)/39

Źródło: opracowanie własne na podstawie: WTO, Documents – Thirteenth WTO Ministerial Conference, https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc13_e/documents_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

Efektem konferencji jest również decyzja ministerialna, która stanowi mandat do przeglądu przepisów dotyczących specjalnego i zróżnicowanego traktowania (*special and differential treatment, S&DT*) dla krajów rozwijających się i najsłabiej rozwiniętych (*least developed countries, LDCs*) w celu uczynienia ich bardziej precyzyjnymi, skutecznymi i operacyjnymi. Członkowie WTO

uzgodnili też decyzję ministerialną w sprawie konkretnych środków ułatwiających wyjście z kategorii krajów najsłabiej rozwiniętych. Ponadto przyjęto decyzję ministerialną potwierdzającą zobowiązanie do realizacji programu prac dotyczącego małych gospodarek. W dziedzinie handlu elektronicznego przyjęto decyzję ministerialną zobowiązującą Radę Generalną do przeprowadzania okresowych przeglądów programu prac w zakresie handlu elektronicznego w celu przedstawienia zaleceń dotyczących działań na konferencji ministerialnej. Członkowie zgodzili się również utrzymać obecną praktykę nienakładania cel na transmisje elektroniczne do 14. Konferencji Ministerialnej (MC14) lub do 31 marca 2026 r., w zależności od tego, co nastąpi wcześniej. Przedmiotem decyzji ministerialnej było także przedłużenie moratorium na nienaruszanie i skargi sytuacyjne dotyczące Porozumienia w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (TRIPS⁴⁶) do MC14. Przyjęto również deklarację w sprawie wzmocnienia współpracy regulacyjnej w celu zmniejszenia barier technicznych w handlu (*technical barriers to trade*, TBT) (tabela 1).

W trakcie 13. Konferencji Ministerialnej osiągnięto postęp w negocjacjach plurilateralnych w ramach tzw. wspólnych inicjatyw (*joint initiatives*)⁴⁷. Ministrowie reprezentujący 123 członków WTO wydali 25 lutego 2024 r. Wspólną Deklarację Ministerialną z okazji finalizacji Umowy o ułatwieniach inwestycyjnych dla rozwoju (*Investment Facilitation for Development*, IFD). W trakcie konferencji ogłoszono również wejście w życie nowych dyscyplin odnoszących się do krajowych regulacji dotyczących usług. Te nowe rozwiązania mają obniżyć koszty handlu o ponad 125 mld USD na całym świecie. Jest to inicjatywa, którą wspiera 72 członków organizacji. Jej celem jest ułatwienie handlu usługami dzięki usprawnieniu i uproszczeniu procedur regulacyjnych. Warto podkreślić, że po raz pierwszy w historii porozumień WTO w przyjętym dokumencie zawarto formalne zobowiązanie do zapewnienia niedyskryminacji między mężczyznami i kobietami przy ubieganiu się o zezwolenia na świadczenie usług⁴⁸.

W trakcie 13. Konferencji Ministerialnej udało się wprowadzić zdynamizować prace nad drugą częścią Porozumienia w sprawie subsydiów w sektorze

⁴⁶ TRIPS – Agreement on trade-related aspects of intellectual property rights.

⁴⁷ Podczas 11. Konferencji Ministerialnej w grudniu 2017 r. podobnie myślące grupy członków WTO wydały wspólne oświadczenia w sprawie postępów w dyskusjach na temat handlu elektronicznego, opracowania wielostronnych ram dotyczących ułatwień inwestycyjnych, uruchomienia grupy roboczej ds. mikroprzedsiębiorstw oraz małych i średnich przedsiębiorstw (MSME) oraz postępów w toczących się rozmowach na temat krajowych regulacji w handlu usługami. Grupy te są otwarte dla wszystkich członków WTO. Część członków WTO neguje możliwość prowadzenia negocjacji w ramach WTO w tej formie. Przykładowo Indie i RPA uznają prace tych grup za nielegalne. Zob. WTO, „Joint initiatives”, https://www.wto.org/english/tratop_e/jsi_e/jsi_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁴⁸ WTO, „MC13 ends with decisions...”, op. cit.

rybołówstwa, ale nie doszło do zakończenia rozmów w tym zakresie. W kwestii rolnictwa pomimo intensywnych negocjacji członkowie WTO również nie doszli do porozumienia. Rozbieżności dotyczyły w szczególności sprawy utrzymywania zapasów publicznych (*public stockholding*, PSH) do celów bezpieczeństwa żywnościowego oraz harmonogramów, oczekiwanych wyników i zakresu elastyczności, która ma być zapewniona importowi żywności przez kraje najbardziej narażone na ograniczenia eksportowe. Znaczącym postępowaniem w tym zakresie jest opracowanie draftu dokumentu, który będzie przedmiotem dalszych prac WTO. Oprócz tych dwóch zagadnień również wszelkie inne kwestie, które omawiano w trakcie MC13, a w odniesieniu do których nie udało się osiągnąć konsensusu, będą przedmiotem dalszych prac organizacji⁴⁹.

Po zakończeniu MC13 w kolejnych miesiącach 2024 r. dokonał się w szczególności znaczący postęp w zakresie reformy rozstrzygania sporów. Nie udało się jednak dotrzymać założonego terminu zakończenia prac w tym obszarze, chociaż wypracowano projekt dokumentu negocjacyjnego w sprawie reformy systemu apelacyjnego, który m.in. zawęży roszczenia podlegające przeglądowi w ramach odwołania, doprecyzowuje rolę sędziów oraz wzmacnia przestrzeganie ram czasowych procedury⁵⁰.

Priorytetowym obszarem negocjacji w WTO w 2024 r. były również subsydia dla rybołówstwa. Kontynuowano prace nad drugą częścią tego porozumienia, a także osiągnięto znaczący postęp w procesie wejścia w życie jego pierwszej części. Do wejścia w życie dokumentu przyjętego podczas 12. Konferencji Ministerialnej – po złożeniu formalnej akceptacji przez ambasadora Kamerunu Salomona Ehetha na posiedzeniu Rady Generalnej w dniu 16 grudnia 2024 r. – pozostały jeszcze 23 dokumenty ratyfikacyjne. Kolejnych 10 dokumentów ratyfikacyjnych jest spodziewanych na początku 2025 r. Tym samym w stosunkowo krótkim czasie należy oczekiwać finalizacji tego procesu, być może na 14. Konferencji Ministerialnej w Kamerunie w marcu 2026 r. Jest również szansa na zakończenie do tego czasu obecnych prac w kwestii subsydiów dla rybołówstwa⁵¹.

Analizując prace WTO w 2024 r., warto zwrócić uwagę na próbę włączenia Umowy o ułatwieniach inwestycyjnych na rzecz rozwoju (IFD) do załącznika 4⁵² do porozumienia z Marrakeszu. Wniosek ten popiera 126 członków organizacji. Również członkowie WTO uczestniczący we wspólnej inicjatywie

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ WTO, „General Council Chair welcomes ‘significant progress’ in dispute settlement reform talks”, 17 grudnia 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/gc_17dec24_e.htm4 (dostęp: 12.02.2025).

⁵¹ Ibidem.

⁵² Załącznik ten w przeciwieństwie do pozostałych zawiera porozumienia fakultatywne. W pozostałych przypadkach umowy dołączone do porozumienia z Marrakeszu są obligatoryjne dla członków WTO.

w sprawie handlu elektronicznego przedstawili Radzie Generalnej komunikat, w którym zaproponowali włączenie Porozumienia w sprawie handlu elektronicznego do porozumienia z Marrakeszu ustanawiającego WTO. W rozmowach na ten temat uczestniczy obecnie 91 członków WTO, odpowiadających za ponad 90% światowego handlu w tym obszarze. Inicjatywa jest prowadzona wspólnie przez Australię, Japonię i Singapur⁵³.

Spośród nowych inicjatyw uruchomionych w 2024 r. należy dostrzec inicjatywę „Partenariat pour le Coton”, wpisującą się w proces wspomagania przez WTO krajów rozwijających się – producentów bawełny w tworzeniu miejsc pracy, wspieraniu dobrobytu i ograniczaniu ubóstwa⁵⁴.

Rok 2024 to również rok wyboru dyrektora generalnego WTO. W dniu 29 listopada 2024 r. Rada Generalna WTO ponownie powołała Ngozi Okonjo-Iwealę⁵⁵ na to stanowisko na drugą czteroletnią kadencję, która rozpocznie się 1 września 2025 r. Proces wyboru dyrektora generalnego WTO rozpoczął się 8 października 2024 r. i był nadzorowany przez ambasadora Pettera Ølberga z Norwegii, przewodniczącego Rady Generalnej. W związku z brakiem dodatkowych nominacji w terminie do 8 listopada 2024 r. dotychczasowa dyrektorka została jedyną kandydatką. Podczas specjalnego posiedzenia Rady Generalnej w dniach 28–29 listopada 2024 r. Ngozi Okonjo-Iweala przedstawiła swoją wizję przyszłości organizacji⁵⁶. Po tej prezentacji i sesji pytań i odpowiedzi Rada Generalna w drodze konsensusu podjęła decyzję o powołaniu jej na kolejną kadencję⁵⁷.

Dokonując bilansu pierwszej kadencji Ngozi Okonjo-Iweali, należy podkreślić, że udało się jej zdynamizować prace organizacji, doprowadzając do znaczących wyników negocjacyjnych w trakcie 12. Konferencji Ministerialnej⁵⁸. Nieco skromniejsze są opisane powyżej wyniki 13. Konferencji Ministerialnej,

⁵³ WTO, „General Council Chair welcomes...”, op. cit.

⁵⁴ WTO, „‘Partenariat pour le Coton’ – cotton partnership”, https://www.wto.org/english/tratop_e/agric_e/cotton_partnerships_e/cotton_partnerships_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁵⁵ Ngozi Okonjo-Iweala po raz pierwszy objęła stanowisko dyrektora generalnego w dniu 1 marca 2021 r., stając się pierwszą kobietą i pierwszym Afrykaninem na czele WTO. WTO, „WTO General Council reappoints Ngozi Okonjo-Iweala as Director-General for a second term”, 29 listopada 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/gc_29nov24_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁵⁶ Zob. WTO, General Council, Special meeting of the General Council of 28–29 November 2024, Item 1 – Appointment of the next Director-General, Statement to the General Council on Thoughts and Vision for the Next Four Years by Dr Ngozi Okonjo-Iweala: WTO Director General, JOB/GC/418, 3 December 2024.

⁵⁷ WTO, „WTO General Council reappoints...”, op. cit. Szerzej na temat procedury wyboru dyrektora generalnego WTO zob. WTO, *Procedures for the Appointment of Directors-General*, Adopted by the General Council on 10 December 2002, WTO, 20 January 2003, WT/L/509.

⁵⁸ Szerzej: K. Jędrzejowska, A. Wróbel, „Gospodarka światowa 2022–2023: czas niepewności...”, op. cit., s. 183–186.

niemniej jednak widoczna jest większa dynamika procesu negocjacyjnego w WTO, w tym w szczególności w zakresie reformy tej organizacji. Dostrzegalna jest również rosnąca rola państw rozwijających się, większe zaangażowanie w prace i finansowanie nowych inicjatyw organizacji, czego przykładem jest organizacja 13. Konferencji Ministerialnej w Zjednoczonych Emiratach Arabskich oraz wkład tego kraju w utworzony w jej trakcie fundusz na rzecz wsparcia kobiet eksporterów w gospodarce cyfrowej (Women Exporters in the Digital Economy, WEIDE)⁵⁹. Przed 13. Konferencją Ministerialną Zjednoczone Emiraty Arabskie zasiły również dwa inne fundusze WTO: Fisheries Funding Mechanism⁶⁰ oraz Enhanced Integrated Framework (EIF⁶¹)⁶². Innym przykładem rosnącego zaangażowania państw rozwijających się jest kolejna 14. Konferencja Ministerialna, która została zaplanowana w dniach 26–29 marca 2026 r. w Kamerunie. Współorganizatorem spotkania będą również Zjednoczone Emiraty Arabskie⁶³.

Międzynarodowe rynki finansowe w 2024 r.

Poszczególne elementy składające się na obecny stan polikryzysu – a w szczególności wojna w Ukrainie, jak też wspomniane wyżej napięte stosunki handlowe na linii USA–Chiny – kształtowały nastroje na rynkach finansowych w 2024 i na początku 2025 r. Nie bez znaczenia były tu również czynniki o charakterze politycznym – w 2024 r. wybory prezydenckie lub parlamentarne odbyły się w niemal 60 państwach, w tym w największych gospodarkach świata⁶⁴.

Oczywiście w tym kontekście największą rolę odegrały wybory prezydenckie w Stanach Zjednoczonych, stanowiąc dla rynków finansowych swoisty punkt zwrotny w 2024 r. Do czasu wyborów sytuacja była dość stabilna, a jednoznaczne zwycięstwo Donalda Trumpa początkowo przyczyniło się do umocnienia

⁵⁹ Zjednoczone Emiraty Arabskie są pierwszym donatorem WEIDE, wpłaciły do funduszu 5 mln USD. Zob. WTO, „WTO, ITC launch USD 50 million global fund for women exporters in the digital economy”, 25 lutego 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/women_25feb24_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁶⁰ Mechanizm Finansowania Rybołówstwa (Fisheries Funding Mechanism) ma na celu pomoc krajom rozwijającym się i najsłabiej rozwiniętym we wdrażaniu Porozumienia w sprawie subsydiów połowowych poprzez ukierunkowaną pomoc techniczną i budowanie potencjału, zob. https://www.wto.org/english/tratop_e/rulesneg_e/fish_e/fish_fund_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁶¹ Fundusz powierniczy EIF ma umożliwić krajom najsłabiej rozwiniętym budowanie zdolności do uczestnictwa w handlu międzynarodowym i czerpania z tego korzyści. Zob. WTO, Enhanced Integrated Framework, https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/teccop_e/if_e.htm (12.02.2025).

⁶² „United Arab Emirates donates USD 10 million to support WTO initiatives”, 24 lutego 2024, https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/ffm_24feb24_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁶³ WTO, „Dates fixed for 2026 Ministerial Conference in Cameroon”, 16 grudnia 2024 r., https://www.wto.org/english/news_e/news24_e/minis_16dec24_e.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁶⁴ APS Bank, „A year in review: Financial markets in 2024”, 6 stycznia 2025 r., <https://www.apsbank.com.mt/blog/financial-markets-2024/> (dostęp: 16.01.2025).

dolara amerykańskiego i zawężenia spreadów kredytowych na wielu rynkach. Bardzo szybko okazało się jednak, że większość inwestorów obawia się podwyższonego ryzyka związanego z rosnącym poziomem zadłużenia w skali świata oraz niestabilnej sytuacji geopolitycznej, co przełożyło się na niekorzystne zmiany na wielu segmentach rynku finansowego, w szczególności na rynku obligacji skarbowych⁶⁵. Autorzy najnowszego *Global Financial Stability Report* wskazują przy tym, że w szczególności państwa rozwijające się odnotowały w ostatnim roku wzrost spreadów obligacji skarbowych, co przełożyło się na dalszy wzrost kosztów obsługi zadłużenia⁶⁶.

Niemniej jednak globalne rynki akcji odnotowały w 2024 r. dobre wyniki, przy czym indeks S&P500 wzrósł o 23,8%, zdominowany przez spółki technologiczne Nasdaq o 26%, a FTSE w skali świata o 16%. Europa i Wielka Brytania radziły sobie nieco gorzej, a ich rynki akcji wzrosły odpowiednio o 5,6% (zgodnie z indeksem STOXX Europe 600) i 5,2% (zgodnie z indeksem FTSE100). Patrząc na poszczególne indeksy cen akcji, można wskazać, że w 2024 r. dominowały inwestycje w technologie wspierające dalszy rozwój sztucznej inteligencji, jak też technologie półprzewodnikowe. Przekładało się to na wzrosty cen akcji spółek technologicznych o dużej kapitalizacji, takich jak Apple i NVIDIA⁶⁷.

Obawy związane z potencjalnym spowolnieniem gospodarczym w Chinach, w połączeniu z eskalacją napięć geopolitycznych, negatywnie wpłynęły na nastroje inwestorów, co doprowadziło do słabszych wyników akcji rynków wschodzących. Wyraźnie pokazuje to indeks MSCI Emerging Markets Index, który zgodnie z prognozami zakończył rok wzrostem jedynie o nieco ponad 5%⁶⁸.

Po burzliwym roku 2023 w 2024 r. doszło do swoistego „odrodzenia” na rynkach kryptowalut. Na przestrzeni ostatnich 12 miesięcy bitcoin i ethereum odnotowały wzrosty odpowiednio o 120% i niemal 50%⁶⁹. Bitcoin zyskał na rosnącej akceptacji ze strony tradycyjnych inwestorów: w październiku dyrektor generalny BlackRock – największej na świecie spółki zarządzającej

⁶⁵ BIS, *BIS Quarterly Review*, grudzień 2024, s. 1, https://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt2412.htm (dostęp: 16.02.2025).

⁶⁶ IMF, *Global Financial Stability Report, October 2024 – Steadying the Course: Uncertainty, Artificial Intelligence, and Financial Stability*, 22 października 2024 r., <https://www.imf.org/en/Publications/GFSR/Issues/2024/10/22/global-financial-stability-report-october-2024> (dostęp: 16.10.2024).

⁶⁷ APS Bank, op. cit.; G. Wearden, „A year of two halves: How global financial markets fared in 2024”, *The Guardian*, 1 stycznia 2025 r., <https://www.theguardian.com/business/2025/jan/01/financial-markets-end-2024-strong-post-pandemic-recovery> (dostęp: 16.02.2025).

⁶⁸ „UBS lifts MSCI AC World index’s end-2024 forecast to 830”, Reuters, 4 czerwca 2024 r., <https://www.reuters.com/business/finance/ubs-lifts-msci-ac-world-indexs-end-2024-forecast-830-2024-06-04/> (dostęp: 16.02.2024).

⁶⁹ APS Bank, op. cit.

aktywami – Larry Fink opisał bitcoina jako alternatywę dla m.in. złota⁷⁰. Wzrosty dotyczyły również rynku stablecoinów – walut cyfrowych powiązanych ze „stabilnymi” aktywami rezerwowymi takimi jak tradycyjne waluty czy złoto. Emitent najpopularniejszego z tego rodzaju aktywów – Tether – zakończył rok 2024 rekordowym zyskiem sięgającym 13 mld USD⁷¹.

Oczywiście wzrost zainteresowania kryptowalutami nie zmienia faktu, że perspektywa odwrótu od „tradycyjnych” walut wydaje się dosyć odległa. Układ sił na rynku międzynarodowym w 2024 r. pozostał w tym zakresie bez większych zmian. W ostatnim roku siedem na dziesięć płatności w systemie SWIFT było realizowanych w dolarze amerykańskim lub w euro. Mimo że udział dolara amerykańskiego w rezerwach walutowych wyraźnie kontynuował rozpoczęty w 2023 r. spadek w stosunku do euro i jena japońskiego, to nadal wynosi on ponad 57% światowych rezerw walutowych. Przy czym wyniki najnowszego badania MFW dotyczącego składu walutowego oficjalnych rezerw walutowych (*Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserves*, COFER) pokazują, że całkowite rezerwy walutowe wzrosły do 12,73 bln USD w trzecim kwartale 2024 r. z 12,35 bln USD w drugim kwartale 2024 r., co w znacznej mierze odzwierciedla aprecjację pozostałych walut rezerwowych w stosunku do dolara amerykańskiego⁷².

Jednym z czynników napędzających ten powolny, ale jednak trwały proces dedolaryzacji światowej gospodarki jest intensyfikacja działań państw grupy BRICS na rzecz utworzenia własnej waluty rozliczeniowej i systemu płatności niezależnego od dolara amerykańskiego. Zapowiedziana w Kazaniu inicjatywa, określana skrótowo jako BRICS Pay, miałaby umożliwić członkom ugrupowania handel między sobą za pośrednictwem własnych walut⁷³.

Kolejnym czynnikiem dalszego osłabienia dolara amerykańskiego jest rozwój walut cyfrowych banków centralnych (*Central Bank Digital Currencies*, CBDCs). Część obecnie realizowanych projektów jest ukierunkowana na transgraniczne płatności międzybankowe, które mogą na dłuższą metę zmniejszyć zależność gospodarki światowej od dolara amerykańskiego. Można przy tym stwierdzić, że ogólnie globalne zainteresowanie CBDCs utrzymuje się na wysokim

⁷⁰ G. Wearden, op. cit.

⁷¹ K. Sandor, „Tether reports \$13B profit for 2024, with rising bitcoin, gold prices contributing”, Coin Desk, 31 stycznia 2025 r., <https://www.coindesk.com/business/2025/01/30/tether-reports-usd13b-profit-for-2024-with-rising-bitcoin-gold-prices-contributing> (dostęp: 16.02.2025).

⁷² IMF, „Currency composition of official foreign exchange reserves”, <https://data.imf.org/?sk=e6a5f467-c14b-4aa8-9f6d-5a09ec4e62a4> (dostęp: 16.02.2025); R. de Best, „Monthly Forex reserves in 86 countries and territories worldwide 2024”, Statista, 3 lutego 2025 r., <https://www.statista.com/statistics/247231/currency-reserves-of-selected-countries/> (dostęp: 16.02.2025).

⁷³ E. Freidin, „BRICS Pay as a challenge to SWIFT network”, Lowy Institute, 31 grudnia 2024 r., <https://www.lowyinstitute.org/the-interpretor/brics-pay-challenge-swift-network> (dostęp: 16.02.2025).

poziomie. Najnowsze badania przeprowadzone przez Bank Rozrachunków Międzynarodowych oraz Atlantic Council pokazują, że obecnie 134 kraje reprezentujące 98% światowej gospodarki rozważają wprowadzenie cyfrowych odpowiedników swoich walut, przy czym niemal połowa z istniejących projektów jest na zaawansowanym etapie. Do 2030 r. może zostać wyemitowanych nawet do piętnastu CBDCs i przede wszystkim będą to waluty rynków wschodzących⁷⁴.

Na tle powyższego dążenia do coraz bardziej zaawansowanych technologicznie projektów monetarnych pewnym paradoksem wydaje się fakt, że w 2024 r. wiele banków centralnych kontynuowało zakupy złota. Popyt na złoto pochodził przede wszystkim z rynków wschodzących, których władze monetarne poszukiwały stabilnych i bezpiecznych aktywów w obliczu globalnej niepewności gospodarczej⁷⁵. Za pewną ciekawostkę należy uznać, że jednym z największych nabywców złota w ubiegłym roku był Narodowy Bank Polski (NBP), którego rezerwy złota wzrosły do 154,3 mld zł, co stanowi niemal 17% aktywów rezerwowych NBP⁷⁶.

Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju w podzielonym świecie

Punktem, który być może najlepiej obrazuje, jak bardzo podzielony jest współczesny świat i w jak głębokim kryzysie się znajduje, jest kwestia zróżnicowania w zakresie szeroko rozumianego rozwoju społeczno-gospodarczego i brak widocznych postępów w realizacji światowej agendy na rzecz rozwoju⁷⁷. Jeszcze przed wrześniowym Szczytem Przyszłości Narodów Zjednoczonych *Sustainable Development Report 2024* wskazywał na konieczność wzmocnienia międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju i zwiększenia globalnych nakładów na zrównoważony rozwój. Zgodnie z Raportem jedynie 16% ze 169 celów szczegółowych (*Targets*) powiązanych z globalnymi Celami Zrównoważonego Rozwoju (*Sustainable Development Goals, SDGs*) ma szansę

⁷⁴ IMF, „Central Bank Digital Currency: Progress and further considerations”, 8 listopada 2024 r., <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/007/2024/052/article-A001-en.xml> (dostęp: 16.02.2025); M. Jones, „Central bank digital currency momentum growing, study shows”, Reuters, 17 września 2025 r., <https://www.reuters.com/markets/currencies/central-bank-digital-currency-momentum-growing-study-shows-2024-09-17/> (dostęp: 16.02.2025).

⁷⁵ Business Standard, „RBI added 8 tonnes gold to its reserves in November 2024: WGC report”, 6 stycznia 2025 r., https://www.business-standard.com/markets/commodities/rbi-added-8-tonnes-gold-to-its-reserves-in-november-2024-wgc-report-125010600894_1.html (dostęp: 16.02.2025).

⁷⁶ Business Insider, „Wartość i udział złota w skarbcach NBP stopniały pierwszy raz od miesięcy”, 7 stycznia 2025 r., <https://businessinsider.com.pl/finanse/mniej-zlota-w-skarbcach-nbp-pierwszy-raz-od-miesiacy/w4yl2e5> (dostęp: 16.02.2025).

⁷⁷ E. Hege, C. Kauffmann, J. Rochette, „International governance: How can we (still) cooperate?”, IDDRI Blog Post, 16 stycznia 2025 r., <https://www.iddri.org/en/publications-and-events/blog-post/international-governance-how-can-we-still-cooperate> (dostęp: 16.02.2025).

na realizację do 2030 r. Pozostałe 84% celów wykazuje jedynie ograniczony postęp lub wręcz regres⁷⁸.

Szczególnie niepokojące są dane dotyczące skrajnego ubóstwa. Pomiędzy 1990 a 2015 r. większość państw odnotowała znaczące sukcesy w zakresie redukcji tego zjawiska. Szybki wzrost gospodarczy – zwłaszcza w Chinach i Indiach – uwolnił w tym okresie ponad miliard ludzi od skrajnego ubóstwa. Do 2020 r. wizja eliminacji skrajnego ubóstwa na przestrzeni dekady wydawała się realna. Jednak od 2020 r., począwszy od pandemii COVID-19, spadek liczby osób żyjących w skrajnym ubóstwie się zatrzymał. Obecnie około 8,5% światowej populacji żyje w tym stanie. Oznacza to, że na koniec 2024 r. 692 mln ludzi na całym świecie żyło za mniej niż 2,15 dolara dziennie⁷⁹. Mimo że wskaźnik skrajnego ubóstwa spadł z 38% w 1990 r. do 8,5% w 2024 r., obecnie jego poziom jest tylko nieznacznie niższy od tego sprzed pandemii⁸⁰.

Co więcej, obecnie 1,2 mld ludzi – przede wszystkim mieszkańców państw o niskim dochodzie – jest bezpośrednio zagrożonych skutkami zmian klimatycznych, takimi jak powodzie, fale upałów, susze czy cyklony. Również tutaj perspektywy nie wyglądają szczególnie dobrze, a wyniki ubiegłorocznej Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (COP29) nie dają nadziei na odwrócenie tego trendu⁸¹. W 2025 r. przypada 10. rocznica paryskiego porozumienia klimatycznego i także tutaj nic nie wskazuje, aby w jakikolwiek sposób przyczyniła się ona do wzmocnienia wielostronnej współpracy na rzecz rozwoju⁸².

Na opublikowanej pod koniec 2024 r. zaktualizowanej liście państw najsłabiej rozwiniętych (LDCs) znalazły się 44 państwa, w przeważającej mierze przedstawiciele Afryki Subsaharyjskiej. Status „absolwenta” uzyskały w czasie ostatniego przeglądu Wyspy Świętego Tomasza i Książęca. Jednak w ramach tej samej aktualizacji sytuacji w LDCs podjęto decyzję o utrzymaniu statusu LDC dla Kiribati, Tuvalu, Mjanmy oraz Timoru Wschodniego – państw, których wykreślenie z listy planowano już w 2021 r. Jest to kolejny dowód na utrzymującą się lukę rozwojową⁸³.

⁷⁸ J.D. Sachs, G. Lafortune, G. Fuller, *Sustainable Development Report 2024: The SDGs and the UN Summit of the Future*, Dublin University Press, Paris–Dublin 2024.

⁷⁹ World Bank, *Poverty and Inequality Platform*, <https://pip.worldbank.org/home> (dostęp: 16.02.2025).

⁸⁰ J.D. Sachs, G. Lafortune, G. Fuller, op. cit., s. 1–5; World Bank, „2024 key development challenges in nine charts how the world is off-track to reduce poverty”, <https://www.worldbank.org/en/news/immersive-story/2024/12/17/2024-in-nine-charts> (dostęp: 16.02.2025).

⁸¹ W. Górecki, „In a cool climate: Controversy over the COP29 conference in Baku”, *OSW Analyses*, 19 listopada 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2024-11-19/a-cool-climate-controversy-over-cop29-conference-baku> (dostęp: 16.02.2025).

⁸² E. Hege, C. Kauffmann, J. Rochette, op. cit.

⁸³ UNCTAD, „UN list of least developed countries”, <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/list> (dostęp: 16.02.2025).

Co gorsza, według nowego raportu OECD luka pomiędzy potrzebami w zakresie finansowania rozwoju a dostępnymi zasobami może wzrosnąć do 6,4 bln USD do 2030 r. Na konieczność reformy mechanizmów współpracy rozwojowej oraz finansowania rozwoju wskazano wyraźnie we wspomnianym już Pakcie dla przyszłości z września 2024 r. – jego rozdział I poświęcony jest kwestiom zrównoważonego rozwoju i finansowania rozwoju, podczas gdy rozdział IV mówi o reformie międzynarodowych instytucji finansowych⁸⁴. Mimo że oficjalna pomoc rozwojowa (*Official Development Assistance*, ODA) osiągnęła rekordowy poziom 223,3 mld USD w 2023 r., a obecne dane na koniec 2024 r. wskazują na utrzymanie się tendencji wzrostowej, 2025 r. może przynieść gwałtowne zahamowanie w tym zakresie⁸⁵. Największym dawcą ODA są obecnie Stany Zjednoczone. Zapowiedziane przez prezydenta Trumpa redukcje wydatków na współpracę na rzecz rozwoju i próby rozwiązania istniejącej od 1961 r. Amerykańskiej Agencji ds. Rozwoju Międzynarodowego (*United States Agency for International Development*, USAID) mogą doprowadzić do spadku nakładów na pomoc rozwojową i humanitarną⁸⁶.

Niezależnie od dalszego rozwoju sytuacji niepewna przyszłość USAID kładzie się cieniem na zaplanowanej na koniec czerwca 2025 r. w Sewilli Czwartej Międzynarodowej Konferencji Finansowania Rozwoju (*Fourth International Conference on Financing for Development*, FfD4). Działania większości międzynarodowych instytucji finansowych, w tym MFW oraz wielostronnych banków rozwoju z Grupą Banku Światowego na czele, w ostatnich miesiącach podporządkowane były przygotowaniom pierwszej od dekady konferencji finansowania rozwoju. Jednak już teraz wiadomo, że trudno oczekiwać, aby w obecnej sytuacji konferencja w znaczący sposób zmieniła niewystarczającą architekturę finansowania rozwoju⁸⁷.

* * *

Cytowany we wstępie tego rozdziału Edgar Morin napisał na początku 2024 r., że „w obliczu polikryzysu, przez który przechodzi ludzkość, pierwszym oporem jest opór ducha”. Wraz z rosnącą liczbą wojen, zmianami klimatycznymi i rozprzestrzenianiem się autorytarnych reżimów świat może zmierzać ku katastrofie, ale należy się oprzeć nienawiści, przekonuje francuski socjolog

⁸⁴ UN, Pact for the Future, <https://www.un.org/en/summit-of-the-future/pact-for-the-future> (dostęp: 16.02.2025).

⁸⁵ OECD, „Development finance needs major overhaul to achieve global goals”, Press release, 7 lutego 2025 r., <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2025/02/development-finance-needs-major-overhaul-to-achieve-global-goals.html> (dostęp: 16.02.2025).

⁸⁶ „Trump ordered to temporarily lift USAid freeze and allow foreign aid funding”, *The Guardian*, 14 lutego 2025 r., <https://www.theguardian.com/us-news/2025/feb/14/trump-usaid-foreign-aid-funding> (dostęp: 16.02.2025).

⁸⁷ UN, Preparatory Process for FfD4 Preparatory Process for FfD4, <https://financing.desa.un.org/preparatory-process-ffd4> (dostęp: 16.02.2025).

i filozof⁸⁸. Niestety, gdy się patrzy na obecną kondycję gospodarki światowej i pogłębiający się kryzys wielostronnych mechanizmów zarządzania nią, trudno o optymizm co do przyszłości.

Pewne pocieszenie mogą przynieść słowa dyrektora generalnej WTO podsumowujące 13. Konferencję Ministerialną WTO. Zdaniem Ngozi Okonjo-Iweali kondycja wielostronnego systemu zarządzania gospodarczego, przynajmniej w sferze handlu, nie jest aż tak zła: „WTO pozostaje źródłem stabilności i odporności w gospodarczym i geopolitycznym krajobrazie pełnym niepewności i egzogenicznych wstrząsów. Handel pozostaje istotną siłą poprawiającą jakość życia ludzi oraz pomagającą przedsiębiorstwom i państwom radzić sobie ze skutkami tych wstrząsów. Odpocznijmy trochę, a następnie przegrupujmy się i wznówmy działania”⁸⁹. Paradoksalnie na stabilność światowego systemu handlu i dalsze działania reformatorskie w 2025 r. w pozytywny sposób może wpłynąć polityka nowej administracji USA. W trakcie swojej pierwszej kadencji Donald Trump wielokrotnie wypowiadał się negatywnie o WTO, grożąc wyjściem USA z tej organizacji. Oznaczałoby to konieczność zmiany dotychczasowej polityki handlowej wobec USA przez pozostałych członków organizacji. Wyjście Stanów Zjednoczonych z bazującej na konsensusie WTO mogłoby przyspieszyć reformę organizacji, w szczególności w negowanym przez USA systemie apelacyjnym.

World economy 2024–2025:

The polycrisis and international cooperation in a polarized world?

In recent years, the functioning and stability of the global economy has been affected by many crises of different types, such as the COVID-19 pandemic, armed conflicts (in Ukraine, Palestine, or Sudan), trade wars, rising protectionism, or climate change. As both the crises and their effects are highly correlated, it has become commonplace to refer to this nexus of crises as a “polycrisis”. In an article in the *International Studies Quarterly* in early 2024, Eric Helleiner defines a polycrisis as a cluster of simultaneous crises of different types, whose effects reinforce and intensify each other. The author relates the concept of a polycrisis to the current state of the world economy, pointing out that the polycrisis negatively affects globalization and threatens long-term socio-economic development. There is no denying that the current global economic situation is increasingly the result of growing competition between countries. The clash of two worlds – the economically highly developed countries and the economically less advanced countries of the Global South – has led the latter to challenge existing international norms and institutions. This was reflected in the expansion of the BRICS

⁸⁸ E. Morin, „Edgar Morin: ‘Faced with the polycrisis humanity is going through, the first resistance is that of the spirit’”, *Le Monde* Op-Ed, 24 stycznia 2024 r., https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2024/01/24/edgar-morin-faced-with-the-polycrisis-humanity-is-going-through-the-first-resistance-is-that-of-the-spirit_6460205_23.html (dostęp: 16.02.2025).

⁸⁹ WTO, „MC13 ends with decisions...”, op. cit.

group last year. The aim of this paper is therefore to present the state of the global economy over the past year, with a particular focus on the issue of polycrisis and the threats to the multilateral economic governance system posed by increasing rivalry between countries. Subsequent sections of the paper are devoted to a review of key macroeconomic indicators in 2024 and forecasts for 2025, changes in global trade flows and the state of the global trading system, changes in the international financial system, and delays in the implementation of the 2030 Agenda on the eve of the Fourth International Conference on Financing for Development.

Keywords: World economy, polycrisis, inflation, sovereign debt, International Monetary Fund, World Trade Organization, free trade and protectionism, Sustainable Development Goals (SDGs), international financial markets, COVID-19 pandemic, global development agenda, sustainable development, 2030 Agenda, WTO's 13th Ministerial Conference (MC13), Ngozi Okonjo-Iweala, Fourth International Conference on Financing for Development (FfD4)

Słowa kluczowe: gospodarka światowa, polikryzys, inflacja, zadłużenie państw, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Światowa Organizacja Handlu, wolny handel i protekcjonizm, Cele Zrównoważonego Rozwoju (SDGs), międzynarodowe rynki finansowe, pandemia COVID-19, światowa agenda na rzecz rozwoju, zrównoważony rozwój, Agenda 2030, Trzynasta Konferencja Ministerialna WTO (MC13), Ngozi Okonjo-Iweala, Czwarta Międzynarodowa Konferencja Finansowania Rozwoju (FfD4)

Unia Europejska: zmęczona, podzielona, niezbędna

Niech będzie Ursula

Wyłanianie nowego przywództwa Unii po wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2024 r., a także przetasowania u progu nowej kadencji zgromadzenia pokazały zadziwiającą trwałość funkcjonujących struktur władzy i wpływu, które zdają się dość skutecznie absorbować i neutralizować zmiany, nawet jeśli „na papierze” dostępne były alternatywne rozwiązania. Nadzwyczajna sytuacja zewnętrzna – wojna w Ukrainie i niepewność co do politycznego kursu Stanów Zjednoczonych – oraz wzrost znaczenia ruchów przeciwnych integracji okazały się niewystarczające do przełamania zastanych schematów – oligopolu tradycyjnych frakcji w izbie oraz zakulisowej dyplomacji głów państw i rządów operujących w uprzednio zdefiniowanym gronie.

Parlament Europejski kadencji 2024–2029 jest sfragmentaryzowany – jeszcze nigdy dwie największe partie nie miały tak małego udziału w ogólnej liczbie deputowanych, różnej maści eurosceptycy i całkiem jawni nacjonaści zaś zdobyli najwyższą w historii liczbę mandatów (tabela 1). Potencjalnie, gdyby połączyli siły, staliby się drugą co do wielkości frakcją z wszystkimi przywilejami i konsekwencjami tegoż zarówno dla samego PE, jak i dla całej Unii. Tymczasem wydarzenia rozwinęły się w sposób zadziwiająco rutynowy – choć wyjątkowo rozciągnięty w czasie. Przywódcy sytuujący się w ramach centrolewicowego – centroprawicowego mainstreamu po wygranej Europejskiej Partii Ludowej szybko podzielili stanowiska, zatwierdzając Ursulę von der Leyen ponownie jako kandydatkę na przewodniczącą Komisji¹. Partie eurosceptyczne przeprowadziły grę ambicji osobistych, stanowisk ideologicznych i stosunku do agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę i w efekcie powołały trzy

¹ „Ursula von der Leyen wins second term as European Commission president”, Politico.eu, 18 lipca 2024 r., <https://www.politico.eu/article/ursula-von-der-leyen-reelected-european-commission-president-second-term/> (dostęp: 26.02.2025). Na temat wskazania jej przez Europejską Partię Ludową jako *Spitzenkandidat* zob. J. Kiwnik, „Już oficjalnie: von der Leyen powalczy o fotel szefowej KE”, DW, 7 marca 2024 r., <https://www.dw.com/pl/już-oficjalnie-ursula-von-der-leyen-powalczy-o-fotel-szefowej-ke/a-68464752> (dostęp: 8.02.2025).

frakcje parlamentarne, z których największa ma 82 deputowanych. Premier Włoch Giorgia Meloni była mocno zirytowana pominięciem jej – jedynej przywódcy dużego państwa członkowskiego wywodzącego się spoza sił tradycyjnie proeuropejskich – w rozmowach o podziale stanowisk². Nie spowodowało to u niej jednak politycznego zwrotu ku próbie rozbicia istniejącego układu sił i zablokowaniu akceptacji nowej Komisji na forum PE. Podczas przesłuchań w komisjach parlamentarnych deputowani byli dokuczliwi i wszechstronnie prześwietlali poglądy kandydatów³, ale w odróżnieniu od 2019 r. nie odrzucili żadnego z przedstawionych przez starą-nową przewodniczącą. Komisja została zatwierdzona przy bezpiecznym marginesie głosów, co wskazuje, że przynajmniej niektórzy deputowani grupy politycznej stojącej za premierem Włoch musieli poprzeć w taki lub inny sposób Kolegium Komisji. Zdecydowanie nowe – i nadzwyczajne – były dwie inne konsekwencje wyborów, obie jednak oparte nie na akceptacji obiektywnej dynamiki, lecz na świadomych decyzjach polityków.

Pierwsza, widoczna dla wszystkich, to rozwiązanie i nowe wybory do Zgromadzenia Narodowego we Francji. Po wygraniu wyborów do PE przez Zjednoczenie Narodowe Marine Le Pen⁴ prezydent Emmanuel Macron niespodziewanie ogłosił nowe wybory⁵. Trudno ocenić, jakimi kierował się kalkulacjami; czy chciał ukazać nieprzygotowanie radykalnej prawicy do rządzenia, czy też odpowiednio zatrwożyć wyborców, aby w obawie przed chaosem poparli partie mainstreamu, czy też w ogóle nie było tam żadnego konkretnego planu⁶. W efekcie natomiast Francja otrzymała podzielony na trzy niemal równe części parlament, z największą arytmetycznie antyestablishmentową frakcją

² Doniesienia na temat stosunku premier Włoch do tak demonstracyjnego pominięcia jej przy podziale stanowisk były oczywiście wyłącznie nieoficjalne, zob. np. J. Liboleiro, „Analysis: Why Orbán, Meloni and Fiala are angry about the EU top jobs”, <https://www.euronews.com/my-europe/2024/06/19/analysis-why-orban-meloni-and-fiala-are-angry-about-the-eu-top-jobs>, por. <https://brusselssignal.eu/2024/06/meloni-is-angry-but-failure-of-the-right-in-brussels-is-her-fault/> (dostęp: 8.02.2025).

³ M. Giera, „How to watch the commissioner hearings like a pro”, Politico.eu, 4 listopada 2024 r., <https://www.politico.eu/article/watch-commissioner-hearings-pro-european-commission-parliament-meps-election-2024/>, por. S. Russack, „All chill, no grill – and other key takeaways from the 2024 Commission confirmation hearings”, Centre for European Policy Studies, 22 listopada 2024 r., <https://www.ceps.eu/all-chill-no-grill-and-other-key-takeaways-from-the-2024-commission-confirmation-hearings/> (dostęp: 8.02.2025).

⁴ Partia Marine le Pen zdobyła 31,7% głosów oraz 30 mandatów w PE, zob. oficjalne wyniki: <https://results.elections.europa.eu/pl/wyniki-krajowe/francja/2024-2029/>.

⁵ „Macron calls snap elections after historic far-right gains in European vote”, *Le Monde*, 9 czerwca 2024 r., https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/06/09/macron-calls-early-elections-after-historic-far-right-gains-in-european-vote_6674311_5.html (dostęp: 8.02.2025).

⁶ Zob. ciekawe głosy w tej dyskusji: <https://foreignpolicy.com/2024/06/12/france-elections-macron-le-pen-national-rally/>; https://www.lemonde.fr/en/politics/article/2024/12/18/emmanuel-macron-a-certain-idea-of-power_6736228_5.html; por. M. Rose, „France’s Macron sees off far-right threat but dilutes his power”, Reuters, 8 czerwca 2024 r., <https://www.reuters.com>.

lewicową skupioną wokół Francji Nieujarzmionej Jeana-Luca Melenchona, co przełożyło się na niestabilność rządów w ramach w zasadzie nefunkcjonującej kohabitacji. Mocno ograniczyło to możliwości odgrywania przez Francję roli przywódcy w Unii Europejskiej mimo szczególnych kompetencji głowy V Republiki w zakresie polityki zagranicznej. Wysiłek ku relegitymizacji poparcia dla projektu zjednoczeniowego, mimo że technicznie uchronił Francję przed grozą „wpadnięcia w łapy faszystów”, także ograniczył wpływy jej prezydenta na tenże projekt.

Druga konsekwencja została powierzchownie dostrzeżona, lecz raczej niezrozumiana. Na ostatnim etapie zatwierdzania składu nowej Komisji doszło do sporu między frakcją socjalistyczną a Europejską Partią Ludową zogniskowanego wokół hiszpańskiej kandydatki na wiceprzewodniczącą i komisarza ds. transformacji, Teresy Ribery. Spór był bardzo nieelegancki i nie dotyczył w swej istocie Unii ani spraw europejskich. Hiszpańska Partia Ludowa użyła tragicznej w skutkach powodzi w Walencji do oskarżenia o zaniedbania kandydatki na wiceprzewodniczącą Komisji, która pełniła funkcję ministra ds. transformacji ekologicznej w lewicowym rządzie Pedra Sáncheza. Ruch ten sam w sobie dowodzi, jak daleko już zaszła współzależność poziomu narodowego i ponadnarodowego w ramach wielopoziomowego systemu politycznego UE. Korzystniej byłoby, gdyby udało się przywołać pozytywny przykład oddziaływania, a stawką nie było ewentualne niepowołanie nowej Komisji w imię międzypartyjnej zemsty. Wszyscy mogli obserwować, że próba „wyrównania rachunków” w kwestiach krajowych może być podejmowana na poziomie unijnym i nawet grozić głęboką destabilizacją organizacji, do czego prowadziłoby niezatwierdzenie przed 1 grudnia nowej Komisji. Lider Partii Ludowej wezwał EPP do zablokowania kandydatury Ribery „za wszelką cenę”⁷ i przez chwilę wydawało się, że dojdzie do eskalacji sporu między socjalistami a chadekami – filarami proeuropejskiego oligopolu. Tym samym po raz pierwszy na tym etapie pojawiła się perspektywa typowo parlamentarnej polityki i konfliktu lewica–prawica wokół powołania egzekutywy – w dzisiejszej Unii potrzeba do tego zbudowania większości parlamentarnej. Pokazuje to dysfunkcjonalność istniejącego systemu, w którym określone grupy starające się uchodzić za partie europejskie udają, że prowadzą proces wyłaniania większości w PE. Stało się to w warunkach coraz wyraźniejszego kształtowania się nowej linii podziału na siły pro- i antyzjednoczeniowe, który zastąpić może XIX-wieczny podział na lewicę i prawicę. Ostatecznie do

com/world/europe/frances-macron-sees-off-far-right-threat-dilutes-his-power-2024-07-08/ (dostęp: 8.02.2025).

⁷ Zob. F. Heller, „Ribera gets EPP blessing, blames Spain’s Partido Popular for Valencia floods disaster”, Euractiv, 21 listopada 2024 r., <https://www.euractiv.com/section/politics/news/ribera-gets-epp-blessing-blames-spains-partido-popular-for-valencia-floods-disaster/> (dostęp: 8.02.2025). W czasie ostatecznego zatwierdzania Komisji Europejskiej 22 przedstawiciele Partido Popular głosowało przeciw, wyłamując się z ram Europejskiej Partii Ludowej.

zablokowania powołania Komisji nie doszło, a groźby socjalistów, że zablokują wszystkich kandydatów wywodzących się z partii należących do EPP (i *vice versa*), pozostały w sferze gorących deklaracji, nie czynów. Tradycyjne metody i schematy funkcjonowania okazały się trwale i znajome mimo realnego zagrożenia ze strony sił eurosceptycznych, które miały szansę przełamać oligopol budujący prointegracyjną większość.

Wybór António Costy i Kai Kallas na stanowiska odpowiednio przewodniczącego Rady Europejskiej i Wysokiego Przedstawiciela ds. Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa nie wzbudził większych kontrowersji. Udało się zachować równowagę między północą a południem, starymi i nowymi państwami członkowskimi oraz równowagę płci, biorąc pod uwagę, że przewodniczącą PE na 2,5 roku ponownie została Roberta Metsola z Malty. Były premier Portugalii cieszy się opinią człowieka budującego mosty i dialog – kierowaną przez niego lewicową koalicję uznano wcześniej za „niewyobrażalną”. Jak piszą analitycy Fundacji Roberta Schumana, „uchodzi za pragmatyka i reprezentuje styl dyplomacji nakierowany na dialog i równowagę”⁸. Woli otwierać, niż zamykać kanały komunikacji przy jednoczesnym jasnym opowiadaniu się za wartościami progresywnymi. Jego testem będzie organizowanie kontaktów i dialogu z wrogami demokracji liberalnej wewnątrz i poza UE – Viktorem Orbánem, Donaldem Trumpem i Chinami. W przemówieniu inauguracyjnym wygłoszonym 29 grudnia 2024 r. powiedział m.in.: „spoiwem trzymającym nas razem – w obronie wartości, budowaniu pokoju i osiągnięciu prosperity – jest zaufanie. Musimy odnowić relację z obywatelami [...]. Musimy okazać, że skutecznie radzimy sobie z tym, co niepokoi obywateli”⁹. Słychać też opinie, że będzie starał się być przede wszystkim dobrym negocjatorem. Zaproponował, aby posiedzenia RE trwały jeden, a nie dwa dni, natomiast nieoficjalne spotkania liderów były częstsze. Może to być ciekawy krok na drodze do uczynienia z Rady Europejskiej skuteczniejszego narzędzia generowania zbiorowej woli politycznej bez konieczności zmiany traktatów.

Kaja Kallas wnosi do przywództwa UE perspektywę Europy Środkowej, regionu bałtyckiego i państw frontowych. Obecnie trudno określić, jak dalece będzie miała realny wpływ na dyplomację UE – nie wydaje się, aby mimo dość szerokiej akceptacji poprawności politycznej w Unii nie wypomniano jej, że jest młoda, niedoświadczona i z Europy Wschodniej¹⁰. Udzielając

⁸ E. Bernard, D. Fajolles, „António Costa, a Socialist from the South, to preside over the European Council”, Fondation Robert Schuman, 17 grudnia 2024 r., <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/773-antonio-costa-a-socialist-from-the-south-to-preside-over-the-european-council> (dostęp: 8.02.2025).

⁹ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/29/speech-by-incoming-european-council-president-antonio-costa-at-the-handover-ceremony-with-the-outgoing-president-charles-michel/> (dostęp: 08.02.2025).

¹⁰ Mimo że Estonii znacznie bliżej do Skandynawii niż Europy Wschodniej.

pierwszych wywiadów, nie obawiała się wskazywać na Rosję i Chiny jako podmioty podkopujące ład międzynarodowy. Dla *Rzeczpospolitej* mówiła: „Nie powinniśmy nie doceniać własnej siły i przeceniać siły Rosji. Czasami wydaje się, że to jakaś mityczna potęga, której nie da się pokonać. To nieprawda. Jesteśmy znacznie potężniejsi pod względem siły militarnej, ale także gospodarczej. Powinniśmy przyjąć postawę siły, aby móc wywierać presję. Syria pokazała nam, że Rosja nie jest niezwyciężona”¹¹. Zasłynęła też stanowczą postawą wobec Chin wspierających agresję na Ukrainę, co wychwyciono podczas przesłuchań w PE¹². Obserwatorzy zastanawiają się, czy jako kobieta z małego państwa członkowskiego nie będzie skłonna wspierać Zgromadzenia Ogólnego NZ oraz czy kusi ją prowadzenie feministycznej polityki zagranicznej¹³. Rozważania te mają na razie charakter spekulacji, kluczowe wydaje się to, w jaki sposób nowa szefowa dyplomacji ułoży swoje relacje z António Costą i przewodniczącą Komisji, gdyż dopiero wtedy okaże się, w jakim stopniu jej głos będzie uznawany za głos całej Unii.

Tabela 1

Udział EPL i SD w ogólnej liczbie mandatów w latach 1979–2024. Frakcje polityczne Parlamentu Europejskiego po wyborach w 2024 r.

PE wyłoniony w wyborach	Liczba deputowanych EPL + SD	Deputowani EPL + SD w PE w ogólnej liczbie mandatów: liczba i udział (%)
1979	124 + 117	241/424 57
1984	166 + 113	279/518 54
1989	198 + 162	360/518 69
1994	201 + 214	415/626 66
1999	295 + 232	527/788 67
2004	288 + 218	506/785 64
2009	273 + 195	468/764 61
2014	216 + 185	401/749 53
2019	179 + 138	336/703 48
2024	188 + 136	324/720 45

¹¹ „Kaja Kallas: Nic o Europie bez Europy”, *Rzeczpospolita*, 16 stycznia 2025 r., <https://www.rp.pl/polityka/art41684091-kaja-kallas-nic-o-europie-bez-europy> (dostęp: 8.02.2025).

¹² S. Lau, „China won’t like the sound of EU commissioner hearings. Here’s why”, *Politico*. eu, 29 października 2024 r., <https://www.politico.eu/article/eu-commission-braces-tougher-relationship-china-trade-kaja-kallas/> (dostęp: 8.02.2025).

¹³ A. Vohra, „What’s Kaja Kallas’ EU diplomacy priority?”, *DW*, 15 lipca 2024 r., <https://www.dw.com/en/whats-kaja-kallas-eu-diplomacy-priority/a-69607734> (dostęp: 8.02.2025).

Tabela 1 – cd.

PE wyłoniony w wyborach	Liczba deputowanych EPL + SD	Deputowani EPL + SD w PE w ogólnej liczbie mandatów: liczba i udział (%)	
Parlament 2024–2029, stan na 1 stycznia 2025 r.			
Europejska Partia Ludowa	188	Patrioci dla Europy	84
Socjaliści i demokraci	136	Europejscy Konserwatyści i Reformiści	78
Renew i Liberalowie	77	Europa Suwerennych Narodów	25
Zieloni/Wolny Sojusz Europejski	53	Lewica Europejska	46
Łącznie	454		233

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych zamieszczonych na: <https://results.elections.europa.eu/en/tools/comparative-tool/> (dostęp: 21.03.2025).

Nowi i starzy przyjaciele Putina

Analizując doniesienia prasowe, można odnieść wrażenie, że w Unii w 2024 r. przybyło przyjaciół Władimira Putina¹⁴, pod koniec tego roku zaś na fali pozostawali ci politycy, którzy odnajdują się dobrze w antyliberalnej agendzie Donalda Trumpa¹⁵. Liberalna demokracja wydaje się obłożona¹⁶. Chris Patten, uzasadniając analogię do Europy lat 30. XX wieku, mówił o zagrożeniach wewnętrznych i zewnętrznych, których kumulacja tworzy środowisko niebezpieczne i nieprzewidywalne¹⁷. U progu 2024 r. renomowane pismo *Foreign Policy* ostrzegało przed zjawą nacjonalizmu, która symbolizowała politykę skupioną na tożsamości¹⁸, zagrożeniem stałym i znanym był populizm,

¹⁴ „Revealed: Russia’s best friends in the EU Parliament”, Politico.eu, 6 czerwca 2024 r., <https://www.politico.eu/article/revealed-russias-best-friends-eu-parliament/>; <https://www.dw.com/en/russias-best-friends-in-germany-afd-and-bsw/a-70072663>. O stosowaniu „polityki historycznej” zob. „Russia-friendly parties are manipulating Europe’s traumatic past”, ECPR’s Political Science Blog, <https://theloop.ecpr.eu/russia-friendly-parties-are-manipulating-europes-traumatic-past/> Por. ciekawe podsumowanie panelu dyskusyjnego <https://www.kew.org.pl/en/2024/12/03/panel-friends-of-russia-in-the-eu-from-far-right-to-far-left/> (dostęp: 8.02.2025).

¹⁵ J.-B. Chastand, „Orban rejoices at Trump’s election: ‘On the road to a beautiful victory’”, *Le Monde*, 6 listopada 2024 r., https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/11/06/orban-rejoices-at-trump-s-election-on-the-road-to-a-beautiful-victory_6731809_4.html; G. Legorano, „Italy is Trump’s new bridge to Europe”, FP Analysis, 13 lutego 2025 r., <https://foreignpolicy.com/2025/02/13/meloni-italy-trump-europe/> por. <https://www.politico.eu/article/trump-gushes-over-meloni-shes-a-fantastic-leader-and-person/> (dostęp: 18.02.2025).

¹⁶ „Democracy under siege” – to tytuł raportu Freedom House za 2021 r., od tamtej pory narracja ta się zadomowiła, zob. np. N. Mikhelidze, „European integration in wartime: the EU’s imperative to preserve and rejuvenate Ukraine’s democracy”, *The Progressive Post*, 22 lutego 2024 r.

¹⁷ Ch. Patten, „Liberal Democracy and its enemies”, Project Syndicate 28 lutego 2020 r., <https://www.project-syndicate.org/commentary/liberal-democracy-enemies-china-russia-by-chris-patten-2020-02> (dostęp: 18.02.2025).

¹⁸ P. Mehta, „The specter of nationalism”, *Foreign Policy*, 3 stycznia 2024 r., <https://foreignpolicy.com/2024/01/03/nationalism-elections-2024-democracy-liberalism/> (dostęp: 18.02.2025).

nowym – technologie, które mogą tworzyć warunki dla de-demokratyzacji. Wydaje się, że liczba aktorów dążących aktywnie bądź tylko kibicujących osłabieniu obozu politycznego wyznającego i starającego się realizować wartości demokracji liberalnej z roku na rok rośnie. W 2024 r. Unia Europejska, która uosabia liberalne wartości i jest do pomyślenia wyłącznie w ich świetle, musiała dawać sobie radę z przyjaciółmi Putina zyskującymi na znaczeniu i antyliberalnym zwrotem w USA. Nie mamy jednak do czynienia z fundamentalną zmianą układu, gdyż zasadnicze starcie jeszcze przed Europą.

Zmiana polityczna w 2024 r. na rzecz sił prorosyjskich dokonała się w jednym państwie członkowskim – nowy premier Słowacji Robert Fico nie kryje się z sympatiami prorosyjskimi i antyzachodnimi i fakt ich otwartego głoszenia, w sposób niemal prowokacyjny, jest w sumie istotniejszy niż przyjęcie konkretnego programu politycznego. Wskazuje to na zasadniczą bezkarność podważania aksjologicznej bazy i jedności UE wobec agresji, przynajmniej na poziomie deklaracji politycznych. Dowodzi to, że mimo dekad integracji państwa członkowskie pozostają suwerenne i mogą formułować własne doktryny polityki zagranicznej w zasadzie bez oglądania się na Brukselę.

Stałym punktem prorosyjskiego krajobrazu są Węgry pod rządami Viktora Orbána, choć budowanie spójnego obozu jest trudne ze względu na zaszczości historyczne – Słowacja pozostaje jednym z państw, wobec których Węgry formułują ewentualne roszczenia terytorialne. Możliwości polityka, który jak nikt inny był blisko faktycznego jedynowładztwa na poziomie krajowym, są jednak ograniczone, nawet jeśli uzna się, że ma on jakiś plan dla Europy. Jak pisze Kim L. Scheppele: „Dzięki kordonowi sanitarnemu i sposobom obejścia wymogu jednomyślności Orbán nie zdobył Brukseli”, choć zaszedł dalej niż ktokolwiek przed nim. Kontrolując trzecią co wielkości frakcję i sprawując – dość przypadkowo – rotacyjną prezydencję, pokazał, że nie wolno go nie doceniać i mimo iż czekają go prawdopodobnie poważne wyzwania na scenie krajowej, „zarówno w interakcjach w kraju, jak i manewrach na poziomie europejskim nigdy nie należy lekceważyć jego umiejętności przetrwania (*survival skills*)”¹⁹. Przetrwanie to jednak zasadniczo za mało, aby narzucić Europie swój program lub chociaż znacząco zmienić kierunek jej polityki. Dlatego też manewry podczas trwania węgierskiej prezydencji można określić jako dyplomatyczny trolling – medialny, budzący niesmak, natomiast zasadniczo realizujący się w sferze narracji. Być może celem Orbána było ośmieszenie Unii. Jak pisał amerykański analityk, Orbán pokazał, że jest w stanie wykorzystać prezydencję do dość prostackiego politycznego trollingu „nie dla samego drażnienia, ale w sposób strategiczny. Mając *mindset* typowo komunistyczny, pojął, że punktem zwrotnym na drodze

¹⁹ K.L. Scheppele, „Inside Orbán’s plan to occupy Europe”, *Journal of Democracy Online Exclusive*, sierpień 2024, <https://www.journalofdemocracy.org/online-exclusive/inside-orbans-plan-to-occupy-europe/> (dostęp: 8.02.2025).

upadku wielkich imperiów i ponadnarodowych instytucji jest moment, gdy stają się pośmiewiskiem”. Jeśli tak było, to sukcesy są chyba ograniczone – jego polityka napotyka coraz wyraźniejszy opór wewnętrzny. Poza tym nie da się jednocześnie prowadzić polityki transakcyjnej – oczekiwać czegoś za wycofanie weta – i strategii ośmieszania. Istotniejsze jest co innego – przez swoją wielowektorową politykę „Orbán chce pokazać, że nawet wielokrotne łamanie reguł UE i podważanie jej stanowiska nie niesie ze sobą żadnych konsekwencji. A to zaprasza do drwin aktorów wewnętrznych i zewnętrznych”²⁰. Przyjaciół Putina nie należy zatem lekceważyć i przede wszystkim trzeba konsekwentnie ich takimi nazywać i budować narrację o porzuceniu wartości na rzecz konszachtów ze złem. Strona liberalna powinna nauczyć się używać języka „czarno-białego”, gdyż z takowym jest konfrontowana. Może będzie to brzmiało patetycznie, ale rywalizacja – a może i wojna – odbywa się także na płaszczyźnie narracji i języka²¹. Szczególnie że pod takim płaszczykiem będą ukrywane interesy administracji Donalda Trumpa.

Robert Fico i Viktor Orbán tworzyli w 2024 r. obóz wystarczająco silny, by przeszkadzać w przełożeniu politycznego poparcia dla Ukrainy na konkretne instrumenty, natomiast nie było w zasadzie momentu realnej zmiany polityki. Prawicowe siły populistyczne – przynajmniej takowe u swej genezy, choć są też zarzuty o rodowód faszystowski – sprawują władzę we Włoszech i są u progu stania się głównym rozgrywającym w polityce austriackiej²². Jednak Giorgia Meloni jest politykiem jasno pokazującym sprzeciw wobec agresji rosyjskiej na Ukrainę²³, choć ideologicznie sytuuje się na pograniczu demokracji liberalnej. Uznawana była w 2024 r. za przegraną negocjacji o najważniejsze unijne stanowiska, a jednocześnie za główną spośród liderów UE beneficjentką zwrotu na prawo i wygranej Donalda Trumpa w wyborach amerykańskich²⁴. Portal

²⁰ G. Hegedüs, „Member states can end Orbán’s strategy of ridiculing the EU – if they want to”, German Marshall Fund of the United States, 9 lipca 2024 r., <https://www.gmfus.org/news/member-states-can-end-orbans-strategy-ridiculing-eu-if-they-want> (dostęp: 8.02.2025).

²¹ Autor miał okazję uczestniczyć w bardzo ciekawym panelu prof. Anny Skolimowskiej na ten temat podczas II Kongresu PTSM w Krakowie.

²² Szanse na objęcie stanowiska kanclerza ma Herbert Kickl, lider prorosyjskiej Wolnościowej Partii Austrii (FPÖ), któremu prezydent 5 stycznia 2025 r. powierzył misję prowadzenia rozmów koalicyjnych, zob. J. Haszczyński, „Skrajna prawica porządzi Austrię? Prezydent z bólem powierza misję partii FPÖ”, *Rzeczpospolita*, 6 stycznia 2025 r., <https://www.rp.pl/polityka/art41647961-skrajna-prawica-porzadzi-austria-prezydent-z-bolem-powierza-misje-partii-fpoe>; zob. kontekst <https://www.rp.pl/polityka/art41647961-skrajna-prawica-porzadzi-austria-prezydent-z-bolem-powierza-misje-partii-fpoe> (dostęp: 8.02.2025).

²³ „You want peace? Get out of Ukraine, Meloni tells Putin”, 23 listopada 2023 r., <https://decode39.com/8320/peace-ukraine-meloni-putin/> (dostęp: 8.02.2025).

²⁴ Zob. np. A. Peretti, „»Zaiskrzyło« między Meloni a Trumpem. »Świetnie się dogadujemy«”, *Euractiv*, 10 grudnia 2024 r., <https://www.euractiv.pl/section/polityka-zagraniczna-ue/news/zaiskrzylo-miedzy-meloni-a-trumpem-swietnie-sie-dogadujemy/>; por. komentarz do spotkania już po inauguracji prezydentury: A. Czurczak, „Główna sojuszniczka Trumpa na Starym Kontynencie? »Zawojowała Europę«”, *Interia*, 5 stycznia 2025 r., <https://wydarzenia.interia.pl/>

Politico.eu umieścił ją na czele listy kluczowych osób, które będą rządziły Unią w 2025 r., przed Ursulą von der Leyen i Donaldem Tuskiem²⁵. Perspektywa przejścia władzy we Francji przez prorosyjskie Zjednoczenie Narodowe została przynajmniej odsunięta w czasie. Realne jest natomiast uzyskanie przez włoską polityczkę roli głównego rozgrywającego i nie jest jasne, czy czynić to będzie, budując mosty między Unią a nową amerykańską administracją, działając w interesie UE, czy też zechce użyć amerykańskiego argumentu w roli lewara przesuwającego całą Unię na prawo od wartości liberalnych.

Podejście transakcyjne, które będzie zapewne prezentowane przez administrację prezydenta Trumpa, w pierwszej kolejności może objawić się żądaniami zaprzestania śledztw przeciwko amerykańskim gigantom technologicznym, prowadzonym jako część implementacji unijnych standardów ochrony prywatności w sieci i innych reguł jednolitego rynku. Pokusa taka będzie silna, gdyż niektórzy liderzy mogą uznać to za stosunkowo najtańszy sposób zaspokojenia wielkiego sojusznika. Jak jednak podkreśliła deputowana Stéphanie Yon-Courtin, która była jedną z kluczowych postaci w działaniach zmierzających do przyjęcia aktu o rynkach cyfrowych (DMA)²⁶, poddanie się presji amerykańskiej oznaczać będzie niebezpieczny precedens, który podważy cały dorobek regulacyjny jednolitego rynku i wskaże, że nie jest on obowiązującym prawem, ale przedmiotem negocjacji politycznych, co tylko zachęci do kolejnych ataków i żądań²⁷.

Mark Leonard, przewodniczący ECFR, w swojej analizie przyszłości relacji transatlantyckich pod rządami Donalda Trumpa identyfikuje dwa zagrożenia dla UE, przy czym żadne z nich nie jest nagłaśniane w mediach. Pierwsze z nich to rozbijanie jedności przez wyścig, aby indywidualnie „przymilić” się do amerykańskiego prezydenta. Przywódcy na skraju paniki mogą czuć pokusę „pospieszania do Waszyngtonu, aby uzyskać układy dwustronne – jak to się działo podczas pierwszej kadencji Trumpa”, a co może się dokonać tylko kosztem europejskiej jedności. Jego zdaniem o wiele groźniejsza jest druga możliwość: „Jeśli przywódcy Europy będą wypierać skalę zagrożenia, jakie przynosi ze sobą Trump, to nie wykonają kroków niezbędnych do budowy europejskiej odporności”. Europejczycy wiedzieli, że „On” może wrócić, zwiększyli więc wydatki wojskowe (wspólnie wydają teraz nieco

zagranica/news-glowna-sojuszniczka-trumpa-na-starym-kontynencie-zawojowala,-nId,7886177 (dostęp: 8.02.2025).

²⁵ <https://www.politico.eu/politico-28-class-of-2025/> (dostęp: 8.02.2025).

²⁶ Oficjalny tytuł aktu prawnego to Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/1925 z dnia 14 września 2022 r. w sprawie kontestowalnych i uczciwych rynków w sektorze cyfrowym oraz zmiany dyrektyw (UE) 2019/1937 i (UE) 2020/1828, wraz z dołączonymi regulami implementacji, Dz. Urz. UE 2022 L 265.

²⁷ M. von Thun, V. Folkman, „How the EU should stand up to Trump’s Tech Bros oligarchy”, Euobserver, 21 stycznia 2025 r., <https://euobserver.com/eu-and-the-world/ar1d71180f> (dostęp: 8.02.2025).

ponad 2% PKB) i postawili na dywersyfikację źródeł zaopatrzenia w gaz, ale „całościowo robili to o wiele za wolno”²⁸. Zatem rządy Trumpa można traktować jako testowanie wiarygodności Unii, jak dalece jest faktycznie gotowa uzyskać autonomię i wziąć kwestie bezpieczeństwa w swoje ręce. Budowanie odporności jest niezbędne, niezależnie od tego, jak przyjazna jest administracja amerykańska, gdyż nie brak aktorów strategicznie liczących na rozpad UE bądź jej stoczenie się do grona trzeciorzędnych graczy.

Badanie powiązań europejskich partii politycznych z reżimem rosyjskim, które spełniałyby wyśrubowane kryteria akademickiej rzetelności, jest dość trudne. W istocie jest to raczej domena służb specjalnych, które mogą wykorzystywać informację jako narzędzie stymulowania zainteresowania kręgów naukowych. Istniejące opracowania mają raczej charakter analityczno-eksperycki. Kluczowe jest jednak to, że po rozpoczęciu pełnoskalowej agresji na Ukrainę liczba przyjaciół Rosji w UE, którzy byliby skłonni ujawnić ten fakt, gwałtownie spadła. Zmiana w polityce Niemiec nie była deklaratywna czy naskórkowa i choć z całą pewnością nie objęła całej klasy politycznej, to znacząco utrudniła *bussines as usual*. Uniezależnienie energetyczne UE od Rosji postępuje dość szybko i wydaje się nieodwracalne. Rosji pozostaje odwoływać się do dwóch wartości – pokoju i tradycji. Stąd narracja o przewadze pokoju ponad sprawiedliwością i innymi wartościami²⁹ oraz stymulowanie wojny kulturowej, która ma także systemowo osłabić spójność społeczeństw zachodnich. Niestety wszystko wskazuje na to, że rządy Słowacji i Węgier uznają, iż przyjęcie takiej retoryki może być użyteczne wewnętrznie i przyczynić się do zdobycia/utrzymania władzy w formule zarządzania przez konflikt. Rząd Roberta Fico zaproponował wprowadzenie zmian w konstytucji, aby prawo UE i traktaty międzynarodowe w kwestiach kulturowych i etycznych nie miały pierwszeństwa przed zapisami ustawy zasadniczej³⁰. Zasugerował też zapis w konstytucji o istnieniu tylko dwóch płci: męskiej i żeńskiej. Miałby on zostać uzupełniony o stwierdzenie, że płeć można zmienić tylko z ważnych powodów. Fico chce także wprowadzenia zapisów, w myśl których szkoły mogłyby uczyć tylko treści zgodnych z konstytucją. W przeciwnym razie wymagana byłaby zgoda rodziców. Premier wyjaśnił, że jeżeli w konstytucji znajdzie się zapis, że małżeństwo jest związkiem między mężczyzną i kobietą, to nauczyciele nie będą mogli uczyć czegoś innego. Zaproponował też

²⁸ M. Leonard, „Living in Trump’s world”, ECFR Commentary, 11 listopada 2024 r., <https://ecfr.eu/article/living-in-trumps-world/> (dostęp: 8.02.2025).

²⁹ Na razie jedynym państwem, które akceptuje ten punkt widzenia, wydaje się Stolica Apostolska.

³⁰ Nie sposób stwierdzić, kto miałby oceniać, które zapisy traktatów należą do tej grupy; chyba nikt jeszcze nie próbował w ten sposób klasyfikować norm prawa międzynarodowego.

wprowadzenie zakazu adopcji dzieci przez pary homoseksualne³¹. Podkreślił również, że to on, Donald Trump i Orbán są prawdziwym zachodnim mainstreamem³².

Podsycanie wojny kulturowej to długofalowy element strategii rosyjskiej, widoczny już wiele lat wcześniej niż działania z użyciem przemocy, a warunki sięgania po niego zmieniają się i wymagają dostosowań. Wspólna deklaracja Konferencji Episkopatu Polski i Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej o pojednaniu między narodami była sensowna i do zaakceptowania w 2012 r.³³, dzisiaj jest dokumentem nic nieznaczącym, zarówno z racji działań rosyjskich, jak i osłabienia wpływu Kościoła katolickiego na społeczeństwo polskie. Dla działania przyjaciół Putina (i w pewnym stopniu Trumpa) ważniejszy jest konsekwentnie stosowany przez partie chadeckie i konserwatywne mainstreaming haseł i propozycji radykalnej prawicy, które byłyby nie do pomyślenia 10 lub 15 lat temu³⁴. Co ciekawe, widać już wyraźnie, że ta taktyka nie osłabia wcale poparcia dla radykalnej prawicy, na co liczone, decydując się na jej zastosowanie. Mimo to jest kontynuowana, m.in. przez rząd RP kierowany przez Donalda Tuska. Innymi słowy, przyjęcie narracji antyimigracyjnej przez Friedricha Merza, najprawdopodobniej przyszłego kanclerza Niemiec, jest o wiele groźniejsze dla spójności i wiarygodności UE i jej przetrwania jako wspólnoty wartości niż jakiegokolwiek ekscesy – z podróżą do Moskwy włącznie – premiera Słowacji.

³¹ [https://wpolityce.pl/swiat/719706-fico-chce-zbudowac-bariere-przed-progresywywizmem; „Only two sexes” Slovak PM takes aim at LGBT rights](https://wpolityce.pl/swiat/719706-fico-chce-zbudowac-bariere-przed-progresywywizmem;„Only two sexes” Slovak PM takes aim at LGBT rights), TVP World, 28 stycznia 2025 r., <https://tvpworld.com/84738178/only-two-sexes-slovak-pm-takes-aim-at-lgbt-rights>. Spowodowało to ogromną radość w polskiej prasie katolickiej, zob. <https://naszdzienik.pl/swiat/313599,slowacja-premier-chce-prymatu-konstytucji-nad-prawem-ue.html> (dostęp: 8.02.2025).

³² <https://www.pap.pl/aktualnosci/orban-i-fico-z-nastaniem-rzadow-trumpa-my-jestesmy-mainstreamem> (dostęp: 8.02.2025).

³³ Czytamy w niej m.in. (w części „Ku wspólnej przyszłości”): „Dzisiaj nasze narody stanęły wobec nowych wyzwań. Pod pretekstem zachowania zasady świeckości lub obrony wolności kwestionuje się podstawowe zasady moralne oparte na Dekalogu. Promuje się aborcję, eutanazję, związki osób jednej płci, które usiłuje się przedstawić jako jedną z form małżeństwa, propaguje się konsumpcjonistyczny styl życia, odrzuca się tradycyjne wartości i usuwa z przestrzeni publicznej symbole religijne. Nierzadko spotykamy się też z przejawami wrogości wobec Chrystusa, Jego Ewangelii i Krzyża, a także z próbami wykluczenia Kościoła z życia publicznego. Fałszywie rozumiana świeckość przybiera formę fundamentalizmu i w rzeczywistości jest jedną z odmian ateizmu”, zob. tekst: <https://www.wprost.pl/339972/przeslanie-kosciola-i-cerkwi-do-narodow-polski-i-rozji.html> i analizę z katolickiego punktu widzenia: T. Dębowski, „Wspólne orędzie kościoła rzymskokatolickiego w Polsce oraz rosyjskiego kościoła prawosławnego i jego znaczenie dla stosunków polsko-rosyjskich”, *Dyplomacja i Bezpieczeństwo* 2013, nr 1, s. 65–74.

³⁴ Zob. np. A. Mondon, „Populism, public opinion, and the mainstreaming of the far right: The ‘immigration issue’ and the construction of a reactionary ‘people’”, *Politics* 2025, nr 45(1), s. 19–36, <https://doi.org/10.1177/02633957221104726>; K. Boréus, *Migrants and Natives – “Them” and “Us”: Mainstream and Radical Right Political Rhetoric in Europe*, SAGE Publishing, Thousand Oaks 2020; por. <https://theloop.ecpr.eu/mainstream-parties-adopting-far-right-rhetoric-simply-increases-votes-for-far-right-parties/> (dostęp: 8.02.2025).

Bycie przyjacielem oznacza dzieloną wspólnotę światopoglądową, łączące elementy wizji świata. Bycie przyjacielem Rosji w tym kontekście to, po pierwsze, akceptacja założeń tradycyjnej polityki mocarstw – że tak naprawdę decydować powinni najsilniejsi, a nie małe nieznaczące państewka. Tutaj „kuszeni” są najsilniejsi, Niemcy i Francja w pierwszej kolejności, a Jacques Chirac, mówiąc w 2003 r., że państwa Europy Środkowej straciły szansę, by siedzieć cicho, zjednoczył się duchowo z prezydentem Rosji. Oba największe państwa członkowskie historycznie mają skłonność do myślenia w kategoriach koncertu mocarstw i mocniej powinny badać swoje motywacje. Po drugie, przyjacielem Rosji można się stać, odrzucając progresywny dorobek Zachodu po 1968 r., tęskniąc za uporządkowanym hierarchicznym światem. Jest to odrzucenie w równym stopniu rewolucji seksualnej i twierdzeń Zygmunta Baumana o płynności rzeczywistości, która może być odbierana jako nieznośna. Temu kuszeniu podlegają aktorzy polityczni w całej Unii, partie, Kościoły i grupy interesu. Łatwo je stymulować na poziomie mikro przez komunikację w social mediach, dezinformację i dyskretne wspieranie niezadowolonych odepchniętych przez mainstream, bo to cenna i znacząca grupa wyborców. Dlatego nie należy zaniedbywać głoszenia, że przyjaciele Putina to nie tylko ministrowie i prezesi, ale też całkowicie zwykli obywatele, którzy współtworzą społeczeństwa unijne. Różny jest stopień ich świadomości, ale należy nieustannie podkreślać, że cały czas działają na rzecz odrzucenia wartości, które zbudowały zjednoczoną Europę. Zdobywanie miejsca przez narrację o tym, że Zachód zblądził i powrót do korzeni, których Rosja nigdy nie opuściła, rozwiąże doświadczane przez obywateli kryzysy, to niebezpieczeństwo pierwszorzędne. Dlatego hołd władców *big tech* wobec Donalda Trumpa jest dla Europy znacznie większym zagrożeniem niż pokrzykiwania o dowolnej wysokości wydatków na obronę. Są one istotne, zwłaszcza gdy zadamy pytanie, czy wobec możliwych zmian polityki USA Europa jest w stanie sama stać za Ukrainą³⁵. Jednak niebezpieczeństwo leży w nieco innym miejscu. Jak pisze Marc Pierini, konfrontując się z administracją Trumpa, „Unia i inne państwa europejskie będą musiały wskazać jednoznacznie »czerwone linie« na kilku polach, włączając wtrącanie się w ich politykę wewnętrzną, próby przejęcia terytoriów należących do innych państw, wprowadzanie cel i ataki na regulację usług cyfrowych. Widoczne ryzyko zakreslania granic jest takie, że przywódcy UE okażą się podzieleni, zanim dzielić ich będą działania Waszyngtonu i Moskwy”³⁶. To

³⁵ L. Litra, „Can Europe stand alone in supporting Ukraine? Scaling up the defence industry and funding defence production”, SCEEUS Guest Report 2024, nr 5, <https://sceeu.se/en/publications/can-europe-stand-alone-in-supporting-ukraine-scaling-up-the-defence-industry-and-funding-defence-production/> (dostęp: 8.02.2025).

³⁶ M. Pierini, „Emboldening Europe to face Putin’s and Trump’s challenges”, Carnegie Europe Commentary, 31 stycznia 2025 r., <https://carnegieendowment.org/posts/2025/01/emboldening-europe-to-face-putins-and-trumps-challenges?lang=en> (dostęp: 8.02.2025).

pierwszorządne wyzwania dla nowego unijnego przywództwa. Nie jest to położenie godne pozazdroszczenia AD 2025.

Ekonomiczne podstawy potęgi UE – czas się bać?

Świadomość słabnięcia Unii Europejskiej jako centrum aktywności gospodarczej i innowacyjności była obecna w elitach europejskich od kilku lat. Na poziomie UE najistotniejszym działaniem była prośba o sformułowanie kompleksowej diagnozy wraz z rekomendacjami skierowana do jednej z ważnych postaci pogranicza polityki i gospodarki – byłego premiera Włoch i prezesa Europejskiego Banku Centralnego Maria Draghiego. Na zlecenie Ursuli von der Leyen przygotował on wraz z zespołem ekspertów obszerne opracowanie zaprezentowane na początku września 2024 r.³⁷ Znaczenie tzw. raportu Draghiego nie jest jeszcze znane. Unia Europejska ma skłonność do przygotowywania, zamawiania i publikowania dokumentów określanych jako „strategiczne” lub nawet „epokowe”, które często są głównie materiałem do sarkastycznej opinii, że produkcja dokumentów to w zasadzie jedyna rzecz, którą UE potrafi. Implementacja zaleceń bądź programów w nich zawartych to zupełnie inna sprawa, zależna od bolesnych w swej istocie poszukiwań konsensusu i poparcia liderów politycznych. Wystarczy wspomnieć „sławną” strategię lizbońską, która jest symbolem rozdźwięku między oczekiwaniami a realizacją. Nie ma gwarancji, że przygotowany przez byłego prezesa Europejskiego Banku Centralnego dokument będzie czymś więcej niż skrzyżowaniem pomnika *wishful thinking* z listkiem figowym, natomiast nie ogranicza to sensu dokładnej jego analizy. Wywołał on bowiem w Europie szeroką dyskusję i stał się obiektem różnorakiej krytyki. W niniejszym opracowaniu kluczowym zagadnieniem będzie odpowiedź na pytanie, czym może się on stać dla ewidentnie poszukującej nowego sensu UE.

Oficjalnie raport poświęcony jest konkurencyjności Europy w warunkach zmiennej dynamiki globalizacji i przygotowany został przez ekonomistę. Jest jednak realnie trochę o czym innym – o wzięciu pełnej odpowiedzialności za swój los. Kluczowe wyzwanie można bowiem podsumować następująco: era polegania na tanich rosyjskich surowcach energetycznych, bezkresnym chińskim rynku i amerykańskich gwarancjach bezpieczeństwa się skończyła, zatem wzrost konkurencyjności i bezpieczeństwo okazały się o wiele bardziej współzależne, niż się dotąd wydawało. Wszystkie trzy czynniki pozwalające Europie rosnąć ekonomicznie oraz zachowywać wysoki poziom bezpieczeństwa socjalnego i geopolitycznego przestały działać niemal jednocześnie, należy zatem uruchomić wszystkie zasoby, aby pewnie stanąć na własnych

³⁷ A. Krzysztożek, „Raport Draghiego: Nie spodoba się wielu państwom”, Euractiv, 9 września 2024 r., <https://www.euractiv.pl/section/polityka-wewnetrzna-ue/news/raport-draghiego-nie-spodoba-sie-wielu-panstwom/> (dostęp: 8.02.2025).

nogach. Nie ma przy tym gwarancji, choć Mario Draghi starannie unika wskazywania tego wprost, że uda się zachować wszystkie elementy modelu, który z dumą nazywaliśmy europejskim – do tej pory Europa nie była jeszcze zmuszona do wybierania, co jest jej priorytetem – konkurencyjność, europejski styl życia i ochrona socjalna czy zdolność do odparcia agresji. Raport wydaje się wskazywać, że da się tego nadal uniknąć, choć trudno wskazać źródło takiego przekonania. Draghi jest brutalny w diagnozie, ale optymistyczny, jeśli chodzi o uniknięcie wyboru. Patrzy szeroko i widzi opadające wspomniane wcześniej „podpórki”. W tym kontekście alarmistyczny ton widoczny w określeniach typu „powolny upadek” ma sens, pod warunkiem że dopuszczamy odpowiednią dozę niepewności. Podpory można znaleźć zarówno pod konarami dębu Bartek, jak i przy ścianie gmachu, którego konstrukcję trzeba było wzmocnić na czas remontu i tam zostały „po czasie”. Draghi ostrzega, ale wydaje się wierzyć, że Unia ma jeszcze okazję i zasoby, aby uciec trajektorii schyłkowej bez konieczności rezygnacji z czegoś, co było częścią tożsamości modelu społeczno-politycznego.

Raport wskazuje, że Europie przede wszystkim brakuje inwestycji, i jasno określa, że jest to pole do działania władzy publicznej. Proponowane 800 mld euro rocznie to nie mają być pieniądze przedsiębiorców, ale środki organizowane przez państwo (państwa) i przez nie strategicznie kierowane w kluczowe sektory i miejsca, środki, które zapewne będą musiały być pożyczone. Skoro stawką jest los całej Europy (UE), to jedynie sensowne jest także zadłużanie się na poziomie całej wspólnoty. Inwestycjom ma towarzyszyć dokończenie budowy jednolitego rynku, który jest wciąż „uciekającym króliczkiem” mimo upływu ponad 30 lat od jego formalnego powołania do życia, oraz dekarbonizacja połączona z innowacyjnością. Poza wezwaniem do odważnego wyjścia poza bardzo mały budżet Unii pozostałe elementy są dobrze znane – innowacyjność miała być wspierana i stymulowana przez wzrost cen energii wynikający z realizacji Zielonego Ładu, a o fragmentaryzacji jednolitego rynku i nadmiernej regulacji pisało od dawna, zarówno z pozycji neoliberalnych, jak i konserwatywnych.

Kluczowy wydaje się trzeci element – bezpieczeństwo i przemysł obronny. Europa musi zainwestować w konkurencyjność po to, aby być bezpieczna. Umacnianie wspólnego charakteru przemysłu obronnego z kolei pozwoli uruchomić jeden z głównych mechanizmów innowacyjności – przepływ technologii między sektorem wojskowym i cywilnym, który od dawna napędza konkurencyjność Stanów Zjednoczonych.

Raport Draghiego przychodzi także w szczególnym momencie. O ile wszyscy poza najwierniejszymi wyznawcami *Washington consensus*, który jest AD 2025 równie świeży i aktualny jak akt Świętego Przymierza po wojnie krymskiej, dostrzegali, jak niekorzystne dla gospodarki europejskiej były pokryzysowe *austerity measures*, o tyle do niedawna punktem odniesienia pozostawała

gospodarka niemiecka, z jej zdolnością do generowania nadwyżki budżetowej i dodatniego bilansu handlowego. Jesteśmy aktualnie świadkami poważnego chwieńia się tego modelu. Jak piszą Federico Steinberg i Max Bergman, gospodarka niemiecka „desperacko potrzebuje inwestycji”, a „Niemcy dziś są problemem gospodarczym. Doświadczają niskiego wzrostu i stoją przed poważnymi wyzwaniami w sektorze przemysłowym [swojej dumie – P.B.], zwłaszcza ze strony chińskich samochodów”³⁸. Jak twierdzi Adam Tooze, nawet dla Niemiec „obrona *status quo* nie oferuje bezpieczeństwa, lecz tylko receptę na dalszy względny upadek i zależność od innowacji technologicznych pochodzących z USA i Chin”³⁹.

Mamy zatem do czynienia z unikatową sytuacją – również Niemcy nie mają przed sobą rozsądnej gwarancji ekonomicznego powodzenia, co do niedawna różniło je od reszty Europy. Nie mogą już snuć opowieści, że najlepszym remedium na problemy jest po prostu naśladowanie „oszczędnej niemieckiej gospodyni” na poziomie budżetów państwowych. Trudno powiedzieć, czy jednoznaczny sprzeciw wobec pomysłu wspólnego długu, który ma być źródłem środków na inwestycje, ma charakter rytualny, czy odzwierciedla faktyczny dogmatyzm. Z raportu wyłania się dość jednoznaczny wniosek – bez radykalnych zmian w zakresie modelu ekonomicznego i „wspólnego korzystania z suwerenności ekonomicznej (*sharing economic sovereignty*)” Europę czeka powolny schyłek i obserwowanie powiększającego się dystansu do innych graczy, którzy dodatkowo będą asertywnie promować własne interesy geopolityczne i geoeconomiczne, a także wartości.

W świetle raportu Dragiego nowej głębi nabierają decyzje stojące przed nową Komisją Europejską i całym przywództwem UE, w tym polską prezydencją:

- co dalej z Zielonym Ładem; w jakim stopniu da się pogodzić konkurencyjność z dekarbonizacją wobec jednoznacznie antyekologicznej postawy głównych konkurentów nie tylko gospodarczych, lecz także aksjologicznych;
- co dalej z „cyfrową dekadą”; jak dalece da się za pomocą działań unijnych uczynić z cyfryzacji motor innowacyjności na poziomie przedsiębiorstw i twórców;
- co dalej z geopolitycznością działań UE, która nie jest w stanie przestawić gospodarki na tory łagodnie wojenne mimo uczestniczenia od trzech lat w konflikcie o charakterze systemowym?

Unia musi przejąć odpowiedzialność za bezpieczeństwo swoich państw członkowskich i obywateli w wymiarze dotąd nie tylko nierealizowanym,

³⁸ „The Draghi report: A strategy to reform the European economic model”, CSIS Commentary, 2 października 2024 r., <https://www.csis.org/analysis/draghi-report-strategy-reform-european-economic-model> (dostęp: 8.02.2025).

³⁹ https://adamtooze.substack.com/p/chartbook-318-how-europe-became-a?r=y9c8e&utm_campaign=post&utm_medium=web&triedRedirect=true (dostęp: 8.02.2025).

ale także nieoczekiwanym. Raport proponuje jedną z możliwych ku temu dróg, która zakłada wspólne zadłużenie się, czyli w istocie element federalizacji. Wobec nastrojów eurosceptycznych jest to daleko idące żądanie. Autorka związana z College of Europe w Brugii wskazuje na dwa wymiary problemu delikatnie, acz jednoznacznie. Po pierwsze, „mimo że Draghi pisze o egzystencjalnej naturze wyzwania konkurencyjności, ma ona charakter powolnej agonii. Ów pełzający kryzys różni się od szokowego, takiego jak ten związany z pandemią COVID-19 lub kryzysem euro, co może nie wystarczyć jako impuls, by wymusić wystarczające skupienie decydentów na daleko idących reformach”⁴⁰. Po drugie, konieczne działania wymagają istotnych zmian w politykach, zwłaszcza w zakresie unii bankowej, czy też innych, dotyczących tych elementów jednolitego rynku, w odniesieniu do których łatwo o spory między państwami, a uzgodnienie tego jest bardzo trudne i już nieraz „utknęło” w brukselskich korytarzach, jak chociażby wspomniana unia bankowa⁴¹. Implementacja zaleceń raportu ma także potencjał zmiany pozycji państw członkowskich UE i ich relatywnego znaczenia, zatem może podzielić ten los mimo deklaratywnej zgody liderów. Jak dodają niemieccy autorzy, „największe ryzyko polega na tym, że cenne i praktyczne propozycje raportu będą przyćmione przez niekończące się debaty o wspólnym finansowaniu i euroobligacjach”⁴². Wspominają przy tym o nieustannym oporze Niemiec, co pokazuje, że dogmatyzm w myśleniu okazuje się zgoła nieeuropejską cechą bardzo europejskich, mainstreamowych polityków.

Raport Draghiego jest też pod jednym względem konserwatywny – sytuuje się w proeuropejskim mainstreamie, poszukując wyjścia z sytuacji w istniejących ramach organizacyjno-politycznych, w nurcie logiki pokonywania przeszkód metodą „więcej Europy”. Może to być Europa neoliberalna lub bardziej protekcyjnista, progresywna lub nieco konserwatywna, jednak pozostaje zawsze w konkretnym nurcie myślenia, które akceptuje konieczność integracji jako aksjomat. Oznacza to, że można dyskredytować ten dokument jako kolejną zagrywkę europejskich transnarodowych elit. Jednocześnie Draghi unika starannie dyskusji np. o reformie traktatowej i nie używa „słowa na F”. Warto zadać pytanie, czy jest to konieczne i sensowne, skoro i tak siły eurosceptyczne zarzucać mu będą centralizację i niszczenie tego, co narodowe.

Polska u steru – bezpieczeństwo, głupcze

Polska prezydencja w UE skupiona jest wokół zagadnień bezpieczeństwa. Można, parafrazując słynne hasło wyborcze Billa Clintona, zakrzyknąć:

⁴⁰ M. Chang, „A road map or a road not taken? The Draghi report on EU competitiveness”, <https://www.coleurope.eu/newsarticles/road-map-or-road-not-taken-draghi-report-eu-competitiveness> (dostęp: 8.02.2025).

⁴¹ Ibidem.

⁴² „The Draghi report. A strategy...”, op. cit.

„bezpieczeństwo, głupcze”⁴³. Autorem najgłośniejszego ostrzeżenia przed możliwym upadkiem Europy w 2024 r. był prezydent Francji Emmanuel Macron. Jak mówił w kwietniu: „Moja wiadomość na dziś jest prosta. Paul Valéry u schyłku I wojny światowej powiedział, że już wiemy, iż nasza cywilizacja jest śmiertelna. Powinno być dla nas równie jasne, że nasza Europa dzisiaj jest śmiertelna. Może umrzeć. Może umrzeć i jej los zależy tylko od naszych wyborów. I należy ich dokonać teraz”⁴⁴. W związku z osłabieniem Francji i Niemiec jednym z głównych graczy mogących kształtować decyzje w 2025 r. będzie Polska. Sześciomiesięczna prezydencja w Radzie w tym kontekście stwarza dodatkową szansę na odegranie roli jednego z rozgrywających, choć trzeba przyznać, że czasy, gdy wystarczył tandem francusko-niemiecki, aby „dać dwa rumby w lewo”, to przeszłość i już nigdy nie wróci. System polityczny UE ma wiele ośrodków i ważne decyzje wymagają wynegocjowania, czasem żmudnego uzgadniania, co jednak nadaje stosunkowo większą wagę władzy kształtowania agendy. Jak zauważył amerykański analityk, Polska mocno ograniczyła oczekiwania, wskazując, że nie zależy jej na obfitej legislacji, ale skupi się na „wpłynięciu całościowo na polityczny kierunek rozwoju UE [...]. Dobrze wykonana [prezydencja – P.B.] czyni z państwa »uczciwego maklera« i pozwala wpłynąć na kurs w sposób znacznie wykraczający poza przepisany okres. Gdy zarówno Francja, jak i Niemcy »wzięły wolne« ze swoich tradycyjnych ról przywódczych, scena jest dobrze przygotowana na przywództwo Polski”⁴⁵.

Różnie można także oceniać atuty Polski u progu prezydencji. Autor związany z German Marshall Fund of the United States optymistycznie stwierdził, że Polska, przygotowując się do przejęcia steru, „przynosi swoje unikatowe zasoby: silne związki transatlantyckie, perspektywę frontową na Europę Wschodnią i determinację do zwiększenia odporności (*resilience*) organizacji”⁴⁶. Z drugiej strony wszyscy są świadomi znaczenia wyborów prezydenckich w Polsce i tego, że one będą realnie głównym przedmiotem zainteresowania premiera Donalda Tuska właśnie w czasie, gdy będzie musiał spełniać oczekiwania Europy. Jak doniosło Politico, „Państwa członkowskie i Komisja są zaniepokojone, że polska prezydencja będzie przedkładać interesy narodowe

⁴³ Hasło to Donald Tusk parafrazował na użytek wewnętrzny już wcześniej, w sierpniu 2024 r., zob. <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoleczne/art40179651-michal-szuldrzynski-rada-ministrow-plus-czyli-beezpieczenstwo-glupcze> (dostęp: 8.02.2025).

⁴⁴ <https://www.elysee.fr/emmanuel-macron/2024/04/24/discours-sur-leurope> (dostęp: 8.02.2025).

⁴⁵ A. Korewa, „What to expect from Poland’s EU presidency and its focus on ‘Security, Europe!’”, *The New Atlanticist*, 6 stycznia 2025 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/what-to-expect-from-polands-eu-presidency-and-its-focus-on-security-europe/> (dostęp: 8.02.2025).

⁴⁶ O.L. Guccione, „Poland’s EU presidency: Strengthening the Union from East to West”, German Marshall Fund of the United States, 12 grudnia 2024 r., <https://www.gmfus.org/news/polands-eu-presidency-strengthening-union-east-west> (dostęp: 8.02.2025).

nad europejskie, zwłaszcza w sprawach migracji, handlu, energii i ochrony klimatu. Nie jest postrzegana [Polska – P.B.] jako uczciwy makler. Wygląda na to, że tak naprawdę będzie chodzić o wybory prezydenckie”⁴⁷.

Możliwe, że powyższa opinia to narzekanie wytrawnych graczy brukselskich, wciąż niewierzących, że „nowe” państwo członkowskie z Europy tak naprawdę i w ich umysłach wschodniej może skutecznie przewodzić organizacji, jednak wydaje się, że chodzi o coś więcej. Osłabienie Francji i Niemiec jest teoretycznie korzystne dla Polski, ale realnie ogranicza szanse wykorzystania potencjalnie najbardziej efektywnej struktury europeizacji polskich inicjatyw, jaką jest Trójkąt Weimarski⁴⁸.

Rząd RP podjął zadania z PR-owym przytupem, co jednak nie pozwala ukryć problemów⁴⁹. Kluczowym elementem narracji i programu prezydencji jest bezpieczeństwo, rozumiane szeroko i rozpisane na siedem aspektów – zob. tabela 2.

Przemówienie premiera Tuska przed Parlamentem Europejskim pokazało, że za deklaracjami proeuropejskości nie idzie pełna akceptacja tego, co do tej pory uchodziło za istotny element programu unijnego. Premier RP powiedział m.in.: „jest wiele wspólnych przedsięwzięć, które nie wymagają rewolucji ustrojowej, tylko odwagi, zdrowego rozsądku i determinacji. Wiem, że bronią się niektóre państwa narodowe przed dodatkowym finansowaniem europejskich potrzeb obronnych. Niektórym się bardzo nie podobają pomysły obligacji, zaciągania długu. [...] właściwie nie powinno nas za bardzo interesować, jaką metodę przyjmujemy, aby finansować także paneuropejskie, ogólnoeuropejskie projekty obrony. [...] powinniśmy wreszcie to głośno powiedzieć, że nie ma dla tego alternatywy. Europa musi zacząć się bronić sama, a więc musi zacząć

⁴⁷ B. Moens, W. Kość, „Poland takes EU baton as Tusk braces for pivotal presidential election”, Politico eu, 3 grudnia 2024 r., <https://www.politico.eu/article/poland-eu-baton-presidency-donald-tusk-braces-pivotal-presidential-election/> (dostęp: 8.02.2025).

⁴⁸ J.M. Fiszer (red.), *Współpraca Polski, Niemiec i Francji w ramach Trójkąta Weimarskiego (1991–2021)*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2022. Taka opinia o potencjalnej roli Trójkąta Weimarskiego była wyrażana zwłaszcza w pierwszej połowie 2024 r., m.in. przez polskich autorów piszących dla renomowanego Real Instituto Elcano: „Weimar cooperation is absolutely central to the successful management of the political processes in the EU. [...] If the seriousness of the political process in the EU is organised within the Weimar Triangle in close cooperation with the European Commission, the entire integration issue may help to address the most challenging topics, such as migration pressure on the Southern and Eastern borders or what kind of relationship the EU should have with the US as regards autonomy and security. The EU is divided over these issues”, zob. szerzej P.M. Kaczyński, D. Dybka, „Liberal Poland is back: The impact on Europe of the 2023 Polish vote”, ARI 19/24, Real Instituto Elcano, 13 lutego 2024 r., <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/liberal-poland-is-back-the-impact-on-europe-of-the-2023-polish-vote/> (dostęp: 8.02.2025).

⁴⁹ A. Krzysztozek, „Tusk positive about Polish presidency, despite presidential snub”, Euractiv, 2 stycznia 2025 r., <https://www.euractiv.com/section/politics/news/tusk-positive-about-polish-presidency-despite-presidential-snob/> (dostęp: 8.02.2025).

na to wydawać także europejskie pieniądze”⁵⁰. Kluczowe jest przekonanie Niemiec, a właściwie ich rządu, który powstanie po wyborach w lutym 2025 r. Najprawdopodobniej kanclerzem zostanie nowy lider CDU Friedrich Merz, który we wrześniu 2024 r. zdecydowanie opierał się wspólnemu zadłużaniu⁵¹, jednak w przeddzień inauguracji Donalda Trumpa można było odnieść wrażenie, że zmienia zdanie⁵². Buduje to niepewność, która może trwać aż do późnej wiosny, gdy ukształtuje się nowy rząd federalny.

Tabela 2

Priorytety prezydencji Polski w Radzie UE 2025 – 7 filarów bezpieczeństwa

Zdolność do obrony	Wzmocnienie przemysłu obronnego i zdolności obronnych, współpraca z NATO
Obrona ludzi i granic	Bezpieczeństwo granic zewnętrznych, przeciwdziałanie zagrożeniom hybrydowym
Odporność na obcą ingerencję i dezinformację	Bezpieczne usługi cyfrowe, zwalczanie dezinformacji i przeciwdziałanie polaryzacji
Bezpieczeństwo i swoboda działalności gospodarczej	Pogłębienie jednolitego rynku, przywracanie uczciwych warunków konkurencji; zmniejszenie obciążeń biurokratycznych
Transformacja energetyczna	Pewność dostaw; pełne odejście od importu rosyjskich źródeł energii
Konkurencyjne i odporne rolnictwo	Bezpieczeństwo żywnościowe
Bezpieczeństwo zdrowotne	Cyfrowa transformacja zdrowotna, bezpieczeństwo łańcuchów dostaw leków

Źródło: <https://polish-presidency.consilium.europa.eu/pl/program/priorytety-prezydencji/> (dostęp: 21.03.2025).

Równocześnie Polska odrzuca – otwarcie lub pośrednio – szereg elementów uchodzących za kluczowe osiągnięcia poprzedniej kadencji, w tym tzw. nowy pakt migracyjny⁵³ i przynajmniej część Zielonego Ładu. Jak głosi program polskiej prezydencji, „Gwałtowne zmiany technologiczne wymagają od

⁵⁰ <https://polish-presidency.consilium.europa.eu/pl/wiadomosci/premier-polski-w-parlamencie-europejskim-jeszcze-europa-nie-zginela-poki-my-zyjemy/> (dostęp: 8.02.2025).

⁵¹ J. Packroff, N. Ionta, „German CDU leader pledges to do ‘everything I can’ to prevent new EU debt”, Euractiv, 11 września 2024 r., <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/german-cdu-leader-pledges-to-do-everything-i-can-to-prevent-new-eu-debt/> (dostęp: 8.02.2025).

⁵² N. Alipour, „New momentum for EU defence bonds as Germany’s Merz signals openness”, Euractiv, 20 stycznia 2025 r., <https://www.euractiv.com/section/defence/news/new-momentum-for-eu-defence-bonds-as-germanys-merz-signals-openness/> (dostęp: 8.02.2025).

⁵³ J. Liboreiro, „Poland will not implement Migration Pact, Donald Tusk tells Ursula von der Leyen”, euronews, 7 lutego 2025 r., <https://www.euronews.com/my-europe/2025/02/07/poland-will-not-implement-migration-pact-donald-tusk-tells-ursula-von-der-leyen> (dostęp: 8.02.2025).

przedsiębiorstw szybkich dostosowań i innowacyjności. Również transformacja klimatyczna wywołuje głębokie zmiany w modelach biznesowych, tworząc nowe szanse, ale także podważając pozycję konkurencyjną tradycyjnych gałęzi przemysłu. Z kolei rosnące napięcia geopolityczne powodują, że zależności gospodarcze będące naturalnym elementem globalizacji zaczynają stanowić zbyt duże ryzyko. W tej sytuacji gęsta sieć unijnych regulacji stanowi coraz większe obciążenie. Nerozwiazane problemy powodują, że UE systematycznie traci pozycję konkurencyjną⁵⁴. Wygląda na to, że Polska będzie dążyła do dokonania jednak „zwrotu w prawo”, trudno natomiast powiedzieć, czy Donald Tusk czyni to, bo uważa, że tak zbuduje bezpieczną Europę, czy z powodu wyłącznie polityki wewnętrznej. Ursula von der Leyen w dużym stopniu zawdzięcza mu stanowisko, zatem należy spodziewać się jakiegoś podziału ról w ramach uzgodnionego scenariusza, być może dobry i zły policjant zajmą się wspólnie Zielonym Ładem. Jego przyszłość jest tym bardziej niepewna w warunkach agresywnej i demonstracyjnej promocji amerykańskich interesów gospodarczych kosztem agendy ekologicznej. Pokusa traktowania „zielonych zobowiązań” jako bagażu zniechęcającego wyborców, który wreszcie można odrzucić, nigdy nie była tak duża.

Podstawowe pytanie brzmi, czy polska prezydencja w Radzie wpłynie na dobór najbardziej efektywnych instrumentów, by chronić Europę. Jest ona zasadniczo nieprzygotowana do funkcjonowania w świecie, który odrzuca normy jako podstawę pożądanego ładu. Gdy liczą się interesy i siła, Unia to wciąż grupa zdezorientowanych uczniów, których nauczyciel właśnie oświadczył, że ma dosyć i może ich pilnować wyłącznie za wysoką stawkę godzinową oraz pod warunkiem regularnego parzenia kawy i głośnych aktów wdzięczności.

Bezpieczeństwo jednoczącej się Europy może rozpląnąć się w niekończących się dyskusjach o wspólnym długu, pokoju i „nie-pokoju”⁵⁵ oraz interesach narodowych, lecz zasadniczo chodzi o budowanie odporności (*resilience*)⁵⁶ na wstrząsy i skierowane przeciwko UE ataki. Zaletą przywództwa Polski jest zasadniczo publiczna i utrwalona akceptacja faktu, że wielu aktorów stosunków międzynarodowych chce rozpadu UE i aktywnie działa w tym kierunku, wielu chce zahamowania rozszerzenia, udowodnienia, że UE jest chrześcijańską twierdzą (jeszcze lepiej, gdyby chodziło wyłącznie o zachodnią

⁵⁴ Program polskiej prezydencji, s. 6, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/DD581D948390E1A2C1258BF6004311FA/%24File/904.pdf> (dostęp: 8.02.2024).

⁵⁵ Pojęcie to znakomicie objaśnia Bolesław Balcerowicz w swojej ważnej książce *Pokój i nie-pokój u progu XXI wieku*, Bellona, Warszawa 2002.

⁵⁶ Na temat pojęcia odporności zob. np. J. Pospisil, F.P. Kühn, „The resilient state: New regulatory modes in international approaches to state building?”, *Third World Quarterly* 2016, nr 37(1), s. 1–16, doi:10.1080/01436597.2015.1086637; M. Dunn Cavelty, M. Kaufmann, K.S. Kristensen, „Resilience and (in)security: Practices, subjects, temporalities”, *Security Dialogue* 2015, nr 46(1), s. 3–14, doi: 10.1177/0967010614559637, por. N. Tocci, „Resilience and the role of the European Union in the world”, *Contemporary Security Policy* 2019, t. 41, DOI: 10.1080/13523260.2019.1640342.

część chrześcijaństwa) tudzież habitatem dla ekoterrorystów i zwolenników kultury *woke*. Prezydent Macron nie przesadził, gdyż zasadniczym problemem jest sprawienie, aby społeczeństwa Europy zrozumiały, iż ktoś realnie chce zniszczyć ich styl życia i wbrew pozorom nie są to przede wszystkim emigranci. Ci mogą być ewentualnie narzędziem w rękach innych graczy. *Zeitenwende* zaszła w elitach niemieckich, ale nie zaszła jeszcze w społeczeństwach europejskich, i to mimo wojny toczącej się tuż u granic Unii. Społeczeństwa oczekują skutecznych działań i sprawczości po stronie UE, ale nie widzą jeszcze konieczności pójścia na kompromis w warunkach zagrożenia. Deklarują popieranie wspólnej polityki bezpieczeństwa⁵⁷, ale nie domagają się budowania jej od partii i przywódców, na których głosują.

Polska prezydencja będzie trudnym sprawdzianem także dlatego, że żaden polski polityk nie jest gotowy do odgrywania roli męża opatrznościowego Europy. Wydaje się, że kalkulacja i kunktatorstwo skupione na krótkiej perspektywie czasowej, z oczami skierowanymi na polską scenę polityczną, to wszystko, na co ich stać. Dotyczy to zarówno liderów rządzących Rzeczpospolitą u progu prezydencji, deklarujących głośno swoją proeuropejskość, jak i ślepo protrupowskiej opozycji.

European Union: Tired, divided, indispensable

The activities of the European Union in 2024 were shaped by the elections to the European Parliament in late spring and the long road to forming leadership for the next 5 years. The prolonged process led to the selection of the returning President of the European Commission Ursula von der Leyen, and of new faces – Antonio Costa and Kaja Kallas. Both European and national elections renewed the set of Putin's friends in Europe without really turning the tables. Near the end of the year, EU was bracing for the return of Donald Trump as the American president, and waited for Poland to take up the Presidency with France and Germany substantially weakened by internal struggles. Everybody was talking about competitiveness in the shadow of Mario Draghi's report on the state of EU economy, but because everybody was busy just organizing their jobs, talking was all they did. EU was tired of constant extraordinary efforts the world was demanding of her – but with the old-new president in Washington, the workload will just get bigger.

Keywords: European Union, European Parliament, Polish Presidency 2024, Draghi Report, competitiveness, EU leadership

Słowa kluczowe: Unia Europejska, Parlament Europejski, Prezydencja Polski 2024, raport Draghiego, konkurencyjność gospodarki, przywództwo w UE

⁵⁷ Według badania Eurobarometru przeprowadzonego bezpośrednio przed wyborami do PE w 2024 r. ponad 77% obywateli popiera rozwój wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, zob. szerzej https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_24_2729 (dostęp: 8.02.2025).

Aleksandra Jarczewska

ORCID 0000-0002-2565-6247

Stany Zjednoczone 2024: Ameryka i świat w cieniu wyborów prezydenckich

Rok 2024 był wyjątkowy nie tylko dla Stanów Zjednoczonych, lecz także dla całego świata. W skali globalnej przeprowadzono ponad 60 procesów wyborczych¹, jednak niewątpliwie do najistotniejszych należały wybory prezydenckie w Stanach Zjednoczonych. W związku z trwającą ponad rok kampanią wyborczą sytuacja w USA była niezwykle napięta, a działania administracji, zarówno w zakresie polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej, zostały podporządkowane głównie potrzebom wyborczym. Prezydent Joe Biden i jego administracja koncentrowali się na wdrażaniu aktualnej polityki oraz równoległym prowadzeniu kampanii wyborczej. Taka sytuacja, w połączeniu z licznymi problemami o zasięgu międzynarodowym (tj. wojna w Ukrainie, wojna w Strefie Gazy, niestabilność na Bliskim Wschodzie, napięte relacje z Chinami oraz budowanie przeciwwagi dla USA w ramach BRICS+), doprowadziła do spowolnienia wielu procesów i projektów, a także do stagnacji w sferze legislacji. Ponadto, niezależnie od korzystnej sytuacji makroekonomicznej w USA, nastroje konsumenckie pozostawały pesymistyczne, co miało istotny wpływ na wyniki wyborów. Choć kampania wyborcza zapowiadała się na niezwykle trudną i intensywną, nikt nie spodziewał się dwóch prób zamachu na Donalda Trumpa oraz bezprecedensowej i ryzykownej wymiany kandydatury Joego Bidena na Kamalę Harris niemal na finiszu kampanii, co ostatecznie nie

¹ Procesy wyborcze odbyły się w ponad 60 krajach (plus także wybory do Parlamentu UE) i objęły swoim zasięgiem niemal połowę ludności świata (około 4 mld ludzi). Zob. np.: R. Wike, M. Fagan, L. Clancy, „Global elections in 2024: What we learned in a year of political disruption”, Pew Research Center (blog), 11 grudnia 2024 r., <https://www.pewresearch.org> (dostęp: 10.03.2025); K. Ewe, „Elections around the world in 2024”, *Time*, 28 grudnia 2023 r., <https://time.com/>; Statista, „Topic: Global elections in 2024”, Statista, stan z dnia 18 lutego 2025 r., <https://www.statista.com>. Oprócz głosowań wynikających z kalendarza wyborczego odbyły się także niespodziewane wybory parlamentarne we Francji; podobna sytuacja nastąpiła w Niemczech, gdzie pod koniec grudnia 2024 r. został rozwiązany parlament i rozpisano wybory na luty 2025 r. (dostęp do wszystkich materiałów online w tym rozdziale między listopadem 2024 a lutym 2025 r., o ile nie zaznaczono inaczej; w tekście podano także dostęp do głównych adresów stron źródłowych, aby uniknąć powtarzania tytułów w linkach).

przyniosło Demokratom zwycięstwa. Natomiast wygrana Donalda Trumpa w głosowaniu powszechnym oraz elektorskim, a także uzyskanie większości przez Republikanów w obu izbach Kongresu otworzyły drogę do realizacji obietnic wyborczych i wizji „nowego złotego wieku Ameryki”².

Sytuacja wewnętrzna i polityka zagraniczna w cieniu wyborów w USA

Amerykańska polityka krajowa i zagraniczna w 2024 r. była niemal całkowicie podporządkowana procesowi wyborczemu – zarówno z uwagi na wybory prezydenckie i do Kongresu, jak i szereg procesów wyborczych na poziomie stanowym. Przygotowania do wyborów prezydenckich i kongresowych w USA przebiegały w bardzo nerwowej oraz napiętej atmosferze. Od początku kampanii wyborczej w 2023 r. oraz przez cały proces prawyborów urzędujący prezydent Joe Biden oraz byli Donald Trump byli niekwestionowanymi faworytami do nominacji na kandydatów w wyborach prezydenckich. Oprócz trudów związanych z kampanią wyborczą obaj musieli radzić sobie z ogromną presją. Pierwszy ze względu na nieustanną krytykę, wysiłki Republikanów w Kongresie związane z hamowaniem inicjatyw Demokratów i dochodzenia prokuratorskie w sprawie niewłaściwego przechowywania tajnych dokumentów. Drugi głównie z powodu czterech aktów oskarżenia i ostatecznego uznania go za winnego stawianych mu 34 zarzutów w sprawie o malwersacje finansowe przeprowadzonej w nowojorskim sądzie w trakcie kampanii wyborczej 2016 r.³. Dodatkowym obciążeniem dla obu kandydatów, ale z pewnością bardziej dla urzędującego prezydenta, był wiek i stan zdrowia, które budziły poważne wątpliwości wśród wyborców – Biden miał w 2024 r. 82 lata, Trump 78 lat.

Zaangażowanie polityków w kampanię wyborczą oraz ostre podziały polityczne skutkowały brakiem możliwości porozumienia ponad podziałami i negatywnie wpływały na proces legislacyjny. Niemniej należy podkreślić, że w 2024 r. Kongres uchwalił kilkakrotnie więcej ustaw niż w poprzednim roku. Niezależnie jednak od zwiększenia efektywności prac w 2024 r. 118. Kongres Stanów Zjednoczonych (z niewielką przewagą Republikanów w Izbie Reprezentantów oraz niemal równym podziałem głosów w Senacie) okazał się najmniej produktywny od lat 80. Wydał zaledwie około 150 ustaw w ciągu dwuletniej kadencji (w porównaniu z 350 ustawami uchwalonymi przez poprzedni, 117. Kongres, w którym obie izby kontrolowane były przez Demokratów)⁴. Jedną z najważniejszych ustaw, nad którą prace trwały miesiącami i powodowały ogromne

² Cytat z przemówienia inauguracyjnego drugiej kadencji Donalda Trumpa: „The future is ours, and our golden age has just begun”, White House, *The Inaugural Address, Remarks*, 20 stycznia 2025 r., <https://www.whitehouse.gov/>.

³ Sprawa dotyczyła ukrywania płacenia za milczenie aktorki porno Stormy Daniels. Zob. np. M.R. Sisak et al., „Guilty: Trump becomes first former US president convicted of felony crimes”, AP News, 30 maja 2024 r., <https://apnews.com>.

⁴ A. Solender, „The 118th Congress passed the fewest laws in decades”, *The Axios*, 30 grudnia 2024 r., <https://www.axios.com>.

napięcia polityczne, był tzw. pakiet uzupełniający w sferze bezpieczeństwa narodowego. Ostatecznie został on przyjęty w kwietniu 2024 r. i zatwierdzono w nim około 95 mld USD na: dodatkową pomoc dla Ukrainy (60,8 mld USD), pomoc wojskową dla Izraela i humanitarną dla Palestyńczyków (26 mld USD), zakup broni dla Tajwanu i wzmocnienie bezpieczeństwa w regionie Azji i Pacyfiku (8 mld USD)⁵. Z uwagi na problemy z zatwierdzaniem aktów legislacyjnych w Kongresie prezydent korzystał (jak i w poprzednich latach) z porozumień wykonawczych jako narzędzia wspomagającego sprawowanie władzy, wydając dziewiętnaście tego typu aktów prawnych w 2024 r. (oraz dodatkowo trzynaście w okresie od 3 do 19 stycznia 2025 r.)⁶. Natomiast podczas całej prezydentury prezydent Biden wydał 162 rozporządzenia wykonawcze w porównaniu z 220 aktami prezydenta Trumpa w pierwszej kadencji⁷.

Na niską efektywność działań politycznych w 2024 r. nakładały się także problemy międzynarodowe, które dodatkowo dzieliły polityków amerykańskich. Głównym polem konfliktów między Demokratami a Republikanami była wojna w Ukrainie oraz kwestia pomocy wojskowej dla tego kraju, będąca jednym z priorytetów w amerykańskiej polityce zagranicznej od 2022 r. W 2024 r. administracja Bidena koncentrowała się na działaniach dyplomatycznych oraz kontynuowała wysiłki na rzecz zatwierdzenia przez Kongres kolejnych pakietów pomocowych dla Ukrainy, co spotykało się, jak pokazano powyżej, ze sprzeciwem wielu Republikanów⁸. Drugą palącą kwestią była napięta sytuacja na Bliskim Wschodzie, a przede wszystkim wojna między Izraelem a Hamasem. Bezprecedensowy atak Hamasu na Izrael 7 października 2023 r. oraz ostra i gwałtowna odpowiedź odwetowa Izraela spowodowały liczne ofiary śmiertelne wśród ludności Strefy Gazy (45 tys. ofiar, w tym większość cywilów) oraz zaostrzenie sytuacji międzynarodowej na Bliskim Wschodzie⁹. Nakładały się na to bezpośrednie starcia Izrael-Hezbollah oraz wzrost napięcia między Izraelem a Iranem udzielającym wsparcia Hamasowi i Hezbollahowi. Sytuacja była szczególnie trudna dla Demokratów, którzy z jednej strony związani byli bliskim sojuszem z Izraelem oraz zobowiązaniami do dostarczania

⁵ C.M. Keys, L.A. Nicastro, „FY2024 National Security Supplemental Funding: Defense Appropriations”, Congressional Research Service, 25 kwietnia 2024 r., <https://crsreports.congress.gov>.

⁶ Federal Register, „Executive Orders – Joe Biden”, stan z dnia 14 lutego 2025 r., <https://www.federalregister.gov>.

⁷ Federal Register, „Executive Orders – view all Presidential Documents”, stan z dnia 14 lutego 2025 r., <https://www.federalregister.gov>.

⁸ W sumie w latach 2022–2024 USA przekazały Ukrainie ponad 114 mld USD pomocy; a ponad połowę tej kwoty stanowiła pomoc wojskowa. Dane na podstawie: Ukraine Support Tracker. A Database of Military, Financial and Humanitarian Aid to Ukraine, Kiel Institute for the World Economy, dane dotyczą okresu styczeń 2022 – grudzień 2024, <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker>.

⁹ Liczba ofiar różni się w zależności od źródeł. Zob. np.: Statista, „Israel & Palestinian territories: Number of fatalities & injuries caused by the Israel & Hamas war 2023”, Statista, <https://www.statista.com> (dostęp: 13.02.2025).

broni oraz pomocy dla tego państwa, a z drugiej znaleźli się pod ogromną presją opinii publicznej potępiającej brutalną reakcję i odwet Izraela. W efekcie Demokraci nie byli w stanie przedstawić jasnego stanowiska w tej kwestii, co w konsekwencji spowodowało podziały w partii oraz niezadowolenie ze strony wielu grup, w tym np. przedstawicieli mniejszości arabskiej w USA oraz części diaspory żydowskiej. Ponadto wielu młodych wyborców, szczególnie amerykańskich studentów, brało udział w antyizraelskich protestach na wielu kampusach uniwersyteckich w USA (sytuacja była podobna do 1968 r. i protestów przeciw wojnie w Wietnamie)¹⁰. W odniesieniu do trzeciego głównego problemu międzynarodowego, jakim były relacje z Chinami i zagrożenie atakiem na Tajwan, panował jednak względny konsensus partyjny co do obranego kursu wobec Państwa Środka (tj. prowadzenie podstawowego dialogu, rywalizacja gospodarcza z elementami współpracy oraz utrzymanie gwarancji dla Tajwanu przy jednoczesnym ograniczaniu wpływów Chin w regionie). W efekcie, w przeciwieństwie do poprzednich kampanii, kwestia chińska nie znalazła się wśród głównych tematów wyborczych.

Bez wątpienia jednak w 2024 r. najbardziej gorącym oraz polaryzującym scenę polityczną tematem (funkcjonującym na styku polityki krajowej i zagranicznej) była kwestia migracji – i to zarówno tej legalnej, jak i nielegalnej. Republikanie oskarżali Demokratów o brak efektywnej polityki migracyjnej, która skutkowałą przekraczaniem południowej granicy przez miliony nielegalnych imigrantów (2,8 mln między 2023 i 2024 r.)¹¹, stanowiących ich zdaniem zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa oraz dla obywateli amerykańskich. Jedną z kluczowych inicjatyw administracji Bidena w 2024 r. były wielomiesięczne prace nad dwupartyjną ustawą, która miała na celu wzmocnienie południowej granicy przez ograniczenie zachęt dla imigrantów i tym samym zmniejszenie ich napływu do USA. Zatwierdzenie ustawy było jednak blokowane przez naciski ze strony Trumpa i jego współpracowników, którzy obawiali się, że jej uchwalenie zamknęłoby możliwość wykorzystania imigracji jako jednego z głównych tematów kampanii wyborczej¹². Wobec braku postępów w Kongresie 4 czerwca 2024 r. Joe Biden wydał rozporządzenie wykonawcze, aby zamknąć granicę, jeśli liczba osób przekraczających ją nielegalnie osiągnie średnio 2500 dziennie w danym tygodniu, co natychmiastowo ograniczyło napływ nielegalnych imigrantów do USA¹³.

¹⁰ Zob. np. M. Piotrowski, P. Sasnal, „Amerykanie wobec podejścia władz USA do wojny Izraela z Hamasem”, *Biuletyn PISM* 2024, nr 82 (2902), <https://pism.pl>.

¹¹ M. Gross et al., „Census Bureau improves methodology to better estimate increase in net international migration”, *Census.gov*, 19 grudnia 2025 r., <https://www.census.gov>.

¹² E. Hammond et al., „Senate GOP blocks bipartisan border deal and foreign aid package in key vote”, *CNN*, 7 lutego 2024 r., <https://www.cnn.com>.

¹³ US Department of Homeland Security, „Fact Sheet: Presidential proclamation to suspend and limit entry and joint DHS-DOJ interim final rule to restrict asylum during high encounters at the southern border”, 4 czerwca 2024 r., <https://www.dhs.gov>.

Kolejną kluczową kwestią w roku wyborczym była gospodarka. W 2024 r. odnotowano wzrost PKB na poziomie 2,3%, niskie bezrobocie (4,2%), także niską inflację (2,9%), ponadto ceny nieruchomości pozostawały na wysokim poziomie, a ceny akcji na giełdzie wzrosły o ponad 20%¹⁴. Jednocześnie nie można było pominąć deficytu budżetowego w wysokości 1,8 bln USD w 2024 r. oraz stale rosnącego zadłużenia publicznego szacowanego na 36 bln USD na koniec roku¹⁵. Dobre wskaźniki makro (poza kwestią zadłużenia i deficytu budżetowego) nie przekładały się jednak na pozytywny odbiór kondycji gospodarczej na poziomie mikro i polepszenie nastrojów konsumenckich wśród Amerykanów. W badaniach Pew Research Center z połowy 2024 r. mniej niż ¼ ankietowanych (23%) oceniała kondycję gospodarki amerykańskiej jako doskonałą lub dobrą¹⁶, a według badań Gallupa wskaźnik zaufania konsumenckiego wyniósł minus 26 punktów (w skali +100/-100)¹⁷. Ponadto wśród ankietowanych przez Gallupa ponad połowa (52%) twierdziła, że zarówno im, jak i ich rodzinom powodziło się gorzej niż cztery lata temu (39% uznało, że lepiej, a 9% zadeklarowało, że jest mniej więcej tak samo)¹⁸. Pogłębiającym się od lat problemem były także zwiększające się nierówności dochodowe w USA oraz rosnąca przepaść między najbogatszymi a najbiedniejszymi Amerykanami¹⁹. Według danych na koniec 2023 r. 1% najbogatszych, których majątki stale rosły od czasów pandemii COVID-19, kontrolował 30% bogactwa narodowego (a odpowiednio 10% kontrolowało aż 67% bogactwa USA)²⁰. Ponadto powolny wzrost płac wśród zarabiających średnio i najmniej, a także wzrost cen podstawowych produktów (benzyna, ceny mieszkań, żywność) w ostatnich latach skutkowały narastającymi problemami gospodarstw domowych w postaci

¹⁴ Bureau of Economic Analysis, „Gross Domestic Product, 4th quarter and year 2024 (advance estimate)”, 30 stycznia 2025 r., <https://www.bea.gov>; Trading Economics, „US inflation rate”, <https://tradingeconomics.com> (dostęp: 14.02.2025); US Bureau of Labor Statistics, „Unemployment rate changed little at 4.2 percent in November 2024”, 16 grudnia 2024 r., <https://www.bls.gov>.

¹⁵ Bipartisan Policy Center, „Deficit tracker”, 18 lutego 2025 r., <https://bipartisanpolicy.org>; US Debt Clock, dane z 18 lutego 2025 r., <https://www.usdebtclock.org>.

¹⁶ R. Nadeem, „Views of the nation's economy”, Pew Research Center (blog), 23 maja 2024 r., <https://www.pewresearch.org>; R. Cummings, B. Harris, N. Mahoney, „The paradox between the macroeconomy and household sentiment”, Brookings Institute, 24 października 2024 r., <https://www.brookings.edu>.

¹⁷ Gallup Economic Confidence Index podsumowuje oceny Amerykanów dotyczące obecnych warunków gospodarczych (procent doskonałych/dobrych minus procent słabych) i perspektyw gospodarczych (procent poprawiających się minus procent pogarszających się). Jego teoretyczny zakres wynosi od -100 do +100 (M.C. Evans, „Majority of Americans feel worse off than four years ago”, Gallup, 18 października 2024 r., <https://news.gallup.com>).

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Congressional Budget Office, „The distribution of household income in 2021”, 11 września 2024 r., <https://www.cbo.gov>.

²⁰ E. Pringle, „Over the past 30 years the U.S.'s top 1% got richer, and now hold nearly a third of the nation's wealth”, *Fortune*, 8 października 2024 r., <https://fortune.com>; H. Kozieł, „Najbogatszy 1 procent Amerykanów ma prawie 45 bln dolarów. Dzięki zwwyżce cen akcji”, *Parkiet*, 29 marca 2024 r., <https://www.parkiet.com>.

ubozenia, braku możliwości spłacania kredytów, a w skrajnych przypadkach bezdomności. Wzrastało zadłużenie gospodarstw amerykańskich, które pod koniec 2024 r. wynosiło 18,4 bln USD²¹. W efekcie subiektywne odczucia konsumentów w odniesieniu do sytuacji gospodarczej w USA były raczej negatywne, co, jak się później okazało, miało kluczowe znaczenie dla wyników wyborczych w 2024 r. W badaniu przeprowadzonym przez ekspertów Brookings Institution wskazano, że możliwymi przyczynami tego rozdźwięku mogły być: trwały wpływ inflacji²², stronnictwo mediów i dezinformacja oraz wpływ preferencji politycznych²³.

Niezależnie więc od dość dobrej kondycji amerykańskiej gospodarki ogólne odczucia i nastroje społeczne w USA były dalekie od optymistycznych, co przekładało się na brak poparcia dla rządzących (niskie notowania prezydenta i wiceprezydenta – w obu przypadkach na poziomie średnio nieco ponad 40% w roku wyborczym²⁴) oraz wzmacniało pragnienie zmiany politycznej. Niezadowolenie społeczne oraz frustrację wyborców pogłębiały także ostre podziały społeczne i polityczne (tj. narastająca od lat polaryzacja w wielu podstawowych kwestiach²⁵), jak również nasilające się negatywne procesy: ubożenie społeczeństwa, kryzys opioidowy (który w ostatnich latach powodował śmierć ponad 100 tys. Amerykanów rocznie²⁶) czy pogłębiający się kryzys bezdomności (wzrost liczby bezdomnych o 30% w ciągu kadencji Bidena²⁷).

Wszystkie te kwestie okazały się kluczowe dla procesu wyborczego, który rozpoczął się już w 2023 r. wyścigiem o nominację w prawyborach. W obozie Demokratów prawyborcy były tylko formalnością, gdyż w przypadku ponownego kandydowania urzędującego prezydenta wybór kandydata jest

²¹ L. Juncic, „Zadłużenie amerykańskich gospodarstw domowych wzrosło do 18,04 bln USD w IV kw. 2024 r.”, Investing.com, 13 lutego 2025 r., <https://pl.investing.com>.

²² Niezależnie od niskiego poziomu inflacji w 2024 r. Amerykanie nadal odczuwali wzrost cen podstawowych produktów i cen paliw z lat poprzednich, co skutkowało wzrostem kosztów życia i negatywnie wpływało na ich ogólne postrzeganie sytuacji ekonomicznej oraz większe niezadowolenie z rządzących. Zob. np. C. Goudreau, „The impact of inflation on the 2024 presidential election”, The Hub, Johns Hopkins University, 20 listopada 2024 r., <https://hub.jhu.edu>.

²³ R. Cummings, B. Harris, N. Mahoney, op. cit.

²⁴ Gallup, „Presidential approval ratings – Joe Biden”, według danych z 5 lutego 2025 r.; Gallup, „At 45%, Harris’ approval rating is higher than Biden’s”, 16 października 2024 r., oba źródła: <https://news.gallup.com>.

²⁵ Zob. też pogłębione analizy problemu polaryzacji w USA: A. Kohut, *Ameryka: Dom podzielony*, wyd. 1, Szczeliny, Kraków 2022; Ł. Pawłowski, *Stany Podzielone Ameryki*, Znak Horyzont, Kraków 2024; E. Klein, *Why We’re Polarized*, First Avid Reader Press, New York 2021; J. Kornacki, „Słowo o kondycji społeczeństwa amerykańskiego AD 2024”, Wszystko co najważniejsze (blog), 3 stycznia 2025 r., <https://wszystkoconajwazniejsze.pl>.

²⁶ A. Terr, „U.S. drug overdose deaths down 21.7% from 2023 to 2024”, Progressive Policy Institute, 29 stycznia 2025 r., <https://www.progressivepolicy.org>.

²⁷ Rzeczpospolita/Reuters/AP, „Rekordowo wysoki wzrost bezdomności w USA. Coraz więcej bezdomnych rodzin”, 28 grudnia 2024 r., <https://www.rp.pl>.

oczywisty. Joe Biden zapowiedział swój start już w kwietniu 2023 r., a formalna nominacja miała nastąpić w sierpniu na Konwencji Demokratycznej w Chicago. Jednak wobec bardzo słabego występu urzędującego prezydenta w pierwszej debacie (27 czerwca 2024 r.), Demokraci podjęli działania na rzecz przekonania Bidena do rezygnacji. Ostatecznie prezydent zrezygnował 21 lipca, jednocześnie wskazując urzędującą wiceprezydent Kamalę Harris jako najlepszą kandydatkę na jego miejsce. Formalnie Kamala Harris wraz z Timem Walzem jako kandydatem na wiceprezydenta zostali zatwierdzeni podczas Konwencji Demokratycznej w Chicago (19–22 sierpnia 2024 r.).

W prawyborach republikańskich wzięło udział znacznie więcej kandydatów, wśród których oprócz zdecydowanego faworyta Donalda Trumpa liczyła się w zasadzie tylko trójka: Nikki Haley, Ron DeSantis, oraz Vivek Ramaswamy. Formalnie Trump wygrał 54 z 56 prawyborów, co dało mu pewność nominacji. Najbardziej dramatycznym wydarzeniem kampanii była próba zamachu na Donalda Trumpa przeprowadzona 13 lipca na wiecu w miejscowości Butler w Pensylwanii. Zginął uczestnik wiecu, a były prezydent został ranny w ucho. Wydarzenie to miało kluczowe znaczenie dla całego procesu wyborczego, pokazując siłę i determinację kandydata, który nie tylko nie wycofał się z wyścigu, ale, jak sam twierdził, zyskał nową motywację do walki o fotel prezydenta²⁸. Ostatecznie Donald Trump i wybrany na kandydata na wiceprezydenta J.D. Vance zostali oficjalnie zatwierdzeni podczas Konwencji Republikańskiej w Milwaukee (15–18 lipca 2024 r.). Istotną postacią wyborów był również Robert F. Kennedy Jr – bratanek Johna F. Kennedy’ego, który początkowo występował jako kandydat niezależny, jednak w końcowej fazie kampanii wycofał się i poparł Donalda Trumpa, ten zaś (w przypadku wygranej) obiecał mu stanowisko sekretarza w Departamencie Zdrowia.

Kampania wyborcza w 2024 r. była niezwykle brutalna, polaryzująca, z bardzo dużym udziałem mediów społecznościowych oraz wykorzystaniem sztucznej inteligencji (AI) do kreowania i dystrybucji przekazów wyborczych. Była to także jedna z najdroższych kampanii prezydenckich w historii USA, w ramach której wydano około 3,5 mld USD, z czego znacznie więcej po stronie Demokratów²⁹. Ponadto najbardziej hojna okazała się grupa tzw. tech-miliarderów (a wśród nich przede wszystkim Elon Musk), którzy wsparli ogromnymi kwotami Donalda Trumpa³⁰, co po wyborach od razu

²⁸ A. Dąbrowski, M. Piotrowski, „Próba zabójstwa Donalda Trumpa”, PISM, 15 lipca 2024 r., <https://pism.pl>. Druga próba zamachu na D. Trumpa (16 września 2024 r.) została udaremniona przez funkcjonariuszy Secret Service.

²⁹ Kwoty różnią się w zależności od źródeł. Zob. np. S. Learner, „Donald Trump and Kamala Harris spend \$3.5bn in most expensive presidential election”, *Financial Times*, 5 listopada 2024 r., <https://www.ft.com>.

³⁰ T. Markiewka, „Skąd się biorą miliardy dolarów na kampanię wyborczą w USA?”, OKO.press, 2 listopada 2024 r., <https://oko.press>.

wielokrotnie się zwróciło. Większość pozyskanych środków oba sztaby wyborcze przeznaczyły na kampanie w siedmiu stanach „wahających się”, których wyborcy zdecydowali o wyniku głosowania³¹. Głównymi tematami kampanii były natomiast: gospodarka i kwestie migracyjne w kontekście bezpieczeństwa, na które „postawili” Donald Trump i Republikanie, jak również aborcja, kwestie społeczne i tożsamościowe, które stały się osią kampanii Demokratów.

Ostateczne wyniki wyborów (zob. tabela 1), które odbyły się 5 listopada 2024 r., okazały się jednak dość dużym zaskoczeniem, gdyż zdecydowana większość sondaży wskazywała na bardzo bliski wynik. Donald Trump wygrał nie tylko w kolegium elektorskim (312 do 226 głosów), lecz także w głosowaniu powszechnym (49,8% do 48,3%, otrzymując ostatecznie około 2 mln głosów więcej niż Kamala Harris)³². Ponadto były prezydent wygrał we wszystkich siedmiu stanach „wahających się”, co wydawało się niemożliwe do osiągnięcia³³. Porażka Demokratów była tym bardziej dotkliwa, że w wyborach do Kongresu utracili oni większość w Senacie (tracąc 4 mandaty), a Republikanie utrzymali większość w Izbie Reprezentantów mimo utraty 1 mandatu (zob. tabela 2). W rezultacie prezydent może liczyć na poparcie obu izb Kongresu. W Sądzie Najwyższym konserwatywni sędziowie mają znaczącą przewagę 6 do 3 głosów (przy czym trzech sędziów zostało nominowanych przez Donalda Trumpa podczas jego pierwszej kadencji).

Tabela 1

Wyniki wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych w 2024 r.

Kategoria	Kamala Harris (Demokratka)	Donald Trump (Republikanin)
Głosy elektorskie	226	312
Liczba popierających stanów	19 + Dystrykt Kolumbii	31
Głosy wyborców w liczbach	75 017 613	77 302 580
Głosy wyborców w procentach	48,3	49,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: „Election results 2024”, CNN (aktualizacja z dnia 12 grudnia 2024 r.), <https://edition.cnn.com>.

Przegrana Bidena i Harris, choć dotkliwa na poziomie indywidualnym, była jednak przede wszystkim porażką Partii Demokratycznej, która wykazała znaczącą słabość w tych wyborach. Brak jasno wyrażonego programu oraz

³¹ Stany „wahające się” (*swing states*) w 2024 r. to: Arizona, Georgia, Nevada, Karolina Północna, Michigan, Pensylwania i Wisconsin.

³² Np. „Election results 2024”, CNN (aktualizacja z dnia 12 grudnia 2024 r.), <https://edition.cnn.com>; „US presidential election results 2024”, BBC News, <https://www.bbc.com>.

³³ We wszystkich wygrał minimalną różnicą głosów.

skupienie się na kwestiach tożsamościowych i aborcji okazały się błędem w stosunku do oczekiwań elektoratu, dla którego dużo ważniejsze były, eksponowane przez Republikanów, sprawy gospodarki i bezpieczeństwa. Wyniki wyborów pokazały jednoznacznie, że Demokraci potrzebują nowego, młodego i charyzmatycznego lidera lub liderki, zasypania wewnętrznych podziałów oraz nowej strategii dotarcia do wyborców. Od tego, jak szybko rozwiążą te problemy, zależeć będzie w dużym stopniu druga część kadencji Donalda Trumpa. Utrata kontroli nad Kongresem w efekcie wyborów połowy kadencji w 2026 r. z pewnością utrudniłaby zaplanowane przemiany i zahamowała wiele pomysłów tej administracji, chociaż na razie nic nie zapowiada takiej zmiany.

Tabela 2

Skład 119. Kongresu USA (kadencja od 3 stycznia 2025 r. do 3 stycznia 2027 r.)

119. Kongres	Partie	Izba Reprezentantów		Senat	
		Liczba miejsc (435)	Udział (%)	Liczba miejsc (100)	Udział (%)
Stan na styczeń 2025 r.	Demokraci	215 (+1)**	49,5	45 (–4)**	47,5*
	Republikanie	218 (–1)**	50,5	53 (+4)**	52,5
	Niezależni	–		2 (z dem.*)	
	Wakaty	2		–	

* Senatorzy niezależni głosują zazwyczaj z Demokratami i dlatego zaliczani są do tej grupy w udziale procentowym.

** W nawiasach podano zmiany w stosunku do poprzednich wyborów.

Źródło: opracowanie jak w tabeli 1.

Okres przejściowy – przyspieszenie w stronę „nowego złotego wieku Ameryki”

Czas od ogłoszenia wyników wyborów (6 listopada 2024 r.) do dnia inauguracji nowego prezydenta (20 stycznia 2025 r.), czyli formalny okres przejściowy (ang. *transition period*) w USA, charakteryzował się z jednej strony zdecydowanym zmniejszeniem aktywności pokonanego duetu prezydenckiego Biden–Harris, z drugiej natomiast niebywałą mobilizacją do działania Donalda Trumpa i jego współpracowników – zarówno w polityce krajowej, jak i w sprawach międzynarodowych.

W zasadzie można było odnieść wrażenie, że odchodząca administracja niemal całkowicie oddała pole swoim następcom. Niezależnie jednak od niewielkiej aktywności medialnej jej przedstawiciele pracowali nad zamknięciem głównych tematów i projektów oraz zabezpieczeniem przyszłości. Najważniejsze były: kwestia uspokojenia sytuacji na Bliskim Wschodzie i negocjacje z Izraelem

dotyczące zawieszenia ognia w Strefie Gazy, odpowiedź na zmianę reżimu w Syrii; jak również działania wobec Ukrainy – tj. zwiększenie dostaw broni, zezwolenie na użycie pocisków dalekiego zasięgu i zapewnienie dalszej pomocy dla tego kraju. W okresie tym prezydent Biden odbył także dwie ostatnie podróże zagraniczne. W dniach 17–19 listopada udał się po raz pierwszy w czasie swej prezydentury do Ameryki Łacińskiej i uczestniczył w szczycie APEC w Limie oraz w szczycie G20 w Rio de Janeiro. Wizyty te, mimo spotkań z głównymi przywódcami światowymi oraz omawiania wielu istotnych kwestii (tj. konflikty międzynarodowe, klimat i inne problemy globalne, handel, inwestycje), nie skutkowały żadnymi przełomowymi decyzjami³⁴. W ostatnią podróż zagraniczną w roli prezydenta Joe Biden wybrał się w dniach 2–4 grudnia do Afryki, gdzie odwiedził Angolę w celu promowania inwestycji amerykańskich oraz budowania przeciwwagi dla coraz bardziej aktywnych Chin w regionie³⁵. Najbardziej kontrowersyjną kwestią w ostatnich tygodniach urzędowania był jednak szereg ułaskawień zatwierdzonych przez prezydenta. Najpierw akt łaski wobec własnego syna – Huntera, następnie w grudniu największa seria ułaskawień i złagodzeń kar w historii (około 1,5 tys. złagodzeń wobec skazanych za drobne przestępstwa i 39 ułaskawień jednego dnia³⁶), a w dniu inauguracji Donalda Trumpa prewencyjne ułaskawienia dla całej rodziny i najbliższych współpracowników. Szczególnie ostatnie działania wywołały liczne kontrowersje i słowa krytyki wobec odchodzącego prezydenta, i to nie tylko ze strony Republikanów, lecz także Demokratów i sympatyków Bidena.

W tym samym czasie prezydent elekt i towarzysząca mu nowa ekipa, na fali zwycięskiego entuzjazmu, przystąpili do intensywnych działań, przyćmiewając aktywności jeszcze urzędującej administracji. Media zdominowane zostały informacjami dotyczącymi licznych wizyt ważnych gości w posiadłości Donalda Trumpa Mar-a-Lago, relacjami z wystąpieniami i zapowiedziami głównych pomysłów i inicjatyw, które miały być realizowane już od dnia inauguracji. Uwagę przykuwały także propozycje składu osobowego nowej administracji (tabele 3 i 4). Na najbliższych współpracowników w drugiej kadencji Donald Trump wybrał osoby najbardziej sprawdzone i zaufane (które wspierały go bezwarunkowo w ostatnich latach), a także ludzi rozyrywki i mediów oraz biznesu (miliarderów i multimilionerów). Przybliżona zsumowana wartość majątków członków gabinetu 47. prezydenta jest ponad

³⁴ M. Cassinelli, C. Costello, „As Biden bids farewell, Xi advances China’s influence in Latin America at the APEC Summit in Peru”, Atlantic Council (blog), 13 listopada 2024 r., <https://www.atlanticcouncil.org>.

³⁵ W. Weissert, „WATCH: Biden says U.S. ‘all in’ on Africa during Angola visit meant to counter China”, PBS News, 3 grudnia 2024 r., <https://www.pbs.org>.

³⁶ B. Hlebowicz, „Biden łaskawy. Odchodzący prezydent USA pobił rekord ułaskawień w ciągu jednego dnia”, 13 grudnia 2024 r., <https://wyborcza.pl>.

60 razy większa od majątku administracji Joego Bidena³⁷. Świadczy to o postępującej oligarchizacji rządu amerykańskiego oraz niesie ze sobą ryzyko licznych konfliktów interesów czy podporządkowania administracji potrzebom

Tabela 3

Członkowie administracji Donalda Trumpa – stanowiska gabinetowe („rząd” USA)

Stanowisko	Kandydat	Wcześniejsza funkcja
Departament Stanu	Marco Rubio	b. senator USA
Departament Obrony	Pete Hegseth	b. żołnierz i korespondent Fox News
Departament Bezpieczeństwa Wewnętrznego	Kristi Noem	b. gubernator Dakoty Południowej
Prokurator Generalna	Pam Bondi	b. prokurator generalna Florydy
Departament Skarbu	Scott Bessent	dyrektor zarządzający funduszu hedgingowego; założyciel i dyrektor generalny Key Square Group LP
Departament Handlu	Howard Lutnick	współprzewodniczący zespołu przejściowego (<i>transition team</i>) i bankier inwestycyjny
Departament Zasobów Wewnętrznych	Doug Burgum	b. gubernator Dakoty Północnej
Departament Rolnictwa	Brook Rollins	b. dyrektor Rady Polityki Wewnętrznej
Departament Pracy	Lori Chavez-DeRemer	b. przedstawicielka w Izbie Reprezentantów
Departament Zdrowia i Opieki Społecznej	Robert F. Kennedy Jr	prawnik i aktywista na rzecz ochrony środowiska
Departament Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast	Scott Turner	b. przedstawiciel stanowy
Departament Energii	Chris Wright	b. dyrektor generalny spółki energetycznej Liberty Oilfield Services
Departament Edukacji	Linda McMahon	bizneswoman i zwierzchniczka Small Business Administration w pierwszej kadencji Donalda Trumpa
Departament Transportu	Sean Duffy	b. przedstawiciel w Izbie Reprezentantów
Departament Weteranów	Doug Collins	b. przedstawiciel w Izbie Reprezentantów i rezerwista Sił Zbrojnych USA

Źródło: opracowanie własne na podstawie: K. Watson, C. Yilek, „See the full list of Trump cabinet picks and major White House appointments”, CBS News, 24 grudnia 2024 r., <https://www.cbsnews.com>; J. Kim, K. Yourish, J.C. Lee, „Tracking Trump’s cabinet and staff nominations”, *The New York Times*, 26 grudnia 2024 r., <https://www.nytimes.com>.

³⁷ PAP/Oskar Górzyński/Wszystkoc Najważniejsze/MJ, „Członkowie gabinetu Donalda Trumpa mają ponad 60 razy większy majątek niż administracja Joe Bidena”, *Wszystko co najważniejsze* (blog), 18 stycznia 2025 r., <https://wszystkocnajwazniejsze.pl>.

Tabela 4

*Członkowie administracji Donalda Trumpa – stanowiska pozagabinetowe**

Stanowisko	Kandydat	Wcześniejsza funkcja
Szefowa personelu Białego Domu	Susie Wiles	wieloletnia bliska współpracownica prezydenta
Doradca ds. bezpieczeństwa narodowego	Michael Waltz	biznesmen, autor i były oficer sił specjalnych armii, przedstawiciel USA w 6. okręgu kongresowym na Florydzie
Radca prezydenta	Alina Habba	prawniczka, rzecznik prawny prezydenta Donalda Trumpa i starszy doradca MAGA, Inc.
DOGE – (Departament Efektywności Rządu)*	Elon Musk (początkowo także Vivek Ramaswamy, który szybko zrezygnował)	tech-biznesmen, najbogatszy człowiek świata z majątkiem ok. 400 mld USD (w zależności od wartości posiadanych akcji)
Urząd ds. Zarządzania i Budżetu (OMB)	Russ Vought	wcześniej pełnił tę funkcję w drugiej połowie pierwszej administracji Donalda Trumpa
Wysoki Przedstawiciel ds. Handlu (USTR)	Jamieson Greer	zastępca USTR Roberta Lighthizera w poprzedniej administracji Donalda Trumpa
Dyrektor Wywiadu Narodowego (DNI)	Tulsi Gabbard	służyła w Gwardii Narodowej i w latach 2013–2021 reprezentowała Hawaje w Izbie Reprezentantów, a następnie w 2022 r. stała się przedstawicielką niezależną
Dyrektor CIA	John Ratcliffe	polityk i prawnik, b. dyrektor Centralnej Agencji Wywiadowczej
Szef FBI	Kash Patel	prawnik, były prokurator federalny i urzędnik pełniący wysokie funkcje w pierwszej administracji Donalda Trumpa
„Car granicy”	Tom Homan	funkcjonariusz organów ścigania i komentator polityczny, który pełnił obowiązki dyrektora U.S. Immigration and Customs Enforcement w pierwszej administracji Donalda Trumpa
„Car krypto”	David Sacks	przedsiębiorca urodzony w RPA
Departament Małego Biznesu	Kelly Loeffler	bizneswoman i polityk
Ambasador USA w ONZ	Elise Stefanik	polityk pełniąca funkcję przedstawicielki USA w 21. okręgu kongresowym Nowego Jorku
Rządowa Agencja Ochrony Środowiska (EPA)	Lee Zeldin	prawnik, polityk i oficer rezerwy armii Stanów Zjednoczonych
Sekretarz prasowa Białego Domu	Karoline Leavitt	amerykańska polityk, autorka przemówień prezydenckich i asystentka sekretarza prasowego podczas pierwszej administracji Donalda Trumpa

* Stanowiska pozagabinetowe nie wymagają zatwierdzenia przez Senat (są to najbliżsi współpracownicy prezydenta).

Źródło: jak w tabeli 3.

tw. wielkiego biznesu³⁸. W przemówieniu pożegnalnym Joe Biden podkreślił zagrożenia związane z powstającym „technologicznym kompleksem przemysłowym”³⁹ i stwierdził, że „dziś w Ameryce kształtuje się oligarchia o ekstremalnym bogactwie, władzy i wpływach, które dosłownie zagrażają całej naszej demokracji”⁴⁰.

Kulminacją tego okresu była inauguracja prezydenta Donalda Trumpa, która odbyła się 20 stycznia 2025 r. w nieco innej konwencji, niż nakazuje amerykańska tradycja. Korzystając z niesprzyjających warunków pogodowych (atak zimy i mrozów w Waszyngtonie), przyszły prezydent wydał decyzję o przeniesieniu ceremonii zaprzysiężenia na Kapitol, a później do waszyngtońskiej hali sportowej Arena One, gdzie odbył się wiec jego zwolenników. Przyjęta konwencja inauguracji, a szczególnie zaprzysiężenie pod kopułą Kapitolu, sprzyjała interpretacjom, że ceremonia przypominała bardziej koronację głowy państwa w obecności najważniejszych gości-wybrańców niż egalitarne zaprzysiężenie przed Kapitołem w obecności tłumów wyborców⁴¹. Świadczyć o tym mogła także skrupulatna selekcja uczestników; znaleźli się wśród nich członkowie najbliższej rodziny, politycy oraz główni darczyńcy w kampanii wyborczej, którzy otrzymali status gości honorowych podczas uroczystości. Szczególną grupę stanowili przedstawiciele tzw. *big tech*, którzy zajęli miejsca tuż za prezydentem, co miało podkreślić ich znaczenie dla nowej administracji⁴².

W dniu inauguracji nowy prezydent rozpoczął zapowiadaną wcześniej realizację taktyki „szoku i trwogi”. Otwierając, jak to podkreślał, „nowy rozdział w amerykańskiej polityce”, podpisał 87 decyzji i rozporządzeń wykonawczych, które dotyczyły wielu spraw jednocześnie – np. migracji, handlu, bezpieczeństwa granic, energetyki i klimatu, ograniczania biurokracji, ułaskawienia uczestników ataku na Kapitol, likwidacji prawa ziemi wobec dzieci imigrantów, przemianowania Zatoki Meksykańskiej na Amerykańską czy kwestii tożsamościowych i kulturowych oraz wielu, wielu innych⁴³. Decyzje

³⁸ Na kwestię oligarchizacji rządu oraz możliwych negatywnych skutków tej sytuacji zwracają uwagę liczni eksperci i komentatorzy. Zob. np. wypowiedzi takich autorów jak: R. Reich, T. Snyder, T. Garton Ash, G. Monbiot, E. Klein.

³⁹ Nawiązał tym samym do słynnego kompleksu militarno-przemysłowego zdefiniowanego przez prezydenta Dwighta Eisenhowera.

⁴⁰ White House, „Remarks by President Biden in a farewell address to the Nation”, Speeches and Remarks, 15 stycznia 2025 r., <https://bidenwhitehouse.archives.gov>.

⁴¹ O wyjątkowości tej inauguracji świadczyło także to, że na jej przygotowanie zebrano ogromną kwotę pochodzącą od darczyńców, z których wielu, pomimo dużych wpłat pieniężnych, z braku miejsc nie mogło dostać się na główne wydarzenia inauguracyjne (w tym przede wszystkim na zaprzysiężenie nowego prezydenta).

⁴² O zagrożeniach związanych z tech-oligarchią w USA i na świecie zob. np. J. Lepiarz, „Timothy Snyder: Elon Musk chce skolonizować Europę”, *Rzeczpospolita*, 16 lutego 2025 r., <https://www.rp.pl>.

⁴³ White House, „The Inaugural Address”, 20 stycznia 2025 r., <https://www.whitehouse.gov>. Zdaniem szwajcarskiej socjolog Jennifer Walter, która powołuje się na teorie medialne i socjologiczne, ogłoszenie tak wielu decyzji jednocześnie ma na celu wywołanie przeciążenia

te bezpośrednio nawiązywały do takich dokumentów programowych jak oficjalny program wyborczy Agenda 47⁴⁴ czy przygotowany przez Heritage Foundation Projekt 2025⁴⁵, od którego Donald Trump starał się dystansować przez całą kampanię.

W kolejnych dniach przystąpiono do realizacji tych decyzji, czego przejawem było np. podjęcie działań w zakresie: masowych deportacji nielegalnych imigrantów, ograniczania wydatków rządowych przez powołanie DOGE (Department of Government Efficiency) i rozpoczęcie zbiorowych zwolnień urzędników państwowych⁴⁶, wprowadzenia ceł, zwiększenia wydobycia w USA gazu ziemnego i ropy z łupków, wypuszczenia z więzień około 1500 skazanych za atak na Kapitol, wycofania się z działań DEI (tj. promowania różnorodności, równości i inkluzyjności), zawieszenia USAID czy CFPB (Consumer Financial Protection Bureau) i wielu innych. W sferze polityki międzynarodowej głównymi wątkami pierwszych tygodni nowej administracji były natomiast: prowokacyjne zapowiedzi włączenia Kanady do USA jako 51. stanu, chęć zakupu Grenlandii od Danii, rozważanie przejęcia kontroli nad Kanałem Panamskim, przedstawienie pomysłu wysiedlenia mieszkańców Strefy Gazy, nałożenie na Kanadę i Meksyk ceł w wysokości 25% i następnie zawieszenie ich na miesiąc czy też ogłoszenie rozpoczęcia procesu negocjacji z Rosją w sprawie Ukrainy bez udziału Europy⁴⁷. W odniesieniu do polityki zagranicznej można więc zadać pytanie: czy w nowej kadencji Donalda Trumpa należy spodziewać się kontynuacji podejścia izolacjonistycznego spod znaku *America First*, czy raczej jej zmodyfikowanej wersji, która będzie nabierać charakteru neoimperialnego w celu realizacji wąsko rozumianych amerykańskich interesów⁴⁸. Mimo ogromnego natłoku wątków i działań w pierwszych tygodniach urzędowania nowej administracji trudno było się jednak doszukać decyzji czy zapowiedzi inicjatyw, które zgodnie z zapowiedziami wyborczymi szybko przełożyłyby się na poprawę warunków życia tzw. zwykłych Amerykanów. Kolejne miesiące będą zatem

informacjami oraz dezorientacji wśród opinii publicznej i mediów. Zob. wpis na portalu Threads: <https://www.threads.net/@itsjenniferwalter/post/DFIu3Q2q-5P>.

⁴⁴ Strona wyborcza D. Trumpa: <https://www.donaldjtrump.com/platform>.

⁴⁵ Więcej informacji zob: Project 2025 Policy Agenda, <https://www.project2025.org/policy/>.

⁴⁶ DOGE nie jest formalnie częścią administracji amerykańskiej, ale ma charakter ciała doradczego przy prezydencie, zachowując dużą swobodę działania.

⁴⁷ Momentem przełomowym była w tym zakresie Monachijska Konferencja Bezpieczeństwa w dniach 14–16 lutego 2025 r., podczas której Stany Zjednoczone reprezentował wiceprezydent J.D. Vance. Wygłosił on historyczne przemówienie, w którym w ostrym tonie skrytykował Europę oraz UE, nie pozostawiając złudzeń, że odtąd priorytetem dla USA będą nie wartości, lecz interesy, a Europa nie będzie już mogła liczyć na bezwarunkowe wsparcie i pomoc USA.

⁴⁸ „The new American imperialism”, *The Economist*, 21 stycznia 2025 r., <https://www.economist.com>; F. Foer, „Emperor Trump’s new map,” *The Atlantic* (blog), 23 stycznia 2025 r., <https://www.theatlantic.com>; J. Colvin, R. Gillies, „Trump, the ‘America First’ candidate, has a new preoccupation: imperialism”, AP News, 9 stycznia 2025 r., <https://apnews.com>.

czasem weryfikacji, czy obietnice wyborcze i podjęte działania przyniosą efekty wyborcom (szczególnie tym spod znaku MAGA), czy też głównym darczyńcom, którzy tak licznie zaszczylili inaugurację prezydenta i podjęli z nim współpracę na rzecz realizacji idei „nowego złotego wieku Ameryki”.

Bilans prezydentury Joego Bidena – czas wielkich planów i niespełnionych nadziei

Prezydentura Joego Bidena, 46. prezydenta USA, która miała być ukoronowaniem jego ponad półwiecznej kariery politycznej, oceniana jest bardzo skrajnie, tak samo jak skrajne są podziały polityczne w USA⁴⁹. Sprawowanie urzędu przez Bidena (2021–2024) przypadło na bardzo trudny okres popandemiczny oraz zaostrzenie sytuacji międzynarodowej z uwagi na dwa wielkie konflikty – wojnę w Ukrainie, wojnę Hamasu z Izraelem oraz napięte relacje z Chinami i potencjalny konflikt w Azji. Pierwsza kwestia wymagała wzmożonych wysiłków na rzecz odbudowy amerykańskiej gospodarki, druga natomiast – zwiększenia amerykańskiego zaangażowania dyplomatycznego i finansowego w świecie. Z wyzwaniem tymi zmierzyła się administracja Bidena, którą można uznać za jedną z najbardziej profesjonalnych i stabilnych w ostatnich dekadach. Składała się głównie z ekspertów i doświadczonych urzędników państwowych, z których wielu już wcześniej pełniło służbę w trakcie dwóch administracji Obama–Biden. Podczas całej kadencji Joego Bidena doszło tylko do dwóch zmian na stanowiskach gabinetowych (sekretarz pracy oraz sekretarz mieszkalnictwa), natomiast większa rotacja odbywała się w bezpośrednim otoczeniu prezydenta, czyli w Białym Domu, i ostatecznie osiągnęła 71%⁵⁰. Stabilność na pozycjach gabinetowych sprzyjała spójności w kształtowaniu i sprawnym wdrażaniu zamierzonych działań. Jednak realizację ambitnej agendy administracji utrudniał rozkład sił w Kongresie. Niezależnie od tego, że przez pierwsze dwa lata kadencji Demokraci cieszyli się skromną większością w obu izbach Kongresu⁵¹, niezwykle trudno było im procedować kolejne ustawy. Natomiast w efekcie wyborów połowy kadencji, mimo odzyskania dwóch miejsc w Senacie, Demokraci stracili większość w Izbie Reprezentantów, co zdecydowanie utrudniło i wydłużyło proces legislacyjny, czyniąc 118. Kongres jednym z najmniej efektywnych w historii USA.

W ramach podsumowania działań tej administracji na stronie Białego Domu przedstawiono sześć głównych, choć nie do końca oczywistych kategorii

⁴⁹ M.K. Updegrave, „The ‘what ifs’ that will haunt Biden’s legacy”, *Time*, 9 listopada 2024 r., <https://time.com>.

⁵⁰ K. Dunn Tenpas, „Tracking turnover in the Biden administration”, Brookings Institute (ostatnia aktualizacja danych 19 marca 2024 r.), <https://www.brookings.edu>.

⁵¹ W Senacie do uzyskania większości często niezbędna była obecność ustawowej przewodniczącej i jednocześnie wiceprezydent Kamali Harris.

(tj. gospodarka; inwestycje; światowe przywództwo; agenda jedności; przywracanie duszy narodu; obietnice złożone, obietnice dotrzymane; Ameryka: naród możliwości), w ramach których wskazano 42 konkretne dokonania⁵². Niezależnie jednak od długiej listy osiągnięć oceny prac administracji Bidena były bardzo różne (głównie warunkowane preferencjami politycznymi, choć i wśród Demokratów nie brakowało krytyków). Wyrazem tego były sondaże poparcia dla prezydenta kształtujące się średnio na poziomie 42% w okresie całej prezydentury⁵³.

Sukcesy administracji Bidena odnoszą się przede wszystkim do sfery wewnętrznej – rewitalizacji gospodarki po pandemii, zmniejszenia bezrobocia przez stworzenie 15 mln miejsc pracy, przywrócenia standardów prowadzenia polityki oraz stabilności funkcjonowania administracji. Plan gospodarczy administracji Joego Bidena zamknięty w sloganie „Build Back Better” – BBB zakładał przede wszystkim odbudowę gospodarki amerykańskiej po pandemii COVID-19⁵⁴, wzmocnienie konkurencyjności, rewitalizację infrastruktury oraz tworzenie miejsc pracy z jednoczesnym uniezależnieniem od Chin. Planem długookresowym miało być rozpoczęcie procesu transformacji ekonomicznej w kierunku gospodarki opartej na odnawialnych źródłach energii (*Green New Deal*). Choć początkowo nie udało się zatwierdzić pakietu ustaw BBB, to w efekcie intensywnych prac i trudnych negocjacji (nie tylko z Republikanami, ale też z politykami demokratycznymi) powstały trzy tzw. megaustawy o kluczowym znaczeniu dla przyszłości amerykańskiej gospodarki. Ustawa infrastrukturalna (*Infrastructure and Investment Jobs Act* – 1 bln USD) zakładała rewitalizację krytycznej infrastruktury amerykańskiej (drogi, mosty, lotniska oraz inne ważne obiekty). *CHIPS and Science Act* (280 mld USD) przewidywał środki na badania naukowe oraz produkcję półprzewodników w USA w celu uniezależnienia od zewnętrznych dostaw mikroprocesorów. Natomiast główna ustawa – *Inflation Reduction Act*⁵⁵, w której przewidziano ulgi podatkowe oraz wydatki inwestycyjne w wysokości niemal 800 mld USD rozłożone na dekadę, miała odpowiadać na zmiany klimatyczne i prowadzić do wielkiej transformacji USA w kierunku gospodarki opartej na odnawialnych źródłach energii. Bez wątpienia gospodarcza agenda Bidena (nazwana bidenomiką) miała innowacyjny oraz progresywny charakter i skutkowałą rozpoczęciem wielu projektów oraz inicjatyw z realizacją przewidzianą na wiele lat (choć nie wiadomo, czy i w jakim stopniu będą one kontynuowane przez kolejną administrację)⁵⁶.

⁵² White House, „The Biden-Harris Record”, bez daty, <https://bidenwhitehouse.archives.gov>.

⁵³ Gallup, „Presidential approval ratings – Joe Biden”, op. cit.

⁵⁴ Odbudowę gospodarki po pandemii miała wesprzeć ustawa *American Rescue Plan* o wartości 1,9 bln USD, która uważana jest też za jedną z przyczyn wzrostu inflacji.

⁵⁵ A. Spannaus, „The Inflation Reduction Act and the rebirth of US industrial policy”, *Aspenia* online, 3 maja 2023 r., <https://aspensiaonline.it>.

⁵⁶ Co ciekawe, wiele inwestycji objęło obszary wiejskie, zamieszkiwane głównie przez wyborców Republikanów, co jednak nie przełożyło się na głosy w wyborach (J. Parilla, G. Haskins,

W sferze polityki zagranicznej realizowanej pod hasłem „America is back” głównym celem administracji Bidena było przywrócenie pozycji USA na arenie międzynarodowej oraz rewitalizacja dyplomacji amerykańskiej, co w dużej mierze się udało⁵⁷. Świadczyło o tym przyjęcie zdecydowanego stanowiska wobec agresji Rosji na Ukrainę, podjęcie się przez USA roli lidera międzynarodowej koalicji około 50 państw oraz organizacja, we współpracy z sojusznikami, pomocy militarnej, ekonomicznej i humanitarnej dla Ukrainy (do końca 2025 r. koalicjanci przekazali jej pomoc o wartości około 240 mld USD, przy czym najwięcej kraje UE – 132 mld USD, a USA – 114 mld USD)⁵⁸. Nastąpiło także odrodzenie i wzmocnienie sojuszy amerykańskich, w tym przede wszystkim NATO, które rozszerzyło się o dwóch nowych członków – Szwecję i Finlandię, oraz sojuszy w Azji – Quad, AUKUS oraz dwustronnych z Koreą Południową czy Japonią.

Wśród kwestii, które najbardziej obciążają administrację Bidena, wskazuje się przede wszystkim te ze sfery polityki zagranicznej lub z nią powiązanych – czyli chaotyczne wycofanie wojsk z Afganistanu w sierpniu 2021 r. oraz brak rozwiązania problemu masowego napływu imigrantów do Stanów Zjednoczonych. Administracji nie udało się także doprowadzić na drodze dyplomatycznej do zakończenia wojny w Ukrainie oraz powstrzymać działań wojennych w Strefie Gazy i ustabilizować sytuacji na Bliskim Wschodzie. Natomiast w odniesieniu do spraw wewnętrznych nie zdołano zrealizować jednej z głównych zapowiedzi wyborczych, którą miało być pojednanie podzielonego narodu amerykańskiego i zniwelowanie narastających od lat podziałów przejawiających się niemal we wszystkich sferach życia społecznego. W efekcie zamiast efektu „America united” po czterech latach rządów Bidena Ameryka stała się jeszcze bardziej „divided”. Nie udało się także znaleźć rozwiązania takich problemów jak: kryzys opioidalny, dostępność do ochrony zdrowia z uwagi na jej ogromne koszty, ani ograniczyć powszechnej dostępności do broni palnej⁵⁹, co każdego roku w USA jest przyczyną śmierci około 40 tys. osób⁶⁰.

„The Bidenomics investment boom in red America”, Brookings Institute, 11 grudnia 2024 r., <https://www.brookings.edu/>.

⁵⁷ A.J. Blinken, „America’s strategy of renewal”, 1 października 2024 r., <https://www.foreign-affairs.com>.

⁵⁸ Ukraine Support Tracker, op. cit.

⁵⁹ Problemu nie udało się rozwiązać niezależnie od przyjęcia w 2022 r. ważnej ustawy dwupartyjnej dotyczącej wzmocnienia kontroli sprzedaży broni dla osób poniżej 21 roku życia oraz wydania przez prezydenta w 2023 r. rozporządzenia wykonawczego o zaostrzeniu kontroli sprzedaży broni palnej.

⁶⁰ J. Gramlich, „What the data says about gun deaths in the U.S.”, Pew Research Center (blog), 26 kwietnia 2023 r., <https://www.pewresearch.org>; USAFacts, „How many people die from gun-related injuries in the US each month?”, USAFacts, dane według aktualizacji z 9 grudnia 2024 r., <https://usafacts.org>.

Bez wątplenia łatwiej wskazać osiągnięcia tej administracji w sferze wewnętrznej niż w polityce zagranicznej, a jednak paradoksalnie to właśnie kwestie związane z polityką krajową i kondycją gospodarczą miały kluczowe znaczenie w procesie wyborczym. W efekcie Joe Biden odszedł z urzędu z opuszczoną głową i pozostawił po sobie uczucie niedosytu i rozczarowania, czemu Amerykanie dali wyraz w wyborach, odrzucając kandydaturę Kamali Harris reprezentującej wizję jego administracji. Ostatecznie Joe Biden zakończył swoją prezydenturę z rekordowo niskim poparciem (38%)⁶¹, Kamala Harris całkowicie zniknęła ze sceny politycznej, a Demokraci musieli się skupić na poszukiwaniu źródeł porażki oraz lidera, który mógłby wydzwignąć ich z kryzysu.

* * *

Rok 2024 w przypadku Stanów Zjednoczonych był niezwykle burzliwy, pełen zwrotów akcji i bezprecedensowych wydarzeń, z których najważniejsze to: brutalna kampania wyborcza, dwie próby zamachu stanu na Donalda Trumpa, wymiana Joego Bidena na Kamalę Harris w wyścigu prezydenckim, a następnie wygrana Republikanów w wyborach prezydenckich i kongresowych. Wybór Donalda Trumpa na prezydenta i przejęcie przez Republikanów kontroli nad obiema izbami Kongresu spowodowały z jednej strony uspokojenie nastrojów wewnętrznych w USA (Demokraci nie podważyli wyników wyborów i szybko uznali swoją porażkę, co raczej nie byłoby takie oczywiste w przypadku porażki Republikanów), a z drugiej ogromne przyspieszenie w zakresie działań mających na celu skuteczne przejęcie władzy i szybką realizację obietnic wyborczych. Prezydent i jego współpracownicy zastosowali taktykę zasypania mediów i opinii publicznej ogromną liczbą decyzji i działań jednocześnie. W połączeniu z kontrowersyjnymi pomysłami i prowokacyjnymi wypowiedziami w stosunku do partnerów międzynarodowych⁶² miały one na celu wywołanie wśród wyborców wrażenia siły i wielkiej sprawczości nowej administracji od początku kadencji oraz wzmocnienia pozycji władzy prezydenta USA. Ponadto ich masowy charakter miał spowolnić możliwość blokowania niekonstytucyjnych decyzji przez sędziów, a szum medialny i chaos informacyjny odwrócić uwagę od ewentualnych wpadek czy zaniedbań nowej administracji. Po kilku tygodniach od przejęcia władzy poziom akceptacji dla podejmowanych działań niemal dokładnie odzwierciedlał podziały i preferencje wyborcze, przy czym, jak pokazał sondaż Pew Research z początków lutego 2025 r., nieco więcej było niezadowolonych (51%) niż

⁶¹ Był to jeden z najgorszych historycznych wyników poparcia dla odchodzącego prezydenta (Gallup, „Presidential approval ratings – Joe Biden”, op. cit.).

⁶² Na przykład wspomniane już wcześniej pomysły: przyłączenia Kanady do USA, przejęcia Kanału Panamskiego, zakupu Grenlandii, stworzenia riwieri w Strefie Gazy czy ingerencja w procesy wyborcze w krajach UE.

zadowolonych (47%)⁶³. Natomiast z perspektywy międzynarodowej, a szczególnie ze strony tradycyjnych partnerów USA, nowa odsłona *America First* rodziła ogromny niepokój i obawy co do przyszłości sojuszy i stabilności porządku międzynarodowego.

United States in 2024: America and the world in the shadow of the presidential election

The year 2024 marked a pivotal moment for both the United States and the global community, with over 60 elections taking place worldwide. Among these, the US presidential election stood out as a particularly significant event. The prolonged campaign, spanning more than a year, contributed to heightened political tensions within the US. Consequently, the administration's policy decisions, both domestically and internationally, were heavily influenced by electoral considerations. During this period, the Biden administration focused on consolidating existing initiatives while navigating the complexities of the election cycle. This context, combined with pressing international issues, resulted in a slowdown in various processes and a legislative gridlock. Despite favourable macroeconomic conditions in the US, consumer confidence remained subdued, exerting a substantial impact on the election outcome. The ultimate defeat of the Democratic Party was unexpected, especially given the consistently tight polling margins that persisted throughout much of the campaign. The campaign was further complicated by unforeseen events, including two assassination attempts on Donald Trump and the unprecedented substitution of Joe Biden with Kamala Harris as nominee late in the campaign. Conversely, the Republican Party's success in securing majorities in both congressional chambers, coupled with Donald Trump's victory in both the popular and electoral vote, set the stage for the implementation of campaign promises and the realization of a vision for a „new golden age of America.”

Keywords: United States, EU, Russia, China, Ukraine, Joe Biden, Kamala Harris, Donald Trump, elections, migration, US economy, Elon Musk

Słowa kluczowe: Stany Zjednoczone, UE, Rosja, Chiny, Ukraina, Joe Biden, Kamala Harris, Donald Trump, wybory, migracja, gospodarka USA, Elon Musk

⁶³ Pew Research Center, „Public anticipates changes with Trump but is split over whether they will be good or bad”, Pew Research Center Report, 7 lutego 2025 r., rozdział 1, s. 9–18, https://www.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/20/2025/02/PP_2024.7.2_views-of-trump_REPORT.pdf.

Rosja: (kosztowna) wojna ponad wszystko

W 2024 r. reżim putinowski konsolidował się, czemu sprzyjały taktyczne sukcesy rosyjskiej armii na froncie ukraińskim. Zarówno rozszady kadrowe, jak i decyzje budżetowe Kremla wskazywały na absolutny priorytet wojny i determinację do jej dalszego prowadzenia w najbliższych latach. Mimo pozytywnych wskaźników makroekonomicznych rosły koszty wojny i sankcji dla rosyjskiej gospodarki i budżetu, co znajdowało odzwierciedlenie także w pogarszających się nastrojach społecznych. Stopniowo, zwłaszcza od jesieni, pojawiały się oznaki gospodarczej stagnacji. Jednocześnie rosyjska polityka zagraniczna skupiona była na eskalacji agresywnej retoryki i działań Moskwy przeciwko państwom zachodnim oraz zacieśnianiu sojuszu z najbardziej antyzachodnimi państwami. Rosło uzależnienie Rosji od Chin, ale pojawiały się także napięcia w relacjach z Pekinem. Zarówno nadzieje, jak i niepokoje Moskwy budziła zmiana władzy w USA: objęcie urzędu prezydenta przez nieprzewidywalnego Donalda Trumpa, który zainicjował rozmowy amerykańsko-rosyjskie prowadzone od lutego 2025 r. Polityczną i wizerunkową porażką Rosji był upadek syryjskiego reżimu al-Asada, ale rosła rosyjska obecność w Afryce.

Polityka wewnętrzna: wojenna konsolidacja

Przejęcie jesienią 2023 r. przez rosyjskie siły zbrojne taktycznej inicjatywy na froncie ukraińskim i powolne, okupione znacznymi stratami sukcesy w Donbasie spowodowały, że zanikły publiczne oznaki napięć w rosyjskich elitach. W warunkach wojennych „specjalna operacja wyborcza” (tzw. wybory prezydenckie) 15–17 marca 2024 r. przebiegła bezproblemowo. Nie było w tym procesie żadnego pluralizmu. Część opozycji liczyła, że uda się wykorzystać kampanię przedwyborczą do mobilizacji przeciwników Kremla i wojny, jednak nadzieje te przekreśliła odmowa rejestracji niezależnych kandydatów: dziennikarki Jekatieriny Duncowej i zwłaszcza Borisa Nadieżdina, przedstawiciela umiarkowanej opozycji. Temu ostatniemu zezwolono na zebranie wymaganych do rejestracji ponad 100 tys. podpisów (jak się wydaje, aktywność środowisk niezależnych z tym związana wywołała pewne

zaniepokojenie władz), ale nie dopuszczono go do wyborów pod pretekstem zakwestionowania części z nich. Pokazało to, że Kreml odrzuca nawet pozory procesu demokratycznego i nie akceptuje bardzo umiarkowanej alternatywy politycznej (Nadieżdin wypowiadał się bardzo ostrożnie, aby uniknąć zarzutów o naruszanie prawa). Jako „sparingpartnerów” Putina wyznaczono przedstawicieli koncesjonowanej, w istocie prokremlowskiej opozycji, dbając przy tym, aby nie były to osoby mogące cieszyć się potencjalnym poparciem elektoratu (kandydatami byli m.in. przedstawiciel Komunistycznej Partii FR Nikołaj Charitonow, Liberalno-Demokratycznej Partii Rosji – Leonid Słucki i powołanej z inicjatywy Kremla partii Nowi Ludzie – Władisław Dawankow). Fałszerstwa były bezprecedensowo wysokie. Niemożność niezależnej obserwacji wyborów i częściowe wykorzystanie głosowania elektronicznego (w 1/3 regionów) nie pozwalały na dokładne oszacowanie ich skali. Rekordowe „wyniki” (rzekoma frekwencja 77,4% i „rezultat” – 87,3% dla aktualnego prezydenta) służyły legitymizacji Putina¹. Tym samym nielegalny (na podstawie bezprawnie dokonanych w 2020 r. zmian w konstytucji) wybór Putina na kolejną (piątą) kadencję (od maja 2024 r.) potwierdził dyktatorski charakter jego rządów.

Zgodnie z prawem i politycznym zwyczajem inauguracja dała Putinowi powód do dokonania roszady w składzie rządu i innych centralnych organów państwowych. Zmiany w rządzie nie były znaczące. Swoje stanowisko zachował premier Michaił Miszustin oraz 7 z 10 wicepremierów (trzem z nich zmieniono kompetencje) i 15 z 21 ministrów. Przeprowadzona roszada w rządzie potwierdziła, że wojna i usprawnienie zarządzania nią pozostaje politycznym priorytetem Kremla².

Najważniejsza zmiana dokonała się na stanowisku ministra obrony. Długoletniego zaufanego Siergieja Szojgu zastąpił były główny doradca ekonomiczny Putina i dotychczasowy I wicepremier ds. gospodarczych Andriej Bielousow. Mogło to świadczyć o woli Kremla dążącego do ograniczenia korupcji w resorcie obrony, co negatywnie wpływało na zaplecze i wsparcie sił zbrojnych (m.in. w zakresie zaopatrzenia i logistyki), z których ograniczonych sukcesów Kreml wydawał się niezadowolony. Zarówno przed dymisją Szojgu, jak i po niej zarzuty korupcyjne otrzymało kilkoro jego bliskich współpracowników (zostali oni zdymisjonowani, a część z nich aresztowana). Bielousow miał najwyraźniej przywrócić dyscyplinę i zwiększyć finansową efektywność

¹ Zob. M. Domańska, P. Żochowski, „Spektakl Putina: »wybory« prezydenckie po sowiecku”, *Komentarze OSW*, 18 marca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-03-18/spektakl-putina-wybory-prezydenckie-po-sowiecku> (dostęp tu i dalej: 1.03.2025).

² Zob. M. Domańska, I. Wiśniewska, P. Żochowski, „Nowy rząd Rosji: Kreml szykuje się na długą wojnę”, *Analizy OSW*, 13 maja 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-05-13/nowy-rzad-rosji-kreml-szykuje-sie-na-dluga-wojne>.

resortu. Dotychczasowy minister obrony nie utracił jednak łaski Putina, został bowiem nominowany na ważne stanowisko sekretarza Rady Bezpieczeństwa FR (faktycznego głównego organu doradczego prezydenta FR i rzeczywistego miejsca podejmowania kluczowych decyzji). Mianowano go także zastępcą szefa Komisji Wojskowo-Przemysłowej i otrzymał nadzór nad Federalną Służbą Współpracy Wojskowo-Technicznej (co oznacza istotny wpływ na funkcjonowanie kompleksu obronno-przemysłowego). W RB Szojgu zastąpił nieoczekiwanie głównego współpracownika Putina Nikołaja Patruszewa. Ten znajomy Putina z czasów leningradzkich, znany ze swoich radykalnie antyzachodnich poglądów, piastował funkcję sekretarza RB od 16 lat i przez niektórych był uważany za osobę nr 2 w państwie. Jego przejście na formalnie niewiele znaczące stanowisko asystenta (doradcy) prezydenta ds. przemysłu stocznioowego mogło być spowodowane problemami zdrowotnymi, ale być może także brakiem satysfakcji Kremla z efektywności nadzorowanych przezeń struktur siłowych. Swoistą rekompensatą było jednak wsparcie kariery jego syna Dmitrija Patruszewa, który awansował z ministra rolnictwa na wicepremiera ds. polityki rolnej, kontrolującego m.in. zasoby naturalne. Był on uznawany za jednego z członków nowego pokolenia putinowskiej elity, mających duże szanse na karierę.

Inne ważne zmiany obejmowały umocnienie pozycji i powiększenie kompetencji wicepremiera ds. przemysłu Denisa Manturowa (otrzymał awans na I wicepremiera i nadzór nad wdrażaniem nowych technologii), a także wicepremiera ds. energetyki Aleksandra Nowaka (powierzono mu nadzór nad polityką gospodarczą). W obydwu przypadkach doceniono kompetencje urzędników, zwłaszcza w zakresie omijania zachodnich sankcji. Roszcza pośrednio zwiększyła wpływy szefa korporacji państwowej Rostech Siergieja Czemezowa (Manturow jest jego protegowanym) oraz biznesmenów i przyjaciół Putina: Giennadija Timczenki (nowy minister energetyki Siergiej Cywilow jest z nim związany) i Jurija Kowalczuka (jego syn Boris stanął na czele Federalnej Izby Obrachunkowej).

Przed wszystkim jednak zmiany we władzach miały zademonstrować determinację Kremla na rzecz mobilizacji wszystkich zasobów gospodarczych i administracyjnych do prowadzenia wojny z Ukrainą i Zachodem, i to w perspektywie dłuższej niż krótkoterminowa.

O rosnącej pewności siebie Kremla, ale także jego chęci całkowitej neutralizacji potencjalnych zagrożeń politycznych, świadczyła kontynuacja rozprawy z opozycją. Najbardziej spektakularnym jej przejawem była śmierć w kolonii karnej najbardziej aktywnego wcześniej jej lidera Aleksieja Nawalnego (zob. *Rocznik Strategiczny 2023/24*). Ujawniane okoliczności zgonu wyraźnie wskazywały, iż Nawalny został zamordowany w więzieniu 16 lutego 2024 r., a rozkaz musiał pochodzić od Putina. Kreml z jednej strony nie obawiał się

ostrej reakcji społecznej (choć pogrzeb polityka stał się milczącą demonstracją dla dziesiątek tysięcy Rosjan) ani politycznej na Zachodzie. Z drugiej najwyraźniej nie chciał dopuścić do włączenia Nawalnego do wymiany grupy więźniów politycznych i zagranicznych „zakładników” reżimu na rosyjskich szpiegów przebywających w więzieniach i aresztach w państwach zachodnich. Wymiana ta – uzgodniona tuż przed śmiercią Nawalnego i zrealizowana w sierpniu 2024 r. – miała pierwotnie obejmować również jego³.

Dzięki wspomnianej wymianie (1 sierpnia 2024 r. w Ankarze) wolność odzyskała ośmioosobowa grupa rosyjskich aktywistów opozycyjnych i niezależnych dziennikarzy skazanych w Rosji na kary długoletniego więzienia (m.in. Władimir Kara-Murza, Ilja Jaszyn, Oleg Orłow i Lilia Czanyyszewa) oraz ośmioro obywateli państw zachodnich więzionych głównie pod zarzutem szpiegostwa, w tym Amerykanie: dziennikarze Evan Gershkovich i Ałsu Kurmaszewa i były żołnierz Paul Whelan). Stronie rosyjskiej przekazano zaś ośmioro agentów służb specjalnych więzionych w USA, Niemczech (Wadima Krasikowa skazanego na dożywocie za zabójstwo polityczne), Słowenii, Polsce i Norwegii. Rosyjska propaganda wykorzystała to wydarzenie dla przedstawienia rzekomej troski Kremla o swoich obywateli (*de facto* „żołnierzy” w wojnie z Zachodem) i pozbywania się z kraju „zdrajców”⁴.

Zwolnieni Rosjanie nie przyczynili się do zwiększenia aktywności rosyjskiej opozycji, która z powodu represji przeniosła się za granicę (do państw zachodnich). W szczególności śmierć Nawalnego osłabiła kierowaną wcześniej przez niego Fundację Walki z Korupcją (wdowie po działaczu Julii Nawalnej brakowało charyzmy męża). Pogłębiały się (zwłaszcza od jesieni 2024 r.) podziały i spory personalne pomiędzy strukturami i liderami opozycji (część z nich usiłował konsolidować pod swoim przywództwem były oligarcha Michaił Chodorkowski, stojący na czele Otwartej Rosji, aktywni pozostawali także m.in. Garri Kasparow czy radykalny Ilja Ponomariow) oraz struktur niezależnych (m.in. Fundacja Wolnej Rosji z Natalią Arno na czele). Rosyjska diaspora aktywna politycznie skupiała się jednak coraz bardziej na własnych problemach (m.in. z legalizacją pobytu, zatrudnieniem i wsparciem finansowym), traciła stopniowo kontakt z krajem i wchodziła w publiczne spory z aktywistami ukraińskimi. Największe dotąd szkody wizerunkowe

³ Zob. M. Domańska, M. Menkiszak, K. Chawryło, „Kronika zapowiedzianej śmierci. Putin pozbywa się Nawalnego”, *Komentarze OSW*, 19 lutego 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-02-19/kronika-zapowiedzianej-smierci-putin-pozbywa-sie-nawalnego>; S. Walker, „Russian prisoner swap deal was to have included Alexei Navalny”, *The Guardian*, 2 sierpnia 2024 r., <https://www.theguardian.com/world/article/2024/aug/02/russian-prisoner-swap-deal-was-to-have-included-alexei-navalny>.

⁴ Zob. M. Domańska, P. Żochowski, W. Rodkiewicz, „Grupowa wymiana więźniów między Wschodem i Zachodem”, *Analizy OSW*, 2 sierpnia 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-08-02/grupowa-wymiana-wiezniow-miedzy-wschodem-i-zachodem>.

wyrządziła jej tzw. afera Niewzlina⁵. Podobne rozgrywki były najprawdopodobniej inspirowane i podsycane przez rosyjskie służby specjalne, które infiltrowały środowiska opozycyjne. Ciosem dla wielu rosyjskich struktur niezależnych za granicą stała się ponadto decyzja nowej administracji Trumpa z końca stycznia 2025 r. o czasowym wstrzymaniu amerykańskiej pomocy zagranicznej w celu jej weryfikacji.

Powyższe nie oznaczało jednak, że władze Rosji wolne były całkowicie od problemów wewnętrznych. Jednym z nich stał się zamach terrorystyczny pod Moskwą w marcu 2024 r.⁶ 22 marca czterech terrorystów należących do Państwa Islamskiego Chorasana (ISIS-K) strzelało z broni automatycznej do osób w centrum handlowym Crocus City Hall w Krasnogorsku pod Moskwą, zabijając w konsekwencji co najmniej 145 osób i raniąc 550. Mimo iż wkrótce zostali ujęci w wyniku obławy, zamach był kompromitacją rosyjskich służb specjalnych, które zignorowały dość precyzyjne ostrzeżenia służb amerykańskich. Największy od lat zamach terrorystyczny w Rosji obnażył systemowe zaniedbania struktur siłowych w zakresie przeciwdziałania islamskiemu ekstremizmowi, wynikające z ich koncentracji (zgodnie z priorytetami Kremla) na zwalczaniu potencjalnych zagrożeń ze strony rosyjskiej opozycji oraz ukraińskich i zachodnich służb specjalnych. Wywołał także poważny wzrost nastrojów antyimigranckich i ksenofobicznych w rosyjskim społeczeństwie (sprawcami byli etniczni Tadzycy mieszkający i pracujący w Rosji). Stawiało to Kreml przed dylematem. Z jednej strony nieudolnie próbował forsować teorię o „śladzie ukraińskim” w zamachu, zaostrzał przepisy, zwiększał pokazowe kontrole i szykany wobec imigrantów z Azji Centralnej i Kaukazu. Z drugiej obawiał się niekontrolowanych przejawów społecznego gniewu, wzrostu konfliktów o podłożu religijnym i etnicznym, negatywnych reakcji muzułmanów i pogłębienia deficytu imigranckiej siły roboczej.

O rosnącym radykalizmie religijnym i napięciach etnicznych, zwłaszcza na Północnym Kaukazie, świadczyły zarówno antysemitckie zamieszki w Dagestanie w październiku 2023 r. (zob. *Rocznik Strategiczny 2023/24*), jak i ataki terrorystyczne w tej samej republice w czerwcu 2024 r. (m.in. podpalono cerkiew i synagogę w Derbencie). W tych ostatnich zginęło ponad 20 osób

⁵ We wrześniu 2024 r. Fundacja Walki z Korupcją oskarżyła opozycyjnego oligarchę Leonida Niewzlina (przebywającego na emigracji w Izraelu byłego partnera biznesowego Michaiła Chodorkowskiego) o zlecenia brutalnych ataków na wybranych opozycyjnych aktywistów (m.in. Leonida Wołkowa) z pobudek osobistych i politycznych. Zob. N. Sologub, „Navalny’s team accuses ex-Yukos executive Leonid Nevzlin of orchestrating brutal attacks in new investigation”, *Mediazona*, 13 września 2024 r., <https://en.zona.media/article/2024/09/12/nevzlin-trl>.

⁶ Zob. M. Menkiszak, P. Żochowski, „Islamiści i »ślad ukraiński«. Zamach terrorystyczny pod Moskwą”, *Analizy OSW*, 23 marca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-23/islamisci-i-slac-ukrainski-zamach-terrorystyczny-pod-moskwa>.

(głównie funkcjonariuszy policji). Do zamachów i starć z siłami bezpieczeństwa dochodziło też w Inguszetii, Kabardo-Bałkarii i Karaczajo-Czerkiesji⁷.

Nieoczekiwany atak regularnych Sił Zbrojnych Ukrainy na rosyjski obwód kurski 6 sierpnia 2024 r. był zaskoczeniem dla rosyjskich władz i szokiem dla społeczeństwa⁸. Ważniejsze od (ograniczonych) militarnych konsekwencji tego wydarzenia (zajęcie ok. 1000 km² rosyjskiego terytorium i zmuszenie Rosji do skierowania tam znaczących sił, jednak nie kosztem ich wycofania z Donbasu) były doraźne skutki polityczne. Atak obnażył nieefektywność rosyjskiego rozpoznania i brak skuteczności sił zbrojnych (mimo kłamliwych początkowych informacji i buńczucznych deklaracji nie udało im się w kolejnych miesiącach wyprzeć sił ukraińskich). Mieszkańcy obwodu zbulwersowani byli chaotycznością reakcji miejscowych władz (nie przeprowadzono zorganizowanej ewakuacji zagrożonych miejscowości) i problemami ze wsparciem socjalnym dla uciekinierów (doprowadziło to do dymisji niepopularnego gubernatora). Mimo wszystko nie spowodowało to zauważalnego wzrostu nastrojów antykremlowskich, a wręcz czasowo zwiększyło poparcie Rosjan dla wojny.

Zaniepokojenie problemami wewnętrznymi (w tym gospodarczymi, wynikającymi głównie z rosnących kosztów wojny i zachodnich sankcji) i ograniczonymi sukcesami wojennymi objawiało się m.in. w sondażach opinii publicznej (mało wiarygodnych w warunkach państwa neototalitarnego). Przy nominalnie wysokim poparciu dla Putina (87% na przełomie 2024 i 2025 r. wobec deklarowanego zaufania 49% według Centrum Lewady) i wojny z Ukrainą (67%) szybkie zawarcie pokoju poparłoby średnio aż 72% respondentów (a 30% poparłoby zwrot Ukrainie anektowanych regionów). Wskazywało to na wzrost zmęczenia wojną. Sondaże ujawniały zaniepokojenie Rosjan m.in. inflacją (wzrost cen jako główny powód niepokoju podało w sierpniu 2024 r. 52% respondentów)⁹.

Objawy niepokoju pojawiały się też niekiedy w wypowiedziach członków rosyjskiej elity, np. prezesa Centralnego Banku Rosji Elwiry Nabiulliny (zob. niżej). Czynnikiem drażniącymi były także ogłoszona przez Putina w orędziu

⁷ Zob. M. Bartosiewicz, „Postępująca radykalizacja. Ataki terrorystyczne w Dagestanie”, *Analizy OSW*, 25 czerwca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-06-25/postepujaca-radykalizacja-ataki-terrorystyczne-w-dagestanie>.

⁸ Zob. „Kurski problem Kremla: doraźne konsekwencje ukraińskiego ataku na Rosję”, *Analizy OSW*, 12 sierpnia 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-08-12/kurski-problem-kremla-dorazne-konsekwencje-ukrainskiego-ataku-na>.

⁹ Zob. A. Lewinson, „Хотим мира. Но быть победителями”, *Gorbi* nr 16, 24 stycznia 2025 r., <https://gorby.media/articles/2025/01/21/khotim-mira-no-byt-pobediteliami>; D. Wołkow, „Теракт, выборы и Курск: как россияне оценивают итоги 2024 года”, *Forbes*, 4 stycznia 2025 r., <https://www.forbes.ru/mneniya/528123-terakt-vybory-i-kursk-kak-rossiane-ocenivaut-itogi-2024-goda>.

w lutym 2024 r. koncepcja „nowej elity wojennej”¹⁰ i rosnąca asertywność ludzi czeczeńskiego dyktatora Ramzana Kadyrowa w ramach konfliktów o własność pomiędzy członkami rosyjskiej elity¹¹.

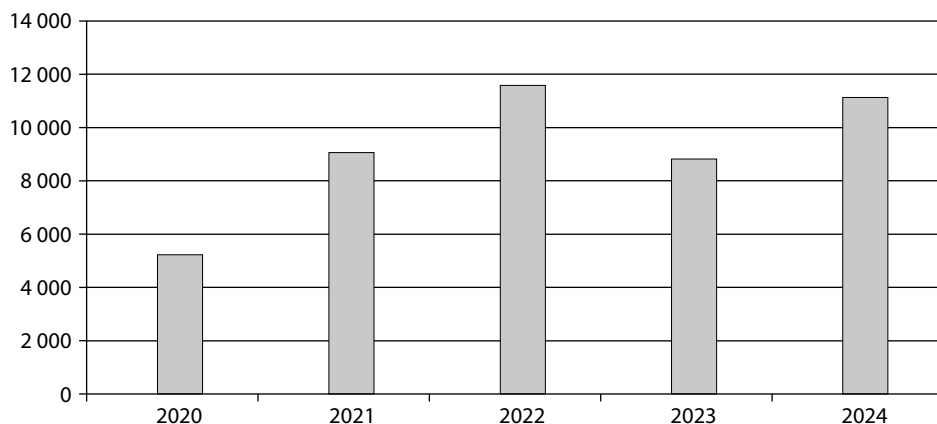
Gospodarka: objawy stagnacji

Kluczowe wskaźniki makroekonomiczne zdawały się potwierdzać, że rosyjska gospodarka znosiła dobrze rosnące ciężary wojny i opierała się kolejnym zachodnim sankcjom, dając paliwo kremłowskiej propagandzie. Kreml chwalił się zwłaszcza większym wzrostem PKB (wstępnie szacowanym w 2024 r. na 4,1%), produkcji przemysłowej (4,6% wzrostu) i płac realnych (o 9,1%) oraz rekordowo niskim bezrobociem. Zwiększały się także inwestycje w kapitał trwałe (o 7,4%). Sprzyjały temu rosnące dochody naftowo-gazowe budżetu federalnego. Wyniosły one 11,13 bln Rb (czyli 120 mld USD po kursie średniorocznym, o 26,2% więcej niż w 2023 r. i tylko nieco mniej niż w rekordowym 2022 roku), stanowiąc 30,2% ogółu dochodów.

Bliższe przyjrzenie się tym i innym wskaźnikom (których wiarygodność budziła coraz większe wątpliwości) wskazywało jednak, iż rzeczywistość nie była tak różowa, a gospodarka zaczynała wchodzić w stagnację. Między innymi wyraźnie słabło tempo wzrostu gospodarczego, wynosząc według oficjalnych danych w pierwszym kwartale 2024 r. 5,4%, w drugim – 4,1%, a w trzecim – 3,1%. W czwartym kwartale zwiększył się on tylko nieznacznie – do 3,3%. Na 2025 r. nawet oficjalnie prognozowano jego zmniejszenie do 2,8%. Produkcja rolna (dotąd jedno z ważnych źródeł dochodu państwa) spadła o 2,6%. Wahał się kurs wymiany rubla (w przedziale od 82 Rb za 1 USD w końcu czerwca do 114 Rb w końcu grudnia 2024 r., by w połowie kwietnia 2025 r. powrócić do 82 Rb).

¹⁰ W dorocznym orędziu przed Zgromadzeniem Federalnym 29 lutego 2024 r. Putin stwierdził, że uczestnicy i weterani wojny w Ukrainie powinni piastować funkcje kierownicze w administracji publicznej, rządzie, edukacji i biznesie. Ogłosił także uruchomienie w tym celu państwowego programu kadrowego „Czas Bohaterów”. Zob. M. Bartosiewicz, „Konsolidacja dla zwycięstwa: orędzie Putina do Zgromadzenia Federalnego”, *Analizy OSW*, 1 marca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-01/konsolidacja-dla-zwyciestwa-oredzie-putina-do-zgromadzenia>. Choć nominacje weteranów na stanowiska w centrum federalnym i regionach były nieliczne, to jednak musiały budzić zaniepokojenie dotychczasowych elit.

¹¹ We wrześniu 2024 r. w Moskwie doszło do strzelaniny w związku z próbą siłowego przejścia (odzyskania kontroli) nad biurami firmy Wildberries (największego rosyjskiego portalu handlu elektronicznego). W tle konfliktu były napięcia czeczeńsko-inguskie i rywalizacja oligarchy i deputowanego Sulejmana Kerimowa z czeczeńskim dyktatorem Ramzanem Kadyrowem, który w październiku publicznie zagroził trzem deputowanym do Dumy Państwowej krwawą zemstą. Zob. A. Kazantsev-Vaisman, „Ethnic tensions and blood vengeance rise in the North Caucasus amid wildberries dispute”, *PSCR-PESA Reports No 90*, 19 października 2024 r., <https://besacenter.org/ethnic-tensions-and-blood-vengeance-rise-in-the-north-caucasus-amid-wildberries-dispute/>.

Wykres 1

Dochody naftowo-gazowe budżetu Federacji Rosyjskiej w latach 2020–2024 (w mld Rb)

Źródło: oprac. M. Menkiszak na podstawie danych Ministerstwa Finansów FR.

Poważnym problemem była inflacja, której – wbrew planom rządu i wysiłkom banku centralnego – nie udawało się opanować. W 2024 r. (grudzień do grudnia) wynosiła nominalnie 9,5%, ale zgodnie z szacunkami agencji ROMIR we wrześniu 2024 r. przekraczała 22%, a wedle sondaży opinii większość Rosjan oceniała ją na 15–30% rocznie. Działo się tak pomimo dalszego wzrostu podstawowej stopy procentowej: z 16 do 21% w ciągu 2024 r. (jeszcze na początku 2023 r. wynosiła ona 7,5%). Prowadziło to do poważnego podrożenia kredytów, które stały się niedostępne dla znacznej większości Rosjan. Inflacja miała szereg przyczyn. Składał się na nie wzrost kosztów importu na skutek zachodnich sankcji i dewaluacja rubla wraz ze wzrostem konsumpcji oraz niewystarczającą produkcją i podażą krajową. Przy tej okazji ujawniały się różnice zdań w łonie władz. Przykładowo prezes banku centralnego Elwira Nabiullina stwierdziła publicznie, że rosyjska gospodarka znajduje się w sytuacji poważnego przegrzania, a rezerwy siły roboczej i moce produkcyjne są na krawędzi wyczerpania i Rosji grozi stagflacja (stagnacja gospodarcza połączona z wysoką inflacją)¹².

Kolejnym problemem był rosnący deficyt siły roboczej: oficjalna liczba wakatów zwiększyła się do 1,7 mln. Brakowało zarówno wykwalifikowanych robotników (m.in. w przemyśle), jak i pracowników usług (zwłaszcza kierowców) i informatyków. Profesje te „zasysał” kompleks obronno-przemysłowy i siły zbrojne. Trudności pogłębiał spadek imigracji zarobkowej, powiązany ze spadkiem bezpieczeństwa (wynikający zarówno z prób przymuszania do służby kontraktowej w wojnie w Ukrainie, jak i wzrostu ksenofobii).

¹² Zob. Заявление Председателя Банка России Эльвиры Набиуллиной по итогам заседания Совета директоров Банка России 26 июля 2024 года, Centralny Bank Rosji, 26 lipca 2024 r., <https://www.cbr.ru/press/event/?id=18869>.

Utrzymywał się wysoki deficyt budżetowy, który do końca 2024 r. przekroczył dwukrotnie założone pierwotnie przez rząd wskaźniki, osiągając w przeliczeniu 37,6 mld USD, tj. 1,7% PKB. Działo się to mimo znaczących dochodów naftowo-gazowych, a wynikało z poważnie rosnących wydatków z rozdziałów: obrona narodowa i bezpieczeństwo wewnętrzne. Przyjęty w listopadzie 2024 r. budżet na 2025 r. (i dwa kolejne lata)¹³ podwyższył je nominalnie do ponad 43% ogółu wydatków (13,2 bln Rb, tj. 33% – czterokrotnie więcej niż w 2021 r. – na obronę i 10,5% na bezpieczeństwo), a wraz z ukrytymi w innych rozdziałach wydatkami okołowojeennymi – prawdopodobnie do ponad 50%. Nominalne wydatki obronne mają tym samym wynieść 6,3% PKB (najwięcej w pozimnowojennej Rosji), a realnie przekroczą zapewne 8% PKB. Obraz potężnych kosztów wojny dopełnia zaplanowany spadek wydatków na politykę społeczną (o 16% rok do roku w 2025 r.). Pokazywało to absolutny priorytet wydatków wojennych Kremla, a utrzymanie ich zaplanowanego wysokiego poziomu w kolejnych dwóch latach sugerowało jego determinację prowadzenia, w razie konieczności, długiej wojny. Pamiętając o wysokiej elastyczności budżetu (jego realizacja najczęściej nie pokrywała się z planami, które były regularnie zmieniane), można przypuszczać, że było to także celowym zabiegiem mającym zniechęcić Zachód do dalszego wspierania Ukrainy.

Deficyt budżetowy rząd pokrywał z jednej strony z zasobów Funduszu Dobrobytu Narodowego, którego płynne środki spadły o 24% – do 37,5 mld USD (od początku pełnoskalowej wojny zmniejszyły się one trzykrotnie). Z drugiej – w większości pochodziły one ze sprzedaży obligacji na rynku wewnętrznym.

Kolejne zachodnie sankcje finansowo-gospodarcze, zwłaszcza amerykańskie, zwiększały problemy w handlu zagranicznym. Szacunki CBR mówiły o spadku zarówno rosyjskiego eksportu (o 2%, do 417,2 mld USD), jak i importu (o 3%, do 294,5 mld USD). Przy okazji coraz bardziej widoczna stawała się reorientacja rosyjskiego handlu na wschód. W 2024 r. według danych służby celnej za styczeń–październik obroty handlowe Rosji z państwami Azji wzrosły do 72,2%, a z Europą spadły do 19,9% (kolejne miejsca zajmowały Afryka – 3,99% i Ameryka – 3,76%). Na trendy w handlu wpływały wahania cen ropy naftowej – jeśli chodzi o markę URALS w przedziale od 58 USD/bar do 84,5 USD/bar (średnioroczna cena wyniosła ok. 68 USD/bar).

Polityka zagraniczna: zacieśnianie antyzachodnich sojuszy

Odzyskawszy inicjatywę taktyczną na froncie ukraińskim, Rosja zwiększała agresywność swojej polityki m.in. wobec wspierających Ukrainę państw

¹³ Zob. I. Wiśniewska, „Budżet Rosji na 2025 rok: wojna ponad wszystko”, *Komentarze OSW*, 22 listopada 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-11-22/budzet-rosji-na-2025-rok-wojna-ponad-wszystko>.

zachodnich. Jednocześnie zacieśniała współpracę z najbardziej antyzachodnimi reżimami w Korei Północnej i Iranie, a także z Chinami, od których coraz bardziej się uzależniała.

Rosnąca brutalność rosyjskich ataków w Ukrainie, uderzających (szczególnie od jesieni 2024 r.) zwłaszcza w krytyczną infrastrukturę energetyczną, a także cele cywilne, miała na celu nie tylko zmęczenie Ukraińców i osłabienie ich morale, ale była wymierzona również w Zachód. Chodziło o zwiększenie kosztów wojny, zasygnalizowanie determinacji w jej kontynuowaniu i wykazanie bezcelowości wspierania militarnego i gospodarczego Ukrainy oraz nierealności planów jej odbudowy. Moskwa liczyła na pogłębiające się przejawy zmęczenia wojną i sankcjami na Zachodzie, słabnące poparcie części państw wobec wspierania Kijowa i pojawiające się gdzieniegdzie – wraz z postętami wojsk rosyjskich – nastroje defetystyczne.

Kreml najwyraźniej uznał, iż dynamika polityczna w **Europie** i w USA sprzyja jego kalkulacjom. Wzrost popularności ugrupowań populistycznych, przychylnych wobec Rosji lub przynajmniej „pragmatycznie” do niej nastawionych w niektórych państwach europejskich pogłębiał polityczną niestabilność (we Francji czy w Niemczech), a w innych (np. Słowacji) wręcz doprowadził do zmiany rządów. Węgry coraz bardziej otwarcie sabotowały unijne wsparcie dla Ukrainy i poszerzanie sankcji przeciwko Rosji.

Moskwa starała się wpływać na zachodnią, w tym europejską politykę nie tylko kampaniami dezinformacyjnymi, lecz także coraz bardziej agresywnymi środkami tzw. wojny hybrydowej. Składały się na nią coraz częstsze sabotaże infrastruktury krytycznej (m.in. ruchu kolejowego czy sieci energetycznych), podpalenia obiektów przemysłowych i usługowych, zakłócanie sygnału GPS stwarzające zagrożenie w cywilnym ruchu lotniczym, a nawet próby spowodowania katastrof lotniczych. Dochodziło m.in. do kolejnej serii uszkodzeń podmorskich kabli energetycznych i informatycznych na Morzu Bałtyckim spowodowanych przez statki należące do tzw. rosyjskiej floty cieni (przewożących rosyjską ropę naftową z naruszeniem zachodnich sankcji). Od października 2023 r. do stycznia 2025 r. ujawniono informacje o 11 tego typu incydentach¹⁴.

Rosja jednocześnie gniewnie reagowała zarówno na retorykę (np. prezydenta Francji Emmanuela Macrona wzywającego do dyskusji o rozmieszczeniu sił zachodnich w Ukrainie), jak i działania (np. decyzje administracji Joeego Bidena o niewielkim poszerzeniu możliwości atakowania przez wojska ukraińskie pogranicznych terytoriów Rosji zachodnimi rakietami), jakie pojawiły się jesienią 2024 r. Usiłując odstraszyć Zachód od zwiększania wsparcia dla Kijowa,

¹⁴ J. Leicester, E. Burrows, „At least 11 Baltic cables have been damaged in 15 months, prompting NATO to up its guard”, Associated Press, 28 stycznia 2025 r., <https://apnews.com/article/nato-france-russia-baltic-cables-ships-damage-764964a275530915c2cc5af1125ec125>.

Kreml groził zarówno eskalacją wertykalną, jak i horyzontalną. W pierwszym przypadku chodziło o użycie nowych rodzajów śmiertelnej broni (takiej jak demonstracyjnie zastosowany w Ukrainie system rakietowy Oriesznik), ale też groźbę sięgnięcia po taktyczną broń jądrową (w tym celu ogłoszono zmianę rosyjskiej doktryny odstraszania nuklearnego, poszerzając katalog sytuacji umożliwiających jej użycie). W drugim – o straszenie przez Kreml odwetowymi atakami na instalacje wojskowe w państwach członkowskich NATO, które dostarczały Ukrainie rakiety używane do ataków na Rosję¹⁵.

W silnie spolaryzowanych politycznie **USA** Moskwa liczyła na polityczny chaos po wyborach prezydenckich w listopadzie 2024 r., co miało sparaliżować amerykańskie zaangażowanie we wspieranie Ukrainy i umacnianie bezpieczeństwa europejskiego. Zwycięstwo Donalda Trumpa Rosja przyjęła z mieszaniną nadziei i niepokoju. Z jednej strony Kreml miał nadzieję, że radykalne projekty przebudowy amerykańskiej polityki spowodują większą koncentrację na sprawach wewnętrznych i mniejsze zaangażowanie Waszyngtonu w problemy międzynarodowe (takie jak wojna w Ukrainie). Liczył również na skłócenie nowej administracji z sojusznikami i partnerami na tle radykalnego protekcyjizmu, zerwania z polityką klimatyczną i antyliberalnego przekazu ideologicznego. Dostrzegał też w transakcyjnym podejściu Trumpa, deklarującego chęć szybkiego zakończenia wojny, szansę na przetarg dotyczący nie tylko Ukrainy, ale także bezpieczeństwa europejskiego. Z drugiej strony niepokój Kremla budziły wypowiedzi części członków ekipy Trumpa sugerujące rozmowę z Moskwą z pozycji siły, po wzmocnieniu ukraińskich pozycji przetargowych przez dostawy broni, zniesienie ograniczeń w jej użyciu i zwłaszcza poszerzenie sankcji, skierowanych szczególnie przeciwko rosyjskiemu sektorowi energetycznemu. Rosja zdecydowała się w związku z tym wysłać pod adresem Waszyngtonu pozytywne sygnały gotowości do dialogu o pokoju w Ukrainie i normalizacji wzajemnych stosunków, równocześnie nie sugerując żadnego zmiękczenia swoich żądań i czekając na stosowną ofertę nowej administracji¹⁶. Wobec zmiennej retoryki i działań administracji Donalda Trumpa Moskwa skupiała się na tych ich elementach, które postrzegała jako korzystne dla siebie. W odpowiedzi Kreml realizował dwutorową taktykę. Z jednej strony wysyłał pozytywne sygnały i formułował oferty współpracy (głównie gospodarczej) z USA, z drugiej zaś prowadził twarde negocjacje (także po ich formalnej inauguracji z inicjatywy Trumpa od lutego 2025 r.), powtarzał swoje żądania i kontynuował działania ofensywne w Ukrainie¹⁷.

¹⁵ Zob. M. Menkiszak, „Rosja wobec Trumpa – twarda gra Moskwy”, *Komentarze OSW*, 23 stycznia 2025 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2025-01-23/rosja-wobec-trumpa-twarda-gra-moskwy>.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Zob. M. Menkiszak, „Rosja kusi Trumpa: przyjazne oferty i twarde negocjacje”, *Analizy OSW*, 3 marca 2025 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-03-03/rosja-kusi-trumpa-przyjazne-oferty-i-twarde-negocjacje> (dostęp: 17.03.2025).

Jeśli chodzi o Ukrainę, te rosyjskie warunki najlepiej przedstawił sam Putin na spotkaniu z kierownictwem MSZ w czerwcu 2024 r. Ich istota sprowadzała się do legitymizacji aneksji ukraińskich terytoriów, rozbrojenia Ukrainy, zablokowania jej szans na integrację euroatlantycką i stworzenia narzędzi ingerencji Moskwy w jej sprawy wewnętrzne. Była to zatem oferta kapitulacji Ukrainy.

Ramka 1

Rosyjskie warunki pokoju w Ukrainie

Od kwietnia 2024 r. strona rosyjska zaczęła publicznie sugerować, że możliwe byłoby trwałe uregulowanie konfliktu z Ukrainą na bazie tzw. warunków stambulskich¹⁸, jednak po ich modyfikacji. Listę takich formalnych ogólnikowych żądań najlepiej przedstawił Władimir Putin w wystąpieniu z 14 czerwca 2024 r.¹⁹ Wysunął on wówczas dwa warunki wstrzymania działań wojennych:

- wycofanie sił ukraińskich do granic administracyjnych anektowanych przez Rosję obwodów (siły rosyjskie kontrolują niemal całość obwodu ługańskiego, ale jedynie większą część obwodów donieckiego, zaporoskiego i chersońskiego);
- zobowiązanie się Ukrainy do rezygnacji z członkostwa w NATO.

Według Putina uregulowanie konfliktu byłoby możliwe w toku rozmów i wymagałoby zgody Kijowa (oraz Zachodu) na rosyjskie warunki, tj.:

- akceptację przez Ukrainę „nowych realiów terytorialnych” (czyli aneksji Krymu i czterech innych ukraińskich regionów);
- neutralny, pozablokowy i bezatomowy status państwa ukraińskiego;
- demilitaryzację (w ramach poziomów uzbrojenia dyskutowanych w 2022 r.);
- „denazyfikację” (którą 4 czerwca Putin zdefiniował m.in. jako zakaz działalności organizacji wspierających ideologię (neo)nazistowską, w tym banderowską);
- zapewnienie praw i swobód ludności rosyjskojęzycznej;
- przyjęcie porozumień pokojowych w formie aktów prawnomiędzynarodowych;
- zniesienie wszystkich zachodnich sankcji przeciw Rosji.

Źródło: oprac. M. Menkiszak na podstawie Kremlin.ru.

Kreml jednocześnie deklarował, że warunkiem pokoju jest odniesienie się do „praprzyczyn” konfliktu (czyli „agresywnej antyrosyjskiej” polityki USA i NATO) i zapewnienie Rosji odpowiednich gwarancji bezpieczeństwa. Była to czytelna aluzja do rosyjskiego ultimatum z grudnia 2021 r., sprowadzającego się do uznania przez Zachód rosyjskiej strefy wpływów na tzw. obszarze poradzieckim, stworzenia buforowej strefy bezpieczeństwa w Europie Środkowej i wycofania się USA z Europy. Mimo iż na rosyjskiej liście warunków pokoju zniesienie sankcji znajdowało się na końcu, w rzeczywistości było priorytetowym celem Moskwy.

¹⁸ Chodzi o rosyjskie żądania sformułowane przez przedstawicieli Kremla w toczonych między końcem lutego a końcem marca 2022 r. na Białorusi i w Turcji oraz online rozmowach z delegacją ukraińską, mających prowadzić do wstrzymania działań zbrojnych. Ich treść zob. M. Menkiszak, „(Nadal można) wygrać wojnę z Rosją. O kontrstrategii Zachodu wobec Moskwy (Aneks 1)”, *Raport OSW*, 28 października 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/raport-osw/2024-10-28/nadal-mozna-wygrac-wojne-z-rosja>.

¹⁹ „Встреча с руководством МИД России”, Administracja Prezydenta Rosji, 14 czerwca 2024 r., <http://kremlin.ru/events/president/news/74285>.

Było to tym ważniejsze, że zanim doszło (w styczniu 2025 r.) do zmiany władzy w USA, odchodząca administracja Joeego Bidena uderzyła w Rosję serią sankcji gospodarczych, które odbiły się na rosyjskim handlu i eksporcie ropy naftowej. Pogłębiło to trend rozchodzenia się restrykcji europejskich (coraz słabszych i z coraz większym trudem przyjmowanych) i amerykańskich (coraz dotkliwszych dla Moskwy). Pytaniem była wola polityczna w kierunku utrzymania ich przez nową administrację Trumpa.

Tabela 1

Ważniejsze zachodnie pakiety sankcyjne przeciwko Rosji w 2024 i na początku 2025 r.

Podmiot	Data	Wybrane ważniejsze restrykcje
13. pakiet sankcji UE	23.02.2024	Poszerzenie sankcji indywidualnych o 106 osób fizycznych i 88 firm z Rosji (i Korei Północnej), nałożenie restrykcji handlowych na 27 firm (17 z Rosji i 10 z państw trzecich: Chin, Kazachstanu, Indii, Serbii, Sri Lanki i Turcji), zaangażowanych we wsparcie rosyjskiego sektora zbrojeniowego. Poszerzenie zakazu eksportu m.in. o nowe typy dronów, elementów półprzewodnikowych, sprzętu optycznego, komponentów elektrycznych i magnetycznych. Do większości restrykcji przyłączyła się Wielka Brytania i Australia
Pakiet sankcji USA	23.02.2024	Poszerzenie list sankcyjnych o 57 osób fizycznych (w tym ambasadora FR na Białorusi Borysa Gryźłowa oraz przedstawicieli rosyjskiej służby więziennej wiązanych ze śmiercią Nawalnego) i prawie 500 firm, w tym banków, rosyjski Narodowy System Kart Płatniczych, firmy odpowiedzialne za logistykę (np. spółkę żegludową Sowkomfłot wraz z 14 tankowcami), firmy z 11 państw trzecich (m.in. Chin, Liechtensteinu, Serbii i Zjednoczonych Emiratów Arabskich), zaangażowane we wsparcie rosyjskiego sektora zbrojeniowego
UE	12.04.2024	Rada Unii Europejskiej przyjęła dyrektywę (weszła w życie na początku maja 2024 r. i ma być implementowana do prawa krajowego państw członkowskich w ciągu 12 miesięcy) uznającą umyślne obchodzenie sankcji nałożonych na Rosję za przestępstwo i penalizującą tego typu działalność (kary grzywny lub więzienia lub zakaz prowadzenia działalności gospodarczej)
Pakiet sankcji USA	12.04.2024	Zakaz importu z Rosji miedzi, aluminium i niklu (podobny zakaz wprowadziła Wielka Brytania w grudniu 2023 r.) i wstrzymanie handlu nimi na giełdach surowcowych (dotyczy także Wielkiej Brytanii)
Pakiet sankcji USA	30.04./1.05.2024	30 kwietnia Kongres USA przyjął ustawę wprowadzającą embargo na import nisko wzbogaconego uranu z Rosji (weszła w życie na początku sierpnia 2024 r.) z zezwoleniem na pojedyncze transakcje do końca 2027 r. za zgodą Departamentu Energii

Tabela 1 – cd.

Podmiot	Data	Wybrane ważniejsze restrykcje
		1 maja USA poszerzyły listy sankcyjne o 29 osób fizycznych i 250 firm z Rosji i państw trzecich (w tym z Chin, Turcji, Kirgistanu i Malezji) z sektora zbrojeniowego, przetwórczego, technologicznego i transportowego, wspierających rosyjską produkcję zbrojeniową, dostawy do Rosji nitrocelulozy, wykorzystywanej do produkcji prochu, wsparcie rosyjskiego programu rozwoju broni biologicznej i chemicznej oraz firmy zaangażowane w obchodzenie istniejących już restrykcji (z Azerbejdżanu, Belgii, Chin, Turcji, Słowacji i Zjednoczonych Emiratów Arabskich)
UE	21.05.2024	Rada UE zatwierdziła plan przeznaczenia odsetek od zamrożonych rosyjskich aktywów finansowych na wsparcie Ukrainy. Zysk netto uzyskany po 15 lutego 2024 r. z ulokowanych w UE środków o wartości ponad 1 mln euro (szacowanych na 2,5–3 mld euro rocznie) ma zostać przekazany w 90% do Europejskiego Instrumentu na rzecz Pokoju (EPF) w celu refinansowania wsparcia wojskowego dla Ukrainy ze strony państw członkowskich UE, pozostałe 10% ma być skierowane bezpośrednio na potrzeby Ukrainy (w tym wsparcie budżetu i odbudowę). Zysk wypracowany przed tą datą zostanie zatrzymany jako zabezpieczenie na pokrycie m.in. ewentualnych kosztów procesowych w przypadku zaskarżenia decyzji przez Rosję
Pakiet sankcji USA	12.06.2024	Poszerzenie list sankcyjnych o 100 podmiotów z Rosji (Moskiewska Giełda wraz z kontrolowanym przez nią Narodowym Centrum Clearingowym) i państw trzecich (m.in. Chin, Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Turcji i Mołdawii) uczestniczących w obchodzeniu restrykcji dla importu towarów i technologii podwójnego zastosowania, obrotu rosyjskim złotem (w tym koncern Sieligdar) i budowie zakładów skraplających gaz w Rosji
14. pakiet sankcji UE	24.06.2024	Poszerzenie list sankcyjnych o 69 osób fizycznych i 47 firm. Ograniczenia handlowe wobec 61 firm z FR i krajów trzecich powiązanych z rosyjskim sektorem zbrojeniowym. Poszerzenie embarga na eksport towarów podwójnego zastosowania (m.in. wzmacniacze mikrofalowych i antenowych, quadów), wybranych produktów przemysłowych i chemicznych, części do pojazdów, produktów maszynowych i tworzyw sztucznych. Embargo na eksport rudy manganu i zakaz importu helu. Zobowiązanie firm z UE do podjęcia kroków wobec ich spółek zależnych i kontrahentów spoza UE w celu zapewnienia zgodności z sankcjami UE. Zaostrzenie zakazu reeksportu niektórych towarów do Rosji. Zakaz wykorzystywania rosyjskiego systemu komunikacji międzybankowej SPFS (odpowiednik SWIFT) i dokonywania transakcji z bankami i pośrednikami kryptowalut spoza UE pośredniczących w transakcjach wspierających rosyjski kompleks obronno-przemysłowy. Zakaz przeładunku w portach UE rosyjskiego LNG

		eksportowanego do państw trzecich (wchodzi w życie po 9 miesiącach); zakaz inwestycji (w tym finansowania, dostarczania towarów, usług i technologii) w rosyjskie projekty LNG; ograniczenia importu rosyjskiego LNG do terminali w UE, które nie są połączone z systemem dystrybucji gazu ziemnego. Zaostrenie zakazu lotów (o loty czarterowe wykonywane dla rosyjskich obywateli i firm) i rozszerzenie zakazu transportu drogowego (o firmy z 25-procentowym udziałem rosyjskim). Zakaz dostępu do portów i usług UE dla 27 statków tzw. floty cieni. Ograniczenia dotyczące przyjmowania finansowania od państwa rosyjskiego i jego przedstawicieli przez partie polityczne, organizacje pozarządowe i dostawców usług medialnych w UE
Pakiet sankcji USA	21.11.2024	Poszerzenie list sankcyjnych o Gazprombank wraz z zagranicznymi spółkami córkami oraz ponad 50 mniejszych rosyjskich banków zaangażowanych w obsługę handlu zagranicznego; o ponad 40 rejestrów papierów wartościowych. Zakaz współpracy zagranicznych podmiotów z rosyjskim systemem komunikacji międzybankowej SPFS. Poszerzenie indywidualnych list sankcyjnych o 11 menedżerów Centralnego Banku Rosji (CBR) i 4 z zagranicznych spółek córek Sberbanku i VTB
15. pakiet sankcji UE	16.12.2024	Objęcie sankcjami (zakaz dostępu do portów UE) 52 kolejnych statków tzw. floty cieni. Poszerzenie list sankcyjnych o 54 osoby fizyczne i 30 firm (w tym 1 osobę i 6 firm z Chin). Nałożenie restrykcji handlowych na 32 firmy (20 z Rosji i 12 z państw trzecich: Chin, Indii, Serbii, Iranu i ZEA), zaangażowane we wsparcie rosyjskiego sektora zbrojeniowego
Pakiet sankcji USA	10.01.2025	Poszerzenie list sankcyjnych o 183 statki, w tym 155 tankowców tzw. floty cieni, a także metanowce, holowniki, lodołamacze; o ponad 400 osób fizycznych i prawnych, w tym prezesów rosyjskich koncernów: Wadima Worobiowa (Łukoil), Aleksandra Diukowa (Gazprom Nieft'), Władimira Bogdanowa (Surgutnieftiegaz) i Aleksieja Lichaczowa (Rosatom) oraz kilku wyższych urzędników Ministerstwa Energetyki FR, firmy sektora naftowo-paliwowego (w tym koncerny Surgutnieftiegaz i Gazprom Nieft'), gazowego i węglowego, w tym firmy wydobywające surowce energetyczne (węgiel, ropa) bądź metale rzadkie (lit) oraz spółki zarządzające projektami (m.in. Vostok Oil, dwa terminale LNG średniej skali na Bałtyku: Kriogaz-Wysock i Portowaja LNG). Zakaz świadczenia usług na rzecz rosyjskiego sektora naftowo-paliwowego (z zakazu wyłączono projekty realizowane w ramach konsorcjów Caspian Pipeline Consortium i Tengizchevroil oraz Sachalin-2)
Pakiet sankcji USA	15.01.2025	Poszerzenie list sankcyjnych o 16 osób fizycznych i ponad 100 firm i banków, m.in. z Rosji, Chin, Turcji, Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Malezji i Kirgistanu. Zmiana podstawy prawnej wpisania na listy sankcyjne prawie 100 podmiotów

Tabela 1 – cd.

Podmiot	Data	Wybrane ważniejsze restrykcje
		z Rosji, utrudniająca ich zniesienie (potrzeba zgody Kongresu). Dotyczy m.in. 38 instytucji finansowych, w tym Sberbanku, Gazprombanku i Moskiewskiej Giełdy, 20 podmiotów z sektora energetycznego, m.in. projektów Arktyczny LNG 1 i 2, stoczni oraz 38 koncernów zbrojeniowych, w tym państwowej korporacji Rostech i Zjednoczonej Korporacji Lotniczej
16. pakiet sankcji UE	24.02.2025	Objęcie sankcjami (zakaz dostępu do portów UE) 74 kolejnych statków tzw. floty cieni. Poszerzenie list sankcyjnych o 48 osób fizycznych i 89 firm (w tym 26 z Chin oraz rosyjską giełdę kryptowalut Garantex). Embargo na import aluminium (całkowity zakaz od 2026 r.). Odłączenie kolejnych 13 rosyjskich banków od systemu SWIFT.

Źródło: oprac. M. Menkiszak na podstawie analiz OSW autorstwa Iwony Wiśniewskiej i Filipa Rudnika.

Zachodnie sankcje pogłębiały trend przekierowywania rosyjskiego handlu zagranicznego ku Azji (zob. wyżej), co było szczególnie widoczne w przypadku **Chin**. Potężne i narastające, głównie gospodarcze uzależnienie Rosji od Chin stanowiło efekt zacieśniania ich współpracy.

Ramka 2

Rosyjskie uzależnienie gospodarcze od Chin

Obroty handlowe między Rosją i Chinami w 2024 r. osiągnęły wartość 245 mld USD (wzrost o 1,9% wobec 2023 r., 67% względem 2021 r.), a Chiny stały się dominującym partnerem gospodarczym FR (ok. 34% obrotów, w tym 31% rosyjskiego eksportu i 39% importu), co pogłębiło asymetrię relacji ekonomicznych obu państw (udział Rosji w obrotach handlowych ChRL wzrósł do zaledwie 4%). Dużą część handlu stanowił eksport rosyjskiej ropy naftowej (108 mln ton rocznie, tj. 45% wolumenu jej eksportu ogółem, w przypadku gazu rurociągowego było to ok. 37%). Ponad 1/3 transakcji w rosyjskim handlu zagranicznym realizowana jest w juanach (z samymi Chinami – 75%). Handel tą walutą na moskiewskiej giełdzie stanowił w 2023 r. 42% jej obrotów, a po objęciu jej amerykańskimi sankcjami w czerwcu 2024 r. wzrósł do 99%. Rosyjskie banki udzieliły firmom kredytów w juanach na sumę ok. 46 mld USD. Ponadto 60% środków rosyjskiego Funduszu Dobrobytu Narodowego ulokowanych jest właśnie w tej walucie. ChRL to główny dostawca technologii mikroprocesorowej i informatycznej, produktów tego sektora oraz środków transportu (aut osobowych i ciężarówek; ich dostawy do Rosji miały w 2024 r. wartość 18 mld USD). Szacowany udział Chin w dostawach maszyn i urządzeń przemysłowych oraz części zamiennych do nich wzrósł w 2023 r. nawet do 90%.

Źródło: oprac. M. Menkiszak na podstawie danych chińskiego urzędu celnego, mediów rosyjskich i raportów amerykańskich ośrodków analitycznych (Carnegie i CSIS).

Wyrazem demonstracyjnego zacieśniania rosyjsko-chińskich relacji politycznych była deklaracja o „nowej erze” strategicznego partnerstwa obydwu państw podpisana podczas wizyty państwowej Putina w Pekinie w czerwcu

2024 r. Dowodziły tego też odbywane regularnie z coraz bardziej agresywnymi scenariuszami wspólne ćwiczenia wojskowe (ich liczba wzrosła w latach 2022–2024 do czterech rocznie) i patrole samolotów bojowych nad Morzem Japońskim. Równocześnie jednak między Moskwą i Pekinem narastały napięcia. Mimo intensywnych zabiegów Rosji Chiny nie chciały podpisać kontraktu na budowę nowego gazociągu Siła Syberii 2 (tymczasem gazociąg Siła Syberii 1 ze złóż wschodniosyberyjskich stopniowo zbliżał się do docelowej przepustowości), który miał połączyć zachodniosyberyjskie złoża gazu z chińskim wybrzeżem przez terytorium Mongolii. Pekin asertywnie domagał się niskich cen na rosyjski gaz i elastyczności wielkości jego dostaw. W obawie przed amerykańskimi sankcjami wtórnymi duże rosyjskie banki i firmy wycofywały się z transakcji z podmiotami rosyjskimi, a Pekin deklarował zaostrzenie kontroli eksportu. W konsekwencji (i częściowo z powodu spadku cen ropy) jesienią 2024 r. wartość wymiany handlowej (zwłaszcza rosyjskiego eksportu) zaczęła spadać. Potencjalnie poważnym problemem dla importu surowcowego z Rosji stały się zwłaszcza amerykańskie sankcje wobec Gazprombanku i dziesiątek tankowców rosyjskiej „floty cieni”.

W tej sytuacji Moskwa zaczęła demonstrować wobec Pekinu elementy dywersyfikacji polityki, uderzając częściowo w wizerunek Chin, choć nie prowadziło to do podważenia strategicznego charakteru ich faktycznego sojuszu²⁰. Elementem tego było zwłaszcza zacieśnianie współpracy Rosji z **Koreą Północną** (postrzeganą jako klient Pekinu)²¹. Jakościowo nowym etapem było podpisanie podczas wizyty Putina w Pjongjangu w czerwcu 2024 r. między państwami układu o wszechstronnym partnerstwie strategicznym. Jego kluczowym i jakościowo nowym elementem były klauzule o wzajemnej pomocy wojskowej w przypadku agresji, ustanawiające formalne relacje sojusznicze między dwoma państwami. W praktyce służyło to legalizacji udziału kontyngentu żołnierzy koreańskich (w liczbie do 12 tys.) przerzuconych w październiku 2024 r. do Rosji w celu wsparcia walk z siłami ukraińskimi w obwodzie kurskim FR (w styczniu 2025 r. pojawiły się informacje o ich wycofywaniu z powodu znacznych strat). Nie jest jasne, co Korea Północna (dostarczająca Rosji także znaczących ilości amunicji artyleryjskiej – do 6 mln sztuk – oraz rakiet balistycznych – 148 sztuk w 2024 r. według danych wywiadu ukraińskiego) otrzymywała w zamian. Prawdopodobnie były to dostawy paliwa i żywności, ale być może także technologie rakietowe i/lub nuklearne. W interesie Rosji był wzrost agresywności reżimu Kim Dzong-una, stwarzający

²⁰ Zob. M. Bogusz, W. Rodkiewicz, „Trzy lata wojny na Ukrainie – udany test chińsko-rosyjskiego sojuszu”, *Komentarze OSW*, 20 stycznia 2025 r., https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2025-01-20/trzy-lata-wojny-na-ukrainie-udany-test-chinsko-rosyjskiego#_ftn10.

²¹ Zob. W. Rodkiewicz, „Rosja zawiera sojusz wojskowy z Koreą Północną”, *Analizy OSW*, 20 czerwca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-06-20/rosja-zawiera-sojusz-wojskowy-z-korea-polnocna>.

zagrożenie dla Korei Południowej (która sprzedaje broń i amunicję państwom wschodniej flanki NATO) i absorbujący uwagę USA.

Moskwa zacieśniała także współpracę z **Iranem**, który był kolejnym po KRLD państwem dostarczającym Rosji broń (głównie drony) wykorzystywane w agresji na Ukrainę. Podpisany 17 stycznia w Moskwie podczas wizyty irańskiego prezydenta Masuda Pezeszkijana nowy międzypaństwowy traktat „o kompleksowym partnerstwie strategicznym” w przeciwieństwie do układu z Koreą Północną nie zawierał klauzul o sojuszu wojskowym. Poszerzono w nim jednak zapisy o współpracy wojskowej i w sferze bezpieczeństwa potraktowanej priorytetowo. Porozumienie będące demonstracją skierowaną przeciwko USA nie świadczyło o postępach w praktycznej współpracy gospodarczej, która odnotowywała szereg problemów (m.in. opóźnianie się strategicznie ważnego dla Moskwy projektu korytarza transportowego północ-południe przez Azerbejdżan nad Zatokę Perską)²².

Rosja próbowała także polepszyć relacje z innym (poza Chinami) kluczowym partnerem: **Indiami**, które w ostatnich latach znalazły się w pewnym kryzysie. Wizyta premiera Narendry Modiego w Moskwie w lipcu 2024 r.²³ nie przyniosła jednak przełomu (podpisano kilkanaście niewiążących porozumień), choć trend w handlu był pozytywny (33% wzrostu obrotów w indyjskim roku finansowym 2023–2024, do 65,7 mld USD). Relacje te cechowała ciągle znacząca nierównowaga (zaledwie 4,3 mld USD indyjskiego eksportu i aż 61,5 mld USD importu z Rosji – głównie ropy naftowej – ok. 85 mln ton rocznie, tj. 35% ogółu rosyjskiego jej eksportu). Poważnym zagrożeniem były tu amerykańskie sankcje z przełomu 2024 i 2025 r., które mogły ograniczyć eksport rosyjskiej ropy do Indii. Spadał systematycznie także eksport broni. Cieniem na wizycie Modiego położył się rosyjski atak rakietowy na ukraiński szpital tego samego dnia, co stało się problemem wizerunkowym dla strony indyjskiej i było jednym z impulsów do odbycia niedługo później wizyty Modiego w Ukrainie.

Stanowiska obydwu państw wyraźnie różniły się w istotnych kwestiach dotyczących rozwoju forum **BRICS**. Rosja sprawująca w 2024 r. prezydencję (szczyt BRICS w Kazaniu w październiku 2024 r. był częściowym propagandowym sukcesem Kremla, demonstrując nieskuteczność międzynarodowej izolacji Rosji) popierała proces poszerzania jego składu członkowskiego, usiłując przekształcić go w alternatywę dla G7 w zarządzaniu ładem globalnym. Jednak jej ambitne propozycje stworzenia alternatywnych mechanizmów rozliczeń

²² Zob. idem, „Nowy traktat rosyjsko-irański: zwanie szeregow w obliczu prezydentury Trumpa”, *Analizy OSW*, 20 stycznia 2025 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-01-20/novy-traktat-rosyjsko-iranski-zwarcie-szeregow-w-obliczu-prezydentury>.

²³ Zob. M. Bartosiewicz, „Powrót po latach. Wizyta premiera Indii w Moskwie”, *Analizy OSW*, 10 lipca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-07-10/powrot-po-latach-wizyta-premiera-indii-w-moskwie>.

transakcji handlowych, umożliwiających m.in. omijanie zachodnich sankcji, natrafiały na opór części członków BRICS (zwłaszcza Indii), co powodowało, że forum miało ciągle wymiar głównie polityczno-propagandowy²⁴.

Poważnym ciosem politycznym i wizerunkowym dla Rosji był upadek reżimu al-Asada w **Syrii** w grudniu 2024 r. w wyniku nagłej ofensywy zbrojnej opozycji (głównie radykalnej HTS, wspieranej po cichu przez Turcję). Miało to związek z poważnym osłabieniem Hezbollahu i sił irańskich (w konsekwencji ataków Izraela), stanowiących ważny czynnik wsparcia syryjskiego reżimu. Wobec przyspieszonej demoralizacji sił reżimowych Moskwa nie miała zdolności (ani chęci) prób ratowania al-Asada i ograniczyła się do zgody na azyl dla niego i najbliższej rodziny w Rosji. Warto pamiętać, że rosyjska interwencja zbrojna w Syrii w 2015 r. w dużym stopniu uratowała reżim i była symbolem skuteczności Rosji w torpedowaniu amerykańskiej polityki na Bliskim Wschodzie. Teraz jednak Moskwa była zmuszona do przyspieszonej ewakuacji swoich posterunków wojskowych z Syrii. Niejasny pozostawał status głównych rosyjskich baz: lotniczej Humajmim i morskiej w porcie Tartus, które były ważnymi punktami logistycznymi dla wsparcia rosyjskich operacji w Afryce. Zabiegi Moskwy u nowych władz Syrii na rzecz ich pozostawienia w zamian za pomoc gospodarczą na razie okazały się nieskuteczne i Moskwa zaczęła przerzucać część sił i sprzętu wojskowego do baz w Libii (na terenach kontrolowanych przez marszałka Chalifę Haftara).

Co ciekawe, syryjska porażka Moskwy, do której przyczyniła się **Turcja** (zastąpiła Rosję i Iran w strategicznym wpływie na Syrię), nie spowodowała ochłodzenia stosunków rosyjsko-tureckich, choć się one coraz bardziej wyrównywały. Asymetria na korzyść Rosji w sferze gospodarczej była równoważona tureckimi sukcesami (kosztem Moskwy) w sferze politycznej i bezpieczeństwa. Obroty handlowe Rosji i Turcji spadły w 2024 r. o 8% – do 52,6 mld USD. Dominował w nich rosyjski eksport – 44 mld USD, na który składały się głównie dostawy ropy naftowej (ok. 17 mln ton, tj. ok. 50% tureckiego importu i 7% rosyjskiego eksportu) i gazu ziemnego (40% importu).

Rosja wykorzystywała wycofywanie się Francji z **Afryki** Subsaharyjskiej oraz lokalną destabilizację do zwiększania swojej obecności i wpływów głównie w regionie Sahelu. Rosyjskie oddziały z tzw. Korpusu Afrykańskiego (jednostki najemnicze podporządkowane ministerstwu obrony FR tworzone m.in. przez weteranów tzw. prywatnej spółki wojskowej Wagnera) w 2024 r. pojawiły się w Burkina Faso i Nigrze²⁵ (już wcześniej rosyjscy najemnicy byli

²⁴ Zob. M. Bartosiewicz, K. Chawryło, „Sukces bez przełomów: szczyt BRICS w Rosji”, *Analizy OSW*, 25 października 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-10-25/sukces-bez-przelomow-szczyt-brics-w-rosji>.

²⁵ Zob. M. Bartosiewicz, „Marsz Kremla przez Sahel: siły rosyjskie w Nigrze”, *Analizy OSW*, 22 kwietnia 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-04-22/marsz-kremla-przez-sahel-sily-rosyjskie-w-nigrze>.

obecni w Sudanie i Mali). Kolejnym celem Moskwy mógł być Czaad, skąd w styczniu 2025 r. wycofały się wojska francuskie. Moskwa nie była jednak chętna i zdolna, by rozwiązywać lokalne problemy, zamiast tego wspierając miejscowych autorytarnych liderów, eksploatując zasoby i traktując swoją aktywność instrumentalnie (przeciwko Zachodowi).

Białoruś: umacnianie dyktatury, uzależnianie od Rosji

W 2024 i na początku 2025 r. roku białoruska dyktatura Alaksandra Łukaszenki próbowała się wzmacniać. Elementami tego procesu były korekta systemu władzy, roszady personalne w administracji państwowej oraz formalna legitymizacja Łukaszenki w postaci pseudowyborów prezydenckich. W gospodarce mimo niezłych wyników makroekonomicznych nasilały się problemy wynikające m.in. z zachodnich sankcji. Pogłębiała się zależność Białorusi od Rosji zarówno w sferze ekonomicznej, jak i politycznej oraz bezpieczeństwa. Mińsk był instrumentem w agresywnej polityce Moskwy skierowanej przeciwko Zachodowi, w zamian otrzymując poszerzone gwarancje bezpieczeństwa.

Wzmocnienie reżimu przez korektę systemu władzy i personalną legitymizację składało się z kilku etapów. Po pierwsze, 25 lutego 2024 r. przeprowadzono pseudowybory parlamentarne i do rad lokalnych (obwodowych, rejonowych, miejskich i wiejskich). Odbywały się one pod pełną kontrolą polityczną i silną presją administracyjną władz. Aby ułatwić uzyskanie pożądaných wyników, zablokowano możliwość głosowania za granicą i niezależnej obserwacji wyborów, nie dopuszczono do kandydowania żadnych krytycznych wobec władzy osób, w celu „ochrony” wyborów zmobilizowano struktury siłowe. Nie jest zatem jasna skala (zapewne masowa) fałszowania wyników (oficjalnie frekwencja miała wynieść ponad 73% głównie w głosowaniu przedterminowym). W konsekwencji 46% mandatów w (kontrolowanej politycznie przez reżim) Izbie Przedstawicieli uzyskali członkowie nowej (powstałej w 2023 r.) partii władzy o prorosyjskiej orientacji Biała Ruś²⁶.

Po drugie, 24–25 kwietnia 2024 r. w Mińsku odbył się zjazd Ogólnobiałoruskiego Zgromadzenia Ludowego (OZL). Organ ten został wyposażony, na mocy przeprowadzonej w 2022 r. tzw. reformy konstytucyjnej, w szerokie kompetencje formalne (m.in. zatwierdzania wyników wyborów, przyjmowania strategicznych dokumentów dotyczących polityki państwa, ogłaszania stanu wyjątkowego i wojennego, mianowania na ważne stanowiska w organach sądowniczych). Wbrew propagandowym deklaracjom nie oznaczało to liberalizacji systemu władzy, gdyż jest to organ fasadowy, pozostający pod

²⁶ Zob. K. Kłysiński, P. Żochowski, „Głosowanie bez alternatywy. »Wybory« do parlamentu i rad lokalnych Białorusi”, *Analizy OSW*, 27 lutego 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-02-27/glosowanie-bez-alternatywy-wybory-do-parlamentu-i-rad-lokalnych>.

pełną kontrolą Łukaszenki, którego wybrano na przewodniczącego prezydium OZL²⁷.

Po trzecie, 27 czerwca 2024 r. Łukaszenka dokonał roszad kadrowych w administracji. Na kluczowe stanowisko szefa Administracji Prezydenta mianowano dotychczasowego ambasadora Białorusi w Rosji Dźmitrija Krutoja, co potwierdzało znaczenie stosunków z Moskwą. Nowym ministrem spraw zagranicznych został dotychczasowy zastępca szefa AP Maksym Ryżenkou (zastąpił Siarhiejja Alejnika). Zmiany dowodziły rosnącego znaczenia w elicie cywilnej nomenklatury, zastępującej pojedynczych przedstawicieli struktur siłowych, którzy po 2020 r. zdominowali białoruską administrację²⁸.

Po czwarte, 26 stycznia 2025 r. odbyły się tzw. wybory prezydenckie²⁹. Wobec braku politycznej alternatywy (statystujący w wyborach „kontrkandydaci” publicznie popierali Łukaszenkę) i w warunkach pełnej kontroli reżimu oficjalnie ogłoszone wyniki (87% głosów na Łukaszenkę przy 86% frekwencji) nie miały nic wspólnego z rzeczywistymi poglądami i postawami Białorusinów.

Po piąte, 10 marca 2025 r. białoruski dyktator wymienił premiera (Ramana Hałauczenkę, który pełnił tę funkcję od 2020 r. i został nowym szefem banku centralnego, zastąpił Alaksandr Turczyn, kierujący dotychczas władzami Mińska).

Wszystko to odbywało się w warunkach braku jawnych przejawów oporu społeczeństwa brutalnie spacyfikowanego represjami, jakie nastąpiły po nieudanej rewolucji 2020 r. Mimo serii ułaskawień, w ramach których w 2024 r. zwolniono około 300 więźniów politycznych, nadal około 1500 osób przebywało w białoruskich więzieniach i aresztach z powodów politycznych. Reżim kontynuował represje wobec wszelkich niezależnych struktur, w tym wspólnot religijnych (szczególnie księży katolickich). W tej sytuacji białoruska opozycja prowadziła aktywność praktycznie wyłącznie za granicą. Działające tam niezależne struktury polityczne, skupione głównie wokół Swiatłany Cichanouskiej, skupione były głównie na podtrzymaniu wsparcia politycznego państw i struktur zachodnich dla niezależnego ruchu białoruskiego.

²⁷ Zob. K. Kłyśński, „Propagandowy wiec zwolenników Łukaszenki – formalne domykanie nowego systemu”, *Analizy OSW*, 26 kwietnia 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-04-26/propagandowy-wiec-zwolennikow-lukaszenki-formalne-domykanie-nowego>.

²⁸ M.in. w marcu 2024 r. stanowisko szefa Administracji Prezydenta stracił gen. Ihar Serhijienka, a w kwietniu stanowisko ministra sprawiedliwości – gen. Siarhiej Chomienka. Zob. K. Kłyśński, „Białoruś: zmiany kadrowe w otoczeniu Łukaszenki”, *Analizy OSW*, 28 czerwca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-06-28/bialorus-zmiany-kadrowe-w-otoczeniu-lukaszenki>.

²⁹ Zob. idem, „Białoruś: farsa zamiast wyborów prezydenckich”, *Analizy OSW*, 27 stycznia 2025 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2025-01-27/bialorus-farsa-zamiast-wyborow-prezydenckich>.

Próbowaly przy tym zwiększyć swoją legitymację przez przeprowadzenie w maju 2024 r. elektronicznych wyborów do Rady Koordynacyjnej (opozycyjnego parlamentu na uchodźstwie). Problemem była jednak niska frekwencja w obawie przed szykanami reżimu.

Białoruska gospodarka formalnie odnotowywała niezłe wyniki makroekonomiczne. Według oficjalnych danych PKB wzrósł w 2024 r. o 4%, produkcja przemysłowa o 5,4%, inflacja wyniosła 5,2% (grudzień do grudnia), a dochody realne ludności zwiększyły się o 9,7%. Bliższe przyjrzenie się sytuacji wskazywało jednak na szereg problemów.

Przykładem może być wzrost handlu zagranicznego Białorusi. Według oficjalnych danych jego obroty w 2024 r. zwiększyły się do 86 mld USD (3,7%), z czego eksport do 40,3 mld USD (1,2%), a import do 45,7 mld USD (6,1%). Głównym czynnikiem był tu wzrost handlu z Rosją (około 70% obrotów handlu białoruskiego i 65% eksportu), co pogłębiało uzależnienie Białorusi od rosyjskiego rynku (było ono jeszcze głębsze, gdyż przez Rosję tranzytowano także towary do innych państw WNP). Widoczne to było m.in. w sektorze spożywczym, gdzie obroty (głównie białoruski eksport) wzrosły o 15% (do 8 mld USD), a Białoruś zaspokajała niemal 100% potrzeb rosyjskiego rynku w zakresie nabiału. Natomiast udział handlu z Unią Europejską (w 2024 r. 8 mld USD) wynosił, głównie na skutek sankcji, zaledwie 9% obrotów (dwukrotnie mniej niż w 2019 r.).

Trudności przeżywał sektor petrochemiczny Białorusi (w pierwszej połowie 2024 r. eksport produktów naftowych stanowił $\frac{1}{3}$ wartości białoruskiego eksportu). Związane to było z planowym zakończeniem rosyjskich dopłat za przerób rosyjskiej ropy naftowej, uszkodzeniem rafinerii w Mozyrzu i spadkiem cen rynkowych. Podobny problem dotyczył eksportu nawozów potasowych (drugiego filara białoruskiego handlu). W biznes ten uderzyły spadek cen na rynkach i ograniczenie sprzedaży do Chin (kluczowego odbiorcy). Potencjalnym poważnym problemem dla Białorusi było planowane wprowadzenie przez UE ceł na rosyjski i białoruski eksport produktów spożywczych (nieobjęty sankcjami) w wysokości 50% i nawozów potasowych (stopniowo z 13% do 100%).

Rosnące uzależnienie Białorusi od Rosji objawiało się także w sferze politycznej i bezpieczeństwa. Przykładem tego była treść przyjętych w kwietniu 2024 r. przez OZL nowych redakcji doktryny wojskowej i koncepcji bezpieczeństwa narodowego, w pełni wpisujących się w antyzachodnią retorykę i politykę Moskwy. Białoruś odgrywała istotną rolę w rosyjskiej agresywnej polityce zastraszania państw zachodnich. Służyło temu m.in. demonstracyjne zacieśnianie współpracy w sferze nuklearnej. Obydwa państwa prowadziły ćwiczenia z wykorzystaniem rosyjskiej taktycznej broni jądrowej rozmieszczonej na Białorusi. Zrewidowana 19 listopada 2024 r. rosyjska doktryna odstraszania

jądrowego poszerzyła katalog przypadków użycia tej broni m.in. o konwencjonalny atak mocarstw nuklearnych na Białoruś. Z kolei 6 grudnia 2024 r., z okazji 25. rocznicy zawarcia traktatu o utworzeniu Państwa Związkowego (PZ), liderzy Białorusi i Rosji podpisali w Mińsku pakiet dokumentów, w tym umowę o wzajemnych gwarancjach bezpieczeństwa i koncepcję bezpieczeństwa PZ³⁰. Ta pierwsza potwierdziła wzajemne gwarancje bezpieczeństwa i sojusz wojskowy obydwu państw. Rosyjskie struktury bezpieczeństwa otrzymały przy tym formalną podstawę do działań na terytorium Białorusi w przypadku zagrożenia stabilności i „porządku konstytucyjnego”. Putin zgodził się także na „prośbę” Łukaszenki, aby rozmieścić na terytorium Białorusi nowy rosyjski balistyczny system rakietowy średniego zasięgu Oriesznik.

Russia: A (costly) war above all

In 2024, Putin's Russian regime was consolidating, which was facilitated by tactical successes of the Russian army on the Ukrainian front. Both personnel changes and the Kremlin's budget decisions indicated the war was an absolute priority and they were determined to wage it in the coming years. Despite positive macroeconomic indicators, the costs of the war and sanctions for the Russian economy and budget rose, which was also reflected in the deteriorating public mood. Gradually, especially since the autumn, signs of economic stagnation appeared. At the same time, Russian foreign policy was focused on escalating Moscow's aggressive rhetoric and actions against Western countries and strengthening the alliance with the most anti-Western states. Russia's dependence on China grew, but tensions in relations with Beijing also appeared. Both Moscow's (growing) hopes and concerns were aroused by the change of power in the USA: the assumption of the office of the president by unpredictable Donald Trump. While Russia suffered a political and image defeat which was the fall of the Syrian regime of Assad, its presence in Africa grew.

Keywords: Russia, Russian Federation, Putin, sanctions, escalation, Ukraine, Russian foreign policy, Trump

Słowa kluczowe: Rosja, Federacja Rosyjska, Putin, sankcje, eskalacja, Ukraina, rosyjska polityka zagraniczna, Trump

³⁰ Zob. K. Kłysiński, P. Żochowski, „Bezpieczeństwo ponad wszystko. Nowa odsłona sojuszu Białorusi i Rosji”, *Analizy OSW*, 9 grudnia 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-12-09/bezpieczenstwo-ponad-wszystko-nowa-odslona-sojuszu-bialorusi-i-rosji>.

Rafał Wiśniewski

ORCID 0000-0002-0155-246X

Polityka zagraniczna ChRL w 2024 r. a „strategiczny wielokąt” współpracy i rywalizacji mocarstw

W roku 2024, podobnie jak i w latach poprzednich, stanowisko i działania Chińskiej Republiki Ludowej na arenie międzynarodowej stanowiły przedmiot intensywnego zainteresowania praktycznie wszystkich istotnych aktorów i obserwatorów stosunków międzynarodowych. Nie stanowi to zaskoczenia w świetle długoterminowego trendu wzrostu pozycji międzynarodowej Chin¹ oraz aktywności polityki zagranicznej tego państwa. W opinii autora coraz bardziej uzasadnione jest postrzeganie ChRL jako supermocarstwa, a zatem państwa o wszechstronnie rozwiniętych zasobach potęgi oraz globalnej skali oddziaływania. Różnorodne wskaźniki stosowane w potęgometrii coraz wyraźniej wskazują, iż USA i Chiny zajmują osobną kategorię w globalnym rankingu potęgi. W konsekwencji stanowisko Pekinu ma istotne znaczenie dla niemal wszystkich kluczowych zagadnień globalnych. Niniejszy rozdział stanowi zwięzły i (siłą rzeczy) selektywny przegląd oraz analizę działań, deklaracji i procesów charakteryzujących chińską politykę zagraniczną w 2024 r. Na wstępie można zasygnalizować, iż rok ten nie przyniósł widocznych punktów zwrotnych, przedstawiających relacje zewnętrzne ChRL na nowe tory. Można raczej było zaobserwować kontynuację wcześniej uwidoczniionych procesów. Naturalnie, konsekwencje zjawisk i procesów zachodzących w tak niedawnej przeszłości nie są jeszcze w pełni znane. Nie można zatem wykluczyć, iż w przyszłości, z perspektywy czasu, badacze dojdą do wniosku, iż to właśnie w tym okresie doszło do istotnej zmiany jakościowej w obszarze relacji Chin ze światem zewnętrznym. Na razie jednak w zasięgu aktualnych możliwości

¹ Aktualnie dwa rządy formalnie roszczą sobie prawo do reprezentowania Chin: Chińska Republika Ludowa oraz (bardziej formalnie niż realnie) Republika Chińska, której władze rezydują na Tajwanie. Z uwagi na to, iż Polska (podobnie jak zdecydowana większość państw świata) uznaje Chińską Republikę Ludową za reprezentanta Chin, autor zdecydował, iż w każdym przypadku, kiedy używa określenia Chiny (w odniesieniu do wydarzeń po 1949 r.), ma na myśli ChRL.

badawczych i analitycznych pozostaje wpisanie wydarzeń 2024 r. w szerszy kontekst procesów kształtujących relacje Chin ze światem zewnętrznym.

W oczywisty sposób w roku 2024 polityka zagraniczna ChRL objęła swym zasięgiem bogaty katalog zagadnień i przedsięwzięć odnoszących się do różnych regionów, zagadnień globalnych czy w końcu realizowanych za pomocą zróżnicowanych instrumentów. W ramach poniższych rozważań autor postanowił się skupić na dwóch aspektach, które potencjalnie mają największy wpływ na współczesny, dynamicznie ewoluujący ład międzynarodowy. W pierwszej kolejności analizie poddano założenia programowe polityki zagranicznej ChRL, które można odczytywać z publicznych wystąpień liderów partii-państwa. W minionym roku chińscy liderzy ogłosili kilka oficjalnych wystąpień, które potwierdziły i rozszerzyły w miarę spójną wizję pożądanego przez nich kształtu ładu międzynarodowego. Jeśli się przyjmie, iż ChRL jest obecnie drugim (po USA) supermocarstwem, to poglądy jej przywódców odnośnie do ułożenia stosunków międzynarodowych zasługują na szczególną uwagę. Drugi obszar poddany analizie dotyczy udziału Chin w narastającej rywalizacji geopolitycznej i geoeconomicznej mocarstw. Autor wyszedł tu z założenia, iż narastająca rywalizacja międzymocarstwowa stworzyła sytuację, w której relacje Chin, USA, Rosji, Unii Europejskiej (a także szeregu uczestniczących w nich mniejszych potęg, np. Korei Północnej) można i należy rozpatrywać jako kompleks wzajemnie powiązanych oraz warunkujących się interakcji strategicznych. W analizach tej sytuacji powraca koncepcja „trójkątów strategicznych”². Z tego względu relacje ChRL z USA, Rosją, UE oraz Koreą Północną są w tym rozdziale rozpatrywane wspólnie jako element szerszego globalnego procesu rywalizacji mocarstw, do którego opisu można by użyć metafory „strategicznego wielokąta”. Naturalnie, jedynie relacja amerykańsko-chińska ma charakter jednoznacznie rywalizacyjny. Niemniej polityka Pekinu względem pozostałych „biegunów” obecnego ładu międzynarodowego jest mocno warunkowana tą wielopłaszczyznową rywalizacją mocarstw.

Obraz świata z okien Zhongnanhai – założenia programowe chińskiej polityki zagranicznej

Punktem wyjścia dla analizy chińskiej polityki zagranicznej w 2024 r. powinno być przybliżenie długofalowych założeń programowych stanowiących wyraz myślenia kierownictwa partii-państwa o stanie sytuacji międzynarodowej oraz sposobach realizacji interesów narodowych. Dobry wgląd w te założenia strategiczne (a przynajmniej ich publicznie ogłaszana wersję) może stanowić komunikat z obrad Centralnej Konferencji Pracy Zagranicznej, która odbyła

² L. Dittmer, *China's Asia: Triangular Dynamics since the Cold War*, Rowman and Littlefield, Lanham 2018.

się w ostatnich dniach 2023 r. Uzupełnieniem i rozwinięciem zaprezentowanych tam treści mogą być wybrane przemówienia i uwagi wygłaszane przez liderów ChRL przy okazji różnych wydarzeń o znaczeniu międzynarodowym (np. Forum Rozwoju Chin, Forum Boao, Dialog Shangri-La czy spotkanie w formacie BRICS+).

Oficjalny komunikat Ministerstwa Spraw Zagranicznych ChRL podsumowujący obrady Centralnej Konferencji Pracy Zagranicznej można uznać za najbardziej autorytatywną, publiczną wykładnię podstawowych założeń polityki zagranicznej tego państwa³. Istotą tego typu konferencji jest zebranie kierownictwa partyjno-państwowego w celu omówienia głównych założeń i kierunków polityki ChRL w danym obszarze. Warto zaznaczyć, iż Centralne Konferencje Pracy Zagranicznej są stosunkowo rzadkimi wydarzeniami. Znamienne, iż poprzednicy Xi Jinpinga (Jiang Zemin i Hu Jintao) w trakcie swych kadencji przewodniczyli po jednej konferencji tego typu. Natomiast ostatnie spotkanie z grudnia 2023 r. było już trzecią CKPZ za rządów Xi Jinpinga⁴. Sam fakt częstszego organizowania tego typu wydarzeń przez aktualne kierownictwo partyjno-państwowe jest wart odnotowania i poddania refleksji. Można postawić przynajmniej trzy (wzajemnie się nie wykluczające) hipotezy odnośnie do motywacji takich działań. Po pierwsze, być może Xi Jinping przyznaje sprawom zagranicznym wyższy priorytet niż jego poprzednicy. Po drugie, może to wynikać z chęci spożytkowania korzyści wizerunkowych oraz propagandowych (w pierwszej kolejności na arenie krajowej, ale również międzynarodowej) z rosnącej pozycji i wpływów globalnych państwa. Po trzecie, da się uzasadnić tezę, iż ewolucja otoczenia międzynarodowego Chin istotnie przyspieszyła, stwarzając tym samym potrzebę częstszego przeglądu i aktualizacji strategii polityki zagranicznej.

Naturalnie mamy dostęp jedynie do oficjalnego komunikatu MSZ streszczającego główne punkty podjęte w trakcie obrad, jednak już to pozwala na pewną refleksję odnośnie do zasadniczych trendów w zakresie programu polityki zagranicznej. Konferencja stanowiła swego rodzaju podsumowanie dorobku polityki zagranicznej okresu rządów Xi Jinpinga. W treści komunikatu możemy znaleźć potwierdzenie zarówno centralnej roli samego przywódcy w procesie decyzyjnym, jak i jakościowej zmiany w strategii zagranicznej, do której doszło w ostatniej dekadzie. Jako kluczowe osiągnięcie wymieniono przyjęcie „myśli Xi Jinpinga o dyplomacji”, co można uznać za kolejny przejaw personalizacji władzy i strategii politycznej ChRL. Podsumowanie dorobku polityki zagranicznej od czasu XVIII Zjazdu KPCh (2012 r.) da się

³ *The Central Conference on Work Relating to Foreign Affairs was Held in Beijing Xi Jinping Delivered an Important Address at the Conference*, https://www.fmprc.gov.cn/eng/xw/zyxw/202405/t20240530_11332606.html, 28 grudnia 2023 r. (dostęp: 15.01.2025).

⁴ N. Thomas, „Xi signals firm strategy but flexible tactics at China's Central Foreign Affairs Work conference”, *China Brief* 2024, t. 24, nr 8, s. 8.

streścić jako przejście od polityki „utrzymywania niskiego profilu” (stanowiącej część 28-znakowej instrukcji pozostawionej przez Deng Xiaopinga⁵) do podejścia opartego „na dążeniu do osiągnięć”⁶. W trakcie konferencji oceniono, iż Chiny prowadzą aktywną politykę zagraniczną, bogatą w nowe inicjatywy współpracy międzynarodowej (podkreślono tu rolę Inicjatywy Pasa i Szlaku) i odpowiadającą na wyzwania stojące aktualnie przed łaodem międzynarodowym. Jak to ujęto w komunikacie: „[...] stworzono wizerunek pewnego siebie, samowystarczalnego, otwartego i inkluzywnego mocarstwa z globalną wizją”. Zasadniczo podsumowanie osiągnięć poprzedniej dekady jest zbieżne z diagnozą jakościowej zmiany w strategii relacji ze światem zewnętrznym. Pod przywództwem Xi Jinpinga dyplomacja ChRL nie kryje swych ambicji do sprawowania przywództwa międzynarodowego. Wyrazem tego jest np. koncepcja „dyplomacji mocarstwa o chińskiej specyfice” czy (prezentowana w komunikacie z konferencji) kluczowa rola „społeczności o wspólnym przeznaczeniu dla ludzkości”. To ostatnie określenie to po prostu zwięzła nazwa chińskiej wizji ładu międzynarodowego, która została rozwinięta chociażby w trójce powiązanych ze sobą programów: Globalnej Inicjatywie Rozwoju⁷, Globalnej Inicjatywie Bezpieczeństwa⁸ oraz Globalnej Inicjatywie Cywilizacyjnej⁹.

W trakcie Centralnej Konferencji zasadniczo potwierdzono, iż ChRL będzie kontynuowała dotychczasową strategię polityki zagranicznej, dążącą do umocnienia pozycji mocarstwowej oraz promocji własnej wizji ładu międzynarodowego (oraz wypływających z niej platform współpracy). Uznano, iż chińska dyplomacja powinna opierać się na takich zasadach jak: „[...] pewność siebie i samowystarczalność, otwartość i inkluzywność, uczciwość i sprawiedliwość oraz współpraca korzystna dla obu stron”. Podkreślono również, iż wobec obecnych w przestrzeni międzynarodowej wyzwań ChRL uznaje potrzebę realizacji „równego i uporządkowanego świata wielobiegunowego” oraz „powszechnie korzystnej i inkluzywnej globalizacji gospodarczej”. Wszystkie

⁵ Sprowadzała się ona do następujących punktów: „spokojnie obserwować sytuację, zabezpieczyć nasze stanowisko, pewnie radzić sobie ze zmianami, ukrywać własne możliwości i czekać na stosowny moment, umiejętnie utrzymywać niski profil, unikać wychylania się, być proaktywnym” (Yong Deng, *China's Struggle for Status: The Realignment of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, s. 41).

⁶ M.D. Swaine, „Chinese views of foreign policy in the 19th party congress”, *China Leadership Monitor* 2018, nr 55.

⁷ *Global Development Initiative – Building on 2030 SDGs for Stronger, Greener and Healthier Global Development*, 2021 r., https://www.mfa.gov.cn/eng/topics_665678/GDI/wj/202305/P020230511396286957196.pdf (dostęp: 27.02.2025).

⁸ *The Global Security Initiative Concept Paper*, 2023 r., https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjbxw/202302/t20230221_11028348.html (dostęp: 27.02.2025).

⁹ *Join Hands on the Path Towards Modernization*, State Council Information Office, People's Republic of China, 2023 r., http://english.scio.gov.cn/topnews/2023-03/16/content_85171478.htm (dostęp: 27.02.2025).

te założenia i postulaty są, jak widać, ujęte w typowy oficjalny język chińskiej partii-państwa, co ułatwia przedstawianie ich wyłącznie jako propagandowych sloganów. Jednak po osadzeniu tych sformułowań w szerszym kontekście chińskiej myśli i strategii politycznej można z nich dość jasno odczytać propozycję i wizję obecnego kierownictwa względem relacji ze światem zewnętrznym. Podkreśla się tu zatem, iż Chiny uważają się za globalne mocarstwo (co odpowiada stanowi faktycznemu) i zamierzają wykorzystywać możliwości związane z tą pozycją do kształtowania otoczenia międzynarodowego zgodnie z własnymi preferencjami. Oczekują również poszanowania swych interesów i zamierzają zdecydowanie ich bronić. Jednocześnie jednak w komunikacie z Centralnej Konferencji bardzo mocno wybrzmiewa pozytywna oferta Chin dla społeczności międzynarodowej, oparta na propozycjach obopólnie korzystnej współpracy i budowie sprawiedliwego ładu międzynarodowego. Przywódcy ChRL bardzo wyraźnie chcą pokazać obserwatorom zewnętrznym, iż ich państwo jest gotowe wnieść pozytywny wkład w rozwiązywanie problemów globalnych i wyjść naprzeciw przynajmniej części oczekiwań innych aktorów (np. w kwestii rozwoju, handlu czy budowy infrastruktury).

Warto podkreślić, iż władze ChRL przykładają znaczną wagę do pozytywnego wizerunku swego państwa na arenie międzynarodowej. Chcą prezentować Chiny jako odpowiedzialne mocarstwo, które wspiera stabilny ład międzynarodowy i dostrzega komplementarność interesów własnych i partnerów zagranicznych. Stoi to w wyraźnym kontraście do podejścia strategicznego partnera Chin w kontestacji liberalnego ładu międzynarodowego – tj. Federacji Rosyjskiej. Moskwa na długo przed pełnoskalową inwazją Ukrainy w 2022 r. wyraźnie odnajdywała się w roli „globalnego szubrawca” i destabilizatora ładu międzynarodowego. Trzeba zauważyć, iż w myśl ustaleń Centralnej Konferencji częścią odpowiedzi Chin na globalne wyzwania ma być „utrzymanie międzynarodowej przewagi moralnej” oraz „jednoczenie i zbieranie przytłaczającej większości”. Potwierdza to dodatkowo, iż ChRL wykazuje ambicje odgrywania roli lidera Globalnego Południa¹⁰. Wydaje się też, iż chińscy przywódcy są świadomi przeciwności asertywnego stylu tzw. wilczej dyplomacji w zjednywaniu opinii zagranicznej. Mogą o tym świadczyć instrukcje Xi Jinpinga wobec chińskich przedstawicieli dyplomatycznych zalecające skuteczne prezentowanie pozytywnego obrazu Chin i implikujące łagodniejszy przekaz wobec zagranicznych odbiorców, które zostały przekazane dyplomatom w trakcie (następującej krótko po Centralnej Konferencji) Konferencji Roboczej Zagranicznych Wysłanników do Obcych Państw¹¹.

Warto również poświęcić więcej uwagi postulatowi wielobiegunowości oraz globalizacji gospodarczej jako swoistym stanom pożądanym czy celom

¹⁰ N. Thomas, op. cit., s. 9–10.

¹¹ Ibidem, s. 10–11.

chińskiej polityki zagranicznej. Oba wątki przejawiają się w retoryce i praktyce chińskiej dyplomacji przez większość okresu pozimnowojennego. Chiny konsekwentnie krytykują amerykański hegemonizm i postulują oparcie ładu międzynarodowego na bardziej zrównoważonych oddziaływaniach kilku mocarstw (naturalnie ze swoim udziałem). Nie zaskakuje również poparcie dla liberalnego międzynarodowego reżimu handlu i inwestycji, gdyż walnie przyczynił się on do spektakularnego rozwoju chińskiej gospodarki w okresie reform i otwarcia¹². Współcześnie takie sformułowanie oddaje złożoną relację Chin względem pozimnowojennego liberalnego ładu międzynarodowego. W amerykańskiej narracji rządowej Chiny są bowiem mocarstwem rewizjonistycznym dążącym *de facto* do obalenia obecnego ładu międzynarodowego. Patrząc na deklarację (ale i praktykę) polityki ChRL, można by raczej stwierdzić, iż jest to „rewizjonizm selektywny”. Odrzuca on polityczne aspekty tego ładu – z dominującą pozycją USA oraz promocją demokracji i praw człowieka – ale akceptuje wymiar gospodarczy – swobodnego przepływu handlu i inwestycji. Ciekawym aspektem tej sytuacji jest sytuowanie się ChRL w roli obrońcy globalizacji gospodarczej wobec znacznie bardziej ambiwalentnego i protekcyjnego nastawienia jej dotychczasowego czempiona – USA (zarówno za prezydentury Donalda Trumpa, jak i Josepha Bidena).

Dodatkowym, ciekawym wątkiem, który pojawia się w oficjalnej relacji z Centralnej Konferencji Pracy Zagranicznej, było podniesienie kwestii konieczności lepszej koordynacji działań różnych organów i instytucji państwa (także tych niezwiązanych bezpośrednio ze sferą polityki zagranicznej) na rzecz osiągania celów w relacjach zewnętrznych. Mowa tu zatem o kontynuacji procesu centralizacji i poprawy koordynacji prowadzenia polityki zagranicznej, którego istotnymi przejawami były np. powołanie Centralnej Komisji ds. Zagranicznych (2018 r.)¹³ czy przyjęcie ustawy o stosunkach zagranicznych (2023 r.)¹⁴. Zasadniczo wątek konieczności zapewnienia lepszej koordynacji działań różnych instytucji państwa w celu uzyskania synergii jest obecny w debacie o polityce zagranicznej większości państw świata. Warto jednak odnieść to do złożoności chińskiej partii-państwa. Jednocześnie trzeba zauważyć, iż w debacie publicznej, zwłaszcza na Zachodzie, uznaje się, że wszystkie chińskie podmioty zaangażowane w kontakty międzynarodowe (państwowe, quasi-państwowe czy prywatne) stanowią część jednolitej i spójnej polityki

¹² A.L. Friedberg, „Globalisation and Chinese grand strategy”, *Survival* 2018, t. 60, nr 1; M. Sulek, „Transformacja globalnego układu sił po zimnej wojnie”, *Rocznik Strategiczny* 2016/17, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2017.

¹³ Guoguang Wu, „The emergence of the Central Office of Foreign Affairs: From leadership politics to ‘great diplomacy’”, *China Leadership Monitor* 2021, nr 69, <https://www.prleader.org/post/emergence-of-the-central-office-of-foreign-affairs-from-leadership-politics-to-greater-diplomacy> (dostęp: 27.02.2025).

¹⁴ „The law on foreign relations of the People’s Republic of China”, w: *National People’s Congress People’s Republic of China* 2023.

oraz struktury partii-państwa. Tymczasem nawet w mocno scentralizowanym i głęboko autokratycznym systemie ChRL pozostaje problem pewnej samodzielności różnych aktorów i instytucji, na tyle poważny, aby przykuć uwagę kierownictwa partyjno-państwowego.

Uzupełnieniem i rozwinięciem założeń programowych opublikowanych przy okazji Centralnej Konferencji Pracy Zagranicznej były wystąpienia wysokich przedstawicieli władz chińskich przy okazji różnych wydarzeń międzynarodowych. Można tu zwrócić uwagę np. na: uwagi Xi Jinpinga wygłoszone przy okazji spotkania z delegacją amerykańskich społeczności biznesowych, strategicznych i akademickich krótko po zakończeniu Forum Rozwoju Chin (27 marca 2024 r.)¹⁵, wystąpienie Zhao Leji (przewodniczącego Komitetu Stałego Ogólnochińskiego Zgromadzenia Deputowanych Ludowych oraz nr. 3 w partii) na forum Boao (28 marca 2024 r.)¹⁶, przemówienie ministra obrony narodowej adm. Dong Juna w ramach organizowanego przez Międzynarodowy Instytut Studiów Strategicznych Dialogu Bezpieczeństwa Shangri-La w Singapurze (2 czerwca 2024 r.)¹⁷ oraz wystąpienie ministra spraw zagranicznych Wang Yi na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych BRICS i państw rozwijających się (BRICS+) w Niżnym Nowogrodzie (1 czerwca 2024 r.)¹⁸. Szczegółowe przytaczanie też każdego z tych wystąpień wykracza poza ramy opracowania, można jednak zwrócić uwagę na kilka wątków, które przewijały się w większości lub wszystkich:

1) Otwartość Chin na obopólnie korzystną współpracę z jak najszerszym gronem partnerów międzynarodowych. W naturalny sposób przedstawiciele ChRL chcieli wykorzystać okazję do publicznych wystąpień w celu zaprezentowania pozytywnego wizerunku swego państwa. Niemniej jednak treść tych wystąpień była spójna z wyłożonymi przy okazji Centralnej Konferencji założeniami pozytywnej oferty ChRL dla świata. Szczególnie Wang Yi podkreślał propozycje Chin dla państw Globalnego Południa, odpowiadające ich potrzebom i oczekiwaniom. Admirał Dong Jun prezentował gotowość Pekinu do budowy stabilnego ładu bezpieczeństwa w regionie

¹⁵ *President Xi Jinping Meets Representatives of U.S. Business, Strategic and Academic Communities*, https://www.mfa.gov.cn/mfa_eng/xw/zyxw/202405/t20240530_11332879.html, 27 marca 2024 r. (dostęp: 15.01.2025).

¹⁶ *Working together to meet challenges and create a better future for Asia and the world keynote speech by H.E. Zhao Leji chairman of the Standing Committee of the National People's Congress of the People's Republic of China at the Opening Plenary of the Boao Forum for Asia Annual Conference 2024*, https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyjh/202405/t20240530_11332869.html, 28 sierpnia 2024 r. (dostęp: 15.01.2025).

¹⁷ *Dong Jun, China's approach to global security*, <https://www.iiss.org/globalassets/media-library---content-migration/files/shangri-la-dialogue/2024/transcripts/final/p5/admiral-dong-jun-minister-of-national-defense-china--as-delivered.pdf>, 2 czerwca 2024 r. (dostęp: 15.01.2025).

¹⁸ *Remarks by H.E. Wang Yi At the BRICS Dialogue with Developing Countries*, https://www.mfa.gov.cn/eng/xw/zyjh/202406/t20240614_11436418.html, 11 czerwca 2024 r. (dostęp: 15.01.2025).

Azji i Pacyfiku. W kontekście napięć polityczno-gospodarczych między USA a Chinami znamienne były skierowane do przedstawicieli amerykańskiego biznesu zapewnienia Xi Jinpinga o otwartości Chin na kontynuację współpracy gospodarczej z USA i ułatwieniu firmom zagranicznym (w tym amerykańskim) obecności na rynku chińskim. Zasadniczo można to wpisać w dążenie chińskiej dyplomacji do złagodzenia napięć i stworzenia warunków dla kontynuacji korzystnej współpracy gospodarczej.

- 2) **Oparcie współpracy na chińskich założeniach i zasadach.** W nawiązaniu do poprzedniego punktu można zwrócić uwagę, iż w chińskiej oficjalnej narracji obopólnie korzystna współpraca może przynieść spodziewane rezultaty, jeżeli zostanie oparta na proponowanych przez Chiny założeniach. Wymieniono tutaj pięć zasad pokojowego współistnienia, Globalne Inicjatywy itd. Bardzo wyraźny był również wątek dążenia do budowy ładu regionalnego w gronie państw Azji i Pacyfiku, z wyłączeniem potęg zewnętrznych (domyślnie USA). Zhao Leji w ramach Forum Boao postulował pogłębienie porozumienia o wolnym handlu Chiny-ASEAN do poziomu wspólnego rynku. Admirał Dong Jun również kreślił wizję harmonijnego ułożenia ładu bezpieczeństwa Azji i Pacyfiku w gronie państw regionu. Zdaniem niektórych obserwatorów stoi to w kontraście (lub wręcz konflikcie) z komunikatem wysłanym przez Xi Jinpinga pod adresem amerykańskich środowisk biznesowych¹⁹. Z perspektywy założeń programowych chińskiej polityki zagranicznej podejścia te jednak nie muszą się wykluczać. Można przyjąć, iż ChRL chce utrzymać pozytywne relacje gospodarcze z USA, jednocześnie budując wspólnotę regionalną Azji i Pacyfiku (lub przynajmniej Azji Wschodniej) wykluczającą to państwo. Natomiast wzajemny szacunek, który często przewija się w wystąpieniach chińskich liderów jako warunek konieczny dla współpracy, może również oznaczać poszanowanie stref wpływów mocarstw. W tym rozumieniu wątki podjęte w różnych wystąpieniach mogą układać się w przekaz: „jesteśmy otwarci na pozytywne relacje i współpracę z USA, jeżeli Waszyngton uszanuje chińskie interesy i wpływy w regionie”. W łączności z tą kwestią należy rozpatrywać postulat budowy bezpieczeństwa międzynarodowego na „poszanowaniu uzasadnionych interesów bezpieczeństwa” wszystkich państw. Choć w swej ogólnej wymowie nie jest on nadmiernie kontrowersyjny, to jednak pojawia się logiczne pytanie: według jakiego kryterium oceniać, które narodowe interesy bezpieczeństwa są uzasadnione, a które nie? Zwrot o uzasadnionych interesach bezpieczeństwa jest wykorzystywany przez chińską i rosyjską dyplomację np. do krytyki działań USA i ich sojuszników, w mniemaniu Rosji i Chin godzących w ich interesy bezpieczeństwa.

¹⁹ N. Thomas, op. cit.

- 3) **Krytyka hegemonicznej polityki USA.** Szczególnie w wystąpieniu adm. Dong Juna pojawiały się dość jednoznacznie krytyczne oceny względem polityki USA (nawet jeśli nie zawsze państwo to było wymieniane wprost z nazwy). Określa się je mianem polityki hegemonicznej i myślenia zimnowojennego. Wyraźnie negatywnie oceniane jest budowanie bezpieczeństwa międzynarodowego oparte na ekskluzywnych sojuszach. ChRL uważa takie inicjatywy jak AUKUS czy rosnącą współpracę sojuszników USA w regionie Azji i Pacyfiku za destabilizujące. Wezwania do oparcia międzynarodowego ładu bezpieczeństwa na formule otwartej i równej współpracy wskazują na skłonność do podejmowania problemów bezpieczeństwa za pośrednictwem szerokich instytucji o charakterze raczej konsultacyjnym (takich jak np. różne formaty sponsorowane przez ASEAN) lub za pomocą bilateralnych konsultacji zainteresowanych państw. Naturalnie przedmiotem stałej krytyki władz ChRL są różnego typu sankcje i restrykcje handlowe wprowadzane przez USA w celu np. ograniczenia transferu zaawansowanych technologii do Chin. W chińskiej narracji to działania USA mają charakter destabilizujący ład międzynarodowy, ponieważ są obliczone na utrzymanie hegemonii za pomocą przymusu.
- 4) **Dążenie do wielobiegunowości i demokratyzacji stosunków międzynarodowych.** Jest to stały motyw wizji ładu międzynarodowego prezentowanej przez władze ChRL. W jej myśl globalny porządek instytucjonalny powinien opierać się na systemie ONZ. Można zwrócić uwagę, że z tej perspektywy, poza powszechnością i nadal dość szeroką legitymacją, ma on taką zaletę, iż podkreśla suwerenną równość państw, a ChRL ma w nim silną pozycję. Postulat demokratyzacji stosunków międzynarodowych oznacza tu w praktyce ograniczenie dominacji USA (i szerzej Zachodu) oraz ich wartości, co prowadziłoby do większej autonomii i swobody działania innych „biegunów” (np. ChRL). Podkreślano również chińską ofertę budowy otwartych instytucji współpracy, takich jak np. Inicjatywa Pasa i Szlaku. Niewątpliwie pozytywna oferta dyplomacji chińskiej jest mocno adresowana do państw Globalnego Południa. Pekin (w dużej mierze słusznie) identyfikuje tę grupę jako „globalną większość”, której poparcie ma istotne znaczenie dla wielu zagadnień globalnych, w tym rywalizacji z USA. Język antyhegemoniczny oraz postulaty demokratyzacji ładu międzynarodowego w celu ochrony pluralizmu ideowego i ustrojowego odpowiadają zarówno preferencjom władz chińskich, jak i oczekiwaniom i obawom wielu państw Globalnego Południa.

Strategiczne wielokąty – pozycja Chin w ramach geopolitycznej i geoeconomicznej rywalizacji mocarstw

Na przestrzeni ostatniej dekady stopniowo, ale coraz bardziej wyraźnie ewolucja ładu międzynarodowego została zdominowana przez trend narastającej rywalizacji mocarstw. Bez wątpienia Chińska Republika Ludowa i jej polityka lokuje się w samym centrum tego procesu. Odzwierciedlają to coraz częstsze (i w opinii autora coraz bardziej uzasadnione) opinie o kształtującej się dwubiegowości globalnego ładu, z centralną rolą USA i Chin. W konsekwencji rok 2024 był kolejnym, w którym problem strategicznej rywalizacji z USA zajmował centralne miejsce w polityce zagranicznej Pekinu. Niemniej jednak wspomniany proces nasilonej rywalizacji mocarstw nie dotyczy wyłącznie tych dwóch najsilniejszych aktorów. Nie sposób pominąć tu ani roli Rosji i jej konfliktu z Zachodem, ani stanowiska Unii Europejskiej i jej państw członkowskich, usiłujących się odnaleźć w nowej rzeczywistości międzynarodowej. Nie należy również zapominać o roli innych aktorów uwikłanych (lub świadomie angażujących się dla własnych korzyści) w konflikty mocarstw. Można tu choćby wymienić Koreę Północną i Iran. Wart podkreślenia jest również zakres przedmiotowy rzeczony rywalizacji. Dość naturalne jest, iż mocarstwa ścierają się nie tylko na płaszczyźnie militarnej (co długo dominowało w refleksji geopolitycznej), niemniej jednak ostatnia dekada pokazała szczególne i czasami nieoczywiste znaczenie płaszczyzny gospodarczej. Szerokie stosowanie sankcji, ceł czy kontroli eksportu, jak również wysokie znaczenie złożonych, transgranicznych łańcuchów dostaw (szczególnie w dziedzinie zaawansowanych technologii) doprowadziło do wzrostu zainteresowania problematyką określaną czasem mianem geoeconomii²⁰.

²⁰ Autor w pełni zdaje sobie sprawę, iż pojęcie to jest przedmiotem uzasadnionych sporów definicyjnych i przedmiotowych. Często jest również dość swobodnie i nieprecyzyjnie używane do opisu spłotu uwarunkowań politycznych, gospodarczych i bezpieczeństwa w relacjach międzynarodowych. Niemniej z uwagi na szerokie stosowanie autor zdecydował się na posługiwanie się nim w tym rozdziale. Robert D. Blackwill i Jennifer M. Harris definiują geoeconomię jako: „użycie instrumentów gospodarczych w celu promocji i obrony interesów narodowych oraz w celu wytworzenia korzystnych efektów geopolitycznych, jak również efekty działań gospodarczych innych państw dla celów geopolitycznych [danego] kraju” (R.D. Blackwill, J.M. Harris, *War by Other Means. Geoeconomics and Statecraft*, Harvard University Press, Cambridge, MA – London 2016, s. 20). Innym popularnym pojęciem na określenie tego trendu jest tzw. *economic statecraft*. William Norris definiuje je jako: „celową manipulację interakcji gospodarczych przez państwo w celu wyzyskania, wzmocnienia lub zredukowania powiązanych z nimi strategicznych efektów zewnętrznych” (W.J. Norris, *Chinese Economic Statecraft. Commercial Actors, Grand Strategy, and State Control*, Cornell University Press, Ithaca–London 2016, s. 13–14). Przykładowe głosy w dyskusji nad tym zagadnieniem można znaleźć np. w: V.K. Aggarwal, A.W. Reddie, „Economic statecraft in the 21st century: Implications for the future of the global trade regime”, *World Trade Review* 2021, t. 20, nr 2, DOI: 10.1017/S147474562000049X; H.G. Cohen, „Nations and markets”, *Journal of International Economic Law* 2020, t. 23, nr 4, DOI: 10.1093/jiel/jgaa032; D.J. Kim, „Making geoeconomics an IR research program”, *International Studies Perspectives* 2021, t. 22, nr 3, DOI: 10.1093/isp/ekaa018.

Z punktu widzenia tego rozdziału istotne jest, iż ChRL musi prowadzić swoją politykę zagraniczną w złożonym i głęboko powiązonym układzie rywalizacji oraz współpracy, obejmującym wielu aktorów, jak również wiele obszarów przedmiotowych. W połowie lat 20. XXI w. wyraźnie można już zaobserwować, iż polityki zagranicznej i bezpieczeństwa takich aktorów jak Chiny, Rosja, UE i USA nie można rozpatrywać oddzielnie, gdyż tworzą one swoisty globalny kompleks bezpieczeństwa. Sytuacja ta doprowadziła do powrotu popularności analitycznej i badawczej koncepcji „trójkątów strategicznych”²¹. Najczęściej jest ona stosowana do opisywania relacji USA–ChRL–Federacja Rosyjska. Jak jednak zauważył np. Sebastian Biba, zasadne jest posługiwanie się koncepcją „podwójnych trójkątów” (dodatkowo jeden aktor może być również uczestnikiem więcej niż jednego takiego układu), co pozwala na uwzględnienie powiązanych relacji większej liczby aktorów²². W opinii autora rozpatrywanie polityki zagranicznej ChRL w zakresie relacji międzymocarstwowych właśnie z perspektywy współzależnego wielokąta jest zasadne. Zatem ta część tekstu zostanie poświęcona krótkiej analizie relacji z USA, UE i Rosją oraz ich wzajemnych powiązań.

Relacje ze Stanami Zjednoczonymi pozostają niezmiennie punktem ciężkości chińskiej polityki zagranicznej. Wynika to zarówno z ogromnego wpływu Waszyngtonu na szereg kwestii kluczowych z punktu widzenia chińskiego kierownictwa partyjno-państwowego (np. relacje handlowe, dostęp do krytycznych technologii, problem Tajwanu itd.), jak i rosnących ambicji ChRL w kierunku sprawowania przywództwa międzynarodowego (kosztem pozycji USA), ale przede wszystkim z wzajemnej percepcji obu państw jako największego zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego. Rok 2024 nie przyniósł przełomu w relacjach obu supermocarstw, ale raczej pogłębienie dotychczasowych tendencji. Kontynuację znalazł swoisty „duch San Francisco”, czyli mniej konfrontacyjny styl dyplomacji dwustronnej, którego symbolem było spotkanie prezydentów Josepha Bidena i Xi Jinpinga przy okazji szczytu APEC odbywającego się w 2023 r. właśnie w tym mieście. Pozwoliło ono na ustabilizowanie relacji po okresie istotnych turbulencji (sięgających jeszcze kryzysu wokół wizyty Nancy Pelosi na Tajwanie w sierpniu 2022 r.), przywrócenie dialogu w istotnych sprawach i zakotwiczenie tak pożądanego przez administrację Bidena „barierek ochronnych” (ang. *guardrails*) w relacjach z Chinami. Pewnym przejawem ostrożnej „odwilży” było np. przedłużenie amerykańsko-chińskiego porozumienia o współpracy naukowej i technologicznej²³.

²¹ L. Dittmer, op. cit.

²² S. Biba, „Germany’s triangular relations with the United States and China in the era of the Zeitenwende”, *German Politics* 2024, t. 33, nr 3, DOI: 10.1080/09644008.2023.2275050, <https://doi.org/10.1080/09644008.2023.2275050>.

²³ „US, China sign 5-year amended agreement on science and technology cooperation”, <https://www.voanews.com/a/us-china-sign-5-year-amended-agreement-on-science-and-technology-cooperation-/7900132.html> (dostęp: 11.02.2025).

Należy jednak zaznaczyć, iż trudno mówić o bardziej znaczącym „odprężeniu” w relacjach amerykańsko-chińskich. Można się o tym przekonać, przyglądając się bliżej dwóm procesom: kampanii wyborczej w USA oraz rozwojowi reżimu kontroli eksportu obu stron. W Chinach, jak i praktycznie na całym świecie, kampania przed wyborami prezydenckimi w USA była śledzona z dużym zainteresowaniem. Można zauważyć, iż kwestia relacji z ChRL nie należała do centralnych zagadnień kampanii. Wynikało to jednak w znacznej mierze z panującego wśród elit obu głównych partii szerokiego konsensusu co do konieczności kontynuacji polityki strategicznej rywalizacji z Pekinem. Pewną ilustracją tego trendu na poziomie opinii publicznej mogą być wyniki sondażu Pew Research Center opublikowanego w maju 2024 r., w którym 81% respondentów zadeklarowało negatywne nastawienie do Chin²⁴. W kontekście wzajemnych percepcji można też wspomnieć o raporcie Komisji Izby Reprezentantów ds. Strategicznej Rywalizacji między Stanami Zjednoczonymi a Komunistyczną Partią Chin oskarżającym władze ChRL o *de facto* obojętność wobec kwestii eksportu/przemytu do USA składników do produkcji fentanylu²⁵. Kwestia ta stała się w ostatnich latach istotnym elementem rozmów amerykańsko-chińskich. Z uwagi na skalę „epidemii opioidów” w USA oraz jej tragiczne skutki powiązanie tego problemu z działaniami Chin z pewnością nie służy obniżeniu napięcia ani poprawie wizerunku Chin wśród obywateli amerykańskich. Coraz częściej można się spotkać z opiniami o narastaniu w USA silnych antychińskich emocji. Pojawiają się odniesienia do *red scare* z czasów zimnej wojny²⁶ albo obawy o autocenzurę opinii ekspertów od tematyki chińskiej²⁷. Wszystkie te tendencje umacniają trend strukturalnego pogorszenia relacji amerykańsko-chińskich i pozwalają lepiej zrozumieć, dlaczego w trakcie kampanii prezydenckiej 2024 r. kandydaci raczej rywalizowali o miano najskuteczniejszego „jastrzębia” w stosunku do Chin.

Część chińskich ekspertów skłaniała się w swych analizach raczej do opinii, iż bez względu na to, czy z kampanii zwycięsko wyjdzie Donald Trump czy Kamala Harris, to strukturalne podstawy relacji amerykańsko-chińskich pozostaną niezmiennie rywalizacyjne²⁸. Ocena ta wydaje się zasadniczo słuszna,

²⁴ C. Huang, L. Silver, L. Clancy, „Americans remain critical of China”, Pew Research Center, <https://www.pewresearch.org/global/2024/05/01/americans-remain-critical-of-china/>, 2024 r. (dostęp: 11.02.2025).

²⁵ *The CCP's Role in the Fentanyl Crisis*, 2024 r., <https://selectcommitteeontheccp.house.gov/media/investigations/investigation-findings-ccps-role-fentanyl-crisis> (dostęp: 27.02.2025).

²⁶ Qian He, „The new red scare: When fear becomes a political weapon”, *The Diplomat*, 1 lutego 2025 r., <https://magazine.thediplomat.com/2025-02/the-new-red-scare-when-fear-becomes-a-political-weapon> (dostęp: 27.02.2025).

²⁷ M.B. Cerny, R. Truex, „Under pressure: Attitudes towards China among American foreign policy professionals”, *US-China Perception Monitor*, 13 grudnia 2024 r., <https://www.rorytruex.com/underpressure> (dostęp: 27.02.2025).

²⁸ A. Davey, „Chinese scholars highlight prolonged US-China competition”, Mercator Institute for China Studies, 4 listopada 2024 r., <https://merics.org/en/comment/chinese-scholars-highlight->

a pierwsze decyzje nowej administracji prezydenta Trumpa mogą ją potwierdzać. Sam skład personalny nowej administracji sugeruje raczej utrzymanie lub nawet zaostrezenie kursu wobec ChRL, dość wspomnieć o wielokrotnie wyrażanych publicznie poglądach np. sekretarza stanu Marco Rubio, doradcy ds. bezpieczeństwa narodowego Michaela Waltza czy jego zastępcy Alexa Wonga²⁹. Wszyscy oni dość jednoznacznie lokują się po stronie „jastrzębi” w odniesieniu do Chin.

Oprócz kampanii wyborczej kolejnym istotnym procesem w relacjach amerykańsko-chińskich było dalsze zaostrezenie restrykcji w zakresie wymiany gospodarczej i technologicznej. W 2024 r. oraz w pierwszych dniach 2025 r. władze USA wprowadziły szereg nowych regulacji ograniczających eksport zaawansowanych technicznie produktów do ChRL, jak również tworzących nowe ramy regulacyjne w obrębie importu do USA oraz amerykańskich inwestycji zagranicznych. Warto tu wspomnieć o kilku konkretnych posunięciach. W maju 2024 r. administracja Bidena ogłosiła nowe cła na szereg towarów chińskich, w tym samochody elektryczne³⁰. Należy zwrócić uwagę na tę kategorię produktów w kontekście podobnych działań podjętych przez UE (o czym dalej) jako przejaw niepokoju, jaki na Zachodzie budzi silna pozycja firm chińskich w kolejnej branży zaawansowanych technologii. Dodatkowo we wrześniu 2024 r. władze USA ogłosiły projekt nowych regulacji w zasadzie wykluczających obecność na rynku amerykańskim rozwiązań w zakresie „usieczonych samochodów” i powiązanych technologii pochodzących z Chin (ostatecznie weszły one w życie w styczniu 2025 r.)³¹. Uzasadniano to obawami o szerokie możliwości gromadzenia danych (w tym wrażliwych) o amerykańskich użytkownikach i ich transfer do ChRL, tj. w zasięg oddziaływania chińskich służb specjalnych. Jest to w zasadzie powtórzenie zarzutów, które pojawiały się w kontekście Huawei. Warto zaznaczyć, iż ten swoisty „technologiczny dylemat bezpieczeństwa” działa po obu stronach. Pojawiły się bowiem informacje, iż władze chińskie zabroniły obecności pojazdów Tesli na terenie obiektów rządowych i innych

prolonged-us-china-competition (dostęp: 11.02.2025); Wang Jisi, Hu Ran, Zhao Jianwei, „Does China prefer Harris or Trump?”, *Foreign Affairs*, 1 sierpnia 2024 r., <https://www.foreignaffairs.com/united-states/does-china-prefer-harris-or-trump> (dostęp: 27.02.2025).

²⁹ A. Wong, „Competition with China: Debating the endgame”, Hudson Institute, 16 października 2023 r., <https://www.hudson.org/competition-china-debating-endgame-alex-wong> (dostęp: 11.02.2025).

³⁰ „A misguided move on Chinese tariffs”, *Financial Times*, 17 maja 2024 r., <https://www.ft.com/content/56685c0b-1bdd-43a5-b039-7bb2cb7c7f87> (dostęp: 27.02.2025).

³¹ K. Hamlin, „US ban on Chinese auto tech signals decisive split in global market”, Reuters, 15 stycznia 2025 r., <https://www.reuters.com/breakingviews/us-engineers-decisive-split-global-auto-market-2025-01-15/> (dostęp: 11.02.2025); D. Shepardson, „Exclusive: US to propose ban on Chinese software, hardware in connected vehicles”, Reuters, 21 września 2024 r., <https://www.reuters.com/business/autos-transportation/us-propose-barring-chinese-software-hardware-connected-vehicles-sources-say-2024-09-21/> (dostęp: 11.02.2025).

wrażliwych, właśnie z obawy o możliwość zbierania przez nie danych i ich transferu do USA³².

Propozycje regulacji o potencjalnie najdalej idących konsekwencjach pojawiły się natomiast w ostatnich tygodniach urzędowania administracji Bidena. Mowa tu o planie Ram Regulacyjnych w zakresie dyfuzji technologii sztucznej inteligencji³³ oraz kontroli inwestycji zagranicznych wychodzących z USA do Chin³⁴. Omówienie istoty proponowanych regulacji przekracza ramy tego rozdziału. Dość powiedzieć, iż władze USA planują fundamentalną zmianę w zakresie kontroli eksportu produktów i technologii koniecznych do rozwoju SI oraz ograniczenia możliwości inwestowania przez podmioty amerykańskie w przedsięwzięcia związane z krytycznymi obszarami technologicznymi w ChRL. Oznacza to kolejny krok na rzecz rozplątania/rozłączenia (ang. *decoupling*) tych dwóch gospodarek. Co istotne, władze USA wprost deklarują, iż celem nowych regulacji jest utrzymanie amerykańskiej dominacji technologicznej oraz wyhamowanie rozwoju potencjału technologicznego Chin (w tym w dziedzinach podwójnego zastosowania, w kontekście Fuzji Cywilno-Wojskowej). Warto zwrócić uwagę na kontrakcje podjęte w związku z tym przez stronę chińską. ChRL przyjęła regulacje poddające ściślejszej kontroli eksport metali ziem rzadkich, co uczyniono w odniesieniu do USA, zatem w odpowiedzi na działania amerykańskie podjęła się formalizacji swego reżimu sankcji/kontroli eksportu, który do tej pory miał w znacznej mierze charakter nieformalny³⁵. W kontekście tych wszystkich wydarzeń coraz bardziej uzasadnione wydaje się pytanie, czy w relacjach amerykańsko-chińskich mamy już do czynienia nie z sankcjami, ale wojną gospodarczą (ang. *economic warfare* wg klasyfikacji Pape’a³⁶). Wydaje się, że kroki podjęte przez stronę amerykańską mają na celu już nie tyle wymuszenie konkretnych ustępstw

³² Cheng Ting-Fang, Shunsuke Tabeta, „Tesla cars face more entry bans in China as ‘security concerns’ accelerate”, *Nikkei Asia*, 24 stycznia 2024 r., <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Supply-Chain/Tesla-cars-face-more-entry-bans-in-China-as-security-concerns-accelerate> (dostęp: 27.02.2025).

³³ M.C. Horowitz, „What to know about the new U.S. AI diffusion policy and export controls”, Council on Foreign Relations, 13 stycznia 2025 r., https://www.cfr.org/blog/what-know-about-new-us-ai-diffusion-policy-and-export-controls?utm_source=pocket_shared (dostęp: 11.02.2025).

³⁴ G. Interesse, „US investment ban on China: What it means now that it’s in effect”, *China Briefing*, 15 stycznia 2025 r., https://www.china-briefing.com/news/us-investment-ban-on-china-what-it-means-now-that-its-in-effect?utm_source=pocket_shared (dostęp: 11.02.2025).

³⁵ G. Baskaran, M. Schwartz, „China imposes its most stringent critical minerals export restrictions yet amidst escalating U.S.-China tech war”, Center for Strategic and International Studies, 4 grudnia 2024 r., <https://www.csis.org/analysis/china-imposes-its-most-stringent-critical-minerals-export-restrictions-yet-amidst> (dostęp: 11.02.2025); Xing Jiaying, „Symbolic no more? China’s evolving policy tools against US Sanctions”, *The Diplomat*, 31 stycznia 2025 r., https://thediplomat.com/2025/01/symbolic-no-more-chinas-evolving-policy-tools-against-us-sanctions?utm_source=pocket_shared (dostęp: 11.02.2025).

³⁶ R.A. Pape, „Why economic sanctions do not work”, *International Security* 1997, t. 22, nr 2.

ze strony chińskiej, ile długofalowe osłabienie potencjału gospodarczego i technologicznego rywala.

Nakreślony powyżej kontekst stosunków amerykańsko-chińskich jest kluczowy dla zrozumienia stanu i ewolucji relacji ChRL z Federacją Rosyjską. Oba państwa konsekwentnie budują coraz bliższe (co nie oznacza, wbrew popularnej charakterystyce, nieograniczone) partnerstwo strategiczne. Było to wyraźnie widoczne przy okazji wizyty prezydenta Władimira Putina w Chinach w maju 2024 r. Po dwustronnym spotkaniu przywódcy obu państw wydali oświadczenie upamiętniające 75 lat nawiązania stosunków dyplomatycznych oraz kreślące podstawy dalszej współpracy³⁷. Dokument ten potwierdził, iż zasadniczym spoiwem chińsko-rosyjskiego partnerstwa jest sprzeciw wobec amerykańskiego hegemonizmu oraz dążenie do budowy świata wielobiegunowego. W swej całościowej wymowie oświadczenie można traktować jako dowód, iż oba państwa podzielają zbliżoną wizję ułożenia ładu międzynarodowego (w zasadzie odpowiadającą chińskiemu podejściu scharakteryzowanemu w pierwszej sekcji tego rozdziału). Wyraźnie zaznaczony jest sprzeciw wobec uniwersalistycznych idei liberalnych, promowanych przez Zachód w ramach „opartego na zasadach ładu międzynarodowego”. W zamian podkreśla się wartość poszanowania różnic cywilizacyjnych. Obaj przywódcy skrytykowali również stosowanie jednostronnych sankcji i ograniczeń w obrocie gospodarczym (co nie zaskakuje, skoro oba państwa są celem takich działań ze strony USA).

Biorąc pod uwagę szerszy kontekst relacji chińsko-rosyjskich, można stwierdzić, iż opierają się one na wielopoziomowej komplementarności: wizji ułożenia stosunków międzynarodowych, obaw (odnośnie do efektów oddziaływania USA i szerzej ładu międzynarodowego pod ich przywództwem), jak również obu gospodarek. Warto zwrócić uwagę na ten ostatni aspekt. Od czasu inwazji na Ukrainę w 2022 r. skala dwustronnego handlu między Rosją i Chinami gwałtownie wzrosła. Rosja stała się największym dostawcą ropy naftowej do Chin³⁸, a jednocześnie ChRL – kluczowym źródłem importu towarów przemysłowych, w tym strategicznych komponentów technologicznych podwójnego przeznaczenia. Jeżeli chcielibyśmy traktować ChRL i FR jako pewien blok gospodarczy, to w minionym roku jedynie utwierdził się podział ról w jego ramach, w którym Rosja jest głównie dostawcą surowców, a ChRL produktów przemysłowych i technologii. Na razie taki układ jest

³⁷ Na potrzeby tego rozdziału autor posłużył się tłumaczeniem chińskiego tekstu opublikowanego na stronie internetowej ChinaNews (<https://www.chinanews.com.cn/gn/2024/05-16/10217948.shtml>) na polski za pomocą narzędzia DeepL.

³⁸ Chen Aizhu, „China’s crude oil imports from top supplier Russia reach new high in 2024”, Reuters, 20 stycznia 2025 r., https://www.reuters.com/markets/commodities/chinas-crude-oil-imports-top-supplier-russia-reach-new-high-2024-2025-01-20/?utm_source=pocket_saves (dostęp: 11.02.2025).

korzystny dla obu stron. Szczególnie dla prowadzącej wojnę Rosji możliwość nieskrępowanego zaopatrywania się w Chinach w potrzebne produkty i komponenty jest wręcz nieoceniona.

Niemniej jednak nie sposób nie zauważyć, iż w tym układzie rola Rosji jest coraz bardziej zależna względem silniejszego partnera³⁹. Posługując się logiką teorii systemów-światów Immanuela Wallersteina, można by powiedzieć, iż Rosja utwierdza się w roli peryferii, dostarczających surowców i prostych produktów do chińskiego rdzenia, gdzie są one przetwarzane na produkty przemysłowe. Jest to jeden z aspektów wyzwań wewnętrznych stojących przed partnerstwem chińsko-rosyjskim. Jako kolejne można by wskazać ograniczenia skali i stopnia zaangażowania strony chińskiej we wsparcie Moskwy. Choć we wspólnym oświadczeniu znalazły się liczne zwroty o bliskości i zażyłości relacji, to jednak była w nim również mowa o tym, iż nie jest ono wymierzone w żadną stronę trzecią. Zwrot ten jest spójny z czynami strony chińskiej, które – choć obliczone na wspieranie rosyjskiego partnera – to jednak czujnie nie przekraczają granicy grożącej nadmierną konfrontacją z zachodnim reżimem sankcyjnym. Pewien brak równowagi w chińsko-rosyjskim partnerstwie może też zostać zilustrowany faktem, iż we wspólnym oświadczeniu strona rosyjska jednoznacznie i w pełni popiera stanowisko ChRL względem Tajwanu. Tymczasem w kwestii „kryzysu ukraińskiego” Chiny podkreślają swą neutralność.

Kolejnym zagadnieniem, relatywnie istotnym z punktu widzenia chińskiej polityki zagranicznej, a jednocześnie powiązaniem ze „strategicznym wielokątem” mocarstw, jest odnowienie sojuszu Rosji i Korei Północnej. Wizytę Władimira Putina w KRLD można określić jako bez mała przełomową dla relacji tych dwóch państw. Nowy traktat regulujący ich partnerstwo ma charakter w pełni sojuszniczy, wobec zobowiązania do wzajemnej pomocy wojskowej. Zostało ono zresztą niemal natychmiast skonsumowane przez wysłanie oddziałów północnokoreańskich na front wojny rosyjsko-ukraińskiej. Naturalnie zbliżenie Moskwy i Pjongjangu stanowi istotne przewartościowanie w ramach kolejnego trójkąta strategicznego: ChRL–FR–KRLD. To posunięcie Kim Dzong-una można odczytywać jako umiejętne wykorzystanie okazji do zmniejszenia zależności od dominującego do tej pory partnera chińskiego i zapewnienie sobie potrzebnego oraz istotnego wsparcia z nowego źródła. Można zakładać, iż w Pekinie taki obrót spraw nie jest postrzegany pozytywnie z uwagi na potencjalne osłabienie wpływu na KRLD. Nie da się również wykluczyć, iż poparcie FR może ośmielić Kim Dzong-una do kolejnych konfrontacyjnych posunięć na Półwyspie Koreańskim, co z wielu powodów może nie leżeć w interesie Chin. Taki rozwój wypadków prowadziłby bowiem do destabilizacji ich bliskiego

³⁹ L. Charouz, „Putin's China visit: As Moscow eyes Mars, Beijing wants beans”, *The Diplomat*, 21 maja 2024 r., <https://thediplomat.com/2024/05/putins-china-visit-as-moscow-eyes-mars-beijing-wants-beans> (dostęp: 12.02.2025).

sąsiedztwa, jak również dostarczył kolejnych argumentów na rzecz zacieśnienia współpracy Republiki Korei, Japonii i USA w dziedzinie bezpieczeństwa⁴⁰.

Nakreślona powyżej sytuacja w ramach trójkąta ChRL–Rosja–USA ma poważne przełożenie na relacje Chin z czwartym kluczowym aktorem globalnej rywalizacji mocarstw, tj. Unią Europejską. Naturalnie UE nie jest jednolitym aktorem międzynarodowych stosunków politycznych i militarnych, jednak w niezwykle istotnej dla współczesnej rywalizacji mocarstw sferze gospodarki jest niewątpliwie ważnym i bardziej spójnym aktorem. Na początku należy podkreślić, iż z punktu widzenia długofalowych celów i strategii polityki zagranicznej ChRL relacje z UE odgrywają dużą rolę. W obecnej sytuacji kluczowym interesem Chin jest niedopuszczenie do ugruntowania transatlantycznego bloku nieprzyjaznego ich polityce. Utrzymanie UE jako przynajmniej neutralnego aktora, otwartego na dalszą wymianę handlową i inwestycyjną z ChRL, ma znaczenie dla możliwości rozwojowych Chin.

Niemniej jednak z perspektywy Pekinu rok 2024 przyniósł negatywne zmiany w polityce UE i jej stosunku do ChRL. Wynika to z trzech wzajemnie się wspierających procesów. Po pierwsze, wpływu USA w ramach relacji transatlantycznych. Podejmując się strategicznej rywalizacji z Chinami, Waszyngton usilnie stara się przekonać swych europejskich sojuszników do wsparcia takiej polityki. Miarą sukcesu w tym zakresie może być np. deklaracja wieńcząca waszyngtoński szczyt NATO w 2024 r., w której uznano, iż „ChRL wciąż tworzy systemowe wyzwania dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego”⁴¹. Niewątpliwie sytuacja określana przez Jeremy’ego Shapira i Janę Puglierin jako „samowasalizacja” Europy względem USA⁴² ułatwia starania Waszyngtonu na rzecz uwspólnienia polityki wobec Chin. Błędem byłoby jednak zakładanie (jak chciałaby oficjalna narracja chińska czy rosyjska), iż przewartościowanie unijnej polityki wobec Chin jest jedynie przejawem podległości względem USA. Należy tu wziąć pod uwagę dwa kolejne czynniki. Jednym z nich jest właśnie bliskie partnerstwo Chin z państwem, które UE i NATO jednoznacznie określają mianem przeciwnika, tj. Rosją. Działania takie jak np. wspomniana chińsko-rosyjska deklaracja czy ożywiony handel produktami podwójnego zastosowania uprawdopodobniają w Europie amerykańską narrację o chińsko-rosyjskim bloku autokratycznym dążącym do rewizji „ładu międzynarodowego opartego na zasadach”. Patrząc jednak na wydarzenia 2024 r., można

⁴⁰ Feng Zhang, Bonny Lin, „China–North Korea evolving relations”, Center for Strategic and International Studies, 2024 r., <https://chinapower.csis.org/podcasts/china-north-korea-evolving-relations/> (dostęp: 27.02.2025).

⁴¹ *Washington Summit Declaration issued by NATO Heads of State and Government* (2024), 10-Jul.-2024, https://www.nato.int/cps/cn/natohq/official_texts_227678.htm (dostęp: 12.02.2025).

⁴² J. Shapiro, J. Puglierin, „The art of vassalization: How Russia’s war on Ukraine has transformed transatlantic relations”, *War On The Rocks*, 29 czerwca 2023 r., <https://warontherocks.com/2023/06/the-art-of-vassalization-how-russias-war-on-ukraine-has-transformed-transatlantic-relations/> (dostęp: 12.02.2025).

przyjąć, iż pogorszenie relacji chińsko-europejskich wynika z trzeciego czynnika, którym jest konkurencja gospodarcza. Europejscy liderzy polityczni i biznesowi zaczynają bowiem coraz bardziej podzielać obawy swych amerykańskich odpowiedników odnośnie do napływu chińskich produktów na własny rynek oraz perspektywy chińskiej dominacji w kluczowych „branżach przyszłości”, takich jak np. samochody elektryczne.

W opinii autora najistotniejszym wydarzeniem w relacjach UE-ChRL w 2024 r. było nałożenie przez Komisję Europejską (po wcześniejszej zgodzie Rady UE) nowych cel na chińskie samochody elektryczne⁴³. Krok ten poprzedziły długie prace analityczne, jak również burzliwa debata polityczna wewnątrz Wspólnoty. Nowe regulacje można by postrzegać jako kolejny z wielu przykładów sporów i negocjacji handlowych, jakich nie brakowało w dotychczasowej historii relacji unijno-chińskich. Niemniej jednak szerszy kontekst ekonomiczny i polityczny tej decyzji pozwala postawić wstępną hipotezę o jej potencjalnie przełomowym znaczeniu. Wynika to z trzech zasadniczych przesłanek. Po pierwsze, w dyskusji o ograniczeniu importu chińskich samochodów elektrycznych do UE (bo takie mają być w założeniu konsekwencje przyjętych cel) podnoszono nie tylko kwestię polepszenia warunków handlu zagranicznego, lecz także przedstawiano chiński import w tej kategorii jako zagrożenie dla przyszłej technologicznej konkurencyjności i samodzielności Europy. Tym samym można założyć, iż wprowadzając cła, UE podzieliła amerykańską ocenę o zagrożeniu chińską dominacją w kluczowych branżach technologicznych przyszłości i nieakceptowalności takiej sytuacji. Można zatem przyjąć, iż nowe regulacje nie są po prostu kolejnym środkiem protekcyjnym w jednym z wielu sporów handlowych UE z Chinami, ale strategicznym instrumentem ochrony pozycji Europy jako samodzielnego bieguna geoeconomicznego i technologicznego.

Po drugie, ku zaskoczeniu wielu obserwatorów nowe cła zostały przyjęte mimo głębokich podziałów politycznych wewnątrz UE w kwestii właściwej polityki wobec ChRL. Dyplomacja chińska intensywnie lobbowała swych europejskich partnerów w celu odrzucenia tego rozwiązania. Pewnym przejawem tego była również wizyta prezydenta Xi Jinpinga w Europie w maju 2024 r.⁴⁴ Do tej pory wiele wpływowych środowisk politycznych i gospodarczych w UE uważało utrzymanie dobrych relacji handlowych z Chinami za istotne i cenne dla własnego dobrobytu. Najciekawsza w tym kontekście była postawa Niemiec. Mimo toczącej się w RFN ożywionej debaty na temat potrzeby redefinicji polityki względem Chin (czego przejawem była np. mocno sformułowana strategia wobec Chin z 2023 r.) rząd Olafa Scholza oraz niemiecki

⁴³ „Definitive duties on BEV imports from China”, European Commission, 29 października 2024 r., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_5589 (dostęp: 12.02.2025).

⁴⁴ T. Leś et al., „Xi Jinping z wizytą w Europie”, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2024.

biznes intensywnie lobbowały zakulisowo za odrzuceniem pomysłu nowych cel⁴⁵. Fakt, iż Niemcom nie udało się zablokować cel, świadczy o przesunięciu punktu ciężkości europejskiej agendy politycznej w odniesieniu do relacji z Chinami. Dwa powyższe czynniki prowadzą do trzeciego spostrzeżenia, tzn. możliwości postrzegania nowych cel na chińskie samochody elektryczne jako ważnego elementu i symbolu postępu polityki „de-riskingu” w relacjach UE z ChRL. Od czasu przemówienia programowego przewodniczącej KE Ursuli von der Leyen z marca 2023 r. na ten temat⁴⁶ owa nieco niedoprecyzowana koncepcja zaczęła nabierać realnych kształtów i przekładać się na konkretne posunięcia. Kolejną odsłoną tego trendu był ogłoszony przez KE na początku 2025 r. mechanizm przeglądu i kontroli inwestycji zagranicznych UE w ChRL w dziedzinie zaawansowanych technologii (a zatem podobny w założeniach do przyjętego w USA)⁴⁷.

Wszystkie te wydarzenia mogą stanowić podstawę oceny, iż w 2024 r. polityka UE wobec Chin (zarówno w sferze dyskursu, jak i praktyki) ewoluowała w stronę większego dystansu wobec Pekinu i zbliżenia ze stanowiskiem amerykańskim. Z punktu widzenia polityki zagranicznej ChRL jest to okoliczność bardzo niekorzystna. Warto odnotować, iż mimo czynnego zaangażowania chińskiej dyplomacji (i to na najwyższym szczeblu) na razie Pekinowi nie udało się skutecznie wpłynąć na odwrócenie lub spowolnienie tej tendencji. Naturalnie nie mamy jeszcze do czynienia z jednoznacznym odwróceniem się UE od Chin. Między państwami członkowskimi (oraz wewnątrz nich) nadal istnieją ważne różnice zdań odnośnie do właściwej polityki względem ChRL. Niemniej kierunek zmian jest dość wyraźnie negatywny z punktu widzenia celów i strategii ChRL.

W kontekście nakreślonego powyżej złożonego układu rywalizacji i współpracy mocarstw należy rozpatrywać widoczną, choć jeszcze nie w pełni dokonaną tendencję do nowego podziału dwublokowego w relacjach międzynarodowych. W tym miejscu warto poświęcić nieco miejsca refleksji nad zaproponowaną przez ekspertów amerykańskich koncepcją „osi wstrząsów” (ang. *axis of upheaval*). Pojęcie to po raz pierwszy pojawiło się w artykule Andrei Kendall-Taylor i Richarda Fontaine’a dla *Foreign Affairs*⁴⁸ i od tego

⁴⁵ N. Barkin, „Watching China in Europe – October 2024”, German Marshall Fund of the United States, 2024.

⁴⁶ *Speech by the President on EU-China relations to the Mercator Institute for China Studies and the European Policy Centre*, European Commission, 30 marca 2023 r., https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_23_2063 (dostęp: 12.02.2025).

⁴⁷ „The UE is worried about sensitive exports to competitors and foes”, *The Economist*, 30 stycznia 2025 r., <https://www.economist.com/europe/2025/01/30/the-eu-is-worried-about-sensitive-exports-to-competitors-and-foes> (dostęp: 27.02.2025).

⁴⁸ A. Kendall-Taylor, R. Fontaine, „The axis of upheaval: How America’s adversaries are uniting to overturn the global order”, *Foreign Affairs*, 23 kwietnia 2024 r., <https://www.foreignaffairs.com/china/axis-upheaval-russia-iran-north-korea-taylor-fontaine> (dostęp: 27.02.2025).

czasu zyskało zauważalną popularność medialną i analityczną⁴⁹. Używa się go do opisanía relacji współpracy między ChRL, Rosją, Iranem i Koreą Północną. Podkreśla się, iż wszystkie te państwa łączy rewizjonistyczne stanowisko względem liberalnego ładu międzynarodowego opartego na zasadach, a przede wszystkim amerykańskiej dominacji w jego ramach. Zwłaszcza w kontekście wojny rosyjsko-ukraińskiej zauważalne jest pewne zbliżenie stanowisk i współpraca tych państw. Stąd w optyce amerykańskiej mogą one stanowić nową „oś” czy koalicję antyhegemoniczną (antyamerykańską). Czy jednak ta diagnoza jest w pełni trafna z naukowego punktu widzenia?

Niewątpliwie dla USA koncepcja „osi” ma dużą użyteczność polityczną i analityczną. Popularyzacja takiej narracji ułatwia bowiem konsolidację przeciwniej koalicji Zachodu, obejmującej amerykańskich sojuszników z Europy i Indo-Pacyfiku wokół poczucia wspólnego zagrożenia i ścisłego powiązania problemów bezpieczeństwa obu regionów. Niewątpliwie również, z punktu widzenia amerykańskiego planowania strategicznego, traktowanie polityki wobec Chin, Rosji, KRLD i Iranu jako ściśle ze sobą powiązanej ma głębokie uzasadnienie. Otwarta pozostaje kwestia, czy na płaszczyźnie nauki o stosunkach międzynarodowych faktycznie możemy mówić o nowej „osi”. Niezaprzeczalny jest fakt, iż wszystkie cztery wymienione państwa dzielą w ogólnym zarysie niezadowolenie z dotychczasowego kształtu pozimnowojennego ładu międzynarodowego i dążenie do jego rewizji. Nie ulega wątpliwości, iż w warunkach wojny rosyjsko-ukraińskiej doszło do zacieśnienia bliskiego partnerstwa strategicznego Rosji z Iranem i KRLD (w tym ostatnim przypadku otwartego sojuszu). Najciekawsza i najbardziej dyskusyjna w tym układzie zdaje się pozycja ChRL. Choć niewątpliwie jej relacje z pozostałą trójką są pozytywne i nie brakuje w nich elementów bliskiej współpracy, to jednak nie można powiedzieć, iż Pekin bezwarunkowo i jednoznacznie popiera działania pozostałych państw. Pewną tego ilustracją może być decyzja chińskich podmiotów gospodarczych (np. operatora portów Shandong Port Group) o nieprzyjmowaniu dostaw ropy irańskiej dostarczanych przez statki tzw. floty cieni po objęciu ich dodatkowymi amerykańskimi sankcjami⁵⁰. Jest to kolejny sygnał świadczący o tym, iż mimo wspólnoty interesów wsparcie Pekinu dla pozostałych członków „osi” ma wyraźne granice. Warto w tym miejscu postawić pytanie, czy jeśli nawet diagnoza o zaistnieniu „osi” jest przedwczesna, nie stanie się ona samospełniającą się przepowiednią. Trendy

⁴⁹ „A new ‘quartet of chaos’ threatens America”, *The Economist*, 22 września 2024 r., <https://www.economist.com/international/2024/09/22/a-new-quartet-of-chaos-threatens-america>; P. Zelikow, „Confronting another axis? History, humility, and wishful thinking”, *Texas National Security Review* 2024, t. 7, nr 3, <https://doi.org/10.26153/tsw/54040> (dostęp: 27.02.2025).

⁵⁰ „Iran is vulnerable to a Trumpian all-out economic assault”, *The Economist*, 13 stycznia 2025 r., <https://www.economist.com/finance-and-economics/2025/01/13/iran-is-vulnerable-to-a-trumpian-all-out-economic-assault> (dostęp: 27.02.2025).

w relacjach Chin z USA, Rosją, i UE nakreślone powyżej wykazują bowiem cechy nakręcającej się spirali dwublokowej podejrzliwości i konfrontacji.

* * *

Przedstawiona powyżej, siłą rzeczy selektywna analiza relacji ChRL z kluczowymi aktorami sceny międzynarodowej potwierdza, iż rok 2024 nie przyniósł zasadniczego (a przynajmniej łatwego do uchwycenia z bieżącej perspektywy) przełomu w polityce zagranicznej tego państwa. Wydarzenia i procesy układały się raczej w kontynuację trendów widocznych już w poprzednich latach. Należy do nich zaliczyć otwartą i coraz bardziej asertywną promocję przez władze chińskie własnej wizji ładu międzynarodowego (w wielu punktach jednoznacznie konkurencyjną dla liberalnego ładu międzynarodowego pod przywództwem Zachodu). Nadal kluczowym zagadnieniem międzynarodowym z punktu widzenia Pekinu pozostaje strategiczna rywalizacja z USA, której „głównym frontem” jest obecnie kontrola dostępu do zaawansowanych technologii. W 2024 r. można również było zaobserwować utrwalanie się nowego podziału dwublokowego w polityce międzynarodowej, czego przejawem było m.in. dalsze bliskie partnerstwo chińsko-rosyjskie czy napięcia w relacjach ChRL–UE. Próbuąc wpisać wydarzenia tego roku w długofalową perspektywę ewolucji relacji Chin ze światem zewnętrznym, można postawić tezę, iż najistotniejszym wydarzeniem może się okazać decyzja UE o nałożeniu ceł na chińskie samochody elektryczne. Z powodów, które zostały szczegółowo scharakteryzowane wyżej, może to być wskaźnik trwalszego zwrotu w stosunku Wspólnoty do Chin. Mogłoby to oznaczać jeszcze głębsze osadzenie państw UE w obozie amerykańskim (także względem Chin) i stanowiłoby wielce niekorzystną okoliczność z perspektywy długofalowej strategii ChRL.

PRC's foreign affairs in 2024 and a “strategic polygon” of the superpowers' cooperation and rivalry

The paper provides a selective review and analysis of events and processes shaping the foreign policy of People's Republic of China in the year 2024. It focuses on two areas in which Chinese policy has the greatest impact on the international order. First, it summarizes the vision of international order as outlined in speeches and statements of high level party and state officials throughout 2024. Second, it analyzes multifaceted relations of rivalry and cooperation between great powers (US, PRC, Russia, and EU) and their effects for small and middle powers.

Keywords: PRC, great power rivalry, international order, foreign policy

Słowa kluczowe: ChRL, rywalizacja mocarstw, ład międzynarodowy, polityka zagraniczna

Niemcy w roku 2024: europejski olbrzym grzęźnie...

Celem niniejszego rozdziału jest przeanalizowanie najważniejszych wyzwań, z jakimi zmagali się Niemcy w 2024 r. w różnych sferach: ekonomicznej, politycznej oraz społecznej. Osobnym pytaniem jest kwestia wpływu wewnętrznych zawirowań na politykę zagraniczną Niemiec. Ramy chronologiczne wyznacza zasadniczo rok 2024 z pewnymi odstępstwami niezbędnymi do naświetlenia przyczyn obserwowanych zjawisk. Sondaże poparcia dla partii politycznych oddają stan na koniec stycznia 2025 r. Bazę źródłową stanowią opracowania statystyczne i analityczne uzupełnione o relacje medialne i publikacje książkowe.

Zasadniczy problem badawczy poniższych rozważań brzmi następująco: Niemcy stoją w obliczu polikryzysów i przemian dotyczących fundamentów stabilności społecznej i politycznej oraz dotychczasowego modelu gospodarczego. Rząd kanclerza Olafa Scholza nie ponosi co prawda odpowiedzialności za zaniedbania i błędy poprzednich ekip, ale nie udało mu się rozwiązać kluczowych problemów. Kłopoty wewnętrzne i słaba pozycja polityczna kanclerza przełożyły się na reaktywną politykę zagraniczną i w rezultacie osłabienie pozycji Niemiec na arenie międzynarodowej.

Kluczowe problemy: stagnacja gospodarcza i migracja

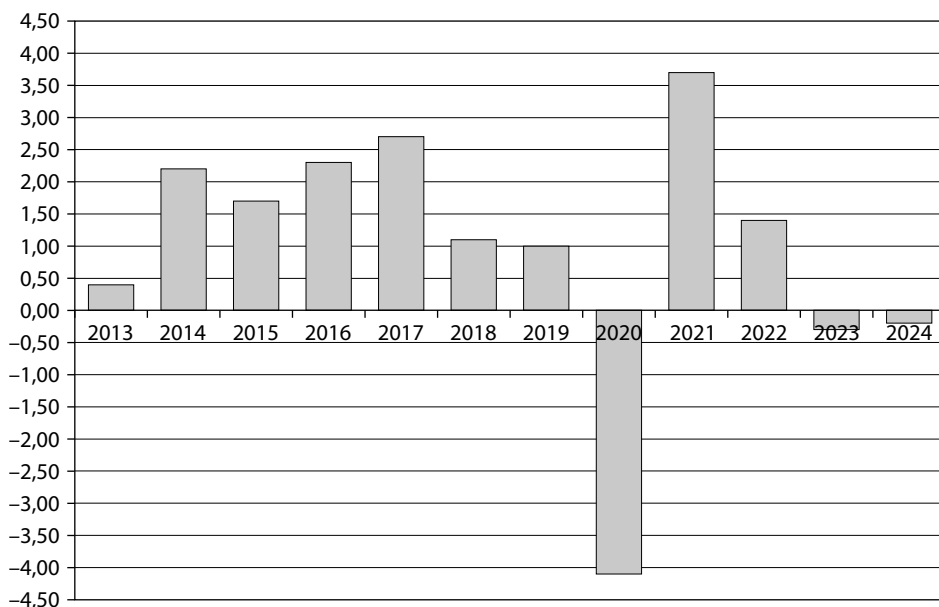
Pierwsze symptomy kryzysu gospodarczego pojawiły się w Niemczech już w 2022 r., co było związane ze skutkami rosyjskiej agresji na Ukrainę¹. W 2023 r. niemiecka gospodarka odnotowała spadek PKB o 0,3%, czyli recesję². Ubiegły rok przyniósł kontynuację negatywnego trendu – po raz kolejny odnotowano spadek PKB, tym razem o 0,2%³.

¹ S. Płóciennik, „Ile zostało z *Zeitenwende*? Niemiecka polityka w drugim roku wojny”, *Rocznik Strategiczny 2023/24*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2024, s. 285.

² Ibidem, s. 286–287.

³ „Bruttoinlandsprodukt im Jahr 2024 um 0,2% gesunken. Deutsche Wirtschaft schrumpft im zweiten Jahr in Folge”, Statistisches Bundesamt, https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2025/01/PD25_019_811.html (dostęp: 24.01.2025).

Problemy, z jakimi mierzy się niemiecka gospodarka, mają charakter strukturalny i wiążą się ze spadkiem konkurencyjności. Czynnikiem osłabiającym ją są: niski poziom innowacyjności, wysokie ceny energii dla odbiorców przemysłowych, a także biurokracja, wysokie koszty pracy oraz niski poziom digitalizacji⁴. Według szwajcarskiego badania MD Competitiveness Ranking 2024 Niemcy pod względem konkurencyjności zajęły zaledwie 24. miejsce na 67 ujętych w nim państw⁵.

Wykres 1

Wzrost gospodarczy RFN w latach 2013–2024 w procentach w ujęciu rocznym

Źródło: Statista, Statistisches Bundesamt.

Zagrożenia i problemy niemieckiej gospodarki jak w soczewce skupiły się w przemyśle motoryzacyjnym. Branża ta zмага się z coraz większymi trudnościami związanymi m.in. z rosnącą presją ze strony chińskich producentów aut elektrycznych. Szczególnym echem odbiły się kłopoty, z którymi boryka się koncern Volkswagena. W 2024 r. władze tej firmy ogłosiły plany daleko idących cięć, zakładające m.in. zamknięcie trzech fabryk na terenie Niemiec. Plany te w odbiorze społecznym zostały potraktowane jako symbol

⁴ Zob. szerzej: N. Potrafke, „Perspektiven für den Wirtschaftsstandort Deutschland – Reformvorschläge von Ökonomen”, IfO Institut, <https://www.ifo.de/fakten/2024-05-03/oekonomen-panel-reformvorschlaege-fuer-deutschland> (dostęp: 27.01.2025).

⁵ World Competitiveness Ranking, IMD World Competitiveness Centre, https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-competitiveness-ranking/rankings/wcr-rankings/#_tab_Rank (dostęp 12.01.2025).

gospodarczych problemów kraju i sygnał wyczerpywania się pewnego modelu gospodarczego⁶. Ostatecznie na bazie zawartego tuż przed końcem roku porozumienia pomiędzy władzami firmy a związkowcami z centrali IG Metall wycofano się z planów zamknięcia fabryk, jednak kosztem daleko idących cięć zatrudnienia i ograniczenia mocy produkcyjnych⁷.

Zagadnieniem, które oprócz problemów gospodarczych miało największy wpływ na nastroje opinii publicznej i życie polityczne w ubiegłym roku, była migracja i jej skutki. Według danych Federalnego Urzędu ds. Migracji i Uchodźców (BAMF) w 2024 r. złożonych zostało ogółem 250 tys. wniosków o azyl⁸ (dla porównania w 2023 r. ich liczba wynosiła ponad 351 tys., a w rekordowym 2016 r. – ponad 745 tys.)⁹. Należy też pamiętać o ponad 1 mln uchodźców z Ukrainy, którzy przebywają w Niemczech.

Widoczna w statystykach tendencja spadkowa została jednak w odbiorze społecznym przyćmiona przez takie wydarzenia jak atak nożownika z Syrii w sierpniu w Solingen, w którym zginęły trzy osoby, a osiem zostało rannych, oraz zamach na jarmark świąteczny w Magdeburgu, gdzie zginęło sześć osób¹⁰.

W wymiarze międzynarodowym obawy opinii publicznej przełożyły się na podjętą przez MSW we wrześniu decyzję o wprowadzeniu kontroli na wszystkich granicach zewnętrznych Niemiec¹¹. Rozwiązania przyjmowane przez Niemcy bez konsultacji z partnerami z UE są kolejnym przejawem kryzysu strefy Schengen, obserwowanego od lat 2015–2016¹².

Pesymistyczne nastroje i kryzys zaufania

Wspomniane powyżej problemy wpływają na pogarszające się nastroje społeczne. Według raportu Fundacji Bertelsmanna z 2024 r., który opisuje stan nastrojów społecznych, zdecydowana większość badanych spodziewała się, iż przyszłość przyniesie pogorszenie sytuacji lub w najlepszym razie zachowanie *status quo*. Optymistycznie w przyszłość patrzyło zaledwie 18% ankietowanych

⁶ M. Karnitschnig, „Germany’s rude economic awakening”, Politico, 19 września 2024 r.

⁷ K. Domagała-Pereira, „Porozumienie w Volkswagenie. Bolesne cięcia”, Deutsche Welle, 20 grudnia 2024 r.

⁸ „Asylzahlen Gesamtjahr und Dezember 2024”, Bundesamt für Migration und Flüchtlinge, <https://www.bamf.de/SharedDocs/Meldungen/DE/2025/250109-asylzahlen-dezember-und-gesamtjahr-2024.html> (dostęp: 11.01.2025).

⁹ „Anzahl der Asylanträge in Deutschland von 2014 bis 2024”, Statista, 10 stycznia 2025 r., <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/76095/umfrage/asylantraege-insgesamt-in-deutschland-seit-1995/> (dostęp: 11.01.2025).

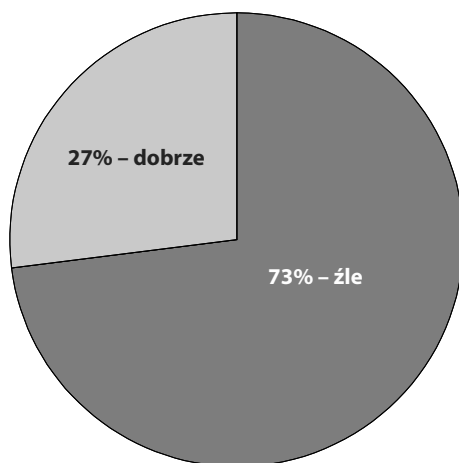
¹⁰ T. Röhn, „Drei Tote in Solingen – Tatwaffe sichergestellt”, *Die Welt*, 24 sierpnia 2024 r.; „Sechstes Todesopfer nach Anschlag in Magdeburg”, *Handelsblatt*, 6 stycznia 2025 r.

¹¹ Ł. Jasiński, J. Szymańska, „Zmiany w niemieckiej polityce migracyjnej”, *Biuletyn PISM* 2024, nr 141 (2951).

¹² Ibidem.

do 30. roku życia. W kategorii od 31. do 70. roku życia optymizm na temat przyszłości zadeklarowało zaledwie 7% ankietowanych¹³.

Pesymistyczne nastroje wynikają zarówno z warunków ekonomicznych i spadku poziomu życia, jak i wątpliwości co do sprawności struktur państwa. Świadczą o tym kolejne sondaże. Według badania z IPSOS z grudnia 2024 r. 49% ankietowanych uznało swoją osobistą sytuację finansową za trudną lub bardzo trudną¹⁴. W perspektywie wykraczającej poza pojedyncze gospodarstwa domowe według sondażu z lipca 2024 r. przeprowadzonego na zlecenie Niemieckiego Związku Urzędników (Dbb) 70% respondentów uznawało struktury państwa za przeciążone i niezdolne do rozwiązywania kluczowych problemów¹⁵.

Wykres 2

Opinie o stanie niemieckiej gospodarki w grudniu 2024 r.

Źródło: IPSOS/What worries the world 2024.

Rosnące przeświadczenie o niewydolności struktur państwa znajduje odzwierciedlenie w poziomie zaufania do demokracji i jej instytucji. Według corocznego raportu „Sozialbericht” mającego charakter przekrojowej diagnozy społecznej w 2024 r. narastało poczucie rozczarowania funkcjonowaniem niemieckiej demokracji. W cytowanym badaniu zadowolenie z jej stanu łącznie wyraziło 62% ankietowanych, jednak w przypadku wschodnich landów było to

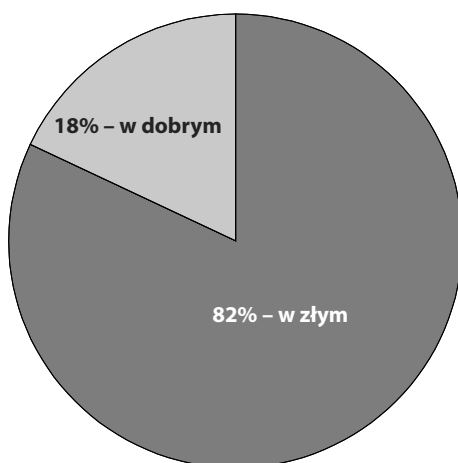
¹³ „Jung. Kritisch. Demokratisch. Perspektiven junger Erwachsener auf die Herausforderungen unserer Zeit”, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh 2024, s. 15–18.

¹⁴ „Steigende Lebenshaltungskosten: Deutsche blicken pessimistisch in die Zukunft”, IPSOS, <https://www.ipsos.com/de-de/steigende-lebenshaltungskosten-deutsche-blicken-pessimistisch-die-zukunft> (dostęp: 11.01.2025).

¹⁵ „Dbb Bürgerbefragung »Öffentlicher Dienst 2024. Der öffentliche Dienst aus Sicht der Bevölkerung«”, Forsa, Berlin 2024, s. 3–4.

zaledwie 45% badanych¹⁶. Jak widać, 35 lat życia w ramach demokratycznych, zjednoczonych Niemiec nie usunęło wyraźnych różnic w rozumieniu demokracji i jej procesów między mieszkańcami byłej NRD i „Republiki Bońskiej”¹⁷.

O ile poziom zadowolenia ze stanu demokracji można uznać za umiarkowany, o tyle szczególnie niepokojące jest niskie zaufanie do jej podstawowych instytucji. Według przywoływanego już opracowania Fundacji Bertelsmanna brak zaufania do rządu, parlamentu i mediów deklaruje ponad połowa ankietowanych, niezależnie od grupy wiekowej¹⁸. Wyniki te wskazują, iż politycy oraz dziennikarze są uznawani za niekompetentnych oraz nie działających w interesie społeczeństwa. Taki poziom nieufności jest czynnikiem zwiększającym podatność na rozprzestrzenianie się dezinformacji i działa na korzyść partii skrajnych.

Wykres 3

Opinie na temat kierunku, w którym zmierzają Niemcy, w grudniu 2024 r.

Źródło: IPSOS/What worries the world 2024.

Ewolucja sceny politycznej

Porównując wyniki wyborów do Bundestagu od początku obecnego stulecia, można zaobserwować zjawisko stopniowego słabnięcia pozycji dwóch największych partii: CDU i SPD. Przypomnijmy, że jeszcze w 2013 r. chadecja

¹⁶ „Sozialbericht 2024. Ein Datenreport für Deutschland”, Statistisches Bundesamt-Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung-Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung, Bonn 2024, s. 355–356.

¹⁷ O zjawisku dominacji zachodnioniemieckich elit w życiu ekonomicznym, politycznym i społecznym we wschodnich landach i związanych z tym frustracji i poczucia braku przywiązania do zjednoczonych Niemiec interesująco pisze Dirk Oschmann. Zob. idem, *Jak niemiecki Zachód wymyślił swój Wschód*, przeł. A. Peszke, Instytut Zachodni, Poznań 2024.

¹⁸ „Jung. Kritisch. Demokratisch...”, op. cit., s. 6–8.

zwyciężyła w wyborach do Bundestagu z rekordowym wynikiem 41%¹⁹, obecnie szczytem możliwości według sondaży ze stycznia 2025 r. jest około 30% poparcia²⁰. Druga z wielkich partii – SPD – od wyborów z 2005 r. nie jest w stanie przebić pułapu 25% poparcia (aczkolwiek 24% w 2021 r. wystarczyło do zwycięstwa w wyborach do Bundestagu), obecnie zaś może liczyć na około 15% głosów²¹.

Oslabienie największych partii nie przekłada się na wzrost poparcia dla Zielonych i FDP. Pierwsza z wymienionych może liczyć na kilkanaście procent głosów, a liberałowie, którzy w 2021 r. zdobyła ponad 11% głosów, notują poparcie poniżej progu wyborczego wynoszącego 5%²². Zarówno SPD, jak i Zieloni oraz FDP zapłacili tym samym cenę za skromny dorobek i rozpad koalicji „sygnalizacji świetlnej”, do którego doszło w listopadzie 2024 r., a który został w dużej mierze sprowokowany przez ministra finansów i lidera liberałów Christiana Lindnera²³. Gabinet kanclerza Scholza od utraty większości został pozbawiony sprawczości w polityce wewnętrznej i zagranicznej.

Ważnym zjawiskiem odnotowanym w 2024 r. był wzrost poparcia dla partii skrajnych: Alternatywy dla Niemiec (AfD) oraz Sojuszu Sahry Wagenknecht (BSW). Rok 2024 potwierdził status AfD jako drugiej siły politycznej w Niemczech, co na szczeblu federalnym uzasadniły wyniki wyborów do Parlamentu Europejskiego²⁴. Partia ta zwyciężyła także po raz pierwszy w historii w wyborach landowych w Turyngii oraz odnotowała minimalne porażki w Saksonii i Brandenburgii²⁵. Zarówno w Turyngii, jak i w Saksonii AfD zwyciężyła w grupie najmłodszych wyborców. Wyjaśnieniem tego zjawiska jest nie tylko frustracja wśród młodzieży i poczucie zlekceważenia ich potrzeb przez pozostałe partie, lecz także bardzo skuteczna kampania w mediach społecznościowych, zwłaszcza na TikToku²⁶. Na korzyść Alternatywy zadziałały pod

¹⁹ Bundestagswahlsergebnisse seit 1949-Zweitstimmen, Bundestag, https://www.bundestag.de/parlament/wahlen/ergebnisse_seit1949-244692 (dostęp: 15.01.2025).

²⁰ Por. „Sonntagsfrage Bundestagswahl”, <https://www.wahlrecht.de/umfragen/> (dostęp: 30.01.2025).

²¹ Ibidem.

²² „Sonntagsfrage...”, op. cit.

²³ Ł. Jasiński, „Rozłam w koalicji rządzącej w Niemczech i perspektywa przyspieszonych wyborów”, *Komentarz PISM* 2024, nr 72, 7 listopada 2024 r. Na notowania liberałów niekorzystnie wpłynęły też ustalenia śledztwa dziennikarskiego po rozłamie w koalicji. Ujawniło ono, iż FDP miała dokładnie zaplanowany scenariusz doprowadzenia do przesilenia politycznego i odejścia z koalicji. Zob. „FDP veröffentlicht »D-Day«-Papier – Ex-Ampel-Partner empört”, *Süddeutsche Zeitung*, 28 listopada 2024 r.

²⁴ „Europawahl. Ergebnisse 2024”, *Die Bundeswahlleiterin*, <https://www.bundeswahlleiterin.de/europawahlen/2024/ergebnisse/bund-99.html> (dostęp: 27.01.2025).

²⁵ Ł. Jasiński, „Ku przedterminowym wyborom? Niepewna sytuacja koalicji rządzącej w Niemczech”, *Biuletyn PISM*, nr 152 (2962).

²⁶ „Die AfD dominiert TikTok – Studie zur Sichtbarkeit der Parteien in den Sozialen Medien”, Universität Potsdam, *Medieninformation* nr 81, 2 września 2024 r.

koniec roku takie wydarzenia, jak wspomniane już zamach w Magdeburgu, a także poparcie dla tej partii udzielone przez Elona Muska²⁷.

Partią, która zaliczyła rok 2024 do udanych, jest BSW. Ugrupowanie to łączy postulaty socjalne z hasłami antymigranckimi oraz konserwatyzmem obyczajowym. Mimo iż jest to nowy byt na niemieckiej scenie politycznej, BSW weszła w skład koalicji rządzących w Turyngii (z CDU i SPD) i Brandenburgii (z SPD), co pokazuje jej potencjał koalicyjny²⁸. BSW tak jak i AfD sprzeciwia się wspieraniu Ukrainy i deklaruje chęć powrotu do „dialogu” z Rosją²⁹. Obie partie podważają fundament polityki zagranicznej i bezpieczeństwa RFN, jakimi od czasów Konrada Adenauera jest powiązanie ze strukturami Zachodu (*Westbindung*).

Polityka zagraniczna i bezpieczeństwa

W roku 2024 kontynuowano zapoczątkowany po agresji Rosji na Ukrainę proces modernizacji Bundeswehry, będący elementem serii zmian w polityce zagranicznej, bezpieczeństwa i energetycznej znanej pod nazwą *Zeitenwende*³⁰. Środki z utworzonego w 2022 r. funduszu na dozbrojenie armii w połączeniu z nakładami z budżetu państwa umożliwiły osiągnięcie przez Niemcy zgodnego ze zobowiązaniami w ramach NATO pułapu 2% PKB nakładów na obronność³¹. Nierozwiązane pozostały jednak dwa istotne problemy Bundeswehry: zapewnienie długofalowego finansowania na wysokim poziomie oraz uzupełnienie braków personalnych szacowanych na 20 tys. osób³².

W wymiarze sojuszniczym sztandarowym projektem związanym z *Zeitenwende* jest zwiększenie zaangażowania na Litwie w postaci stacjonowania na jej terytorium brygady Bundeswehry. Ma to stanowić istotny element

²⁷ Zob. „Elon Musk backs AfD party in German newspaper opinion piece”, Euractiv, 29 grudnia 2024 r.

²⁸ Ch. Stör, „Brombeer-Koalition in Thüringen: Voigt ist neuer Ministerpräsident – erste Minister-Posten bekannt”, *Frankfurter Rundschau*, 14 grudnia 2024 r.; „SPD und BSW billigen Koalition in Brandenburg”, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 6 grudnia 2024 r.

²⁹ Ł. Jasiński, „Sojusz Sahry Wagenknecht – nowa populistyczna partia w Niemczech”, *Biuletyn PISM*, nr 10 (2820).

³⁰ Zob. A. Kwiatkowska (red.), *W poszukiwaniu straconego czasu: Niemcy w erze Zeitenwende*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2023; Ł. Jasiński, „Zeitenwende rządu kanclerza Olafa Scholza – próba bilansu”, *Rocznik Polsko-Niemiecki* 2024, nr 32, s. 11–34.

³¹ Deutsche Verteidigungsausgaben erstmals über 2 Prozent, Der Informationsdienst des Instituts der deutschen Wirtschaft, <https://www.iwd.de/artikel/deutsche-verteidigungsausgaben-erstmals-ueber-2-prozent-617133/> (dostęp: 27.01.2025).

³² B. Tallis, „The end of the Zeitenwende reflections after two years of Action Group Zeitenwende”, DGAP, 30 sierpnia 2024 r., <https://dgap.org/en/research/publications/end-zeitenwende> (dostęp: 27.01.2025); H. Friedrichs, „Operation Verzweigung”, *Zeit Online*, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2024-09/personalmangel-bundeswehr-schrumpfen-abbrecher-boris-pistorius> (dostęp: 27.01.2025).

wzmacniania wschodniej flanki NATO i odstraszenia Rosji. Docelowo w 2027 r. na Litwie ma się znaleźć liczący 5 tys. osób kontyngent. 13 września 2024 r. w Berlinie podpisana została dwustronna umowa określająca zasady stacjonowania brygady Bundeswehry na Litwie³³. W ramach przygotowań mianowano jej dowódcę, którym został gen. Christoph Huber. Na Litwie rozpoczął także działanie sztab przyszłej brygady³⁴.

Sojusz z USA i dobre relacje transatlantyckie pozostawały dla Niemiec w dalszym ciągu filarem bezpieczeństwa. Sukcesem niemieckiej dyplomacji była ogłoszona w czasie szczytu NATO w Waszyngtonie decyzja o rozmieszczeniu w Niemczech pocisków średniego zasięgu jako elementu wzmacniania potencjału Sojuszu i odstraszenia Rosji³⁵. Kontekst relacji niemiecko-amerykańskich wyznaczała tocząca się za oceanem kampania wyborcza i wyraźne obawy przed zwycięstwem Donalda Trumpa. Zarówno przedstawiciele koalicji rządzącej, jak i CDU poszukiwali zawczasu kontaktów z otoczeniem kandydata Republikanów, czego dowodem była ich wizyta na lipcowej konwencji wyborczej tej partii³⁶.

Taktyczny przekaz kierowany do Trumpa i jego zwolenników skupiał się na podkreśleniu faktu, iż Niemcy osiągnęły oczekiwany przez USA i NATO pułap 2% PKB wydatków na obronność. Kolejnym elementem było akcentowanie korzyści dla amerykańskiego przemysłu zbrojeniowego wynikających z zakupów sprzętu dla Bundeswehry, m.in. samolotów F-35³⁷. Narracja ta odwoływała się do transakcyjnego postrzegania relacji sojuszniczych przez Trumpa. Trudno jednak uznać, iż Niemcy realnie przygotowały się na możliwe kroki nowego amerykańskiego prezydenta, takie jak np. nałożenie ceł, które według szacunków mogą doprowadzić do spadku PKB Niemiec o około 1%, co utrwaliłoby recesję³⁸. Niemcy zostały także zaskoczone sformułowanym przez prezydenta elekta Trumpa żądaniem zdecydowanego podniesienia wydatków z 2 do nawet 5% PKB, o czym świadczyły powściągliwe komentarze zarówno kanclerza Scholza, jak i lidera CDU Friedricha Merza³⁹.

³³ „Neues zur Brigade Litauen: Pistorius und Kasčiūnas zeichnen gemeinsames Abkommen”, <https://www.bmvg.de/de/aktuelles/brigade-litauen-pistorius-kas%C4%8Di%C5%Bnas-zeichnen-abkommen-5837560> (dostęp: 27.01.2025).

³⁴ Ibidem.

³⁵ A. Kacprzyk, „Zapowiedź rozmieszczenia amerykańskich pocisków średniego zasięgu w Niemczech”, *Biuletyn PISM*, nr 107 (2017).

³⁶ Ł. Jasiński, „Niemcy wobec USA – współpraca i niepokój przed wyborami”, *Biuletyn PISM*, nr 122 (2032).

³⁷ Ibidem.

³⁸ Zob. szerzej: S. Dullien, S. Stephan, T. Theobald, „US-Wahlen: Trumps Zollpläne würden auch Deutsche Wirtschaft empfindlich Treffen”, *IMK Kommentar*, nr 12, październik 2024.

³⁹ J. Posaner, L. Kayali, J. Brinkmann, O. Noyan, „Europe splits on Trump’s call to dramatically boost defense spending”, *Politico*, 8 stycznia 2025 r.

Niemcy polegały na amerykańskim przywództwie także w kwestii wsparcia dla Ukrainy. Brak strategii oraz uzależnienie od USA w tym zakresie dało o sobie znać, gdy Republikanie zablokowali kolejny pakiet wsparcia dla Ukrainy. Pat w Kongresie trwał osiem miesięcy. Kanclerz Scholz ograniczał się do apelowania o przyjęcie kolejnego pakietu pomocy, m.in. w czasie lutowej wizyty w USA. Niemcy nie były jednak w stanie sformułować żadnej alternatywy ani skierowanej do Republikanów propozycji dotyczącej zwiększenia wsparcia dla Ukrainy ze strony europejskich sojuszników⁴⁰.

Polityka Niemiec wobec Chin w 2024 r. stanowiła próbę realizacji zapisów *Narodowej Strategii Bezpieczeństwa* oraz *Strategii wobec Chin*. Dokumenty te, przyjęte przez rząd federalny w 2023 r., wskazywały zarówno na rosnącą asertywność ChRL jako rywala systemowego, jak i na rolę stosunków politycznych i gospodarczych z tym państwem. Dużo miejsca poświęcono w nich idei de-riskingu, czyli dywersyfikacji relacji handlowych oraz dostaw kluczowych surowców⁴¹. Praktyka polityczna ubiegłego roku wskazuje jednak w dalszym ciągu na prymat interesów gospodarczych oraz nierozwiązany problem uzależnienia niemieckich firm od chińskiego rynku. Według danych Germany Trade & Invest GTAI ponad 30% całkowitych obrotów niemieckich firm motoryzacyjnych oraz producenta półprzewodników Infineon było generowane właśnie w Chinach⁴². Rosły także niemieckie inwestycje w ChRL – tylko w pierwszej połowie 2024 r. ich wartość wyniosła 7,28 mld USD, czyli więcej niż w całym 2023 roku⁴³.

Wizyta kanclerza Niemiec w Chinach w kwietniu 2024 r. zakończyła się zawarciem szeregu porozumień związanych ze współpracą w dziedzinie elektromobilności i otwarciem chińskiego rynku dla niektórych produktów żywnościowych, takich jak wołowina i jabłka⁴⁴. Scholzowi nie udało się natomiast wpłynąć na postawę Pekinu wspierającego rosyjską agresję⁴⁵.

Ze względu na rolę Chin dla niemieckiej branży motoryzacyjnej Niemcy sprzeciwiały się pomysłowi nakładania przez Komisję Europejską ceł na chińskie auta elektryczne. Opór Niemiec doprowadził do sporu z prezydentem Macronem, a rząd kanclerza Scholza znalazł się w tej sprawie na forum

⁴⁰ „Bundeskanzler trifft US-Präsident Biden”, 10 lutego 2024 r., <https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/bundeskanzler-besucht-biden-2258632> (dostęp: 30.01.2025).

⁴¹ S. Płóciennik, op. cit., s. 297.

⁴² C. Otte, „So abhängig ist Deutschland von China”, *Germany Trade and Invest*, 17 czerwca 2024 r., <https://www.gtai.de/de/trade/china/specials/so-abhaengig-ist-deutschland-von-china-1775964> (dostęp: 13.10.2024).

⁴³ M. Misiura, „Niemieckie inwestycje w Chinach rosną pomimo ostrzeżeń”, *Bankier.pl*, 14 sierpnia 2024 r.

⁴⁴ L. Gibadło, P. Uznańska, „De-risking może poczekać. Wizyta Scholza w Chinach”, *Analizy OSW*, 17 kwietnia 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-04-17/de-risking-moze-poczeka-wizyta-scholza-w-chinach> (dostęp: 31.08.2024).

⁴⁵ Ibidem.

UE w izolacji. W październiku Niemcy zostały przegłosowane w Radzie UE, w wyniku czego podjęto decyzję o nałożeniu ceł w wysokości do 45%⁴⁶.

Obserwowane przez cały 2024 rok coraz większe koncentrowanie się kanclerza i rządu federalnego na kolejnych problemach wewnętrznych, konflikty pomiędzy SPD-Zielonymi i FDP oraz rozpad koalicji rządzącej osłabiły pozycję Niemiec na forum UE⁴⁷. Nie bez znaczenia dla słabnięcia niemieckiego przywództwa była zapewne także introwertyczna osobowość samego kanclerza⁴⁸.

W obliczu coraz większych wyzwań Niemcy nie tylko nie zaprezentowały własnych wizji reform Wspólnoty, lecz także negatywnie odnosiły się do propozycji formułowanych przez inne państwa i instytucje unijne. Odrzucały zarówno wizję stworzenia unii kapitałowej, jak i proponowaną przez Europejski Bank Centralny unię bankową⁴⁹. Nie znalazły też zrozumienia dla postulatów Polski i innych państw naszego regionu, aby w ramach UE powołać wspólny fundusz przeznaczony na rozbudowę potencjału obronnego UE⁵⁰. Sprzeciw Niemiec wynikał z niechęci do jakiegokolwiek formy wspólnego zadłużenia, np. w postaci tzw. obligacji obronnych. W obliczu wyzwań podejmowały także wbrew proeuropejskiej retoryce jednostronne działania, jak wspomniane już wprowadzenie kontroli granicznych, podważając wspólnotowe mechanizmy⁵¹.

Mimo iż relacje z Francją pozostawały ważnym elementem niemieckiej polityki zagranicznej, francusko-niemiecki tandem w 2024 r. znajdował się w impasie. Przyczyniło się do tego kilka czynników; wśród nich można wskazać rozbieżne interesy i przyjętą taktykę wobec Chin, co doprowadziło do wspomnianego sporu wokół ceł na chińskie pojazdy elektryczne. Negatywnie na współpracę obu państw wpłynęła też niestabilność polityczna: rozpad koalicji w Niemczech oraz porażki partii prezydenta Macrona w wyborach do Parlamentu Europejskiego i do Zgromadzenia Narodowego. Mimo osłabienia w dalszym ciągu na forum UE brakowało jasnej alternatywy dla współpracy tych państw, choć część obserwatorów wskazywała m.in. na rosnącą rolę Polski⁵².

⁴⁶ J. Szczudlik, „Przełomowa decyzja UE – ostateczne cła na chińskie samochody elektryczne”, *Komentarz PISM* 2024, nr 64, 4 października 2024 r.

⁴⁷ M. Leonard, „Europe’s coming paralysis”, *ECFR*, 28 czerwca 2024 r., <https://ecfr.eu/article/europes-coming-paralysis/> (dostęp: 27.12.2024).

⁴⁸ Por. D. Brössler, *Ein deutscher Kanzler: Olaf Scholz, der Krieg und die Angst*, Propyläen, Berlin 2024.

⁴⁹ J. Dempsey, „Germany’s fragmentation weakens Europe”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 24 września 2024 r., <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2024/09/germanys-fragmentation-weakens-europe?lang=en> (dostęp: 27.12.2024).

⁵⁰ C. Volkery, „EU diskutiert über einen 500-Milliarden-Verteidigungsfonds”, *Handelsblatt*, 5 grudnia 2024 r.

⁵¹ J. Janning, „Your turn, Berlin: A German strategy for Europe”, *DGAP Commentary*, nr 1, maj 2024.

⁵² M. Droin, G. Weber, „A weakened Franco-German engine can still power Europe”, *Internationale Politik*, 26 czerwca 2024 r.

Niemcy kontynuowały swoje polityczne, finansowe i militarne wsparcie dla Ukrainy, aczkolwiek z wyraźnymi ograniczeniami; według badań Kiel Institute for the World Economy były one drugim po USA donatorem wsparcia⁵³. Należy jednak pamiętać, iż metodologia tego badania jest od dłuższego czasu obiektem krytyki i wątpliwości. Podstawowymi argumentami, jakie padają, są brak jasnego rozróżnienia między pomocą obiecaną i ogłoszoną a rzeczywiście dostarczoną oraz pomijanie faktu, iż część dostaw ze strony innych państw pozostaje tajna⁵⁴.

W kontekście wsparcia dla Ukrainy najbardziej problematyczna pozostawała postawa kanclerza Scholza. Szef niemieckiego rządu przez cały 2024 r. konsekwentnie blokował dostawy pocisków Taurus dla Ukrainy, które mogłyby razić cele na terytorium Federacji Rosyjskiej. Postawa taka wynikała częściowo z obaw kanclerza oraz części elektoratu SPD przed „eskalacją” ze strony Rosji, a nawet rozszerzeniem się wojny na państwa NATO. Kluczową rolę odegrała jednak chęć zaprezentowania się przez Scholza w kampaniach do Parlamentu Europejskiego i do Bundestagu w roli „kanclerza pokoju”, który łączył wspieranie Ukrainy z minimalizowaniem potencjalnych zagrożeń dla Niemiec⁵⁵. W ramach balansowania pomiędzy pomocą dla Ukrainy a oczekiwaniami części zwolenników SPD, że Niemcy podejmą próbę „dialogu” z Rosją w celu wstrzymania walk, Scholz w listopadzie wykonał bezowocny telefon do Władimira Putina. Rosyjski dyktator nie był jednak zainteresowany rozmowami. Z kolei na początku grudnia kanclerz odbył niezapowiedzianą wizytę w Kijowie, by powtórzyć zapewnienia o kontynuacji niemieckiego wsparcia dla Ukrainy dopóty, dopóki będzie to potrzebne⁵⁶.

Niemcy zgodnie z długofalowymi założeniami swojej polityki zagranicznej uznają wagę relacji z Izraelem oraz traktują bezpieczeństwo tego państwa jako element swojej racji stanu⁵⁷. Założeń tych nie zmienił konflikt na Bliskim Wschodzie. Niezależnie od wyrażanych krytycznych opinii wobec działań w Strefie Gazy udzieliły zatem Izraelowi wsparcia, m.in. w postaci zwiększenia eksportu broni dla izraelskich sił zbrojnych⁵⁸.

⁵³ Por. Ukraine Support Tracker. A Database of Military, Financial and Humanitarian Aid to Ukraine, Kiel Institute for the World Economy, <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/> (dostęp: 27.12.2024).

⁵⁴ F. Hofmann, „How Germany fudges the math on NATO and Ukraine”, Deutsche Welle, 20 stycznia 2024 r.

⁵⁵ K. Wittmann, „Die Anmaßung des »Friedenskanzlers« Olaf Scholz”, *Die Welt*, 27 listopada 2024 r.

⁵⁶ K. Domagała-Pereira, „Kanclerz Scholz rozmawiał z Putinem. Potem z Tuskiem”, Deutsche Welle, 15 listopada 2024 r.; Ch. Tretbar, „Scholz in der Ukraine: Ein Land gerät in den Wahlkampf”, *Tagesspiegel*, 2 grudnia 2024 r.

⁵⁷ G. Krell, „Israels Sicherheit und die deutsche Staatsräson”, Heinrich-Böll Stiftung, Berlin, 20 grudnia 2023 r., <https://www.boell.de/de/2023/12/20/israels-sicherheit-und-die-deutsche-staatsraeson> (dostęp: 27.12.2024).

⁵⁸ „Bundesregierung erlaubt neue Rüstungsexporte nach Israel”, *Der Spiegel*, 23 grudnia 2024 r.

Wyniki wyborów parlamentarnych w Polsce z października 2023 r. i dokonana w ich wyniku zmianę rządu w Warszawie przyjęto w Niemczech z optymizmem. Jeszcze w grudniu 2023 r. po utworzeniu gabinetu Donalda Tuska kanclerz Scholz zadeklarował wolę bliższej współpracy z Polską zarówno na płaszczyźnie UE, jak i w ramach Trójkąta Weimarskiego⁵⁹. Deklaracje rządu kanclerza Scholza zbiegły się z odejściem przez nowy polski rząd od motywowanych polityką wewnętrzną działań sugerujących możliwość pozyskania przez Polskę od Niemiec reparacji wojennych⁶⁰. Polska liczyła jednak na zaprezentowanie przez Niemcy propozycji zadośćuczynienia za zbrodnie z lat II wojny światowej⁶¹.

Oczekiwany przełom w bilateralnych relacjach miały przynieść polsko-niemieckie konsultacje międzyrządowe, które odbyły się po sześcioletniej przerwie 2 lipca 2024 r. w Warszawie. Realne wyniki konsultacji zawarte w przyjętym „Polsko-niemieckim planie działania” pozostały jednak skromne. Zapowiedziom współpracy w kwestiach bezpieczeństwa i nie towarzyszyły konkretne projekty ani wskazanie źródeł ich finansowania. Część zapisów planu skupia się na powrocie do wcześniejszych projektów i form współpracy takich jako Forum Polsko-Niemieckie i Polsko-Niemiecki Okrągły Stół⁶².

W kwestiach odszkodowań „hojną ofertą” okazała się suma 200 mln euro przeznaczona na jednorazowe wypłaty⁶³, co sugeruje chęć zamknięcia tego problemu możliwie najniższymi nakładami. Wydaje się, że do niepowodzenia przyczyniła się postawa samego kanclerza i szerzej strony niemieckiej. Polska liczyła bowiem na realny przełom i potraktowanie bilateralnych relacji na poziomie zbliżonym do stosunków niemiecko-francuskich. Dla władz Niemiec „reset” oznaczać miał z kolei raczej powrót do poziomu relacji sprzed 2015 r. niż autentyczny zwrot polityczny i otwarcie na rzeczywisty dialog z Polską.

Postęp odnotowano w relacjach w formacie weimarskim. O chęci jego ożywienia świadczył tekst deklaracji po spotkaniu państw Trójkąta Weimarskiego z 12 lutego 2024 r. Oprócz zapewnień o wzajemnej współpracy, chęci wzmacniania potencjału obronnego oraz woli dalszego wspierania Ukrainy novum

⁵⁹ „Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz”, 13 grudnia 2024 r., <https://www.bundesregierung.de/breg-de/service/newsletter-und-abos/bulletin/regierungserklaerung-von-bundeskanzler-olaf-scholz-2249632> (dostęp: 30.12.2024).

⁶⁰ Na ten temat zob. szerzej: J. Barcz, K. Ruchniewicz (red.), „Partyjna »kampania reparacyjna« PiS”, Centrum Studiów Niemieckich i Europejskich im. Willy’ego Brandta, Konferencja Ambasadorów RP, Wrocław 2024.

⁶¹ Por. „Informacja ministra spraw zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2024 roku”, 25 kwietnia 2024 r., <https://www.gov.pl/web/libia/informacja-ministra-spraw-zagranicznych-o-zadaniach-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2024-r> (dostęp: 27.01.2025).

⁶² Polsko-Niemiecki Plan Działania, KPRM, 02.07.2024, <https://www.gov.pl/web/premier/nowe-otwarcie-w-relacjach-polsko-niemieckich> (dostęp: 05.01.2025).

⁶³ V. Großmann, „Deutschland will polnischen NS-Opfern 200 Millionen Euro zahlen”, *Süddeutsche Zeitung*, 9 lipca 2024 r.

stanowiła zapowiedź utworzenia „weimarskiego programu ostrzegania i odpowiedzi między Francją, Niemcami i Polską dotyczącego zagranicznych manipulacji informacjami i ingerencji w nie”⁶⁴. Trójkąt Weimarski pozostał zatem dla Niemiec użytecznym forum koordynacji stanowisk z Francją i Polską, ale jego rola okazała się ograniczona.

Podsumowanie

Rok 2024 przyniósł osłabienie gospodarczej i politycznej pozycji Niemiec na arenie międzynarodowej. Procesy te nie miały charakteru przemian gwałtownych czy też radykalnych, przybrały one raczej, jak w tytule niniejszego rozdziału, formę stopniowego „grzęźnięcia” w kolejnych problemach.

Kłopoty wewnętrzne, z których część wynikała z zaniedbań strukturalnych, zwłaszcza dotyczących sfery gospodarczej, a część – z błędów kanclerza i liderów koalicji SPD-Zielonych i FPD, wymuszały coraz większe skupianie się na polityce wewnętrznej kosztem aktywności na arenie międzynarodowej. Kontynuowane były najważniejsze projekty w sferze bezpieczeństwa i obronności, jak modernizacja Bundeswehry i rozmieszczenie brygady na Litwie. Tempo zmian i ich zakres może jednak budzić pytania o skuteczność w obliczu nowych wyzwań. Obawy przed nową kadencją prezydenta Donalda Trumpa wskazywały jednocześnie, iż Niemcy w dalszym ciągu pozostawały uzależnione od USA w sferze bezpieczeństwa.

Brak przywództwa Niemiec stał się widoczny także na poziomie UE. Rząd kanclerza Scholza nie był w stanie zaproponować żadnej wizji reformy Unii, odrzucając koncepcje innych państw i pomysły unijnych instytucji, co świadczyło o braku decyzyjności i stanowiło rodzaj „abdykacji” Niemiec.

W omawianym okresie w dalszym ciągu można było zaobserwować zjawiska niekorzystne z punktu widzenia zarówno niemieckiej demokracji, jak i partnerów z NATO i UE: poczucie rozczarowania funkcjonowaniem państwa i nieufność w stosunku do politycznego establishmentu, co przekłada się na wzrost sił populistycznych w postaci AfD i BSW. Istnieją poważne obawy, iż partie te będą odgrywały w kolejnej kadencji Bundestagu znaczącą rolę, a AfD wręcz przypadnie miejsce największej partii opozycyjnej.

⁶⁴ Deklaracja po spotkaniu państw Trójkąta Weimarskiego, MSZ, 13 lutego 2024 r.

Germany in 2024: The European giant is getting bogged down...

In this paper, the Author analyzes selected aspects of German domestic and foreign policy in 2024. It was yet another year in which the federal government faced challenges, some of which, especially in the sphere of the stagnant economy, originated from structural problems and negligence from the era of Chancellor Angela Merkel. Growing economic and migration problems have boosted support for fringe parties, especially the AfD. In international politics, Chancellor Scholz's cautious stance towards the war in Ukraine and lack of leadership in the EU weakened Germany's international position.

Keywords: Germany, *Zeitenwende*, political system, economy, EU, NATO

Słowa kluczowe: Niemcy, *Zeitenwende*, system polityczny gospodarka, UE, NATO

Bliski Wschód: prymat siły nad prawem i emocji nad racjonalnością

Wojna Izraela z Hamasem

W 2024 r. sytuacja na Bliskim Wschodzie ewoluowała przede wszystkim pod wpływem napięć i sprzeczności wywołanych rozpoczętą 7 października 2023 r. wojną pomiędzy Izraelem i Hamasem. Atak palestyńskiej organizacji, kontrolującej Okręg Gazy i uznawanej przez wiele państw świata za terrorystyczną, na przygraniczne regiony Izraela (tzw. operacja „Burza al-Aksa”) rozpoczął krwawy konflikt determinujący sytuację w regionie przez cały 2024 rok. Odwetowa izraelska operacja militarna („Żelazne Miecze”) miała na celu realizację trzech głównych zadań: zniszczenie sił zbrojnych Hamasu, pozbawienie tej organizacji zdolności do zarządzania Gazą w przyszłości oraz uwolnienie zakładników pochwyconych w ataku z października 2023 r.¹ Działania Izraela doprowadziły do okupacji terytorium Okręgu Gazy, ataków wojskowych mających, zgodnie z deklaracjami strony izraelskiej, całkowicie wyeliminować potencjał bojowy przeciwnika, masowych zniszczeń infrastruktury w Okręgu Gazy, włącznie z budynkami mieszkalnymi, drogami, szkołami czy szpitalami (13 znajdujących się tam szpitali zostało zrujnowanych w trakcie ataków wojskowych). Zniszczony został system zaopatrzenia w wodę i wstrzymano dostawę energii elektrycznej. Od 9 października 2023 r. wprowadzono pełną blokadę Okręgu Gazy, co miało ogromne znaczenie dla pogorszenia sytuacji ludności cywilnej².

Liczba ofiar śmiertelnych działań zbrojnych na terytorium okręgu została przez Ministerstwo Zdrowia Gazy oceniona na 45 936 osób (do 8 stycznia 2025 r.), z tego ponad połowa to kobiety, dzieci i osoby powyżej 65. roku życia. Jednak

¹ Zob. O. Guterman, „After the agreement for the release of the hostages – what should be done with the Gaza Strip?”, *INSS Insight* nr 1937, 29 stycznia 2025 r., The Institute for National Security Studies, <https://www.inss.org.il/publication/gaza-the-day-after/> (dostęp: 30.01.2025).

² Por. B. Rastle, „Strefa Gazy. Jak wygląda sytuacja humanitarna?”, *Rzeczpospolita*, 14 października 2023 r., <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art39267221-strefa-gazy-jak-wyglada-sytuacja-humanitarna> (dostęp: 2.02.2025).

dane powyższe, opublikowane na łamach czasopisma medycznego *Lancet*, autorzy tego artykułu podważają, wskazując, że są one najprawdopodobniej zaniżone o niemal 40% (około 10 tys. osób uważa się za zaginione)³. Liczba osób rannych wynosi około 109 tys. Strona izraelska ocenia, że w trakcie walk udało się wyeliminować około 20 tys. bojowników Hamasu, w tym jego przywódców, natomiast przedstawiciele tej organizacji wskazują, że liczby te są przesadzone. W trakcie walk w Okręgu Gazy – według oficjalnych źródeł wojskowych – śmierć poniosło także 405 żołnierzy izraelskich⁴. Hamas zachował pewne zdolności do odwetowych ataków przeciwko celom izraelskim, jednak na znacznie mniejszą skalę niż w momencie rozpoczęcia konfliktu.

Różnica w liczbie ofiar po obu stronach konfliktu pokazuje skalę dysproporcji, jeśli chodzi o potencjał wojskowy Izraela i Hamasu. Oczywiście istotny jest tu fakt, że walki toczyły się na gęsto zamieszkanym terenie palestyńskim: w Okręgu Gazy zamieszkuje około 2,2 mln osób (z czego 1,7 mln to uchodźcy z wcześniejszych wojen arabsko-izraelskich) na obszarze o pow. 360 km², a gęstość zaludnienia wynosi około 5900 osób na km². Asymetria sił i środków będących w dyspozycji stron konfliktu w tym przypadku miała kolosalne znaczenie dla poziomu zniszczeń i strat poniesionych przez obie strony zaangażowane w walki.

Zniszczenia infrastruktury oraz intensywność działań bojowych doprowadziły do kryzysu humanitarnego na ogromną skalę⁵. Problemy były potęgowane przez wymuszane przez władze okupacyjne przesiedlenia cywilów motywowane koniecznością ich ochrony przed konsekwencjami działań zbrojnych. Jednocześnie uzależniało to ludność cywilną od zewnętrznego wsparcia. Niesiona przez organizacje międzynarodowe pomoc dla ludności cywilnej w Okręgu Gazy była jednak limitowana, co prowadziło do oskarżeń pod adresem Izraela o świadome stosowanie tego typu praktyk. Dochodziło również do ataków armii izraelskiej na konwoje humanitarne, pomimo że każda tego typu aktywność musiała być koordynowana z władzami okupacyjnymi.

³ Z. Jamaluddine, H. Abukmail, S. Aly, O.M.R. Campbell, F. Checchi, „Traumatic injury mortality in the Gaza Strip from Oct 7, 2023, to June 30, 2024: A capture-recapture analysis”, *The Lancet*, 9 stycznia 2025 r., [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)02678-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)02678-3/fulltext) (dostęp: 2.02.2025); zob. też: M. Guillot, M. Draid, V. Cetorelli, J. H.C. Monteiro Da Silva, I. Lubbad, „Life expectancy losses in the Gaza Strip during the period October, 2023, to September, 2024”, *The Lancet*, 23 stycznia 2025 r., [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)02810-1/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)02810-1/fulltext) (dostęp: 2.02.2024).

⁴ E. Farge, N. Al-Mughhrabi, „Gaza death toll: How many Palestinians has Israel's offensive killed?”, *Reuters*, 15 stycznia 2025 r., <https://www.reuters.com/world/middle-east/how-many-palestinians-has-israels-gaza-offensive-killed-2025-01-15/> (dostęp: 2.02.2025).

⁵ Szerzej zob. *What is happening in Gaza? 96 per cent of the population do not have enough food*, British Red Cross, 3 lutego 2025 r., <https://www.redcross.org.uk/stories/disasters-and-emergencies/world/whats-happening-in-gaza-humanitarian-crisis-grows> (dostęp: 4.02.2025). Zob. też materiały Biura Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej (OCHA): <https://www.unocha.org/occupied-palestinian-territory> (dostęp: 4.02.2025).

W trakcie konfliktu zginęło około 350 pracowników organizacji humanitarnych (większość z nich to Palestyńczycy)⁶. W jednym z takich ataków 1 kwietnia 2024 r. zginęło siedmiu wolontariuszy z międzynarodowej organizacji World Central Kitchen dostarczających pomoc żywnościową mieszkańcom regionu, a jedną z ofiar był polski wolontariusz Damian Soból⁷. 28 października 2024 r. parlament Izraela przegłosował decyzję zabraniającą przedstawicielom państwa żydowskiego kontaktów z Agencją NZ ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim (UNRWA), co oznacza ogromne utrudnienia dla działalności tej agencji w Izraelu, Okręgu Gazy i na Zachodnim Brzegu Jordanu, formalnie pod pretekstem zaangażowania części pracowników agencji w działania Hamasu (przedstawiciele agencji podważają racjonalność tych ocen)⁸. Ogromna skala i zakres pomocy niesionej przez tę agencję od momentu jej powstania 8 grudnia 1949 r. z jednej strony pozwalała na neutralizację wielu negatywnych konsekwencji wynikających z faktu, iż na terytoriach okupowanych przez Izrael i w krajach sąsiednich przebywa około 6 mln Palestyńczyków, będących uchodźcami z terytoriów, które weszły w skład państwa Izrael, bądź ich potomkami. Można przypuszczać, że niechęć Izraela do współpracy z tą agencją bierze się m.in. stąd, że jej działalność przypomina o demograficznych konsekwencjach wojny o niepodległość Izraela. Z drugiej strony UNRWA poprzez swoją aktywność sprawia, że wśród Palestyńczyków uchodźstwo stało się zjawiskiem „dziedzicznym” z pokolenia na pokolenie, co wyróżnia tę społeczność na tle innych grup w podobnej sytuacji oraz podtrzymuje nadzieje na powrót do ojczyzny⁹.

Operacje bojowe armii izraelskiej na terytorium Okręgu Gazy rozpoczęły się wkrótce po ataku bojówek Hamasu na przygraniczne obszary Izraela i ukiepunkowane były na całkowite zniszczenie tej organizacji i fizyczne wyeliminowanie jej bojowników oraz destrukcję sprzętu, zaplecza i infrastruktury

⁶ Zob. *Crisis in the Middle East: What is happening?*, International Rescue Committee, 9 stycznia 2025 r., <https://www.rescue.org/article/crisis-middle-east-what-happening> (dostęp: 4.02.2025).

⁷ Oprócz Polaka ofiarami izraelskiego nalotu byli obywatele Australii, Kanady, USA i Wielkiej Brytanii. Od 29 kwietnia WCK wznowiła działalność – w mieście Al-Mawasi otwarto punkt żywienia o nazwie „Kuchnia Damiana”. *World Central Kitchen wraca do Strefy Gazy. Uchonoruje wolontariusza Damiana Sobola*, TVN24, 28 kwietnia 2024 r., <https://tvn24.pl/swiat/smierc-damian-sobola-world-central-kitchen-wraca-do-strefy-gazy-uhonoruje-polskiego-wolontariusza-st7892181> (dostęp: 3.02.2024).

⁸ Zob. J. Sharon, „How will Israel’s new anti-UNRWA laws impact the controversial agency’s operations?”, *The Times of Israel*, 1 listopada 2024 r., <https://www.timesofisrael.com/how-will-israels-new-anti-unrwa-laws-impact-the-controversial-agencys-operations/> (dostęp: 1.02.2025); „What is Unrwa and why has Israel banned it?”, BBC, 29 października 2024 r., <https://www.bbc.com/news/articles/c8jy9v43z89o> (dostęp: 1.02.2025). Na temat aktywności agencji i jej odpowiedzi na – zdaniem jej przedstawicieli – niesłuszne zarzuty Izraela zob. materiały na jej stronie internetowej, a zwłaszcza: *UNRWA: Claims Versus Facts*, <https://www.unrwa.org/unrwa-claims-versus-facts-february-2024> (dostęp: 1.02.2025).

⁹ Y. Knell, „Israel’s looming Unrwa ban a catastrophe, UN Palestinian refugee agency warns”, BBC, 31 stycznia 2025 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cx257j4v0xpo> (dostęp: 4.02.2025).

stworzonej w celu ukrycia potencjału bojowego, a następnie służącej prowadzeniu operacji antyizraelskich. Jednym z najważniejszych celów wojskowych stał się system podziemnych tuneli, dzięki któremu Hamas mógł ukryć swój potencjał bojowy. Tunele umożliwiały transport zaopatrzenia (także z terytorium Egiptu) i ułatwiały przemieszczanie się bojowników. W pierwszej fazie działań przeprowadzono serię ataków powietrznych, a następnie – od 27 października 2023 r. – siły zbrojne Izraela zaatakowały cele zlokalizowane w północnej części Okręgu Gazy (miasto Gaza). Od 3 grudnia 2023 r. armia izraelska podjęła także ofensywę w południowej części regionu (główne miasto tej części okręgu to Chan Junus), w maju 2024 r. celem ataków stało się też miasto Rafah położone przy granicy z Egiptem, gdzie znajduje się przejście graniczne kontrolowane wcześniej przez Palestyńczyków i wykorzystywane na dużą skalę przez organizacje niosące pomoc humanitarną¹⁰.

Izrael stosował taktykę bezwzględnego eliminowania zagrożeń ze strony terrorystów Hamasu i jego sojuszników (Palestyński Muzułmański Dżihad oficjalnie włączył się do działań zbrojnych), co prowadziło wielokrotnie do ataków na obiekty, które według strony izraelskiej wykorzystywane były przez terrorystów do realizacji ich celów, ale jednocześnie były budynkami cywilnymi i pełniły przede wszystkim funkcje usługowe wobec mieszkańców tej eksklawy. Szczególne kontrowersje budziły wśród międzynarodowej opinii publicznej ataki na szpitale, szkoły czy budynki mieszkalne, co pociągało za sobą przypadkowe ofiary cywilne¹¹. Filozofia działania wojsk izraelskich opierała się na przeświadczeniu, że jakiegokolwiek podejrzenie o wykorzystywanie danego obiektu przez Hamas usprawiedliwia użycie wszelkich środków militarnych w celu jego zniszczenia, bez uwzględniania ubocznych kosztów dla mieszkańców Okręgu Gazy. W izraelskiej propagandzie towarzyszyły temu niekiedy hasła dehumanizujące przeciwnika i oskarżające wszystkich Palestyńczyków o gotowość wspierania agresywnych poczynań organizacji terrorystycznych¹².

Zarzuty o popełnianie zbrodni międzynarodowych przez przedstawicieli obu stron konfliktu doprowadziły do podjęcia przez Międzynarodowy Trybunał Karny decyzji o sformułowaniu oskarżeń pod adresem premiera Izraela

¹⁰ M. Matusiak, „Izraelska ofensywa w Rafah w warunkach katastrofy humanitarnej”, *Komentarze OSW*, 17 maja 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2024-05-17/izraelska-ofensywa-w-rafah-w-warunkach-katastrofy-humanitarnej> (dostęp: 4.02.2025).

¹¹ Por. „How a year of war has devastated Gaza’s civilian infrastructure”, *Doctors Without Borders*, 11 listopada 2024 r., <https://www.doctorswithoutborders.org/latest/how-year-war-has-devastated-gazas-civilian-infrastructure> (dostęp: 4.02.2025).

¹² Por. A. Ibsais, „Palestinians are being dehumanised to justify occupation and genocide”, *Al Jazeera*, 20 sierpnia 2024 r., <https://www.aljazeera.com/opinions/2024/8/20/palestinians-are-being-dehumanised-to-justify-occupation-and-genocide> (dostęp: 2.02.2025); „UN rights chief warns of ‘dehumanization’ of Palestinians amid West Bank violence as Gaza crisis deepens”, *UN News*, 28 grudnia 2023 r., <https://news.un.org/en/story/2023/12/1145132> (dostęp: 2.02.2025).

Benjamina Netanjahu, ministra obrony tego państwa Jo'awa Galanta oraz lidera Hamasu Mohammeda Deifa o popełnienie zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości. Prokurator MTK Karim Khan przedstawił 20 maja 2024 r. wniosek o wydanie nakazów aresztowania dla pięciu osób (oprócz wyżej wymienionych także liderów Hamasu – Ismaila Haniiji i Jahji Sinwara, w kolejnych tygodniach potwierdzono jednak ich śmierć, niepewna natomiast pozostawała sytuacja Mohammeda Deifa, który według niepotwierdzonych doniesień strony izraelskiej zginął w Gazie w ataku lotniczym). W dniu 21 listopada sędziowie MTK wydali nakaz aresztowania trzech osób¹³.

Izraelska opinia publiczna po szoku wywołanym agresją Hamasu w październiku 2023 r. w większości akceptowała deklarowane cele operacji wojskowych. Poparcie dla działań militarnych utrzymywało się na stosunkowo wysokim poziomie, a co ważne, zniszczenia w Okręgu Gazy i cierpienia ludności palestyńskiej w ograniczonym stopniu wpływały na opinie o trwającej wojnie. Było to m.in. wynikiem cenzury wojskowej – o wielu działaniach i incydentach nie informowano w izraelskich środkach masowego komunikowania. W pewnym stopniu była to zapewne również reakcja na doświadczenie państwowego ataku Hamasu. Śmierć około 1200 Izraelczyków oraz porwanie 251 zakładników miało ogromny wpływ na postrzeganie kwestii palestyńskiej w Izraelu i stworzyło przestrzeń dla wzrostu nastrojów nacjonalistycznych oraz dla akceptacji przemocy jako sposobu działania w warunkach utrzymującego się zagrożenia terrorystycznego¹⁴. Nie zmienia to jednak faktu, że spora część izraelskiej opinii publicznej była krytyczna wobec eskalacji przemocy w konflikcie¹⁵. Bieżące wydarzenia przesłoniły perspektywy dialogu, oddalając – jak się wydaje – jedyną racjonalną (z perspektywy większości obserwatorów zewnętrznych) wizję rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego, czyli

¹³ *Statement of ICC Prosecutor Karim A.A. Khan KC: Applications for arrest warrants in the situation in the State of Palestine*, International Criminal Court, 20 maja 2024 r., <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-applications-arrest-warrants-situation-state> (dostęp: 4.02.2025); *Situation in the State of Palestine: ICC Pre-Trial Chamber I rejects the State of Israel's challenges to jurisdiction and issues warrants of arrest for Benjamin Netanyahu and Yoav Gallant*, International Criminal Court, 21 listopada 2024 r., <https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges> (dostęp: 4.02.2025); D. Gritten, „Arrest warrants issued for Netanyahu, Gallant and Hamas commander over alleged war crimes”, BBC, 21 listopada 2024 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cly2exvx944o> (dostęp: 4.02.2025).

¹⁴ Por. Dahlia Scheindlin *on Israeli Opinion – Gaza: The Human Toll*, Center for Strategic and International Studies, 29 sierpnia 2024 r., <https://www.csis.org/analysis/dahlia-scheindlin-israeli-opinion-gaza-human-toll> (dostęp: 4.02.2025).

¹⁵ W badaniu z przełomu marca i kwietnia 2024 r. 39% badanych Izraelczyków akceptowało zakres operacji wojskowej, 34% uważało, że nie posunęła się ona wystarczająco daleko, a 19% stwierdziło, że posunęła się zbyt daleko (7% nie miało opinii na ten temat, a 1% ankietowanych odmówiło odpowiedzi). Zob. L. Silver, M. Smerkovich, „Views of the Israel-Hamas war”, Pew Research Center, 30 maja 2024 r., <https://www.pewresearch.org/global/2024/05/30/views-of-the-israel-hamas-war-may-2024/> (dostęp: 4.02.2025).

powstania obok Izraela państwa arabskiego w granicach dawnego mandatu Palestyny.

Oczywiście należy pamiętać, że i przed wybuchem konfliktu rozwiązanie dwupaństwowe było mało prawdopodobne. Partie prawicowe (Likud) i skrajnie prawicowe (Religijny Syjonizm z Itamarem Ben-Gwirem na czele oraz Żydowska Siła kierowana przez Becalela Smotricza), wchodzące w skład powstałej po wyborach z 1 listopada 2022 r. koalicji premiera Benjamina Netanjahu, już od wybuchu drugiej intifady dążyły do unieważnienia perspektywy rozwiązania dwupaństwowego i konsekwentnie realizowały ten cel, czemu towarzyszyła także polityka *divide et impera* wobec sił palestyńskich i jednostronna aktywność osadnicza mająca zmienić strukturę demograficzną na terytoriach potencjalnie traktowanych jako obszar przyszłego państwa palestyńskiego (Zachodni Brzeg Jordanu)¹⁶. Paradoks zaistniałej sytuacji polega na tym, że agresywne poczynania izraelskiej prawicy dążącej do delegitymizacji idei państwa palestyńskiego i ekspansji na terytoriach arabskich, które nie znalazły się w granicach Izraela w wyniku wojny o niepodległość tego państwa z 1948 r., leżały także u źródeł wzmocnienia nacjonalizmu palestyńskiego i rosnącej radykalizacji części arabskich mieszkańców tych terytoriów, co doprowadziło do wzrostu znaczenia sił odwołujących się do radykalnych, terrorystycznych metod działania (Hamas, Palestyński Muzułmański Dżihad). Najbardziej pożądane z punktu widzenia perspektyw stabilizacji w regionie rozwiązanie oddala się w bliżej nieokreśloną przyszłość, a dominujące współcześnie w Izraelu prawicowe siły polityczne uzyskiwały argumenty wzmacniające narrację o niemożności kompromisowego rozwiązania. Ukształtowało się swego rodzaju błędne koło wzajemnie napędzających się radykalizmów, dla których przemoc stała się efektywnym i dopuszczalnym środkiem osiągnięcia celów.

O zmianach w sposobie postrzegania sytuacji w Izraelu na korzyść prawicowych sił politycznych może również świadczyć fakt, że w trakcie trwania konfliktu częściowo odbudował zaufanie społeczne premier Benjamin Netanjahu. O ile w momencie wybuchu konfliktu duża część Izraelczyków oskarżała go o osobistą odpowiedzialność za eskalację wewnętrznych napięć w Izraelu, które osłabiły spójność społeczeństwa i zmniejszyły efektywność służb specjalnych w rozpoznawaniu zagrożeń oraz zdolności do ich eliminowania¹⁷, o tyle twarde stanowisko i bezwzględność działań w wojnie przeciwko Hamasowi zostały zaakceptowane przez część Izraelczyków, prowadząc do wzmocnienia

¹⁶ Szerzej zob. W. Lizak, „Polityka, wojna i niepewność: Bliski Wschód w obliczu wyzwań dla stabilności i pokoju”, *Rocznik Strategiczny 2022/23*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2023, s. 332–339.

¹⁷ Por. idem, „Bliski Wschód i Afryka: wyzwania i zagrożenia dla stabilności i pokoju na obrzeżach Europy”, *Rocznik Strategiczny 2023/24*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2024, s. 306–307.

pozycji liderów rządzącej koalicji. Zwłaszcza ataki na przywódców sił wrogich Izraelowi pozwalały na budowanie wizerunku „bezwzględного mściciela” krzywd wyrządzonych państwu i społeczeństwu Izraela¹⁸.

Z drugiej strony istnieje silny nurt krytyczny wobec poczynań władz i armii Izraela, stanowiący rekcję na brak skutecznych działań na rzecz uwolnienia zakładników przetrzymywanych na terytorium Okręgu Gazy. Żądania potraktowania priorytetowo tego właśnie celu płynęły ze strony rodzin uwięzionych zakładników, ale i wielu grup społecznych stawiających ochronę życia własnych obywateli na pierwszym miejscu przed bezwzględnością militarnego odwetu. Najbardziej efektywnym sposobem realizacji tego celu było podjęcie rozmów z przywódcami Hamasu i osiągnięcie porozumienia o zawieszeniu broni, co wymagało strategicznej decyzji o gotowości do rozmów i kompromisu. Pomimo ofert płynących praktycznie przez cały okres trwania konfliktu ze strony międzynarodowych mediatorów (Stany Zjednoczone, Egipt, Katar) cel ten udało się osiągnąć dopiero na początku 2025 r. Administracja prezydenta Joego Bidena przedstawiła odpowiednie propozycje negocjacyjne w maju 2024 r.¹⁹, a Katar był gotów służyć pośrednictwem i udostępniał miejsce dla negocjacji wraz z ofertą dyplomatycznych usług, lecz negocjacje przez wiele miesięcy nie przynosiły rezultatu. Po stronie izraelskiej siły skrajnej prawicy, od których zależało przetrwanie rządzącej koalicji, podkreślały wielokrotnie, że priorytetem w trakcie walk powinno być całkowite wyeliminowanie Hamasu jako siły polityczno-wojskowej, podporządkowując temu celowi pozostałe elementy strategii wojskowej i politycznej²⁰. Oczywiście za wielomiesięczne przeciąganie negocjacji winę ponosi również Hamas²¹, który traktował zakładników jako argument przetargowy pozwalający na maksymalizację żądań ukierunkowanych na przetrwanie organizacji, zachowanie przynajmniej części potencjału oraz zgodę Izraela na wypuszczenie jak największej liczby więźniów palestyńskich skazanych za aktywność antyizraelską. Taka sytuacja uniemożliwiała rozwiązanie kwestii zakładników porwanych na początkowym etapie konfliktu – strona izraelska oceniała, że na początku 2025 r. w niewoli przebywało jeszcze 79 osób,

¹⁸ Zmiany te nie oznaczają pewności zwycięstwa rządzącej koalicji w ewentualnych przyszłych wyborach. Zob. Y. Knell, „Netanyahu in poll rebound after Hezbollah attacks”, BBC, 30 września 2024 r., <https://www.bbc.com/news/articles/c243zempn6zo> (dostęp: 4.02.2025).

¹⁹ Zob. R. Berg, „What we know about the Gaza ceasefire deal”, BBC, 2 lutego 2025 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cy5klgv5zv0o> (dostęp: 4.02.2025).

²⁰ Por. A.M. Dubnov, J. Rynhold, M. Klein, G. Shafir, *Governing Gaza After the War: The Israeli Perspectives*, Carnegie Endowment for International Peace, 1 lutego 2024 r., <https://carnegieendowment.org/posts/2024/02/governing-gaza-after-the-war-the-israeli-perspectives?lang=en> (dostęp: 4.02.2025).

²¹ Na temat celów, struktury i aktywności Hamasu zob. K. Robinson, „What is Hamas?”, Council on Foreign Relations, 17 października 2024 r., <https://www.cfr.org/backgrounder/what-hamas> (dostęp: 4.02.2025).

jednocześnie na podstawie różnorodnych ocen i doniesień uznawano, że jedynie część spośród nich pozostaje przy życiu²².

Rozejm został zawarty 15 stycznia 2025 r., a 19 stycznia oficjalnie porozumienie weszło w życie. Jego implementacja ma nastąpić w trzech etapach. W pierwszym, mającym trwać 42 dni okresie, zostało wprowadzone zawieszenie broni, Hamas zobowiązał się do uwolnienia 33 zakładników (kobiety, dzieci, osoby starsze), a Izrael w zamian zgodził się wypuścić 1900 więźniów palestyńskich. Po opuszczeniu przez wojska izraelskie obszarów zamieszkałych uchodźcy mogą powrócić do miejsc zamieszkania, umożliwiono także dostawy pomocy humanitarnej. Wojska izraelskie mają pozostać na terenach przygranicznych Okręgu Gazy, w tym również w tzw. korytarzu filadelfijskim (obszar okręgu przy granicy z Egiptem), wycofane zostaną natomiast z korytarza Netzarim (strefa oddzielająca północną część Okręgu Gazy od południowej). Trwałe zawieszenie broni ma zostać wynegocjowane na drugim etapie realizacji porozumienia, a jego szczegóły będą przedmiotem dalszych ustaleń. W tym okresie wojska izraelskie mają zostać całkowicie wycofane z okręgu, a pozostali zakładnicy wymienieni na palestyńskich więźniów. Ostatnia część porozumienia obejmuje proces odbudowy Okręgu Gazy ze zniszczeń wojennych, strona palestyńska ma także przekazać ciała martwych zakładników²³.

Kompromis zawarty w Ad-Dausze bazował na propozycjach negocjacyjnych przedstawionych przez międzynarodowych negocjatorów, zwłaszcza amerykańskich z maja 2024 r. Wydaje się, że to właśnie czynnik zewnętrzny zadecydował ostatecznie o przyjęciu ich przez strony konfliktu. Długotrwała zwłoka, jeśli chodzi o akceptację porozumienia, wynikała m.in. z faktu, iż odchodząca administracja amerykańska prezydenta Joego Bidena, pozostająca (w związku z krytyką wobec sposobu prowadzenia przez Izrael działań zbrojnych) w nie najlepszych stosunkach z rządem Netanjahu, miała ograniczone zdolności wpływania na strony konfliktu. Władze Izraela zdawały sobie jednocześnie sprawę z faktu, że nie będzie ona podejmować radykalnych kroków w okresie przedwyborczym, co pozwalało na kontestowanie niektórych żądań przedstawianych przez amerykańskich negocjatorów²⁴. Zwycięstwo w prezydenckich wyborach z 5 listopada 2024 r. Donalda Trumpa z jednej strony stwarzało nadzieję na powstanie bardziej przyjaznej Izraelowi administracji (takie były doświadczenia jego pierwszej prezydentury z lat 2017–2021), z drugiej – warunkowało możliwość wykorzystania nowej sytuacji dla wzmocnienia pozycji Izraela, ale przy akceptacji wyrażanych przez prezydenta elekta

²² M. Krever, „It's over, Dad': Jubilant reunions as latest round of Israeli hostage releases passes smoothly”, CNN, 1 lutego 2025 r., <https://edition.cnn.com/2025/02/01/middleeast/gaza-israel-hostages-palestinian-prisoners-intl/index.html> (dostęp: 4.02.2025).

²³ Szerzej zob. R. Berg, op. cit.

²⁴ J. Bowen, „Israel has changed since Donald Trump's last term – has he?”, BBC, 17 stycznia 2025 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cgkxjxlm142vo> (dostęp: 5.02.2025).

żądań jak najszybszego zakończenia zbrojnego konfliktu. Donald Trump bowiem w trakcie kampanii prezydenckiej wielokrotnie opowiadał się za jak najszybszym powstrzymaniem walk, grożąc negatywnymi konsekwencjami w przypadku braku gotowości stron do kompromisu, a na ostatnim etapie rozmów przedstawiciele nowej administracji wzięli udział w negocjacjach²⁵. Rząd Izraela uznał, że w tej sytuacji ustępstwa na rzecz zawarcia rozejmu pozwolą na zacieśnienie wzajemnych relacji po ukonstytuowaniu się nowej administracji oraz zwiększą szanse na przychyłność wobec innych celów Izraela w kształtowaniu regionalnego układu sił w przyszłości (np. w polityce wobec Iranu). Jednocześnie rządzące partie liczyły, że pozwoli to na zwiększenie akceptacji dla ich programów politycznych ze strony opinii publicznej w Izraelu w perspektywie kolejnych wyborów parlamentarnych²⁶.

Według deklaracji władz Izraela operacja wojskowa w Strefie Gazy miała się m.in. przyczynić do całkowitego wyeliminowania Hamasu i przekonać palestyńską opinię publiczną, że popieranie tej organizacji i jej celów politycznych jest nieracjonalne i prowadzi do ogromnych kosztów społecznych. Poziom zniszczeń infrastruktury w Strefie Gazy w powiązaniu z blokadą regionu i kryzysem humanitarnym miał uświadomić Palestyńczykom, że koszty konfliktu są zbyt wielkie w stosunku do oczekiwanych korzyści. Hamas z kolei rozpoczął swoją operację zbrojną w nadziei, że wzmocni to jego wpływy i poszerzy zaplecze wśród populacji terytoriów palestyńskich. Przebieg walk przyniósł mu jednak ogromne straty. Siły bezpieczeństwa Izraela podjęły efektywne działania na rzecz fizycznego wyeliminowania przywódców Hamasu, zarówno skrzydła wojskowego, jak i politycznego. Według źródeł izraelskich praktycznie wszyscy dowódcy wojskowi wyższego szczebla stracili życie w trakcie trwania operacji. Spektakularny charakter miało zabójstwo Ismaila Haniiji – przywódcy politycznego, który przebywał na emigracji w Katarze. Zginął w zamachu bombowym w Teheranie (31 lipca 2024 r.), dokąd udał się na uroczystości zaprzysiężenia nowego prezydenta tego kraju²⁷. Udana operacja nie tylko osłabiała Hamas, lecz także pokazywała zdolności izraelskich służb specjalnych do podejmowania skutecznych ataków na terytorium

²⁵ Zob. A. Mills, H. Pamuk, M. Spetalnick, „Exclusive: Trump’s Middle East envoy in diplomatic push to help reach Gaza ceasefire before inauguration”, Reuters, 5 grudnia 2024 r., <https://www.reuters.com/world/middle-east/trumps-envoy-meets-qatari-israeli-prime-ministers-ceasefire-push-2024-12-04/> (dostęp: 4.02.2025); W. Marx, J. Socolovsky, K. Lonsdorf, M. Kelemen, G. Myre, J. Hider, „Israel and Hamas reach a Gaza ceasefire agreement”, NPR, 15 stycznia 2025 r., <https://www.npr.org/2025/01/15/g-s1-42883/ceasefire-israel-hamas-gaza-hostage-release> (dostęp: 5.02.2025).

²⁶ J. Bowen, „Israel...”, op. cit.

²⁷ Szerzej zob. R. Bergman, M. Mazzetti, F. Fassihi, „Bomb smuggled into Tehran guesthouse months ago killed Hamas leader”, *The New York Times*, 1 sierpnia 2024 r., <https://www.nytimes.com/2024/08/01/world/middleeast/how-hamas-leader-haniyeh-killed-iran-bomb.html> (dostęp: 4.02.2025).

przeciwnika. Podkreślała także przewagę metod i sposobów działania izraelskich służb specjalnych nad odpowiednimi służbami irańskimi i dowodziła wysokiego poziomu penetracji terytorium Iranu przez wywiad izraelski. Najprawdopodobniej śmierć w trakcie walk (13 lipca 2024 r.) poniósł także Mohammed Deif (właściwie Ibrahim al-Masri) – jeden z liderów wojskowych Hamasu (najwyższy dowódca skrzydła wojskowego organizacji – Brygad Męczennika Izz ad-Dina al-Kassama), którego oskarżono o przygotowanie operacji przeciwko Izraelowi²⁸.

Straty poniesione przez Hamas w trakcie konfliktu to jednak tylko jeden aspekt zagadnienia. Sukcesy na polu walki z Izraelem w październiku 2023 r. dały bowiem zradykalizowanym Palestyńczykom silny impuls do postrzegania tej organizacji jako jedynej zdolnej do podjęcia operacji antyizraelskich. W tym kontekście deklaracje Izraela o konieczności całkowitego wyeliminowania Hamasu wydają się raczej pobożnym życzeniem, a bezwzględność działań jego sił w Okręgu Gazy wzmacnia jedynie radykalizm, zwłaszcza wśród młodych Palestyńczyków żyjących w warunkach okupacji i pozbawionych nadziei na stabilizację i lepsze warunki życia. Hamas to nie tylko organizacja polityczno-wojskowa, to także alternatywa dla pozbawianych szans na lepsze życie Palestyńczyków i realna staje się obawa, że – pomimo ogromnych strat w ciągu 15 miesięcy trwania konfliktu – odbuduje on swój potencjał jako ruch oporu przeciwko siłom okupacyjnym. Hamas posiadał swoje zaplecze przede wszystkim w Okręgu Gazy, istnieje jednak potencjał do rozwoju struktur tej organizacji na obszarze Zachodniego Brzegu Jordanu, gdzie nastroje antyizraelskie w obliczu zniszczeń w Okręgu Gazy oraz aktywności izraelskich osadników dążących do siłowego przejmowania ziemi i rugowania z niej Palestyńczyków wydają się narastać. Sprzyja temu również słabość struktur Autonomii Palestyńskiej, której liderzy oskarżani są o korupcję i niezdolność do efektywnego reprezentowania lokalnej populacji. Najbardziej prawdopodobny scenariusz rozwoju sytuacji po wejściu w życie porozumienia rozejmowego wskazuje na stopniową odbudowę pozycji i wpływów Hamasu²⁹. Można w tym kontekście przywołać doświadczenia z poprzednich konfliktów Izraela z Hamasem i Hezbollahem – jednoznacznie

²⁸ E. Fabian, „IDF confirms Muhammad Deif, commander of Hamas’s military wing, was killed in Gaza strike last month”, *The Times of Israel*, 5 sierpnia 2024 r., https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/idf-confirms-muhammad-deif-commander-of-hamass-military-wing-was-killed-in-gaza-strike-last-month/ (dostęp: 1.02.2025).

²⁹ Według Palestyńskiego Centrum Polityki i Badań popularność Hamasu na Zachodnim Brzegu Jordanu pomiędzy wrześniem 2023 r. (a więc przed wybuchem wojny w Okręgu Gazy) a czerwcem 2024 r. wzrosła z 12% do 41%. W tym samym czasie akceptacja dla Fatahu spadła z 26% do 17%. Zob. M. Stern, *Why Is Hamas’ Popularity Soaring Among Palestinians in the West Bank?*, The Washington Institute for Near East Policy, 24 czerwca 2024 r., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/why-hamas-popularity-soaring-among-palestinians-west-bank> (dostęp: 5.02.2025).

wskazują one na duży potencjał radykalizacji części osób dotkniętych ich negatywnymi konsekwencjami, co może przygotować grunt do kolejnego etapu eskalacji napięć w przyszłości.

Front północny, czyli wojna Izraela z Hezbollahem

Wsparcie udzielone Hamasowi przez szyicką libańską organizację polityczno-wojskową Hezbollah (Partia Boga) generowało od początku tej fazy konfliktu napięcia w relacjach z północnym sąsiadem Izraela. Hezbollah udzielił nie tylko poparcia politycznego Hamasowi, ale rozpoczął już od 8 października 2024 r. ostrzał bronią rakietową terytoriów północnego Izraela (wspierany był również przez radykalne ugrupowania palestyńskie mające swoje bazy w Libanie)³⁰. Ataki rakietowe Hezbollahu zmusiły wielu Izraelczyków do opuszczenia swoich domów w strefie na południe od granicy z Libanem, a liczbę uchodźców oceniano na ponad 80 tys.³¹ Stało się to podstawą dla wzrostu napięć między Izraelem a Libanem, którego władze są zbyt słabe, by poddać jakiegokolwiek kontroli wspierany przez Iran Hezbollah. W tej sytuacji Izraelczycy zaczęli się domagać podjęcia działań na rzecz ustabilizowania sytuacji na północnej granicy.

Stałe zagrożenie atakami ze strony Hezbollahu wydawało się elementem strategii tej organizacji, ukierunkowanej na kształtowanie atmosfery niepewności i zmuszającej Izrael do utrzymywania kontyngentu wojskowego przy północnej granicy. Jednocześnie Hezbollah nie podejmował operacji na większą skalę, co świadczyło raczej o dążeniu do zasiania niepewności w północnym Izraelu (Galilea), bez gotowości podjęcia operacji wojskowej na większą skalę³². Warto pamiętać, że odegrał on ważną rolę w trakcie wojny domowej w Syrii, walcząc po stronie reżimu Baszara al-Asada³³ – straty poniesione w trakcie tej operacji były jednym z czynników hamujących gotowość podjęcia kolejnej akcji bojowej, zwłaszcza że przeciwnik w tym przypadku był o wiele groźniejszy niż partyzanckie ugrupowania antyreżimowe w Syrii. Głównym zewnętrznym sojusznikiem Hezbollahu pozostaje Iran, a dzięki wpływom Teheranu w Syrii (wzmocnionym w okresie wojny domowej w tym państwie, kiedy to

³⁰ Szerzej zob. M. Matusiak, „Izrael-Hezbollah: stan i perspektywy konfliktu”, *Analizy OSW*, 7 marca 2024 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2024-03-07/izrael-hezbollah-stan-i-perspektywy-konfliktu> (dostęp: 6.02.2025).

³¹ *Updated Report: UN Silent on Displaced Israelis*, UN Watch, 2 lipca 2024 r., <https://unwatch.org/report-un-silent-on-israeli-idps/> (dostęp: 5.02.2025). Łączna liczba wewnętrznie przesiedlonych obywateli Izraela na początku 2025 r. wynosiła 143 tys., zob. *Swords of Iron – Real Time Tracker*, „Israel at War: An Overview”, The Institute for National Security Studies, https://www.inss.org.il/publication/war-data/#elementor-toc_heading-anchor-3 (dostęp: 5.02.2025).

³² Zob. M. Matusiak, „Izrael-Hezbollah...”, op. cit.

³³ Zob. R. Ożarowski, „Hizballah's involvement in the Syrian conflict”, *European Journal of Transformation Studies* 2017, t. 5, nr 1, s. 40–47.

Iran okazał się kluczowym czynnikiem pozwalającym przetrwać reżimowi Baszara al-Asada aż do końca 2024 r.) możliwe było stałe zaopatrywanie Hezbollahu w broń i sprzęt bojowy przez terytorium syryjskie. Dlatego też opinia publiczna w Izraelu była przekonana, że Hezbollah ze względu na swój potencjał stanowi większe zagrożenie dla bezpieczeństwa Izraela niż Hamas. Zagrożenia stąd wynikające w powiązaniu z przekonaniem izraelskich decydentów, że w tych okolicznościach istnieje wśród obywateli państwa przyzwolenie na podjęcie zdecydowanych działań przeciwko Hezbollahowi, doprowadziły do decyzji o konieczności przeprowadzenia ograniczonej do południowego Libanu operacji wojskowej³⁴.

Pierwszym etapem działania władz izraelskich była akcja zmierzająca do fizycznego wyeliminowania bojowników Hezbollahu. Przeprowadzona w dniach 17–18 września 2024 r. operacja służb specjalnych – ze względu na wykorzystane metody i jej zakres – przejdzie do historii współczesnych konfliktów. Izraelowi udało się bowiem za pośrednictwem sieci stworzonych przez siebie przedsiębiorstw i firm usługowych doprowadzić do sprzedaży Hezbollahowi pagerów i krótkofalówek, w których zamontowane zostały niewielkie ładunki wybuchowe. W te rzadko stosowane już dzisiaj urządzenia (ze względu na postęp techniczny prawie całkowicie zastąpione telefonami) bojownicy Hezbollahu zostali wyposażeni właśnie ze względu na bezpieczeństwo – uznano, że telefony komórkowe są łatwe do namierzenia i podsłuchu, pagery i krótkofalówki zaś ze względu na swój przestarzały charakter stanowią o wiele bezpieczniejszy środek służący utrzymywaniu kontaktów. Fakt, iż tysiące tych urządzeń, odpowiednio przygotowanych, tak by stały się mini-bombami uruchamianymi przez zdalny sygnał radiowy, trafiły do członków struktur Hezbollahu, był dużym osiągnięciem izraelskich służb specjalnych. W dniu 17 września ładunki wybuchowe zostały odpalone w pagerach, dzień później w krótkofalówkach, powodując obrażenia u ich posiadaczy, a w wielu przypadkach eliminując ich z dalszej działalności. Liczba osób rannych w tej operacji wyniosła blisko 3 tys., co najmniej 37 poniosło śmierć (wśród ofiar śmiertelnych były także dzieci)³⁵.

Operacja ta okazała się wstępem do zakrojonej na szerszą skalę akcji zniszczenia potencjału bojowego Hezbollahu. Izrael zdecydował się na uderzenie siłami wojskowymi w cele mające znaczenie militarne w południowej części Libanu. Użycie broni miało służyć zarówno fizycznemu wyeliminowaniu

³⁴ Szerzej zob. D. Byman, S.G. Jones, A. Palmer, *Escalating to War between Israel, Hezbollah, and Iran*, Center for Strategic and International Studies, 4 października 2024 r., <https://www.csis.org/analysis/escalating-war-between-israel-hezbollah-and-iran> (dostęp: 6.02.2025).

³⁵ Zob. T. Qiblawi, E. Mackintosh, W. Chang, E. Cheung, Y. Xiong, K. Fox, G. Mezzofiore, B. Bardi, „Israel concealed explosives inside batteries of pagers sold to Hezbollah, Lebanese officials say”, CNN, 27 września 2024 r., <https://edition.cnn.com/2024/09/27/middleeast/israel-pager-attack-hezbollah-lebanon-invs-intl/index.html> (dostęp: 6.02.2025).

bojowników Hezbollahu, jak i zniszczeniu infrastruktury bojowej, a zwłaszcza magazynów broni wykorzystywanej do ataków przeciwko Izraelowi. Jednym z celów Izraela okazał się długoletni lider Hamasu Hasan Nasr Allah; zginął 27 września w ataku lotniczym na budynek w Bejrucie, w którym najprawdopodobniej odbywała się narada kierownictwa organizacji. W trakcie operacji śmierć poniosła większość przywódców wojskowych Hezbollahu, wyeliminowano wielu bojowników, a ofiarą padło też kilka tysięcy cywilów pomimo izraelskich deklaracji, że cele niewojskowe nie są przedmiotem ataków³⁶. W dniu 4 grudnia 2024 r. libańskie ministerstwo zdrowia opublikowało dane, według których w okresie od 8 października 2023 r. w konflikcie z Izraelem 4047 osób zginęło, a 16 638 zostało rannych³⁷.

Trwająca ponad dwa miesiące operacja zakończyła się zawieszeniem broni, które weszło w życie 27 listopada 2024 r. Przyniosła ona znaczne osłabienie potencjału bojowego Hezbollahu, wyeliminowanie najważniejszych przywódców wojskowych i politycznych organizacji oraz zniszczenie wielu magazynów broni, w tym raketowej, stanowiących potencjał zagrażający Izraelowi. Na terenach Libanu graniczących z Izraelem osłabiona została obecność Hezbollahu (wycofanie jednostek tej organizacji na północ od rzeki Litani), a na mocy porozumienia rozejmowego armia libańska zobowiązała się do rozmieszczenia tam swoich sił w porozumieniu z wojskami misji Narodów Zjednoczonych UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon). Wojska izraelskie zostały zobowiązane do stopniowego wycofania się na południe. Porozumienie rozejmowe nie wyeliminowało całkowicie drobnych starć zbrojnych w kolejnych dniach, niemniej miały one raczej charakter incydentalny³⁸.

Miało to przełożenie nie tylko na zdolności wojskowe organizacji, lecz także na efektywność działań politycznych na scenie libańskiej. Hezbollah stanowi bowiem siłę polityczno-wojskową, która od powstania w 1982 r. dąży do maksymalizacji zakresu autonomii wobec instytucji państwa libańskiego, jednocześnie wykorzystując mechanizmy działania jego systemu politycznego do utrwalania wpływów i pozycji. Stworzyło to w konsekwencji sytuację, w której struktura polityczno-wojskowa, jaką jest Hezbollah, była w stanie oddziaływać w istotny sposób na funkcjonowanie państwa, jednocześnie nie ponosząc konsekwencji swoich „pasożytniczych” działań i zachowując odrębne jednostki bojowe (wspierane szkoleniowo i materialnie przez

³⁶ K. Lonsdorf, I. Stern, „From pager blasts to Nasrallah’s killing: 12 days that transformed a bloody conflict”, NPR, 29 września 2024 r., <https://www.npr.org/2024/09/29/g-s1-25348/israel-hezbollah-lebanon-hassan-nasrallah-timeline> (dostęp: 6.02.2025).

³⁷ Dane za: *Lebanon at War Crisis Update, November 2024*, Reliefweb, 23 grudnia 2024 r., <https://reliefweb.int/report/lebanon/lebanon-war-crisis-update-november-2024> (dostęp: 7.02.2025).

³⁸ Ibidem; D. Vaid, „Lebanon ceasefire: Israel strikes target Hezbollah sites”, DW, 7 lutego 2025 r., <https://www.dw.com/en/lebanon-ceasefire-israel-strikes-target-hezbollah-sites/a-71534374> (dostęp: 7.02.2025).

Iran). Liban, rozrywany wewnętrznymi sprzecznościami na tle podziałów politycznych, ideologicznych i religijno-wyznaniowych, *de facto* stał się państwem dysfunkcyjnym, ze słabą armią i służbami porządkowymi niebędącymi w stanie egzekwować porządku prawnego, co Hezbollah wykorzystywał do rozszerzania swoich wpływów³⁹. Osłabienie Hezbollahu w wyniku działań Izraela przyczyniło się więc m.in. do ograniczenia zdolności tego ugrupowania do prowadzenia polityki kontestowania państwowości libańskiej. Jednym z pierwszych przejawów tej sytuacji była zgoda głównych sił politycznych Libanu na wybór prezydenta przez parlament po około dwuletnim okresie paraliżu politycznego. Hezbollah wycofał swój sprzeciw wobec kandydatury byłego oficera Josepha Aouna, 10 stycznia 2025 r. został on wybrany na najwyższy urząd w państwie. Zapewne nie oznacza to szybkiego przełomu prowadzącego do reform państwowości libańskiej i odbudowy jego zdolności do efektywnego zarządzania sprawami państwowymi, może jednak stanowić pierwszy krok na tej drodze⁴⁰.

Stosunki izraelsko-irańskie – o krok od wojny

Stosunki Izraela z Iranem pozostają napięte od czasu rewolucji 1979 r., która przyniosła zmianę reżimu politycznego w Teheranie i umożliwiła dojście do władzy elit odwołujących się do wartości szyickiego islamu jako doktrynalnej podbudowy systemu politycznego kraju. Islamska Republika Iranu uczyniła z Izraela głównego przeciwnika, wykorzystując antyizraelskie hasła w swojej propagandzie jako element mobilizowania opinii publicznej wokół celów władzy w polityce wewnętrznej i odwołując się do tożsamości muzułmańskiej w nadziei, że negowanie istnienia państwa żydowskiego przysporzy zwolenników władzom dążącym do wymazania Izraela z mapy Bliskiego Wschodu. Polityka ta konsekwentnie jest realizowana w wymiarze propagandowym (jako forma dyplomacji publicznej kierowana do opinii publicznej społeczeństw muzułmańskich), chociaż jednocześnie w wymiarze realizacyjnym Teheran wykazywał zawsze dużą dozę pragmatyzmu w swoich działaniach⁴¹.

³⁹ Por. M. Levitt, „Hezbollah Shadow Governance in Lebanon”, *Policy Analysis*, The Washington Institute for Near East Policy, 6 sierpnia 2024 r., <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hezbollah-shadow-governance-lebanon> (dostęp: 6.02.2025).

⁴⁰ Zob. M. Yahya, *Joseph Aoun Has Been Elected President of Lebanon*, Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center, 10 stycznia 2025 r., <https://carnegieendowment.org/middle-east/diwan/2025/01/reaction-shot?lang=en> (dostęp: 6.02.2025); *Lebanon Finally Has a President: The Way Ahead*, Italian Institute for International Political Studies, 10 stycznia 2025 r., <https://www.ispionline.it/en/publication/lebanon-finally-has-a-president-the-way-ahead-196520> (dostęp: 6.02.2025).

⁴¹ Zob. szerzej: D.D. Kaye, A. Nader, P. Roshan, *Israel and Iran: A Dangerous Rivalry*, RAND Corporation, Santa Monica 2011, <https://www.jstor.org/stable/10.7249/mg1143osd> (dostęp: 8.02.2025).

Błędy popełnione w polityce wobec regionu Bliskiego Wschodu przez państwa Zachodu w okresie pozimnowojennym stworzyły przestrzeń dla przebudowy regionalnego porządku międzynarodowego, co Teheran wykorzystał do rozszerzenia swoich wpływów w regionie. Interwencje Stanów Zjednoczonych i sojuszników w Afganistanie (zapoczątkowana 7 października 2001 r.) i Iraku (rozpoczęta 19 marca 2003 r.) doprowadziły do zmian geopolitycznych w tych krajach, które pozwoliły Iranowi na wzmocnienie własnych oddziaływań. Zwłaszcza widoczne to było w Iraku zamieszkanym w większości przez muzułmanów szyitów. Wprowadzenie mechanizmów demokracji wyborczej w tym państwie uprzywilejowywało większość szyicką, na którą Iran mógł oddziaływać ideologicznie i politycznie, uzyskując w ten sposób narzędzia do wpływu na sytuację wewnętrzną w tym kraju⁴². Kolejny kraj regionu, Syria, utrzymywał bliskie relacje z Iranem co najmniej od wybuchu wojny irańsko-irackiej, co było warunkowane wspólną wrogością wobec reżimu Saddama Husajna w Iraku. Zaowocowało to wsparciem dla syryjskiego reżimu Baszara al-Asada po wybuchu wojny domowej w Syrii (w 2011 r. w efekcie niepokojów wewnętrznych wywołanych wydarzeniami „arabskiej wiosny”). Zewnętrzne wsparcie umożliwiło przetrwanie jego reżimu aż do grudnia 2024 r. (ocenia się, że koszty zaangażowania Iranu w wojnę domową w Syrii wyniosły 30–50 mld USD), a kluczową rolę w jego ochronie odegrało wsparcie zewnętrzne nie tylko ze strony Iranu, ale również Rosji (od 2015 r.). Osłabienie władz w Damaszku w wyniku konfliktu wewnętrznego przyniosło jednak wyraźne pogłębienie asymetrii w relacjach Syrii i Iranu na korzyść tego drugiego państwa i w konsekwencji jego uzależnienie od zewnętrznej pomocy⁴³. Wpływy Teheranu w Syrii ułatwiły również oddziaływania Iranu na Liban, gdzie powstały w 1982 r. Hezbollah stał się najsilniejszym ugrupowaniem na wewnętrznej scenie politycznej i dzięki wsparciu zewnętrznemu uzyskał dużą autonomię w ramach libańskiego systemu politycznego (choć musiał jednocześnie zapłacić za to wsparcie cenę w postaci udziału w wojnie domowej w Syrii po stronie rządowej)⁴⁴. W konsekwencji tych wydarzeń powstał swego rodzaju obszar „szyickiej

⁴² Szerzej zob. M. Seloom, „From rivals to allies: Iran’s evolving role in Iraq’s geopolitics”, Middle East Council on Global Affairs, 19 kwietnia 2024 r., https://mecouncil.org/publication_chapters/from-rivals-to-allies-irans-evolving-role-in-iraqs-geopolitics/ (dostęp: 7.02.2025); H. Hadad, „Proxy battles: Iraq, Iran, and the turmoil in the Middle East”, European Council on Foreign Relations, 16 kwietnia 2024 r., <https://ecfr.eu/publication/proxy-battles-iraq-iran-and-the-turmoil-in-the-middle-east/> (dostęp: 7.02.2025).

⁴³ Zob. H. Azizi, „How Iran lost Syria”, *Foreign Affairs*, 23 grudnia 2024 r., <https://www.foreignaffairs.com/syria/how-iran-lost-syria> (dostęp: 7.02.2025); R. Ożarowski, „Iran’s engagement in Syrian conflict. Causes and consequences”, *Przegląd Strategiczny* 2018, nr 11, s. 201–210, <http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/archiwum/nr-112018/> (dostęp: 7.02.2025).

⁴⁴ Zob. M.A. Piotrowski, „Relacje Iranu z Hezbollahem oraz Hamasem”, *Biuletyn PISM* 2023, nr 150 (2771), <https://pism.pl/publikacje/relacje-iranu-z-hezbollahem-oraz-hamasem> (dostęp: 7.02.2025); M. Levitt, *Hezbollah’s Regional Activities in Support of Iran’s Proxy Networks*, The

dominacji” (irańska „oś oporu”), będący strefą realizacji interesów Iranu w ramach współpracy z przychylnymi państwami (Syria) bądź ugrupowaniami polityczno-wojskowymi (Irak i Liban), wzmocniony dodatkowo rozszerzeniem wpływów na Jemen położony na południowo-zachodnich krańcach Półwyspu Arabskiego – wybuch wojny domowej w tym państwie (w 2014 r.) w konsekwencji wydarzeń „arabskiej wiosny” doprowadził do opanowania północno-zachodniej części kraju przez siły Huti – struktury plemiennie-wyznaniowej stworzonej przez zajdytów, będących jedną z gałęzi szyickiej odmiany islamu, cieszących się wsparciem ze strony Iranu (rywalizującego w tej części regionu z Arabią Saudyjską).

Powstanie irańskiej strefy wpływów pozwoliło na realizację aktywnej polityki kształtowania nowego ładu międzynarodowego na Bliskim Wschodzie⁴⁵. Sukcesy Teheranu stanowiły jednocześnie zagrożenie dla bezpieczeństwa Izraela, zwłaszcza jeśli chodzi o wpływy w krajach z nim sąsiadujących (Syria, Liban). Wiązało się to także z rozbudową infrastruktury wojskowej mogącej służyć Iranowi oraz bezpośrednią obecnością przedstawicieli irańskich sił zbrojnych (Korpus Strażników Rewolucji) w tych krajach. Obawy te wzmacniane były również realizacją przez Iran programu nuklearnego, co zainicjowało debatę na temat rzeczywistych celów tych działań i szans opanowania przez Iran technologii produkcji broni jądrowej. Informacje na ten temat ujawniono w 2002 r., co uruchomiło międzynarodowe wysiłki w celu osiągnięcia kompromisu na rzecz opracowania mechanizmów jego kontroli, jednak porozumienie zawarte w lipcu 2015 r. z Iranem przez tzw. Grupę P5+1 (pięciu stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ oraz Niemcy) zostało wypowiedziane przez prezydenta USA Donalda Trumpa 8 maja 2018 r., co ponownie doprowadziło do wznowienia realizacji programu przez Iran. Decyzja prezydenta Trumpa odpowiadała żądaniom Izraela, który pod rządami prawicy odrzucał możliwość kompromisu z Teheranem⁴⁶.

Relacje izraelsko-irańskie ewoluowały więc w kierunku coraz większej wrogości, a wzrost znaczenia sił prawicowych na scenie politycznej Izraela oznaczał zaostrzenie retoryki antyirańskiej, włącznie z postulatami interwencji militarnej w celu zniszczenia obiektów wojskowych postrzeganych jako groźba dla izraelskiej państwowości. Izrael wielokrotnie podejmował działania mające

Middle East Institute, lipiec 2021, <https://www.washingtoninstitute.org/media/4707> (dostęp: 7.02.2025).

⁴⁵ Por. S. Akbarzadeh, H. Azizi (red.), „Iran in the Middle East. Building bridges or expanding influence?”, Middle East Council on Global Affairs, 19 kwietnia 2024 r., <https://mecouncil.org/publication/iran-in-the-middle-east-building-bridges-or-expanding-influence/> (dostęp: 6.02.2025).

⁴⁶ Szerzej zob. D. Citrinowicz, „2025 will be a decisive year for Iran’s nuclear program”, Atlantic Council, 20 listopada 2024 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/2025-will-be-a-decisive-year-for-irans-nuclear-program/> (dostęp: 7.02.2025).

osłabić irański potencjał wojskowy, stosując różnorodne techniki właściwe służbom specjalnym, jak zabójstwa osób istotnych dla realizacji irańskich programów zbrojeniowych czy wykorzystywanie elektronicznych środków walki do dezorganizacji irańskiego systemu bezpieczeństwa itp. Tego rodzaju przejawy wrogości i rywalizacji we wzajemnych stosunkach nie doprowadziły jednak aż do 2024 r. do bezpośredniego starcia militarnego obu mocarstw regionalnych. Wydaje się, że dla Teheranu celem jego aktywności było raczej podtrzymywanie napięcia i niepewności co do intencji Iranu i jego sojuszników w regionie, przy jednoczesnej dużej wstrzemięźliwości nawet wobec agresywnych poczynań Izraela. Antyizraelskie i antyzachodnie operacje, jeśli były już podejmowane, to raczej w postaci działań różnego rodzaju sił paramilitarnych wspieranych przez Teheran. Podobnie Izrael, pomimo werbalnych gróźb mogących wskazywać na gotowość do eskalacji konfliktu, ograniczał swoją aktywność – pomijając powyższe przykłady wrogich działań – do kampanii propagandowej. Ten „pragmatyzm” oznaczał *de facto*, że strony nie zdecydowały się przejść do bezpośredniej konfrontacji, nawet w sytuacjach ostrej rozbieżności interesów. Wpływ na to miały również oddziaływania regionalnych i pozaregionalnych mocarstw niezainteresowanych eskalacją wrogości w regionie bliskowschodnim.

W 2024 r. doszło jednak do zburzenia tej kruchej równowagi, kiedy okazało się, że konflikt z Hamasem i Hezbollahem grozi bezpośrednią konfrontacją Izraela z Iranem, a niestabilna sytuacja w Syrii wzmacnia obecność tam Teheranu. W okresie trwania wojny domowej w Syrii Izrael wielokrotnie atakował na jej terytorium obiekty wojskowe wykorzystywane przez Iran do realizacji własnych celów wojskowych. Po wybuchu wojny Izraela z Hamasem w październiku 2023 r. wzrost poczucia zagrożenia wśród Izraelczyków zwiększył presję na całkowite wyeliminowanie zewnętrznych źródeł niepokoju o własne bezpieczeństwo. Ataki wojskowe na terytorium Syrii miały m.in. na celu zniszczenie infrastruktury służącej realizacji irańskich celów strategicznych, wzmacniających potencjał bojowy zarówno Syrii, jak i Iranu. Jeden z ataków bombowych przeprowadzonych przez lotnictwo Izraela 1 kwietnia 2024 r. został skierowany na budynek konsulatu irańskiego w Damaszku, w którym przebywali oficerowie irańskiego Korpusu Strażników Rewolucji. Ich śmierć w powiązaniu z jawnym naruszeniem statusu dyplomatycznego obiektu, który stał się celem bombardowania, musiała wywołać ostrą reakcję Teheranu. W odwecie doszło do przeprowadzenia przez Iran 13 kwietnia operacji z użyciem broni raketowej, wymierzonej w terytorium Izraela. Po raz pierwszy w historii Iran zdecydował się na bezpośredni atak, w którym celem były izraelskie obiekty wojskowe. Atak nie wywołał jednak praktycznie żadnych szkód – z około 300 wystrzelonych pocisków 99% zostało przechwycanych przez obronę przeciwlotniczą. Celem była m.in. lotnicza baza Nevatim w południowym Izraelu, gdzie spadło kilka pocisków, nie powodując jednak

większych szkód⁴⁷. W neutralizację lecących rakiet zaangażowały się nie tylko siły obronne Izraela, wsparły je Stany Zjednoczone, Wielka Brytania, Francja oraz niektóre kraje arabskie (zwłaszcza Jordania ze względu na położenie geograficzne). Faktem jest również, że atak ten został w istocie wcześniej zapowiedziany, co oznacza w praktyce, iż władze Iranu uznały, że nie mogą pozostać bierne wobec akcji izraelskiej, ale jednocześnie atak odwetowy został przeprowadzony w taki sposób, by nie eskalować konfliktu i uniknąć bezpośredniego starcia na większą skalę⁴⁸. W odwecie 19 kwietnia Izrael dokonał ataku raketowego na lotnisko w Isfahanie, uszkadzając częściowo system obrony powietrznej⁴⁹.

Sytuacja powtórzyła się 1 października 2024 r. W tym przypadku atak odwetowy Iranu (ok. 200 pocisków) był odpowiedzią na zabójstwo w zorganizowanym w Teheranie (31 lipca) w zamachu szefa Biura Politycznego Hamasu Ismaila Haniiji oraz reakcją na operację wojskową sił zbrojnych Izraela przeciwko Hezbollahowi w Libanie i zabójstwo przywódcy tej organizacji Hasana Nasr Allaha (27 września). Tak jak i wcześniejszy atak, nie wywołało to poważnych szkód, potwierdziło natomiast skuteczność izraelskiego systemu obrony antyrakietowej (tzw. Żelazna Kopuła) oraz gotowość zaangażowania sojuszników Izraela w obronę jego terytorium⁵⁰. Izrael w odwecie przeprowadził 26 października operację, bombardując na terytorium Iranu ośrodki wojskowe o istotnym znaczeniu dla obronności państwa. Według strony izraelskiej osłabiono irański potencjał produkcji broni rakietowej, powstrzymano się natomiast przed atakami na infrastrukturę naftową i obiekty nuklearne (zgodnie z wcześniejszymi sugestiami amerykańskiego sojusznika). Według strony irańskiej 1 osoba cywilna i 4 żołnierzy poniosło śmierć w trakcie operacji. Wymiana ciosów wywołała obawy o możliwość wybuchu regularnego konfliktu zbrojnego, wydaje się jednak, że obie strony podjęły decyzję o – przynajmniej tymczasowym – ograniczeniu dalszych ataków odwetowych⁵¹.

⁴⁷ E. Fabian, „IDF: 99% of the 300 or so projectiles fired by Iran at Israel overnight were intercepted”, *The Times of Israel*, 14 kwietnia 2024 r., https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/idf-99-of-the-300-or-so-projectiles-fired-by-iran-at-israel-overnight-were-intercepted/ (dostęp: 7.02.2025).

⁴⁸ Zob. R. Bergman, F. Fassihi, E. Schmitt, A. Entous, R. Pérez-Peña, „Miscalculation led to escalation in clash between Israel and Iran”, *The New York Times*, 17 kwietnia 2024 r., <https://www.nytimes.com/2024/04/17/world/middleeast/iran-israel-attack.html> (dostęp: 6.02.2025).

⁴⁹ P. Brown, D. Palumbo, „Israel Iran attack: Damage seen at air base in Isfahan”, BBC, 21 kwietnia 2024 r., <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-68866548> (dostęp: 6.02.2025).

⁵⁰ Zob. A. Pino, „Iran has a strategy for Israel. Now Israel needs one for Iran”, Atlantic Council, 2 października 2024 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/iransource/iran-israel-strategy/> (dostęp: 7.02.2025).

⁵¹ T. Bennett, „What we know about Israel's attack on Iran”, BBC, 28 października 2024 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cgr0yvrx4qpo> (dostęp: 6.02.2025).

Relacje Izraela z Iranem znalazły się na krawędzi konfliktu, jednak wydaje się, że obie strony na obecnym etapie ewolucji wzajemnych stosunków gotowe są wykazać się wstrzemięźliwością. Irańska gospodarka pozostaje osłabiona dotkliwymi sankcjami, wprowadzonymi przez Zachód w odwecie za kontynuację programów zbrojeniowych (programy rozwoju broni raketowej i broni nuklearnej). Niepewna pozostaje legitymizacja reżimu politycznego wobec pogarszającej się sytuacji ekonomicznej i podejmowania działań – w odpowiedzi na elementy kontestacji społecznej – wzmacniających autorytaryzm systemu politycznego. W 2024 r. doszło ponadto w Iranie do zmiany na stanowisku prezydenta, kiedy po śmierci w wypadku lotniczym dotychczasowego szefa państwa rozpisane zostały nowe wybory. Co charakterystyczne, zmarły prezydent (Ebrahim Raisi objął urząd 3 sierpnia 2021 r.) reprezentował konserwatywne kręgi w irańskich elitach władzy i był postrzegany jako polityk, który firmował zaostrezenie kursu politycznego w kierunku dalszego ograniczania swobód obywatelskich. Nowo wybrany prezydent Masud Pezeszkijan (objął urząd 30 lipca 2024 r.), pomimo że wywodzi się z wąskiego kręgow polityków firmujących reżim republiki islamskiej, jest postrzegany jako przedstawiciel skrzydła reformatorskiego. Ponadto jest reprezentantem mniejszości azerbejdżańskiej, stanowiącej około 16% populacji kraju. Wysunięcie jego kandydatury (wybory w Iranie mają co prawda charakter powszechny, jednak kandydaci są wcześniej akceptowani przez establishment religijny) może świadczyć o istnieniu ograniczeń dla dalszego funkcjonowania państwa w ramach dotychczasowych form ustrojowych i konieczności pewnych zmian⁵². Trudno oczekiwać, by miały one charakter przełomowy, niemniej przejawy kontestacji społecznej reżimu i pogłębiający się kryzys ekonomiczny wzmacniają problemy z legitymizacją politycznego *status quo*. Dla Zachodu czynnikiem ograniczającym możliwość normalizacji stosunków z Iranem jest również zaangażowanie Teheranu w pomoc Rosji w jej agresji przeciwko Ukrainie – dostawy broni jednoznacznie wskazują, iż Iran zaangażował swoje siły i środki w tę współpracę w nadziei na umocnienie geopolitycznej pozycji Rosji i osłabienie Zachodu. Zmiana administracji w Stanach Zjednoczonych przyniosła pytania o kierunek polityki amerykańskiego mocarstwa wobec Bliskiego Wschodu i wobec wojny w Ukrainie. Te niewiadome są także istotne w kontekście dalszej polityki i międzynarodowej roli Iranu na regionalnej scenie politycznej, zwłaszcza w perspektywie rozpadu irańskiej „osi oporu” po upadku reżimu Baszara al-Asada w Syrii oraz osłabienia potencjału Hezbollahu w Libanie.

⁵² A. Zeidan, *Masoud Pezeshkian*, Britannica, <https://www.britannica.com/biography/Masoud-Pezeshkian> (dostęp: 7.02.2025).

Syria – koniec pewnej epoki

Oslabienie reżimu syryjskiego i jego zewnętrznych sponsorów doprowadziło ostatecznie do upadku rządów Baszara al-Asada w grudniu 2024 r. Wydarzenie to może okazać się jedną z ważnych przesłanek przebudowy obecnego ładu międzynarodowego w regionie Bliskiego Wschodu. Przejęcie władzy w Damaszku przez ugrupowania opozycyjne, w ramach których najważniejszą organizacją jest Hajat Tahrir asz-Szam (HTS, Organizacja Wyzwolenia Lewantu) – ugrupowanie u swej genezy powiązane z Al-Kaidą – rodzi szereg pytań o przyszłość zarówno Syrii, jak i całego Bliskiego Wschodu. HTS powstała 28 stycznia 2017 r. z połączenia kilku ugrupowań antyrządowych o orientacji fundamentalistycznej, z których najważniejszą była Dżabhat Fath asz-Szam (wcześniej Dżabhat an-Nusra). Utworzenie tej organizacji wiązało się jednocześnie ze zmianami programowymi – nowa struktura przyjęła bardziej pragmatyczny program ukierunkowany na obalenie reżimu Baszara al-Asada, odchodząc od uniwersalistycznych haseł właściwych Al-Kaidzie. Doszło do zbliżenia także w stosunkach HTS z Turcją, chociaż nie wszystkie frakcje w łonie organizacji były gotowe na umacnianie sojuszu z północnym sąsiadem⁵³.

Zmiany polityczne w Syrii nastąpiły gwałtownie i w sposób niespodziewany dla zewnętrznych obserwatorów. Wydawało się, że reżim Baszara al-Asada wyszedł zwycięsko z wojny domowej, która od 2011 r. (od wydarzeń tzw. arabskiej wiosny) zdestabilizowała ten kraj w wymiarze politycznym i gospodarczym. Władze Syrii obroniły wówczas swój stan posiadania przede wszystkim dzięki zewnętrznemu wsparciu wojskowemu. Głównym ich sojusznikiem i sponsorem był Iran, który zaangażował się w bezpośrednie wsparcie materialne i szkoleniowe dla armii rządowej⁵⁴. Sojusz z Iranem zaowocował także zaangażowaniem w konflikt po stronie rządowej bojowników wywodzących się z organizacji sponsorowanych przez Teheran i stanowiących element irańskiej „osi oporu”. Przede wszystkim należy w tym kontekście wymienić libańsko-szyicki Hezbollah oraz proirańskie bojówki z Iraku, których rola, doświadczenie i znaczenie bojowe wzrosły zwłaszcza po walkach ze strukturami Państwa Islamskiego w drugiej połowie minionej dekady⁵⁵. Istotnym elementem systemu sojuszy, dzięki którym reżim w Damaszku mógł przetrwać, okazała się Rosja. Począwszy od 30 września 2015 r., wojska rosyjskie rozpoczęły bezpośrednią interwencję w Syrii, a kluczowe znaczenie

⁵³ Por. A. Aydıntaşbaş, „Tumble, tame, trade: How Turkey is rewriting Syria's future”, European Council on Foreign Relations, 6 lutego 2025 r., <https://ecfr.eu/article/tumble-tame-trade-how-turkey-is-rewriting-syrias-future/> (dostęp: 8.02.2025).

⁵⁴ Zob. H. Azizi, op. cit.

⁵⁵ Por. A.J. Rubin, B. Hubbard, L. Gamio, „What to know about the axis of resistance, the Iran-backed militia network”, *The New York Times*, 1 października 2024 r., <https://www.nytimes.com/article/axis-resistance-iran-militia.html> (dostęp: 8.02.2025).

dla uzyskania przewagi nad siłami zbrojnej opozycji miała zwłaszcza aktywność rosyjskiego lotnictwa⁵⁶. W pewnym stopniu do ustabilizowania sytuacji w Syrii przyczyniły się także działania szerokiej koalicji państw zaangażowanych w zwalczanie Państwa Islamskiego⁵⁷, które na terenach Iraku i Syrii próbowało w połowie drugiej dekady XXI w. powołać do życia odnowiony kalifat. Upadek tej struktury wojskowo-politycznej (przede wszystkim pozbawienie kontroli nad terytorium opanowanych przez bojówki PI przez koalicję sił antydżihadystycznych) sprzyjał stabilizacji sytuacji w regionie, w tym również w Syrii.

Pomimo że sytuacja ulegała stopniowej stabilizacji, w istocie wojna domowa w Syrii nigdy się nie zakończyła. Wybuch wojny domowej doprowadził do aktywizacji sił kurdyjskich w północnej części kraju, gdzie w wyniku aktywności militarnej partyzantów (peszmergowie) powołana została do życia tzw. Rożawa (oficjalna nazwa: Autonomiczna Administracja Północnej i Wschodniej Syrii) – jednostka terytorialna, na której obszarze powstały autonomiczne struktury władzy kurdyjskiej. Należy dodać, że Kurdowie mieli polityczne i wojskowe wsparcie ze strony Stanów Zjednoczonych – konsekwentna postawa prozachodnia, współpraca z koalicją państw zwalczających Państwo Islamskie oraz znaczna siła bojowa okazały się kluczowe dla budowy ich pozycji jako istotnego elementu wewnętrznego układu sił w Syrii. Zbrojnym ramieniem autonomii kurdyjskiej są Powszechne Jednostki Ochrony (YPG) współpracujące z innymi oddziałami syryjskimi na tym terytorium w ramach Syryjskich Sił Demokratycznych (SDF)⁵⁸.

Aktywizacja sił kurdyjskich doprowadziła jednak do obaw ze strony Ankary, która postrzega tę aktywność jako zagrożenie ze względu na utrzymujące się nastroje separatystyczne we wschodnich prowincjach Turcji, zamieszkałych przez tę mniejszość etniczną. Stało się to przyczyną kolejnych interwencji zbrojnych armii tureckiej (2016–2019), w wyniku których część terenów przygranicznych Syrii znalazła się pod kontrolą jej wojsk i współpracujących z nimi jednostek syryjskich (Syryjska Armia Narodowa). Polityka Turcji ewoluowała w trakcie trwania konfliktu, od zdecydowanego wsparcia dla sił antyreżimowych po zniuansowaną politykę budowania własnej strefy wpływów na północy oraz pragmatyczne podejście do ewentualnej współpracy z siłami

⁵⁶ N. Grajewski, *The Evolution of Russian and Iranian Cooperation in Syria*, Center for Strategic and International Studies, 17 listopada 2021 r., <https://www.csis.org/analysis/evolution-russian-and-iranian-cooperation-syria> (dostęp: 8.02.2025); T. Wójtowicz, I. Barsznica, K. Drąg, „The influence of Russian military involvement in the war in Syria”, *Zeszyty Naukowe ASzWoj* 2018, nr 2 (111), s. 85–99.

⁵⁷ Zob. Global Coalition, <https://theglobalcoalition.org/en/> (dostęp: 8.02.2025).

⁵⁸ Szerzej zob. T. Schmidinger, *Rojava: Revolution, War and the Future of Syria's Kurds*, przeł. M. Schiffmann, Pluto Press, London 2018. Zob. też materiały na temat Rożawy: Rojava Information Center, <https://rojavainformationcenter.org/> (dostęp: 8.02.2025).

reżimowymi i Rosją. Turecka kontrola przygranicznych terytoriów syryjskich oraz antykurdyjskie działania w wymiarze politycznym i wojskowym sprawiły, że w sytuacji zagrożenia władze kurdyjskie w Syrii zdecydowały się na zbliżenie z rządem w Damaszku (który *de facto* zaakceptował autonomię Rożawy), chociaż jednocześnie podtrzymywały kanały współpracy ze Stanami Zjednoczonymi – na obszarze syryjskiego Kurdystanu przebywa ok. 2 tys. żołnierzy amerykańskich⁵⁹.

Terytorium syryjskim, którego siły rządowe nie zdołały sobie podporządkować w trakcie walk, był region Idlibu, miasta w północno-zachodniej części kraju, gdzie ażylem mogły cieszyć się siły opozycyjne, zwalczające zarówno bojówki Państwa Islamskiego, jak i wojska wierne al-Asadowi. Główną siłą polityczno-wojskową na tym obszarze była Organizacja Wyzwolenia Lewantu (HTS). Na jej czele stoi Ahmed Husajn asz-Szara (znany także pod pseudonimem Abu Mohammed al-Dżaulani), były bojownik Al-Kaidy w Iraku w latach 2004–2012, a następnie syryjskiej Dżabhat an-Nusra/Dżabhat Fath asz-Szam (2012–2017)⁶⁰. HTS zdołała zachować kontrolę nad częścią Syrii, wprowadzić tam własną administrację (Rząd Ocalenia Syrii) i utrzymać w stanie gotowości siły zbrojne, które w odpowiednim momencie okazały się zdolne do ofensywy przeciwko siłom reżimowym.

Upadek prezydenta Baszara al-Asada stał się możliwy przede wszystkim dzięki zmianie okoliczności zewnętrznych. Pozorne zwycięstwo w wojnie domowej w minionej dekadzie zapewnili mu zewnętrzni sojusznicy, ale trwanie reżimu w późniejszych latach było zależne od zewnętrznego zasilania osłabionych struktur państwowych. Zniszczona gospodarka, miliony uchodźców, nepotyzm i ogromna korupcja pogłębiały niestabilność państwa i delegitymizowały reżim istniejący dzięki zewnętrznemu wsparciu. Eskalacja napięcia w relacjach Iranu z Izraelem, osłabienie sojuszniczych dla Iranu Hamasu i Hezbollahu w wyniku wojny wywołanej przez tę pierwszą organizację, ataki izraelskie na irańską infrastrukturę wojskową na terytorium Syrii i Iranu, słabość militarna armii syryjskiej niemogącej samodzielnie zapewnić wewnętrznego i zewnętrznego bezpieczeństwa państwa – to wszystko przyczyniło się do sytuacji, w której opozycja zbrojna spod znaku HTS podjęła wysiłek zbrojnego przejęcia władzy. Iran osłabiony wewnętrznymi problemami społecznymi i ekonomicznymi oraz konfrontacją z Izraelem, która ukazała istnienie ograniczeń dla możliwości dalszej ekspozycji siły przez Teheran w regionie, nie zdecydował się na podjęcie bezpośrednich działań

⁵⁹ A. Aydıntaşbaş, op. cit.

⁶⁰ Syryjskie oddziały Al-Kaidy, z których wyłoniła się Dżabhat an-Nusra, po wybuchu wojny domowej zaangażowały się w walki przeciwko siłom rządowym, jednak próba przejęcia kontroli nad siłami opozycyjnymi wywodzącymi się z nurtu fundamentalistycznego przez liderów rodzącego się wówczas Państwa Islamskiego doprowadziły do wzajemnej wrogości i konfliktu obu organizacji.

w celu obrony sojuszniczego reżimu. Podobnie Rosja, zaangażowana militarnie w agresję w Ukrainie i skoncentrowana na realizacji ekspansywnych celów w Europie, również nie włączyła się w działania na froncie syryjskim. W tej sytuacji oddziały opozycyjne, wychodząc 27 listopada 2024 r. z Idlibu, w ciągu jedenastu dni przeprowadziły skuteczną ofensywę. W dniu 4 grudnia opanowano prowincję Aleppo, 5 grudnia padła Hama, 8 grudnia zajęto stolicę kraju – Damaszek. Bojownicy z HTS przygotowywali ofensywę (operacja „Odstraszanie Agresji”) przez mniej więcej rok, uruchamiając produkcję broni, tworząc specjalną jednostkę dronów bojowych i koordynując strategię działania z innymi ugrupowaniami rebeliantów⁶¹.

Prezydent al-Asad uciekł z kraju i uzyskał azyl polityczny w Moskwie. Po okresie przejściowym 29 stycznia 2025 r. lider HTS, Ahmed asz-Szara, został ogłoszony tymczasowym prezydentem państwa. Nowe władze zapowiedziały podjęcie wysiłków na rzecz opracowania nowej konstytucji. Pomimo powiązań z ugrupowaniami fundamentalistycznymi w przeszłości władze tymczasowe deklarują konieczność poszanowania praw mniejszości i odcinają się od radykalizmu politycznego. Jedną z decyzji ukazujących ewolucję pozycji i roli Syrii w regionalnym układzie sił na Bliskim Wschodzie jest ograniczenie współpracy z Rosją. Dwie bazy wojskowe – lotnicza w Humajjim i morska w Tartus – znalazły się w stanie likwidacji po decyzjach nowych władz, które zażądały ponadto od Rosji rekompensaty za zniszczenia wojenne. Wydaje się również, że współczesna Syria ograniczy zakres współpracy z Iranem jako głównym sojusznikiem obalonego reżimu. Kolejne decyzje pokażą, w jakim kierunku zmierza Syria po obaleniu trwającej od 1971 r. dyktatury rodziny Asadów⁶².

* * *

Rok 2024 na Bliskim Wschodzie przyniósł wydarzenia, które wydają się zapowiadać – przynajmniej częściowe – zmiany w regionalnym układzie sił. Potwierdzenie dominacji militarnej Izraela nad Hamasem i Hezbollahem oraz bezpośrednie starcie militarne (choć w ograniczonym wymiarze) z Iranem przyniosło wzmocnienie pozycji państwa żydowskiego na Bliskim Wschodzie i ograniczenie możliwości oddziaływania na kształt ładu międzynarodowego przez Teheran. Proces ten został wzmocniony w wyniku upadku reżimu Baszara al-Asada w Syrii w grudniu 2024 r. Wydarzenia te zagroziły

⁶¹ A. Smith, „What to know about Assad’s fall and what might happen next in Syria”, NBC News, 9 grudnia 2024 r., <https://www.nbcnews.com/news/world/syria-assad-fall-rebels-hts-what-now-rcna183401> (dostęp: 8.02.2025); J. Bowen, „Shaken by Assad’s sudden fall, Syria faces seismic turning point”, BBC, 9 grudnia 2025 r., <https://www.bbc.com/news/articles/cp8n20z080ko> (dostęp: 8.02.2025).

⁶² Szerzej zob. M. Alshamary et al., „The Assad regime falls. What happens now?”, Brookings, 9 grudnia 2024 r., <https://www.brookings.edu/articles/the-assad-regime-falls-what-happens-now/> (dostęp: 8.02.2025).

stabilności budowanej przez dwie dekady przez Iran tzw. osi oporu, czyli sieci wpływów w regionie opartej na sojuszach z Syrią i polityczno-wojskowymi ugrupowaniami w Iraku, Syrii, Libanie, Palestynie i Jemenie. Zmiana elit rządzących w Damaszku oznaczała także ograniczenie wpływów Rosji na Bliskim Wschodzie. Natomiast zwycięstwo Donalda Trumpa w wyborach prezydenckich w Stanach Zjednoczonych wzmocniło Izrael i potencjalnie konserwatywne monarchie arabskie. Wydarzenia te stanowią przesłanki dla ewolucji regionalnego ładu międzynarodowego w kolejnych latach. Choć jednocześnie zbyt wiele niewiadomych, jeśli chodzi o istotę i charakter zachodzących procesów, wymaga wstrzemięźliwości w projektowaniu przyszłych stanów ładu.

Middle East: Strength over law and emotion over rationality

The year 2024 in the Middle East brought events that seemed to herald – at least in part – changes in the regional balance of power. The reaffirmation of Israel's military dominance in its conflicts with Hamas and Hezbollah, and the direct military clash (on a limited scale) with Iran, brought a strengthening of the Jewish state's position in the Middle East and a reduction in Tehran's ability to influence the shape of the international order. This process was reinforced by the fall of Bashar al-Assad's regime in Syria in December 2024. These events threatened the stability of the so-called "axis of resistance", a network of influence in the region built up over two decades by Iran and based on alliances with Syria and political-military groups in Iraq, Syria, Lebanon, Palestine, and Yemen. The change of the ruling elites in Damascus also meant a reduction in Russia's influence in the Middle East. Donald Trump's victory in US presidential election in turn strengthened Israel and the (potentially) conservative Arab monarchies. These developments may lead to an evolution of the regional international order in the years to come.

Keywords: war between Israel and Hamas, Israel, Gaza Strip, Hamas, war between Israel and Hezbollah, Hezbollah, Lebanon, civil war in Syria, Syria, Iran, "axis of resistance"

Słowa kluczowe: wojna Izraela z Hamasem, Izrael, Okręg Gazy, Hamas, wojna Izraela z Hezbollahem, Hezbollah, Liban, wojna domowa w Syrii, Syria, Iran, „oś oporu”

Kurs na Europę: polityka zagraniczna RP po wygranej Koalicji 15 października

Uwarunkowania

Polityka zagraniczna Polski w 2024 r. była realizowana przez koalicyjny rząd premiera Donalda Tuska, składający się z Koalicji Obywatelskiej, Polski 2050, Polskiego Stronnictwa Ludowego i Nowej Lewicy. Minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski, przedstawiając informację o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2024 r., wskazał kluczowe obszary działań. Wśród nich znalazły się: zapewnienie bezpieczeństwa Polski, budowanie silnej pozycji państwa w Europie, aktywne i odpowiedzialne zaangażowanie na arenie międzynarodowej oraz odbudowa profesjonalnej i apolitycznej służby zagranicznej¹. Scharakteryzował także sytuację zastaną po ośmiu latach władzy koalicyjnego rządu Zjednoczonej Prawicy z dominującą pozycją Prawa i Sprawiedliwości, który popadł w konflikt z instytucjami europejskimi i złe relacje z głównymi państwami UE.

Najważniejszym uwarunkowaniem międzynarodowym już trzeci rok z rządu pozostawała rosyjska agresja na Ukrainę, a także liczne przejawy wrogich działań wymierzonych w infrastrukturę państw zachodnich, taką jak kable podmorskie, fabryki czy systemy informatyczne. Problemem było zmniejszające się zainteresowanie państw zachodnich wojną w Ukrainie i trudności z mobilizacją do udzielania jej pomocy. Wątpliwości zasiewała także kampania wyborcza w Stanach Zjednoczonych i niepewność priorytetów polityki amerykańskiej po wyborach prezydenckich, których zwycięzcą okazał się Donald Trump. Tempo adaptacji Sojuszu Północnoatlantyckiego do pojawiających się zagrożeń na Wschodzie uległo spowolnieniu, podczas gdy pozbawiona silnego przywództwa Unia Europejska zmagala się z pogłębiającą się utratą konkurencyjności², obciążona m.in. wyzwaniami wynikającymi z niekontrolowanej

¹ Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2024 roku, 25 kwietnia 2024 r.

² Zob. raport Maria Draghiego nt. konkurencyjności Europy z września 2024 r., https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/draghi-report_en#paragraph_47059 (dostęp: 5.02.2025).

migracji, rosnącej popularności radykalnych partii prawicowych oraz kontrowersji wokół wdrażania Zielonego Ładu.

Rozwijała się współpraca w ramach grupy BRICS, formułującej m.in. konkurencyjne wobec Zachodu postulaty. Do Brazylii, Chin, Indii, Rosji i Republiki Południowej Afryki dołączyły Egipt, Etiopia, Iran oraz Zjednoczone Emiraty Arabskie, a kolejne otrzymały status państw partnerskich³. W związku z charakterem toczących się konfliktów (zwłaszcza w Ukrainie i na Bliskim Wschodzie) pogłębiał się kryzys porządku prawnego i organizacji międzynarodowych, szczególnie dysfunkcja Organizacji Narodów Zjednoczonych w sprawach pokoju i bezpieczeństwa. Chiny i Rosja tradycyjnie dążyły do realizacji własnych interesów z pozycji siły lub poprzez wywieranie presji oraz budowanie stref wpływów. Ekspansywny styl prowadzenia polityki zapowiadał także prezydent Donald Trump już od pierwszych dni swojego urzędowania.

Pomimo tak poważnych wyzwań rząd RP wkroczył w drugi rok pracy bez przyjętej strategii polityki zagranicznej i strategii bezpieczeństwa państwa. Nie zdecydowano się na podjęcie poważniejszych reform instytucjonalnych. Sprawy Unii Europejskiej i promocja gospodarcza pozostały zasadniczo poza kompetencją Ministerstwa Spraw Zagranicznych zgodnie z reformami rządu Zjednoczonej Prawicy⁴. Nowością był Departament Komunikacji Strategicznej i Przeciwdziałania Dezinformacji Międzynarodowej powołany w odpowiedzi na problem dezinformacji i obce wpływy informacyjne. Władze nie przywróciły zmienionej przez poprzedni rząd ustawy o służbie cywilnej. Powiodła się jedynie poprawka do ustawy o służbie dyplomatycznej, która m.in. określiła możliwe ścieżki kariery w służbie zagranicznej oraz uregulowała kryteria awansu na kolejne stopnie dyplomatyczne⁵. Był to element szerszego procesu zmian w służbie zagranicznej, za którego początek można uznać decyzję o rozpoczęciu procedury weryfikacji i odwołaniu około 50 ambasadorów⁶.

Nie udało się wypracować dobrej współpracy między ośrodkami rządowymi a prezydentem. Prezydent Andrzej Duda blokował licznych kandydatów na ambasadorów RP, w związku z czym wiele istotnych placówek zagranicznych nie było odpowiednio reprezentowanych. Zdarzały się także niezgodnione

³ Status państw partnerskich otrzymały m.in. Algieria, Białoruś, Boliwia, Kuba, Indonezja, Kazachstan, Malezja, Nigeria, Tajlandia, Turcja, Uganda, Uzbekistan i Wietnam.

⁴ Por. E. Smolar, „Zadania polskiej dyplomacji... na wczoraj. W co najpierw ręce włożyć”, *Analiza CSM*, 10 lipca 2024 r.

⁵ Informacja w sprawie ustawy z dnia 8 listopada 2024 r. o zmianie ustawy o służbie zagranicznej oraz ustawy o ograniczeniu prowadzenia działalności gospodarczej przez osoby pełniące funkcje publiczne, <https://www.prezydent.pl/prawo/ustawy-podpisane/ustawy-podpisane-w-grudniu-2024-r%2C95325> (dostęp: 13.02.2025).

⁶ „Radosław Sikorski: w korpusie szefów polskich placówek powinny dominować apartyjni urzędnicy”, *rp.pl* (online), 15 listopada 2024 r.

z rządem deklaracje prezydenta, dotyczące np. tak poważnych kwestii jak przystąpienie Polski do programu *nuclear sharing*⁷. Do nielicznych pozytywnych przykładów należała wspólna wizyta prezydenta Andrzeja Dudy i premiera Donalda Tuska w Waszyngtonie z okazji 25. rocznicy obecności Polski w NATO w marcu 2024 r., na zaproszenie prezydenta Joego Bidena.

Ku większej roli w Unii Europejskiej

Utworzenie rządu przez premiera Donalda Tuska wzbudziło w Europie nadzieję na bardziej konstruktywną i proeuropejską politykę Polski. Wybory do Parlamentu Europejskiego z czerwca 2024 r., które nieznacznie wygrała w Polsce Koalicja Obywatelska, umacniały te oczekiwania. Doszło do zmian na najważniejszych stanowiskach UE. Komisarzem z ramienia Polski ds. budżetu, zwalczania nadużyć finansowych oraz administracji publicznej został Piotr Serafin. Poza tym przedstawiciele Polski nie objęli żadnych kluczowych stanowisk w UE pomimo proeuropejskiego nastawienia nowych władz. Najbardziej doświadczeni premier Donald Tusk i minister Radosław Sikorski skoncentrowani byli na sytuacji wewnętrznej, a dodatkowo minister Sikorski angażował się jako jeden z kandydatów KO w prawyборы na urząd prezydenta RP.

Jednym z priorytetów rządu było odblokowanie dla Polski środków z Krajowego Planu Odbudowy i polityki spójności, niedostępnych ze względu na problemy z przestrzeganiem zasad praworządności⁸. Władze podjęły rozmowy z instytucjami europejskimi i przedstawiły plan wdrożenia reform wymaganych przez Komisję Europejską⁹. W rezultacie odblokowano fundusze z KPO i funduszy unijnych (blisko 600 mld zł)¹⁰, co miało znaczenie z punktu widzenia realizacji prorozwojowych projektów w kraju, ale także wzmocniło pozycję Polski w UE¹¹.

Problemem pozostawała niekontrolowana migracja. Choć współzrządzające partie krytycznie odnosiły się do działań podejmowanych przez poprzedni rząd, kontynuowały, a nawet zaostrzały politykę skierowaną wobec migrantów. Powoływały się przy tym na interes bezpieczeństwa narodowego

⁷ A. Bodalska, „Kohabitacja. Polityka zagraniczna nowym polem konfliktu?”, Euractiv.pl, 14 maja 2024 r.

⁸ „Od odblokowania KPO po wsparcie dla obszarów przygranicznych – podsumowanie roku w MFIPR”, *Aktualności Ministerstwa Funduszy i Polityki Regionalnej*, 13 grudnia 2024 r.

⁹ „Wysiłki Polski na rzecz przywrócenia praworządności otwierają drogę do uzyskania nawet 137 mld euro z funduszy UE”, *Komunikat prasowy*, Komisja Europejska, 29 lutego 2024 r.

¹⁰ „Od odblokowania KPO po wsparcie dla obszarów przygranicznych...”, op. cit.

¹¹ W 2024 r. Polska awansowała w rankingu Rule of Law Index World Justice Project, zajmując 33. miejsce, wykazała bowiem poprawę w odniesieniu do sześciu z ośmiu mierzonych czynników: „Polska awansowała w rankingu praworządności pierwszy raz od 8 lat”, *Aktualności Ministerstwa Sprawiedliwości*, 23 października 2024 r.

i wykorzystywanie migrantów przez reżimy Rosji i Białorusi jako narzędzia destabilizacji. W UE rząd również opowiadał się za zaostrzeniem polityki w tej sferze. Postulował silniejszą ochronę zewnętrznych granic UE, w tym wspólne finansowanie ich umocnień, natomiast krytycznie odnosił się do zjawiska przywracania kontroli granic wewnątrz wspólnoty¹². Polska była jednym z trzech państw, które zagłosowały przeciwko przyjęciu unijnego paktu o migracji i azylu w kwietniu 2024 r., uznając, że nie uwzględnia on w dostatecznym stopniu sytuacji państw graniczących z Rosją i Białorusią¹³. W październiku ogłosiła plan zawieszenia prawa do azylu, co spotkało się z niejednoznaczną reakcją instytucji UE. Z jednej strony przypomniano o konieczności przestrzegania międzynarodowych zobowiązań, a z drugiej wyrażano zrozumienie dla nadzwyczajnych okoliczności na granicy polsko-białoruskiej. Przewodnicząca Komisji Europejskiej wystosowała 14 października do przywódców państw UE list, w którym przyznała, że Rosja i Białoruś wykorzystują migrantów „jako broń przeciwko UE”¹⁴.

Tradycyjnie Polska angażowała się w przyjmowanie kolejnych pakietów sankcji przeciwko Rosji i Białorusi. Wspólnie z Czechami, Litwą, Łotwą i Estonią aktywnie działała na rzecz wprowadzenia ograniczeń w imporcie produktów rolnych i spożywczych z tych państw, przyczyniając się do decyzji o podwyższeniu cel na import od 1 lipca 2024 r. Ponadto dążyła do większej synchronizacji sankcji przeciwko Rosji i Białorusi, tak aby przeciwdziałać ich obchodzeniu. Wspierała także udzielanie pomocy finansowej dla Ukrainy, w tym udział w odbudowie infrastruktury energetycznej.

W 2024 r. Polska przygotowywała się do objęcia prezydencji w Radzie UE od 1 stycznia 2025 r., koncentrując swoje postulaty wokół kwestii bezpieczeństwa, co odpowiadało aktualnym wyzwaniom i odzwierciedlało główny czynnik kształtujący politykę zagraniczną państwa. Zapowiadano wspieranie działań wzmacniających bezpieczeństwo Europy w wymiarach zewnętrznym, wewnętrznym, informacyjnym, ekonomicznym, energetycznym, żywnościowym i zdrowotnym, a do filarów bezpieczeństwa zaliczono: zdolność do obrony, ochronę ludzi i granic, odporność na obcą ingerencję i dezinformację, zapewnienie bezpieczeństwa i swobody działalności gospodarczej, transformację energetyczną, konkurencyjne i odporne rolnictwo oraz bezpieczeństwo zdrowotne¹⁵. Przedstawiając priorytety prezydencji w Parlamencie Europejskim

¹² Decyzję o tymczasowym przywróceniu kontroli podjęły we wrześniu 2024 r. m.in. Niemcy.

¹³ J. Szymańska „Unijny pakt o migracji i azylu – wzmocnienie kontroli na granicach i obowiązująca solidarność”, *Biuletyn PISM* 2024, nr 47 (2857).

¹⁴ Treść listu Ursuli von der Leyen na portalu Politico: https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2024/10/15/October-2024-EUCO-Migration-letter.pdf?utm_source=chatgpt.com (dostęp: 5.02.2025).

¹⁵ „Program polskiej Prezydencji w Radzie Unii Europejskiej”, <https://polish-presidency.consilium.europa.eu/pl/program/program-prezydencji/> (dostęp: 5.02.2025).

21 stycznia 2025 r., premier Donald Tusk wzywał do pozytywnej odpowiedzi państw europejskich na słowa Donalda Trumpa o konieczności wzięcia odpowiedzialności przez Europę za własne bezpieczeństwo oraz budowania silnej i wielkiej Europy¹⁶. Oczekiwania wobec Polski były wysokie, zwłaszcza że polska prezydencja przypadła po półroczu częściowo bojkotowanej prezydencji sprawowanej przez Węgry, prezentujące co najmniej sceptyczną postawę wobec UE i wyrażające zrozumienie dla polityki Federacji Rosyjskiej. Ciężar możliwej konieczności przejęcia przez Europę odpowiedzialności w sprawie wspierania Ukrainy, związany z niepewnością przyszłej polityki administracji Donalda Trumpa, powodował, że Polska włączała do dyskusji nie tylko państwa UE, w tym Francję, Niemcy, Hiszpanię i Włochy, ale także pozostającą poza UE Wielką Brytanię. W spotkaniu 4 lutego, podczas którego Polska przedstawiła najważniejsze postulaty w dyskusji nad unijną obronnością: obrona powietrzna, wzmocnienie wschodniej granicy, ochrona wód terytorialnych i zwiększenie bezpieczeństwa cybernetycznego, uczestniczył także premier Zjednoczonego Królestwa Keir Starmer.

Dwustronne stosunki Polski z państwami UE rozwijały się w większości konstruktywnie, aczkolwiek bez przełomowych osiągnięć, a w niektórych przypadkach przynosiły pewne rozczarowania. Istotny z punktu widzenia Polski był rozwój współpracy z państwami regionu, które podobnie postrzegały wyzwania w zakresie bezpieczeństwa. Premier Donald Tusk w exposé z grudnia 2023 r. zapowiedział zamiar wzmocnienia współpracy z państwami bałtyckimi i nordyckimi¹⁷, a następnie intensywnie ją realizował. Podobne podejście dotyczyło Czech i Rumunii.

Zbliżeniu uległy stosunki Polski z Francją, na co wpływ miała zmiana rządu w Polsce i podobna percepcja zagrożeń, które stwarzała Rosja i jej ewentualna wygrana w toczącej się wojnie. Polska pozytywnie oceniała politykę Francji wobec Ukrainy, m.in. przekazanie pocisków manewrujących dalekiego zasięgu i zezwolenie na ich użycie do atakowania celów na terenie Rosji. Francja angażowała się nadto w szkolenia ukraińskich żołnierzy, m.in. na terenie Polski w ramach misji EUMAM. Pozytywnie rozwijały się także stosunki gospodarcze. Francja należała do największych partnerów handlowych Polski i do największych inwestorów zagranicznych w Polsce¹⁸.

¹⁶ „»Europa była, jest i będzie wielka« – Premier przedstawił priorytety polskiej prezydencji w Radzie UE”, *Aktualności Kancelarii Prezesa Rady Ministrów*, 22 stycznia 2025 r.

¹⁷ „Stenogram exposé premiera Donalda Tuska”, *Aktualności Kancelarii Prezesa Rady Ministrów*, 13 grudnia 2023 r.

¹⁸ T. Smura, A. Olech, „Nowy silnik bezpieczeństwa europejskiego? Potencjał współpracy polsko-francuskiej w dziedzinie bezpieczeństwa”, *Komentarz*, Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego, 11 grudnia 2023 r. Wsparcie dla Ukrainy oraz polska prezydencja w Radzie Unii Europejskiej to główne tematy rozmów prezydentów Polski i Francji: Andrzeja Dudy i Emmanuela Macrona. Przywódcy spotkali się 12 grudnia 2024 r. w Pałacu Prezydenckim w Warszawie.

W lipcu 2024 r. po sześcioletniej przerwie odbyły się w Warszawie XVI polsko-niemieckie konsultacje międzyrządowe, podczas których przyjęto wspólny plan działania¹⁹. Dokument ten zakładał pogłębienie współpracy w takich dziedzinach jak bezpieczeństwo, gospodarka, energetyka, transformacja ekologiczna i cyfrowa²⁰. Obydwa państwa należały do wspierających Ukrainę i prowadziły politykę sprzyjającą jej integracji z UE. Głosiły podobne cele, jeśli chodzi o rozwój polityki bezpieczeństwa i obrony UE, i współpracowały ze sobą, np. angażując się w rozwój sił szybkiego reagowania UE oraz aktywniejąc koalicję zdolności opancerzonych dla Ukrainy²¹. Niemcy włączyły się także w obronę flanki wschodniej NATO, wysyłając brygadę na Litwę. Niemniej jednak kanclerz Olaf Scholz prezentował okresowo otwartą postawę wobec Rosji, wykazując gotowość do rozmów z Władimirem Putinem, nie wykluczał także ponownego uruchomienia gazociągu Nord Stream w przypadku zakończenia wojny. Niemcy czasowo ograniczały pomoc dla Ukrainy, co częściowo było związane z kondycją budżetu państwa, a częściowo z trwającą w Niemczech kampanią przedwyborczą. Nie były zadowolone z niepodjęcia przez Polskę współpracy w sprawie uszkodzenia Nord Stream 1²². Negatywnie zareagowały na apel premiera Donalda Tuska, aby UE sfinansowała wzmocnienie europejskich granic w ramach programu „Tarcza Wschód”. Nie doszło także do przełomu w sprawach historycznych dotyczących odszkodowań czy też budowy w Berlinie pomnika poświęconego ofiarom II wojny światowej²³.

Polska, Niemcy i Francja trzykrotnie spotykały się także w ramach Trójkąta Weimarskiego na szczęblu ministerialnym, a w marcu 2024 r. odbył się szczyt z udziałem premiera Donalda Tuska, kanclerza Olafa Scholza i prezydenta Emmanuela Macrona. Rozmowy dotyczyły wsparcia Ukrainy oraz zwiększenia potencjału obronnego całej Europy. Zadeklarowano determinację w dążeniu do ożywienia tej formuły współpracy oraz przyjęto „Agendę na rzecz silnej i geopolitycznej Unii Europejskiej”, która miała wytyczać kierunki współpracy w celu zwiększania roli UE²⁴. Deklaracja znalazła pewne

¹⁹ Ł. Jasiński, „Polsko-niemieckie konsultacje międzyrządowe”, *Biuletyn PISM* 2024, nr 101 (2911).

²⁰ „Nowe otwarcie w relacjach polsko-niemieckich”, *Aktualności Kancelarii Prezesa Rady Ministrów*, 2 lipca 2024 r. „Polsko-Niemiecki Plan Działania” dostępny jest na stronie: https://www.gov.pl/web/premier/nowe-otwarcie-w-relacjach-polsko-niemieckich?utm_source=chatgpt.com (dostęp: 5.02.2025).

²¹ J. Borowski, „Polska i Niemcy pokierują koalicją zdolności opancerzonych”, *Defence24.pl*, 18 marca 2024 r.

²² Między innymi według doniesień pisma *Der Spiegel* i stacji ZDF Polska zezwoliła na opuszczenie kraju przez obywatela Ukrainy, podejrzanego o uszkodzenie Nord Streamu.

²³ P. Buras, „Stosunki polsko-niemieckie. Czy to już kryzys?”, *Gazeta Wyborcza*, 30 września 2024 r.

²⁴ „Spotkanie Ministrów Spraw Zagranicznych państw Trójkąta Weimarskiego”, *Aktualności, Ministerstwo Spraw Zagranicznych*, 22 maja 2024 r.

odzwierciedlenie w programie strategicznym UE na lata 2024–2029 przyje-
tym w czerwcu 2024 r. Pracę Trójkąta Weimarskiego komplikowały jednak
napięcia francusko-niemieckie związane z kwestiami polityki energetycznej.

Kryzysu doświadczały stosunki Polski z Węgrami i ze Słowacją, co było
wynikiem prorosyjskiej polityki tych państw. Węgry blokowały wypłatę
refundacji dla Polski w ramach Europejskiego Instrumentu na rzecz Pokoju
(EPF) za dostarczanie broni Ukrainie. Ponadto udzieliły schronienia byłe-
mu wiceministrowi sprawiedliwości Marcinowi Romanowskiemu ściganemu
Europejskim Nakazem Aresztowania, co zostało uznane przez ministra
Radosława Sikorskiego za „akt nieprzyjazny wobec Rzeczypospolitej Polskiej
i zasad Unii Europejskiej”²⁵. Nie funkcjonowała także Grupa Wyszehradzka.
Jedyne spotkanie, które odbyło się po odsuwanej w czasie ratyfikacji przez
Węgry członkostwa Szwecji w NATO 27 lutego 2024 r., zakończyło się bez
istotnych rezultatów. Polska, która objęła przewodnictwo w Grupie V4 1 lipca,
nie wykazywała inicjatywy na rzecz rozwoju współpracy, dając wyraz nie-
zadowoleniu z polityki Węgier i Słowacji²⁶. 16 grudnia odbyło się ponadto
kurtuazyjne spotkanie w Wiśle na szczuble prezydentów.

Polityka bezpieczeństwa

**Wojna w Ukrainie i jej konsekwencje, a także akty sabotażu na terenie
całej Europy, w tym ataki w cyberprzestrzeni oraz niepokojąca sytuacja na
granicy polsko-białoruskiej, wymagały od Polski kontynuowania rozwoju
własnych zasobów obronnych i współpracy z państwami sojuszniczymi na
rzecz zdolności do odstraszenia agresji.**

W 2024 r. Polska przeznaczyła na obronność około 153 mld zł i zaplanowała
wzrost wydatków do poziomu około 186,6 mld zł w 2025 r., co ma stanowić
około 4,7% PKB²⁷. Wojsko Polskie osiągnęło liczbę 208 tys. żołnierzy w służbie,
zajmując trzecie miejsce w NATO pod względem liczebności. W odpowiedzi
na sytuację na wschodzie uruchomiono Narodowy Program Odstraszania
i Obrony „Tarcza Wschód”²⁸ oraz operację „Bezpieczne Podlasie”, w której
brało udział około 17 tys. żołnierzy, mającą na celu m.in. wspieranie Straży
Granicznej.

Podjęto m.in. decyzje o rozwoju wojsk bezzałogowych i medycznych, pod-
pisano kontrakty na rozbudowę systemu obrony powietrznej w ramach

²⁵ Komentarz ministra spraw zagranicznych Radosława Sikorskiego na platformie X z 16 grud-
nia 2024 r.

²⁶ Zob. także: T. Żornaczuk, V. Jóźwiak (red.), „Współpraca regionalna w Europie Środkowej
po agresji Rosji na Ukrainę – zmiany i perspektywy”, *Raport*, PISM, Warszawa, kwiecień 2024.

²⁷ *Sprawozdanie Ministerstwa Obrony Narodowej 2024*, MON, Warszawa 2024, s. 7–8.

²⁸ Program „Tarcza Wschód” objął odcinek granicy liczący około 700 km, w większości dotyczy
rozwaju różnego typu infrastruktury fortyfikacyjnej.

programów Wisła, Narew i Pilica²⁹, o 40% podniesiono aktywność szkoleniową sił zbrojnych. Nowe umowy dotyczyły ponadto zakupu m.in. amerykańskich śmigłowców uderzeniowych AH 64 Apache, samolotów bojowych FA-50, okrętów Kormoran i Miecznik, wyrzutni raketowych programu Homar, kołowych transporterów opancerzonych Rosomak i statków bezzałogowych MQ-9B Sky Guardian. Rząd zapowiedział przeznaczenie 3 mld zł na produkcję amunicji w Polsce, w tym istotnej amunicji artyleryjskiej 155 mm³⁰. Trwał także przegląd kontraktów zawieranych w latach 2022–2024, zwłaszcza z Koreą Południową, i dalsze negocjacje dotyczące warunków ich realizacji. Wątpliwości dotyczyły braków w zakresie zaplecza przemysłowego i wojskowej oraz cywilnej logistyki pozwalającej na rozwój przemysłu i prawidłowe użytkowanie zakupionych nowoczesnych systemów uzbrojenia.

Najważniejszym kierunkiem polskich wysiłków był Sojusz Północnoatlantycki, w którego ramach Polska konsekwentnie zabiegała o wzmocnienie flanki wschodniej, w tym podnosiła problem zdolności do szybkiego przetrzutu wojsk, ochrony infrastruktury krytycznej oraz rozbudowy systemu paliwowego w państwach Sojuszu na wschód od Odry. Polska wyrażała zainteresowanie promowanymi w ramach NATO i UE koncepcjami wspólnego pozyskiwania sprzętu, m.in. podpisała list intencyjny w sprawie *Multinational Procurement Initiative* (MPI) NATO, zakładającej powołanie dwóch oddzielnych inicjatyw w zakresie wspólnego pozyskania rakiet, systemów raketowych oraz amunicji³¹.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa w rejonie Morza Bałtyckiego mobilizowały Polskę do angażowania się w format Grupy Północnej, czemu sprzyjało rozszerzenie NATO o Szwecję i Finlandię. W ramach NATO ustanowiono dowództwo nad Bałtykiem, które Polska ma naprzemiennie sprawować z Niemcami i Szwecją. Korzystne były także działania NATO w ramach programu *Navy Policing* na Bałtyku na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa i stabilności regionu. Praktycznym wyrazem zaangażowania NATO były także największe od czasu zakończenia zimnej wojny ćwiczenia pod kryptonimem „Steadfast Defender-24” (STDE-24), w których udział wzięło około 90 tys. żołnierzy ze wszystkich państw NATO i kandydującej wówczas do NATO Szwecji. Dla Polski kluczowym elementem były ćwiczenia „Dragon-24” (DR-24), w których odgrywała ona rolę jednego z państw-gospodarzy,

²⁹ Umowa ze Stanami Zjednoczonymi na pozyskanie zintegrowanego systemu dowodzenia obroną przeciwlotniczą i przeciwrakietową IBCS dla II fazy programu Wisła oraz programu Narew opiewała na kwotę ok. 2,53 mld USD netto. Umowa ma zostać zrealizowana do 2031 r. Zob. „Wojsko Polskie otrzyma najnowocześniejszy system dowodzenia obroną przeciwlotniczą i przeciwrakietową”, *Aktualności*, Ministerstwo Obrony Narodowej, 29 lutego 2024 r.

³⁰ *Sprawozdanie Ministerstwa Obrony Narodowej...*, op. cit., s. 8.

³¹ R. Kuźniar, *Polityka zagraniczna RP 1989–2024*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2024, s. 524.

przyjmując na swoim terytorium znaczną liczbę żołnierzy i sprzętu sojuszników³². Doraźne wzmocnienie flanki wschodniej NATO stanowił przeciwlotniczy system rakietowy SKY SABR³³, który do końca 2024 r. stacjonował w Polsce na mocy porozumienia z Wielką Brytanią.

NATO było też ważnym forum organizacji wsparcia dla Ukrainy. W Bydgoszcy ustanowiono Centrum Analiz, Szkolenia i Edukacji NATO-Ukraina, mające na celu wymianę doświadczeń między ukraińskimi siłami zbrojnymi a armiami państw NATO oraz wsparcie sił zbrojnych Ukrainy w dążeniu do interoperacyjności z wojskami Sojuszu. Polska należała do inicjatorów koalicji zdolności opancerzonych dla Ukrainy, której celem było organizowanie czołgów i pojazdów opancerzonych. Przystąpiła także do tzw. koalicji dronowej na rzecz Ukrainy.

Polskie władze utrzymywały przekonanie, że w interesie Polski i Europy leży, aby Ukraina wygrała wojnę, a rosyjskie wojska przebywały jak najdalej od wschodniej granicy państwa³⁴. Dalsze udzielanie pomocy Ukrainie było jednak coraz trudniejsze ze względu na zmniejszające się zasoby. W 2024 r. wartość pomocy Polski dla Ukrainy od rozpoczęcia wojny osiągnęła w sumie 4,5 mld euro, z czego 3,3 mld stanowiły wydatki na sprzęt wojskowy. Na terenie Polski, m.in. w ramach misji Unii Europejskiej EUMAM, przeszkolono 26 tys. ukraińskich żołnierzy³⁵.

Na stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi ciążyła amerykańska kampania wyborcza i niepewność co do kierunku polityki przyszłego prezydenta. Kandydat Donald Trump, który ostatecznie wygrał wybory, zapowiadał podjęcie rozmów z prezydentem Władimirem Putinem i szybkie zakończenie wojny w Ukrainie. Przypominał o konieczności wzięcia odpowiedzialności za bezpieczeństwo przez państwa europejskie. W istocie w 2024 r. NATO przejęło od Stanów Zjednoczonych kilka kluczowych obowiązków, mających na celu wzmocnienie europejskiego bezpieczeństwa oraz zapewnienie ciągłości wsparcia dla Ukrainy. 13 listopada 2024 r. amerykańska instalacja przeciwrakietowa Aegis Ashore w Redzikowie została oficjalnie przekazana pod dowództwo NATO. W grudniu 2024 r. NATO przejęło od USA rolę koordynatora zachodniej pomocy wojskowej dla Ukrainy. Utworzono w tym celu misję NATO Security Assistance and Training for Ukraine (NSATU) z siedzibą w Clay Barracks w niemieckim Wiesbaden. Wreszcie w styczniu 2025 r. USA przekazały NATO dowództwo i kontrolę nad obroną przeciwlotniczą

³² „DRAGON-24 – najważniejszy sprawdzian taktyczny”, Aktualności, Ministerstwo Obrony Narodowej, 27 lutego 2024 r.

³³ Jest on podstawowym elementem polskiego programu obrony przeciwlotniczej i przeciw-rakietowej Narew.

³⁴ *Informacja Ministra Spraw Zagranicznych...* op. cit.

³⁵ *Sprawozdanie Ministerstwa Obrony Narodowej...*, op. cit., s. 16.

w Polsce. Celem tego działania było zabezpieczenie węzłów logistycznych niezbędnych do kontynuacji dostarczania pomocy dla Ukrainy. Baterie Patriot dostarczyły Niemcy, a Norwegia zdecydowała się wysłać wyrzutnie NASAMS do ochrony lotniska w Rzeszowie. Te działania stanowiły element szerszej strategii przenoszenia ciężaru pomocy udzielanej Ukrainie z USA na europejskie państwa NATO.

Polska z ostrożnym, lecz wyraźnym zaangażowaniem podchodziła do inicjatyw wzmacniania polityki bezpieczeństwa i obrony UE. Minister Radosław Sikorski preferował strategiczną harmonię między NATO a UE zamiast koncepcji autonomicznej strategii UE³⁶. Władze podjęły inicjatywę Europejskich Sił Szybkiego Reagowania UE oraz wyrażały gotowość do udziału w *European Sky Shield Initiative*. Popierały także działania Komisji Europejskiej na rzecz wzmocnienia europejskiej bazy technologiczno-przemysłowej sektora obronnego oraz zwiększenia zdolności produkcyjnych w ramach Europejskiego Programu Przemysłu Obronnego. Mimo deklaracji współpracy pojawiały się obawy dotyczące możliwości pełnego wykorzystania potencjału tego programu, którego wdrożenie planowane jest na 2025 r. Polski przemysł zbrojeniowy nie jest obecnie oceniany jako konkurencyjny w porównaniu z największymi gospodarkami europejskimi, co rodzi pytania o jego zdolność do skutecznego udziału w projektach i korzyściach płynących z nowych inicjatyw w zakresie wspólnych zamówień i produkcji zbrojeniowej na poziomie krajowym, ale i unijnym. Problemem jest też różnica stanowisk państw w sprawie pozyskiwania i wydatkowania pieniędzy w ramach ewentualnych wspólnych zamówień³⁷.

Stosunki z Ukrainą

Do Kijowa swoją pierwszą zagraniczną wizytę odbył minister Radosław Sikorski 22 grudnia 2023 r., natomiast 22 stycznia 2024 r. wizytę w Ukrainie złożył premier Donald Tusk. Obie wizyty potwierdziły zdecydowaną chęć zaangażowania nowego rządu na rzecz wsparcia sąsiada. Minister Sikorski podkreślał, że zwycięstwo Ukrainy w wojnie stanowi polską rację stanu, a bez suwerennej Ukrainy nie może być mowy o bezpiecznej Europie³⁸.

Polska kontynuowała w miarę własnych możliwości wszechstronne wsparcie dla Ukrainy, promując na szczeblu międzynarodowym udzielanie jej jak

³⁶ Wykład ministra Radosława Sikorskiego na Uniwersytecie Warszawskim, 8 marca 2024 r.

³⁷ Szerzej: A. Bieńczyk-Missala, „If not now, then never. Poland towards the european defense development”, w: *EU Common Security and Defense Policy. Quo Vadis? How European Capitals Understand CSDP, Cuaderno de Estrategia*, nr 228, Centro Superior de Estudios de la Defensa Nacional (CESEDEN), Madryt 2024, s. 157–185; R. Kuźniar, op. cit., s. 515–518.

³⁸ „Minister Sikorski na Uniwersytecie Warszawskim o przyszłości europejskiej obronności”, *Aktualności*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 8 marca 2024 r.

najszerzej pomocy. Do listopada 2024 roku przekazała Ukrainie 44 pakiety pomocy wojskowej o łącznej wartości około 15 mld zł³⁹. Wobec odbywających się nieformalnych konsultacji dotyczących ewentualnego zakończenia wojny zwracała uwagę, że rozmowy w sprawie pokoju nie mogą się odbywać bez udziału samej Ukrainy. Mocno natomiast dystansowała się od zapytań o udział polskich wojsk w ewentualnych siłach pokojowych w Ukrainie po osiągnięciu rozejmu. Po rozmowach na ten temat z prezydentem Emmanuelem Macronem premier Donald Tusk stwierdził, że Polska nie planuje obecności wojsk w Ukrainie⁴⁰.

Inwazja Rosji sprzyjała gospodarczemu zbliżeniu państw. Znacząco wzrósł zwłaszcza polski eksport do Ukrainy, która stała się dla Polski siódmym rynkiem zbytu, a z kolei dla Ukrainy Polska stała się drugim po Chinach dostawcą towarów i najważniejszym rynkiem zbytu. Według Polskiego Instytutu Ekonomicznego wzrost polskiego eksportu w latach 2021–2023 wyniósł ponad 80%, a tendencja wzrostowa utrzymywała się także w 2024 r. Za znaczną część eksportu odpowiadały dostawy towarów związanych z wojną, w tym paliw mineralnych i produktów ropopochodnych, pojazdów i ich części, broni i amunicji, maszyn i urządzeń mechanicznych oraz sprzętu elektrycznego⁴¹.

Potwierdzeniem konstruktywnych działań było niezwykle szerokie porozumienie o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa zawarte 8 lipca 2024 r. w Warszawie z udziałem premiera Donalda Tuska i prezydenta Wołodymyra Zełenskiego⁴². Przewidywało ono m.in. wspieranie Ukrainy w obronie przed Rosją, współpracę w odbudowie Ukrainy oraz poparcie na rzecz procesu jej integracji ze strukturami euroatlantyckimi i europejskimi. Jednym z zadań miała być pomoc w powrotach Ukraińców w celu podjęcia służby w ukraińskiej armii, a także dalsze szkolenia ukraińskich żołnierzy. Przewidziano też kooperację przemysłu obronnego i stałe konsultacje oraz dzielenie się przez Ukrainę z Polską dobrymi praktykami.

³⁹ B. Wypartowicz, „Potężna polska pomoc dla Ukrainy. Znamy szczegóły”, *Defense24*, 25 lipca 2024 r., zob. także: „Polska pomoc dla Ukrainy”, *Aktualności*, Kancelaria Prezydenta RP, 11 listopada 2024 r., <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/polska-pomoc-dla-ukrainy-plen,93620> (dostęp: 10.02.2025).

⁴⁰ „Sprawiedliwy pokój dla Ukrainy – to wspólny cel Polski i Francji”, *Aktualności*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, 12 grudnia 2024 r.

⁴¹ „Polski eksport do Ukrainy jest ponad dwukrotnie większy niż w 2021 r.”, *Komunikat Prasowy*, Polski Instytut Ekonomiczny, 23 stycznia 2025 r.

⁴² Porozumienie było wynikiem Wspólnej Deklaracji G7 w sprawie wsparcia Ukrainy, przyjętej 12 lipca 2023 r. w Wilnie. Podobne dwustronne porozumienia z Ukrainą podpisały wcześniej m.in. Niemcy, Francja, Dania, Włochy i Kanada. Treść Porozumienia o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą: https://www.gov.pl/web/premier/polsko-ukrainskie-porozumienie-w-dziedzinie-bezpieczenstwa?utm_source=chatgpt.com (dostęp: 10.02.2025).

Kontekstem pragmatycznej współpracy między państwami była przede wszystkim rosyjska agresja zbrojna na Ukrainę, która zmusiła oba kraje do zacieśnienia relacji. Pomimo wspólnych interesów jednak nie były one wolne od napięć i sporów. Ukraińscy politycy formułowali wobec Polski zarzuty dotyczące niewystarczającego wsparcia wojskowego. Wśród postulatów pojawiały się między innymi żądania dostarczenia dodatkowych samolotów MiG-29 oraz zestrzeliwania rosyjskich rakiet przelatujących nad terytorium Ukrainy. Kwestie te stawały się przyczyną napięć, gdyż Polska, choć aktywnie wspierała Ukrainę, musiała uwzględniać własne ograniczenia wojskowe i dyplomatyczne. Nie brakowało także bezpośrednich konfrontacji między politykami, np. podczas konferencji „Yalta European Strategy” w Kijowie we wrześniu 2024 r., gdy prezydent Wołodymyr Zełenski nie po raz pierwszy w obecności ministra Radosława Sikorskiego zaatakował Polskę i sojuszników, przedstawiając listę żądań i doprowadzając do napiętej atmosfery⁴³.

Przeszkodą w dwustronnych relacjach pozostawała ponadto nieuregulowana kwestia ekshumacji i pochówków ofiar zbrodni wołyńskiej. Utrzymywanie od 2017 r. blokady na prowadzenie przez polskie zespoły badań wzmagало krytyczne podejście Polaków do Ukrainy, a słowa ministra spraw zagranicznych Dmytra Kuleby podczas forum „Campus Polska Przyszłości” porównujące zbrodnię wołyńską do przesiedleńczej akcji „Wisła” zorganizowanej przez komunistyczne władze wywołały oburzenie wśród polskich polityków⁴⁴. Wicepremier Władysław Kosiniak-Kamysz zagroził nawet, że nie ma mowy o wstąpieniu Ukrainy do Unii Europejskiej bez ekshumacji i upamiętnienia polskich ofiar na Wołyniu⁴⁵, co w Ukrainie odebrano jako ewentualną możliwość blokowania przez Polskę ukraińskiej akcesji. Do zapowiedzi zmiany stanowiska doszło w listopadzie 2024 r., kiedy podczas wspólnej konferencji prasowej ministrów spraw zagranicznych Polski i Ukrainy, Radosława Sikorskiego i Andrija Sybihi, ogłoszono zniesienie obowiązującego moratorium na poszukiwania i ekshumacje szczątków polskich ofiar na terytorium Ukrainy.

Problemem pozostawała także kwestia ukraińskiego zboża. Wciąż bowiem obowiązywało embargo na wybrane produkty wprowadzone przez Polskę w związku z drastycznym wzrostem importu od 2022 r. (np. pszenicy o 17 000% i kukurydzy o 30 000%)⁴⁶. Z kolei Ukraina nie wycofała skargi

⁴³ O kulisach spotkania pisał m.in. Witold Jurasz na portalu Onet.pl dn. 16 września 2024 r. i Jacek Pawlicki na portalu Newsweek.pl dn. 21 września 2024 r.

⁴⁴ Ponadto Dmytro Kuleba stwierdził, że podczas akcji „Wisła” Ukraińcy byli wysiedlani „z terenów ukraińskich”.

⁴⁵ P. Celej, „Kosiniak-Kamysz: Ukraina w Unii Europejskiej dopiero po rozwiązaniu kwestii Wołynia”, *Gazeta Prawna* (online), 24 lipca 2024 r.

⁴⁶ „Import oraz obrót zbożem i rzepakiem z Ukrainy”, *Kontrola i audyt*, Najwyższa Izba Kontroli, nr 2, marzec-kwiecień 2024.

złożonej na Polskę do Światowej Organizacji Handlu. Pomimo deklaracji nie doszło do znalezienia rozwiązania satysfakcjonującego obydwie strony.

Nieprzyjazne stosunki z Rosją i Białorusią

Imperialna polityka Rosji wspierana przez zależną od niej Białoruś uniemożliwiała utrzymywanie choćby poprawnych relacji. Władze obydwu państw dopuszczały się wobec Polski nie tylko wrogich deklaracji, akcji dezinformacyjnych, lecz także cyberataków, prowokacji i aktów sabotażu. W polskiej narracji często była mowa o „wojnie hybrydowej”, a w rosyjskiej o „wojnie z kolektywnym Zachodem”. Obydwa reżimy „przestrzegały” przed możliwym atakiem Polski na Białoruś czy też planami aneksji zachodniej części Ukrainy. Białoruskie władze, które udzieliły azylu podejrzanemu o szpiegostwo sędziemu Tomaszowi Szmydtowi, wykorzystały tę sytuację jako pretekst do przedstawiania Polski jako państwa prześladowającego obywateli za ich przekonania polityczne.

W odpowiedzi Polska wdrażała wspomniane plany umacniania wschodniej granicy oraz wpływała na rozszerzanie sankcji przeciwko sąsiadom. Polskie służby dokonywały zatrzymań osób oskarżonych o planowanie podpałów m.in. we Wrocławiu i w Warszawie. Nie doszło jednak do zerwania stosunków dyplomatycznych. Odzwierciedleniem ich stanu było zamknięcie przez Polskę konsulatu Federacji Rosyjskiej w Poznaniu, na co Rosja odpowiedziała zamknięciem polskiego konsulatu w Sankt Petersburgu. Polska ograniczyła także możliwość poruszania się rosyjskich dyplomatów, w tym pracowników ambasady rosyjskiej w Warszawie (wyłącznie) do województwa mazowieckiego.

Minister Sikorski, informując o kierunkach polityki zagranicznej w Sejmie RP, zapowiedział, że Polska „jest gotowa współpracować z Rosją nieimperialną, szanującą prawa innych narodów do samostanowienia, uznającą, że jej sąsiedzi też mają interesy bezpieczeństwa”. Nawiązał przy tym do śmierci w rosyjskim łagrze Aleksieja Nawalnego i innych więźniów sumienia. Do uwolnienia niektórych z nich (m.in. Ilji Jaszyna, Władimira Kara-Murzy, Olega Orłowa) przyczyniła się Polska, przekazując w ramach wymiany między państwami Zachodu a Rosją zatrzymanego w Polsce w 2022 r. agenta GRU Pawła Rubcowa⁴⁷.

Polskie władze nie doprowadziły jednak do uwolnienia przebywającego w białoruskim więzieniu polskiego dziennikarza Andrzeja Poczobuta. Utrzymywały, że dopóki Poczobut przebywa w więzieniu, dopóty nieczynne

⁴⁷ M. Domańska, P. Żochowski, W. Rodkiewicz, „Grupowa wymiana więźniów między Wschodem i Zachodem”, *Analizy OSW*, 2 sierpnia 2024 r.

pozostaną wybrane przejścia drogowe na granicy z Białorusią⁴⁸. Polska tradycyjnie sprzyjała białoruskiej opozycji przebywającej poza granicami swojego państwa, ale miała ograniczone możliwości oddziaływania na opinię publiczną zarówno w Białorusi, jak i Rosji. Telewizja Bielsat, która publikowała treści m.in. w językach białoruskim i rosyjskim, została w 2024 r. uznana przez prokuraturę Rosji za „organizację niepożądaną”, a w Białorusi za „formację ekstremistyczną” jeszcze w 2021 r. Rząd Polski ograniczył zresztą finansowanie stacji; częściowo jej rolę miała przejąć TVP World.

Ogromnym wyzwaniem pozostawała sytuacja na granicy polsko-białoruskiej, która pomimo wdrożonych zabezpieczeń utrzymała się jako etap jednego ze szlaków nielegalnej migracji do Europy Zachodniej. W 2024 r. doszło do wzrostu liczby prób nielegalnego przekroczenia granicy z około 26 tys. w 2023 r. do 30 tys.⁴⁹ Polskie władze uznawały je za element „wojny hybrydowej” prowadzonej przez reżim białoruski i przykład instrumentalizacji migracji. Nie brakowało tragicznych incydentów. W czerwcu 2024 r. zmarł jeden z polskich żołnierzy zaatakowany nożem przez osobę próbującą przedostać się na terytorium Polski. Białoruś nie podjęła z Polską współpracy w celu ustalenia sprawy.

Polskie władze nie wzięły też pełnej odpowiedzialności za sytuację humanitarną w obszarze przygranicznym, choć w Straży Granicznej powołano zespoły interwencyjne, których zadaniem miały być działania o charakterze poszukiwawczo-ratowniczym. Częścią przyjętej przez Polskę strategii polityki migracyjnej było zawieszenie prawa do azylu, co stało w sprzeczności z jej konstytucją i międzynarodowymi zobowiązaniami, aczkolwiek odzwierciedlało zmieniające się nastawienie części państw do kwestii przyznawania ochrony międzynarodowej i zasady *non-refulment*⁵⁰. Zdaniem organizacji takich jak Lekarze bez Granic polskie władze manipulowały narracją wojny hybrydowej, która miała usprawiedliwiać łamanie podstawowych praw człowieka⁵¹.

Nowością były białorusko-chińskie manewry wojskowe na Białorusi w pobliżu granicy z Polską w lipcu 2024 r. Ćwiczenia pod kryptonimem „Atak sokoła”, odbywające się m.in. na poligonie w Brześciu, obejmowały desanty nocne, pokonywanie przeszkód wodnych oraz działania antyterrorystyczne

⁴⁸ Polska zawiesiła ruch graniczny w miejscowościach: Kuźnica, Bobrowniki, Połowce, Sławatyczne.

⁴⁹ Aktualności Straży Granicznej z 8 stycznia 2024 r. i 21 stycznia 2025 r.

⁵⁰ Zob. wywiad na temat rządowej strategii migracyjnej z wiceministrem spraw wewnętrznych Maciejem Duszczkiem: „Wiceszef MSWiA: przyznawanie prawa wjazdu do Polski bez jakiegokolwiek kontroli prowadziłoby do chaosu”, Polska Agencja Prasowa, 19 grudnia 2024 r., https://www.pap.pl/aktualnosci/wiceszef-mswia-przyznawanie-prawa-wjazdu-do-polski-bez-jakiegokolwiek-kontroli?utm_source=chatgpt.com (dostęp: 10.02.2025).

⁵¹ J. Rankin, „‘They are people’: Asylum seekers caught up in ‘hybrid war’ at Poland-Belarus border”, *The Guardian*, 4 lutego 2025 r.

na terenach zurbanizowanych. Obecność chińskich sił zbrojnych tak blisko polskiej granicy była pewną demonstracją siły i dowodem na poparcie Chin dla polityki Rosji i Białorusi⁵². Polska i Białoruś ograniczyły nadto wymianę informacji w sprawie sił zbrojnych w związku z zawieszeniem przez obydwa państwa Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie. Polska dokonała tego aktu w marcu 2024 r. zgodnie z oświadczeniem państw Sojuszu Północnoatlantyckiego z 7 listopada 2023 r. Powołano się w nim na niewykonywanie przez Rosję od 2007 r. zobowiązań wynikających z traktatu oraz wojnę agresywną przeciwko Ukrainie, co zasadniczo zmieniło sytuację w regionie⁵³.

Polityka pozaeuropejska

Polska skoncentrowana na konsekwencjach rosyjskiej agresji na Ukrainę prowadziła ograniczoną politykę wobec państw pozaeuropejskich. Prezentowała wyważone stanowisko wobec konfliktu na Bliskim Wschodzie, uznając prawo Izraela do samoobrony i z potępieniem odnosząc się do zamachu Hamasu z 7 października 2023 r. Jednocześnie minister Radosław Sikorski przypominał, że Polska uznaje państwo palestyńskie, a Izrael powinien szanować prawo międzynarodowe, prowadząc działania zbrojne w reakcji na zamach. Tym bardziej niezrozumiała była uchwała rządu z 9 stycznia 2025 r., wydana w odpowiedzi na list prezydenta Andrzeja Dudy w sprawie gwarancji bezpieczeństwa dla premiera Benjamina Netanjahu, ściganego nakazem aresztowania przez Międzynarodowy Trybunał Karny, gdyby wziął udział w uroczystościach 80. rocznicy wyzwolenia obozu Auschwitz-Birkenau 27 stycznia 2025 r. Zapisano w niej, że Polska zapewni wolny i bezpieczny dostęp i udział w tych obchodach najwyższym przedstawicielom Państwa Izrael⁵⁴. Jak się okazało, premier Netanjahu nie planował przewodniczyć delegacji izraelskiej, a uchwała rządu mogła świadczyć o gotowości do podważenia współpracy z MTK.

Problemy bezpieczeństwa, w tym zacieśniające się relacje Rosji z Chinami i pogłębiająca się rywalizacja amerykańsko-chińska, musiały wpłynąć na stosunki Polski z Chinami. Co prawda prezydent Andrzej Duda w dniach 22–26 czerwca 2024 r. złożył w tym kraju wizytę, która zakończyła się przyjęciem „Planu działania na rzecz wzmocnienia wszechstronnego partnerstwa strategicznego między Rzeczpospolitą Polską a Chińską Republiką Ludową (2024–2027)”, jednak nie nastąpiło zbliżenie stanowisk w sprawie wojny

⁵² K. Fedorowicz, „Białorusko-chińskie manewry wojskowe przy granicy z Polską”, *Komentarze BRIEF*, Instytut Europy Środkowej, 1165(140/2024).

⁵³ „Oświadczenie ws. zawieszenia Traktatu o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie”, *Aktualności*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, 7 listopada 2023 r.

⁵⁴ „Uchwała w sprawie planowanych uroczystości 80. rocznicy wyzwolenia Byłego Niemieckiego Nazistowskiego Obozu Koncentracyjnego i Zagłady Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu”, Uchwała nr 3 Rady Ministrów, 9 stycznia 2025 r.

w Ukrainie. Plan zawierał ogólne postulaty dotyczące współpracy w takich obszarach jak gospodarka, handel, inwestycje, nauka, technologia, zielony rozwój oraz wymiana międzyludzka⁵⁵.

W sierpniu 2024 r. Polskę odwiedził premier Indii Narendra Modi; była to pierwsza wizyta indyjskiego szefa rządu w Polsce od 45 lat. W jej trakcie ogłoszono podniesienie rangi dwustronnych relacji do poziomu partnerstwa strategicznego, mającego na celu zacieśnienie współpracy w kluczowych obszarach, takich jak handel, inwestycje, obronność, nauka i technologia. Przyjęty przy okazji „Plan działania” określił priorytetowe dla partnerstwa dziedziny, w tym dialog polityczny, bezpieczeństwo, gospodarkę, energię, kulturę oraz wymianę młodzieży. Założył także regularne konsultacje na wysokim szczeblu⁵⁶. Wizyta może świadczyć o ambicjach Indii i dostrzeżeniu roli Polski w regionie, jednak w świetle historycznych doświadczeń w stosunkach polsko-indyjskich intensyfikacja współpracy nie jest pewna⁵⁷.

Promocja polskiego biznesu oraz omówienie kwestii politycznych i bezpieczeństwa przyświecały podróży prezydenta Andrzeja Dudy do Kenii, Rwandy i Tanzanii od 4 do 10 lutego 2024 r. Przy okazji podpisane zostały umowy dwustronne, a w Rwandzie zorganizowano obrady Polsko-Rwandyjskiego Okrągłego Stołu Gospodarczego. Możliwości zacieśnienia współpracy w dziedzinie gospodarki i bezpieczeństwa poszukiwał także minister Radosław Sikorski, w dniach 2–3 września 2024 r. składając wizytę w trzech krajach Azji Południowo-Wschodniej: Singapurze, w Malezji i na Filipinach. Obydwie wizyty były ważną okazją do prezentacji stanowiska Polski i Zachodu wobec wojny w Ukrainie.

* * *

W 2024 r. minęło 25 lat członkostwa Polski w NATO i 20 lat członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Nic tak bardzo jak agresja Rosji przeciwko Ukrainie nie potwierdziło słuszności strategicznego wyboru prozachodniego kierunku w polityce zagranicznej po 1989 r. W przeciwieństwie do realiów lat 90., kiedy Zachód był zasadniczo zjednoczony wokół wartości demokratycznych oraz wspólnych interesów gospodarczych i bezpieczeństwa pod solidnym przywództwem Stanów Zjednoczonych, nie jest dziś pewne, w jakim kształcie

⁵⁵ „Plan działania na rzecz wzmocnienia wszechstronnego partnerstwa strategicznego między Rzeczpospolitą Polską a Chińską Republiką Ludową (2024–2027)”, 25 czerwca 2024 r., <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wypowiedzi-prezydenta-rp/wystapienia/plan-dzialania-na-rzecz-wzmocnienia-partnerstwa-strategicznego-miedzy-polska-a-chinami,88077> (dostęp: 10.02.2025).

⁵⁶ „Plan działania (2024–2028) na rzecz realizacji Partnerstwa Strategicznego pomiędzy Polską i Indiami”, <https://www.gov.pl/web/premier/historyczna-wizyta-premiera-indii-w-polsce> (dostęp: 10.02.2025).

⁵⁷ P. Kugiel, „Możliwości zacieśnienia relacji polsko-indyjskich”, *Biuletyn PISM* 2024, nr 3 (137).

sojusze i instytucje zachodnie przetrwają w obliczu aktualnych wewnętrznych i zewnętrznych wyzwań. Należą do nich m.in. kryzys tożsamości i nie-demokratyczne tendencje, nierównomierny rozwój gospodarczy i spadek konkurencyjności państw UE, wzrost populizmu, kryzys migracyjny, a także agresywna polityka Rosji, napięcia geopolityczne i terroryzm. Destabilizujące oddziaływanie może mieć także sposób formułowania i realizacji polityki zagranicznej przez administrację prezydenta Donalda Trumpa.

W 2024 r. nie było alternatywnej, lepszej koncepcji dla polityki zagranicznej RP od próby aktywnego współkształtowania Unii Europejskiej i NATO tak, aby odpowiadały interesom Polski i były pomocne w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego. Rząd Donalda Tuska w tym duchu podejmował działania na arenie międzynarodowej, starając się zabiegać o umacnianie tych kluczowych dla Polski instytucji, co potwierdzały m.in. założenia polskiej prezydencji w UE. Jednocześnie poszukiwał w Europie i NATO partnerów, którzy w podobny sposób postrzegają problemy bezpieczeństwa i są chętni do relatywnie większego zaangażowania na rzecz powstrzymywania imperialnej polityki Rosji i zacieśnienia współpracy.

Full steam ahead towards Europe: The Republic of Poland's foreign policy after the electoral victory of the democratic coalition

In 2024, Poland's foreign policy was conducted by the new coalition government of Prime Minister Donald Tusk. Presenting the foreign policy agenda in the Polish Parliament, Foreign Minister Radosław Sikorski outlined key areas of focus, including ensuring Poland's security in response to Russia's aggression against Ukraine and restoring the country's strong position in Europe. Poland prioritized cooperation in the field of defence, particularly strengthening the EU's eastern border. It actively supported the adoption of additional sanctions packages against Russia and Belarus. Security remained the official priority of Poland's Presidency in the Council of the European Union.

The cooperation inside the Weimar Triangle also intensified, with Polish-French relations becoming notably closer due to a shared perception of Russian policies. In July 2024, following a six-year hiatus, the 16th Polish-German intergovernmental consultations were held in Warsaw, resulting in the adoption of a joint action plan. Meanwhile, Poland's relations with Russia, Belarus, and Hungary were riddled with significant tensions. The relations with the United States were influenced by the ongoing US presidential campaign and uncertainty regarding the future administration's foreign policy direction. Donald Trump, who ultimately won the election, signalled his intent to engage in negotiations with President Vladimir Putin and to seek a swift resolution to the war in Ukraine.

Poland continued its defence investments, allocating approximately PLN 153 billion to military spending in 2024 and planning an increase to around PLN 186.6 billion in 2025, amounting to approximately 4.7% of GDP. The Polish Armed Forces reached

a personnel strength of 208,000 soldiers, making it the third-largest military force within NATO. In response to the security situation in the East, Poland launched the National Deterrence and Defence Programme “East Shield”. Additionally, Poland sought to strengthen security cooperation with interested partners, particularly the Baltic and Nordic states.

Keywords: Poland’s foreign policy, Poland’s security policy

Słowa kluczowe: polityka zagraniczna Polski, polityka bezpieczeństwa Polski

PANORAMA *ROCZNIKA*

Fotografia wojny rosyjsko-ukraińskiej: trzeci wojenny rok – owoce nieodrobionych lekcji

W 30. rocznicę podpisania memorandum budapeszteńskiego jego określenie jako „pomnika krótkowzroczności w podejmowaniu strategicznych decyzji w dziedzinie bezpieczeństwa” w równym stopniu dotyczy działań ówczesnych władz Ukrainy, jak i współczesnych liderów państw sygnatariuszy, niezdolnych do wypełnienia swoich przyrzeczeń¹. Wołodmyr Zełenski ma rację, konstatując, że Ukraina „wymieniła broń nuklearną na wojnę”. Wojnę, która stopniowo, lecz nieubłaganie kładzie się cieniem na architekturze politycznej świata. Dziś na ukraińskich frontach trwa konflikt między dwiema koalicjami – z których do okopów przybyła tylko jedna, i wcale nie była to koalicja zachodnia. Niebezzasadne są więc coraz częściej pojawiające się głosy, że **wojna rosyjsko-ukraińska stanowi preludium do okresu globalnych perturbacji**, który doprowadzi do redefinicji porządku międzynarodowego². Zmiana dotychczasowych reguł gry jest nieunikniona, co potwierdzają słowa sekretarza stanu Marca Rubio, przyznającego, iż trzy dekady „końca historii” były jedynie anomalią, ułudą Zachodu³. Donald Trump, dzwoniąc na Kreml

¹ Takiego sformułowania użyło ukraińskie MSZ, „Statement of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine on the occasion of the 30th anniversary of the Budapest Memorandum”, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Ukrainy, <https://mfa.gov.ua/en/news/zayava-mzs-ukrayini-z-nagodi-30-richchya-z-chasu-pidpisannya-budapeshtskogo-memorandumu> (dostęp: 24.01.2025).

² Zdaniem byłego głównodowodzącego Sił Zbrojnych Ukrainy, gen. Walerija Załużnego, w 2024 r., wraz z udziałem w konflikcie żołnierzy północnokoreańskich, rozpoczęła się III wojna światowa. „World War III broke out in 2024 – Ukraine’s former commander-in-chief”, *Ukraińska Prawda*, 21 listopada 2024 r., <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/11/21/7485649/> (dostęp: 24.01.2025). Należy uznać za fakt dokonany, że rosyjska inwazja oraz niezdolność Zachodu do jej skutecznego odparcia wbiły (przed)ostatni gwóźdź do trumny liberalnego porządku międzynarodowego, ujawniając jego strukturalną ułomność.

³ „Powojenny ład międzynarodowy jest nie tylko przestarzały, ale jest bronią używaną przeciwko nam” – powiedział, sugerując, że teraz Waszyngton będzie sięgał po *hard*, a nie *soft power* („Opening remarks by Secretary of State-designate Marco Rubio before the Senate Foreign Relations Committee”, U.S. Department of State, <https://www.state.gov/opening-remarks-by-secretary-of-state-designate-marco-rubio-before-the-senate-foreign-relations-committee/>, dostęp: 1.02.2025).

ponad głowami wszystkich sojuszników i publicznie rehabilitując Władimira Putina, dobitnie to poświadcza⁴.

Wojna, którą Rosja prowadzi przeciwko Ukrainie już od 11 lat, z czego trzy lata w postaci pełnowymiarowej inwazji, nadal jest w dużej mierze zlokalizowana na wschodzie kraju. **Ukrainie udało się obronić swoją niepodległość** i nadal istnieje jako suwerenne państwo, choć **trzecia kampania wojenna przyniosła ogrom wyzwań i zagrożeń**. Kompleks problemów wewnętrznych – niedobór zasobów materialnych i ludzkich do kontynuowania efektywnej obrony, spadek dyscypliny i morale, postępujące w nieprzewidywanej dotąd skali zmęczenie społeczeństwa wojną, utrata wiary w zwycięstwo na tle chronicznych niepowodzeń na polu bitwy i ogromnych strat, słabość przywództwa politycznego i niekompetencja dowództwa – w połączeniu z radykalną zmianą w polityce zagranicznej USA może skutkować załamaniem się frontu, porażką w wojnie i wasalizacji. **Jeśli spojrzeć na wojnę jako egzamin z państwowości, Ukraina stoi przed realnym ryzykiem jego niezdania.**

Jedną z najbardziej gorzkich prawd jest fakt, iż u progu czwartego roku pełnowymiarowej inwazji nie opracowano spójnej matrycy z adekwatną oceną toczącego się konfliktu, skali zasobów niezbędnych do jego finansowania ani algorytmów zakończenia. Świadczy to o braku wizji przyszłości, dotyczy zaś w mniejszym stopniu Ukrainy, w większym natomiast państw i społeczeństw Zachodu, uparcie trwających w iluzji konsumpcjonistycznego komfortu. Trwająca rosyjska agresja i jej konsekwencje dla stosunków międzynarodowych zdają się jedynie potwierdzać maksymę o pokoju jako naturalnym stanie przejściowym między erami wojen. **Taka epoka właśnie się rozpoczyna.** Wiele na świecie mówi się o przyszłości, choć w rzeczywistości odtwarza się przeszłość.

Fotografia pola bitwy

W 2022 r. wojna jawiła się jako konwencjonalny konflikt o wysokiej intensywności, w którym naród i państwo ukraińskie zjednoczyły się wokół idei najpierw przetrwania, a następnie zwycięstwa. Kluczowym czynnikiem serii sukcesów po wypędzeniu Rosjan z Kijowszczyzny stało się otrzymanie przez Ukrainę zachodniego uzbrojenia i dostępu do technologii, w tym kolosalnych możliwości wywiadowczych Zachodu, co pozwoliło zadać agresorowi serię dotkliwych porażek o dużej wadze politycznej⁵. Drugi rok wojny przyniósł

⁴ Monachijska Konferencja Bezpieczeństwa i zimny prysznic, jaki Europie zafundowali amerykańscy urzędnicy, nie pozostawiają złudzeń. Jednocześnie stawiają na agendzie fundamentalne pytanie: czy Stary Kontynent jest w stanie wyzbyć się paternalizmu wobec swojego transatlantyckiego partnera i wybudzić z moralnej i decyzyjnej śpiączki?

⁵ Jednocześnie nie sposób nie zauważyć tragicznego paradoksu: zwycięstwo Ukrainy, rozumiane jako powrót do granic z 1991 r., nigdy nie było celem Waszyngtonu. Kijów natomiast, po

względnej stabilizację linii frontu, z niewielkimi postępami obu stron. Zarówno Rosja, jak i Ukraina podjęły wysiłki na rzecz optymalizacji łańcucha dowodzenia, zarządzania i zaopatrzenia sił zbrojnych. W przypadku Ukrainy zakończyło się to fiaskiem zawdzięczanym podporządkowaniu logiki wojсковой celom politycznym. Klęska letniej ofensywy 2023 r. ujawniła brak realnych środków i zasobów niezbędnych do militarnego zwycięstwa nad Rosją, stając się jednocześnie symptomem nadciągającego kryzysu wojskowo-politycznego. **Ukraina i Zachód znalazły się w sytuacji bez klarownej strategii**, a polityczna niepewność dotycząca skali pomocy wojskowej uniemożliwiła Kijowowi sformułowanie planów kampanii na 2024 r. i wymusiła przyjęcie pozycji wyczekującej. Ciężącym wyzwaniem stawała się nie tylko niewystarczająca ilość broni i amunicji, lecz także niechęć ukraińskich władz do przeprowadzenia pełnoskalowej mobilizacji z powodów politycznych. **Pauza w podejmowaniu kluczowych decyzji przez partnerów Ukrainy pozwoliła Rosji przezwyciężyć problemy**, z jakimi borykała się w pierwszych dwóch latach wojny, i zaadaptować armię do warunków długotrwałej wojny na wyczerpanie. Moskwa znalazła się w swoim żywiole.

W 2024 r. wojska agresora utrzymywały inicjatywę na polu bitwy, przesuwając linię frontu na różnych odcinkach, które w poprzedniej kampanii pozostawały stabilne⁶. Kreml zdołał wdrożyć optymalną filozofię, która pozwoliła mu zachować inicjatywę i strategiczną dynamikę dzięki stabilnemu napływowi rekrutów i amunicji, zwiększonemu wykorzystaniu precyzyjnej amunicji lotniczej oraz bezzałogowych systemów rozpoznawczo-uderzeniowych, a także gotowości na ponoszenie ogromnych strat wśród własnych żołnierzy. Intensywne walki w terenie zurbanizowanym, użycie wszelkiego dostępnego sprzętu oraz zmasowane naloty stały się podstawą taktyki rosyjskich sił zbrojnych⁷. Mimo to potencjał militarny nadal nie wystarczał do osiągnięcia zwycięstwa wyłącznie na polu bitwy. Kreml kontynuował zatem kompleksowe podejście, łącząc działania na froncie z atakami na infrastrukturę na zapleczu, intensyfikując operacje informacyjne oraz eskalując groźby użycia środków niekonwencjonalnych⁸.

sukcesach pierwszego roku konfliktu, uznał ten sprawiedliwy cel za jedyny słuszny, wynosząc go na sztandary i w konsekwencji doprowadzając do ogromnego społecznego rozczarowania. Zob. np. S. Shuster, „Why Biden’s Ukraine win was Zelensky’s loss”, *Time*, 19 stycznia 2025 r., <https://time.com/7207661/bidens-ukraine-win-zelensky-loss/> (dostęp: 4.02.2025).

⁶ Szerzej na temat działań wojennych na poszczególnych frontach wojny rosyjsko-ukraińskiej zob. K. Pronińska, W. Lizak, L. Pińczak, „Konflikty zbrojne wysokiej intensywności w 2024 r. – przebieg i implikacje dla bezpieczeństwa międzynarodowego”, w niniejszym tomie, s. 196–221.

⁷ Na froncie widywano czołgi starsze od władcy Kremla, nie wspominając już o dobrze znanych z historii wojen przypadkach wykorzystywania osłów i wielbłądów do celów logistycznych czy „innovacyjnych” szturmach żołnierzy poruszających się o kulach.

⁸ Za zrealizowaną groźbę należy uznać uderzenie rakieta balistyczną pośredniego zasięgu Oriesznik na Dniepr, którego celem była raczej demonstracja siły niż wyrządzenie realnych szkód.

Latem 2024 r. konflikt rosyjsko-ukraiński wszedł na nowy poziom eskalacji. Z jednej strony Ukraina rozpoczęła operację w obwodzie kurskim, przekraczając międzynarodowo uznane granice Federacji Rosyjskiej. Z drugiej strony Rosja, w obliczu stabilnie olbrzymich strat na froncie, skierowała do strefy walk ok. 12 tys. północnokoreańskich żołnierzy, co implikowało jakościową zmianę w procesie umiędzynarodowienia konfliktu.

Rosja zintensyfikowała w 2024 r. działania na zachód od okupowanego Doniecka, zdobywając od jesieni ok. 500 km² miesięcznie. Przez cały rok rosyjskie wojska okupowały cztery średniej wielkości miejscowości w obwodzie donieckim – Awdiivkę, Selydowe, Wuhłedar i Kurachowe, z których największa liczyła przed inwazją nieco ponad 31 tys. mieszkańców. W wyniku trzech faz operacji w Donbasie **wojska agresora zajęły w ciągu roku ok. 0,5% terytorium Ukrainy**, ponosząc przy tym straty szacowane na 420 tys. żołnierzy⁹.

Oparte na emocjach i szoku po rosyjskiej napaści **przekonanie ukraińskiego społeczeństwa o nieuchronnym zwycięstwie uległo wyczerpaniu**. Przestała również działać sprawdzająca się przez dwa lata strategia polegająca na „łączeniu zachodniego uzbrojenia i amunicji z ukraińskimi żołnierzami”. Spadek poparcia dla Ukrainy stał się zjawiskiem powszechnym, a gotowość do wspierania jej „as long as it takes” zaczęła funkcjonować głównie jako chwyt retoryczny, mechanicznie powtarzany przez zachodnich decydentów. Przedłużający się konflikt, maksymalnie eksploatujący zasoby obu stron, doprowadził również do narastającego zmęczenia na szeroko pojętym Zachodzie. Jednym z jego przejawów stał się dyplomatyczny blitzkrieg nowej administracji amerykańskiej, podjęty trzy tygodnie po zaprzysiężeniu 47. prezydenta.

Przegląd: wymiar wojskowy

Największa wojna regionalna XXI w. toczy się, jak wiele konfliktów w historii, o terytoria, zasoby naturalne i wpływy na arenie międzynarodowej. Działania zbrojne odpowiadają klasycznemu rozumieniu wojny, łącząc starcia kinetyczne z operacjami informacyjno-psychologicznymi oraz bezprecedensowym medialnym dostępem do pola walki. Z jednej strony nie sposób nie dostrzec elementów I wojny światowej – pozycyjnego charakteru walk, sieci okopów i rozległych pól minowych. Jednocześnie przypomina to II wojnę światową – występują tu starcia pancerne, niska gęstość wojsk oraz rozbudowane systemy umocnień, w tym tzw. zęby smoka. Z drugiej strony **konflikt stał się poligonem technologicznym**, na którym po raz pierwszy na taką skalę

⁹ Daje to około 130 zabitych i rannych żołnierzy na każdy przejęty kilometr kwadratowy ukraińskiego terytorium. Łącznie Rosja okupuje ok. 112 tys. km², co stanowi 1/5 terytorium Ukrainy.

prowadzona jest wojna informacyjna, intensywnie wykorzystywany jest komponent cybernetyczny, a automatyzacja pola walki stale postępuje. Nie sposób także nie zauważyć **wielodomenowości tego konfliktu**, obejmującej aspekty logistyczne, zasobowe, komunikacyjne, informacyjne, intelektualne, wojskowe, przemysłowe, infrastrukturalne oraz społeczne. Wspomniane domeny stanowią integralną część działań w „szarej strefie” za pomocą hybrydowych metod.

Pomimo licznych trudności **Siły Zbrojne Ukrainy jako instytucja nadal wypełniają swoją podstawową funkcję** – obronę państwa i narodu przed agresją, działając w wyjątkowo trudnych warunkach, mierząc się zarówno z przewagą przeciwnika pod względem sił i środków, jak i z niekorzystną sytuacją wewnętrzną oraz międzynarodową.

W ramach reformy strukturalnej Ukraina rozpoczęła wdrażanie armijnych korpusów jako stałych formacji wojskowych¹⁰. Celem tej zmiany jest poprawa koordynacji działań bojowych oraz zwiększenie efektywności dowodzenia na poziomie operacyjno-taktycznym. Każdy korpus ma liczyć od 15 do 20 tys. żołnierzy i składać się z kilku brygad oraz jednostek wsparcia. Powstanie 20 takich korpusów ma zastąpić dotychczasowy system operacyjnych grup wojskowych, co pozwoli na lepsze zarządzanie zasobami na froncie i zwiększy autonomię dowódców.

W ciągu 2024 r. ukraińska obrona powietrzna zniszczyła ponad 15 tys. celów powietrznych, w tym ponad 1300 rakiet różnych typów, 11 200 bojowych dronów uderzeniowych oraz 3200 bezałogowych statków powietrznych przeznaczonych do rozpoznania operacyjno-taktycznego¹¹. Rosja znacząco zwiększyła intensywność ataków rakietowych i dronowych, wprowadzając do użytku m.in. imitatory irańskich shahedów oraz północnokoreańskie rakiety balistyczne KN-23. Ponadto rosyjskie lotnictwo zrzucało na przyfrontowe tereny Ukrainy tysiące kierowanych bomb lotniczych, doszczętnie niszcząc miasta i wsie.

Ukraińska armia zniszczyła 377 celów wojskowych i logistycznych na terytorium Rosji. Według głównodowodzącego Sił Zbrojnych Ukrainy gen. Oleksandra Syrskiego w ciągu roku państwo dostarczyło na front ponad 1,3 mln dronów, które stały się kluczowym elementem uzbrojenia – w grudniu odpowiadały za 49% ataków spośród 54 tys. przeprowadzonych na rosyjskie cele. Ukraińskie lotnictwo wykonało ponad 20 tys. misji bojowych, z czego niemal 9 tys. obejmowało użycie zachodnich systemów uzbrojenia¹². Ukraina

¹⁰ Zob. analizę: С. Морфінов, „Велика реформа ЗСУ: як армійські корпуси можуть змінити війну”, BBC, 11 lutego 2025 r., <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c1jg1z009e1o> (dostęp: 11.02.2025).

¹¹ Dane Sił Powietrznych Ukrainy. Zob. <https://t.me/kpszs/25847> (dostęp: 2.02.2025).

¹² Ibidem.

produkuje również amunicję zarówno do poradzieckich systemów artyleryjskich, jak i kalibrów natowskich, stopniowo zmniejszając dysproporcję sił względem armii agresora do stosunku 1:2. W ciągu roku wyprodukowano także ponad 2,5 mln pocisków moździerzowych.

Jednym z nierozwiązanych, a zarazem najważniejszych problemów pozostają warunki demobilizacji żołnierzy. Od początku pełnowymiarowej inwazji **do Sił Zbrojnych Ukrainy zmobilizowano 1,05 mln osób**, a w nadchodzących miesiącach planuje się powołanie kolejnych 160 tys.

Przegląd: technologie

Priorytetem Sił Zbrojnych Ukrainy w 2024 r. było technologiczne unowocześnienie armii przez wyposażenie jej w „aktywa wysokich technologii” – strategię tę wyznaczył były głównodowodzący gen. Walerij Załużny.

Ukraina jako pierwsze państwo na świecie wyodrębniła drony jako osobny rodzaj sił zbrojnych, tworząc Siły Systemów Bezzałogowych – formację wojskową dostosowaną do trwającego wyścigu technologicznego. W porównaniu z 2023 r. **dostawy systemów bezzałogowych do jednostek wzrosły dwiętnastokrotnie**, a liczba trafionych i zniszczonych celów przeciwnika za pomocą dronów zwiększyła się 3,7 razy. Ponad 96% dronów dostarczanych na front pochodzi z ukraińskiego przemysłu obronnego, który w 2024 r. osiągnął zdolność produkcyjną na poziomie 4 mln egzemplarzy rocznie. Po raz pierwszy zaprezentowano również ukraiński odpowiednik irańskiego Shaheda-136, a przełomowym rozwiązaniem stało się zastosowanie bezzałogowych statków powietrznych sterowanych światłowodowo, co czyni je odpornymi na systemy walki radioelektronicznej¹³. W ramach współpracy Ministerstwa Obrony i Ministerstwa Transformacji Cyfrowej zakontraktowano 1,6 mln bezzałogowców, z czego 96,2% wyprodukowały ukraińskie firmy. Premier Denys Szmyhał **zapowiedział produkcję co najmniej 30 tys. dronów dalekiego zasięgu w 2025 r.** Mimo tego resort obrony zakontraktował jedynie 1/3 dronów i systemów walki radioelektronicznej w stosunku do rzeczywistych możliwości produkcyjnych sektora prywatnego¹⁴. Paradoksalnie Ukraina,

¹³ Analizy pola walki wskazują, że od 75% do 90% dronów użytych w wojnie rosyjsko-ukraińskiej zostało unieruchomionych w wyniku zagłuszania sygnału. Zob. np. O. Molloy, „Drones in modern warfare”, Australian Army Research Centre, <https://researchcentre.army.gov.au/library/occasional-papers/drones-modern-warfare> (dostęp: 4.02.2025).

¹⁴ Według stanu na luty 2025 r. firmy zrzeszone w ramach Sił Technologicznych Ukrainy – w stowarzyszeniu skupiającym czołowych producentów systemów bezzałogowych, łączności i systemów walki radioelektronicznej – wykorzystały swoje moce przerobowe jedynie w ok. 37%. Żołnierze nie otrzymali ponad 1,7 mln sztuk sprzętu niezbędnego do skutecznej obrony. Wprowadzony w 2022 r. zakaz eksportu produktów wojskowych spowodował straty szacowane na około 2 mld USD. Zob. „Tracker of weapons left unmade”, <https://zbroya.online/en> (dostęp: 8.02.2025).

będąc światowym liderem innowacji w sektorze bezzałogowców, ogranicza ich eksport¹⁵.

W obliczu problemów z pomocą wojskową ze strony Zachodu Ukraina intensywnie rozwija własny przemysł raketowy, koncentrując się na tworzeniu broni dalekiego zasięgu. Ukraińscy inżynierowie pracują równocześnie nad kilkoma typami rakiet balistycznych oraz nową kategorią uzbrojenia – tzw. *rocket drones* (rakiety-drony). Latem 2024 r. Ukraina jako pierwsze państwo na świecie użyła rakiety-drona Palianyca, atakując cele na okupowanym Krymie. Publicznie wiadomo, że w seryjnej produkcji znajdują się również rakiety-drony Piekło oraz Ruta. Przeciwokrętowa rakietka R-360 Neptun, która w 2022 r. zatopiła rosyjski krążownik Moskwa, została dostosowana do uderzeń w cele naziemne i jest obecnie produkowana seryjnie. Za przełom technologiczny należy uznać rozwój broni laserowej Tryzub oraz projekt tzw. drona-matki, przeznaczonego do kierowania innymi bezzałogowcami, w tym rojem.

W 2024 r. Ministerstwo Obrony Ukrainy zatwierdziło do eksploatacji ponad 1300 nowych wzorów uzbrojenia i sprzętu wojskowego, z czego 75% pochodzi z krajowej produkcji. **Przemysł zbrojeniowy stał się jedyną stabilnie rozwijającą się gałęzią gospodarki** – ponad 800 firm pracuje nad produkcją uzbrojenia, a 30% sprzętu wojskowego wykorzystywanego na froncie w 2024 r. zostało wyprodukowane w Ukrainie. Trwają testy zrobotyzowanych systemów bojowych, które w założeniu mają pozwolić na ponad dwukrotne zmniejszenie liczby żołnierzy na linii frontu. Powstają także jednostki składające się w całości z bezzałogowych systemów.

Przegląd: polityka wewnętrzna

Kwestia zakończenia kadencji prezydenckiej Wołodymyra Zełenskiego nie dominuje w debacie publicznej, lecz stanowi jeden z kluczowych wątków niespodziewanego duetu amerykańsko-rosyjskiego¹⁶. Mimo znaczącego spadku poparcia w porównaniu z początkiem rosyjskiej inwazji Zełenski wciąż

¹⁵ Podobna polityka prowadzi do stagnacji w sektorze obronnym i skłania producentów do przenoszenia działalności za granicę. Według przedstawicieli branży ok. 85% członków Sił Technologicznych Ukrainy albo już relokowało część swoich zakładów do Europy, albo planuje to zrobić w najbliższym czasie. Zob. О. Ян, „Більше мільйону дронів та РЕБів: українські виробники розповіли про недоотриману зброю”, *Militarnyi*, 6 lutego 2025 r., <https://mil.in.ua/uk/articles/bilshe-miljonu-droniv-ta-rebiv-ukrayinski-vyrobynyky-rozpovily-pro-nedo-otrymanu-zbroyu/> (dostęp: 9.02.2025).

¹⁶ O konieczności przeprowadzenia wyborów mówi Waszyngton ustami Donalda Trumpa („Jego notowania w sondażach nie są zbyt wysokie, delikatnie mówiąc”), podczas gdy Rosja nie uznaje Wołodymyra Zełenskiego za prawowitego prezydenta, dążąc tym samym do destabilizacji wewnętrznej – realizując scenariusz, który przewidywaliśmy w poprzedniej „Fotografii”. Zob. L. Pińczak, „Fotografia wojny rosyjsko-ukraińskiej: drugi wojenny rok – zderzenie z realiami”, *Rocznik Strategiczny 2023/24*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2024, s. 348.

cieszy się najwyższym poziomem zaufania wśród całej klasy politycznej, wynoszącym 52%¹⁷. Jeśli zaś chodzi o dynamikę zaufania, prezydent ustępuje wojskowym – generałom Żaluznemu i Budanowowi¹⁸.

Największy konflikt XXI w. nie mógł się obyć bez szeroko zakrojonej mobilizacji, wykraczającej poza rekrutację ochotników. W 2024 r. zaobserwowano jednak **spadek tempa poboru, co wynikało z niechęci ukraińskiego kierownictwa do przeprowadzenia pełnoskalowej mobilizacji** z powodów politycznych. Wyczerpanie społecznego zaufania do władz, spowodowane rozbudzonymi oczekiwaniami na militarne zwycięstwo nad Rosją – zwłaszcza po nieudanej operacji na Zaporozżu – doprowadziło do podważenia statusu wojskowych komend uzupełnień. W efekcie symbolem kryzysu rekrutacyjnego stała się „busyfikacja”¹⁹ – termin określający przymusową mobilizację w trybie przyspieszonym, w której priorytetem jest wykonanie planu, a nie dostosowanie żołnierza do realiów pola walki²⁰. Coraz większą popularnością cieszy się możliwość uniknięcia mobilizacji przez instytucjonalną korupcję – ceny za oficjalny „biały bilet” sięgają nawet 20 tys. USD²¹.

¹⁷ Bezwzględnym faworytem Ukraińców w przypadku zarówno wyborów prezydenckich, jak i parlamentarnych pozostaje gen. Żaluzny oraz jego potencjalna formacja polityczna. Zob. „Результаты соцопросов: рейтинги политиков”, *Ukraine Elections*, https://ukraine-elections.com.ua/socopros/vybory_prezidenta (dostęp: 12.02.2025). Choć wewnętrzne procesy polityczne pozostają zamrożone od trzech lat, nie przeszkadza to prezydentowi w nakładaniu sankcji na przeciwników politycznych – w tym na piątego prezydenta Ukrainy, Petra Poroszenkę. Na listę sankcji trafili również oligarchowie Ihor Kołomojski i Hennadij Boholubow, którzy posiadają licencje na eksploatację złóż manganu w obwodzie dnipropropetrowskim, oraz Kostiantyn Żewaho, właściciel Połtawskiego Zakładu Górniczo-Przetwórczego. Zob. Указ Президента України №81/2025, <https://www.president.gov.ua/documents/812025-53777> (dostęp: 14.02.2025).

¹⁸ Ponad 50% respondentów w styczniu 2025 r. zadeklarowało spadek zaufania do prezydenta. Zob. „Українці все більше довіряють Залужному та Буданову”, Future Research Foundation, <https://frf.solutions/2025/02/11/ukra%20d1%97nci-vse-bilshe-dovirayut-zaluzhnomu-ta-budanovu/> (dostęp: 10.02.2025).

¹⁹ W 2022 r. słowem roku zostało słynne „powitanie” rosyjskiego krążownika Moskwa, wypowiedziane przez obrońców Wyspy Wężowej. Dwa lata później to miano przypadło „busyfikacji” – terminowi, który dobitnie ilustruje nieudolność ukraińskiego państwa w adaptacji do realiów wojny, a jednocześnie dostarcza Rosji perfidnej karty do rozgrywania w wojnie informacyjnej. Biuro Prezydenta Ukrainy, reagując na doniesienia o brutalnych zatrzymaniach i wciskaniu mężczyzn do minibusów, oświadczyło, że Ukraina walczy za wartości demokratyczne. Zob. „Подоліак дав відповідь, чому ТЦК все ще використовує бусики для мобілізації”, *Novyny Live*, 26 czerwca 2024 r., <https://videos.novyny.live/segodnya/podoliak-dav-vidpovid-chomu-ttsk-vse-shche-vikoristovuie-busiki-dlia-mobilizatsiyi-182533.html> (dostęp: 12.02.2025).

²⁰ Skutkowało to serią ataków na funkcjonariuszy komisji poborowych, a nawet zabójstwem jednego z nich. Jak trafnie zauważają ukraińscy publicyści, gdy w 2022 r. społeczeństwo śmiało się z rosyjskiej „mogilizacji”, niewielu mogło przewidzieć, że podobny scenariusz czeka również Ukrainę. Zob. М. Дубинянський, „»Могілізація« Vs »Бусифікація«”, *Ukraińska Prawda*, 21 września 2024 r., <https://www.pravda.com.ua/articles/2024/09/21/7476081/> (dostęp: 12.02.2025).

²¹ Należący do klasy średniej mężczyźni, którzy nie dysponują tak dużymi kwotami (choć wciąż mowa o pokaźnej sumie sięgającej 10 tys. USD), wybierają tańsze, lecz znacznie bardziej niebezpieczne metody ucieczki z kraju. Wśród nich popularne są próby przekroczenia

Z powodu nieefektywnej organizacji i zarządzania siłami zbrojnymi **masowe rozmiary osiągnęło zjawisko samowolnego opuszczania jednostek** oraz odmowy udziału w walkach²². Symbolem kumulujących się problemów w wojsku była dezercja ok. 50% stanu osobowego wyposażonej we francuski sprzęt i wyszkolonej według natowskich standardów nowo powstałej 155. Samodzielnej Brygady Zmechanizowanej²³. Zaburzony system rekrutacji w Ukrainie odzwierciedla wieloletnie strukturalne i organizacyjne braki – mentalność „małej armii sowieckiej”, będącą spuścizną dekad zaniedbań, niedofinansowania i braku prestiżu służby wojskowej.

Usiłując naprawić zaistniałą sytuację, Ministerstwo Obrony Ukrainy ogłosiło w lutym 2025 r. program rekrutacyjny dla ochotników w wieku 18–24 lata, oferując im roczny kontrakt z atrakcyjnymi warunkami finansowymi²⁴. Budzi on jednak kontrowersje, tworząc nierówność wobec osób, które w przeszłości podpisywały kontrakty bez podobnych bonusów. Trudno też nie zauważyć, że mechanizm został *de facto* skopiowany z Rosji, gdzie za podpisanie kontraktu oferuje się nawet do 4 mln rubli.

Przegląd: polityka zagraniczna

Do osiągnięć ukraińskiej polityki zagranicznej w 2024 r. zalicza się formalną konsolidację wsparcia ze strony partnerów, oficjalne rozpoczęcie procesu negocjacyjnego w sprawie akcesji do UE oraz zawarcie długoterminowych porozumień o współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa, w tym 100-letniego układu z Wielką Brytanią. Jednocześnie tzw. **plan zwycięstwa prezydenta Zełenskiego nie uzyskał poparcia większości kluczowych partnerów** ani większego zainteresowania światowych mediów. Zachodni przywódcy podkreślali konieczność gotowości do kompromisu, co ujawniło rozbieżności między wizją zakończenia wojny prezentowaną przez Ukrainę a stanowiskiem Zachodu.

granicy przez Karpaty w kierunku Rumunii, przemyt przez pola do Mołdawii czy przejazd ciężarówkami do Naddniestrza. Zob. przypadek zatrzymania 42 „uchylantów”: „На кордоні затримали КамАЗ з десятками ухилинтів”, *Korrespondent*, <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4707094-na-kordoni-zatrymaly-kamaz-z-desiatkamy-ukhyliantiv> (dostęp: 12.02.2025).

²² Brakuje oficjalnych danych na ten temat, jednak szacunki wskazują, że co najmniej 100 tys. osób opuściło miejsce dyslokacji swojej jednostki, co odpowiada stanowi osobowemu ok. 20 brygad.

²³ Ten przypadek „brygady-widma” ujawnił, że nowo tworzone jednostki często powstają „na papierze” dla celów politycznych i propagandowych, bez realnego przygotowania i kompetentnego dowództwa. Do problemów „na wszystkich szczeblach” przyznał się dowódca Wojsk Lądowych, gen. Mychajło Drapaty.

²⁴ Jednocześnie co trzecia osoba w wieku 18–29 lat deklaruje chęć emigracji z Ukrainy. Zob. „Україна єдина: національна належність, ідентичність, мова та державні атрибути – всеукраїнське опитування”, Fundacja Demokratyczne Inicjatywy, <https://dif.org.ua/en/article/ukraina-edina-natsionalna-nalezhnist-identichnist-mova-ta-derzhavni-atributi-vseukrainske-opituvannya> (dostęp: 12.02.2025).

Na tym tle wciąż aktualne pozostają kwestie dotyczące ograniczonej skuteczności międzynarodowych sankcji. Przykładem są niemal codzienne doniesienia o obecności zachodnich komponentów w szczątkach rosyjskich, północnokoreańskich i irańskich rakiet oraz dronów, wykorzystywaniu przez rosyjskie wojsko terminali Starlink, a także kontraktach zawieranych przez rosyjskie firmy zbrojeniowe na elementy systemów walki radioelektronicznej w Niemczech i USA²⁵. Ułomność architektury sankcji i hipokryzję zachodniej retoryki potwierdza zdolność Rosji do zorganizowania bezprecedensowej „floty cieni”, umożliwiającej jej obchodzenie restrykcji²⁶.

Według Kiel Institute for the World Economy Unia Europejska i kraje europejskie przeznaczyły na wsparcie Ukrainy 132 mld euro, a kolejne 115 mld euro zaplanowano na przyszłość. Stany Zjednoczone przekazały dotychczas 114 mld euro, a wartość zaplanowanej pomocy wynosi 4,8 mld euro²⁷. Amerykańskie wsparcie stanowiło około 0,5% PKB, a pomoc wojskowa ponad pięciokrotnie przewyższała kwotę wydaną przez Niemcy – drugi kraj pod względem poziomu uzbrojenia przekazanego Ukrainie. W listopadzie Kancelaria Prezydenta RP ujawniła dane dotyczące wsparcia dla Ukrainy o wartości 3,23 mld euro²⁸. Misja UE EUMAM Ukraine, odpowiedzialna za szkolenie Sił Obrony Ukrainy, pozostaje kluczowym narzędziem wojskowej pomocy UE. Współpracując z natowską inicjatywą NSATU, zobowiązała się do końca zimy 2024/2025 przeszkolić łącznie 75 tys. ukraińskich żołnierzy, co odpowiada ponad dziesięciu brygadam.

Ukraina ponosi główny ciężar wojskowego powstrzymywania Rosji na swoim terytorium i musi pozostać kluczowym elementem przyszłej strategii odstraszenia Moskwy. Stany Zjednoczone mogą być zainteresowane rolą Ukrainy – na równi ze wschodnią flanką NATO – jako „operatora”

²⁵ Co najmniej od 2024 r. wiadomo o dostawach do Rosji zachodnich komponentów do walki radioelektronicznej, o układach scalonych nie wspominając. Zob. np. A. Заякин, Т. Олевский, „Глушительный успех. Сверхточная техника, используемая для РЭБ, едет в Россию с Запада несмотря на санкции”, The Insider, 3 października 2024 r., <https://theins.ru/politika/274992> (dostęp: 1.02.2025).

²⁶ Do czerwca 2024 r. wolumen morskiego transportu ropy naftowej z Rosji z użyciem tankowców osiągnął 4,1 mln baryłek dziennie, podwajając się w ciągu roku. W 2023 r. import rosyjskiej ropy do Indii wzrósł o 140%, natomiast eksport indyjskich produktów naftowych do krajów UE zwiększył się o 115%. Zob. raport „Creating ‘shadow-free’ zones”, Kyjiv School of Economics, 14 października 2024 r., https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/10/Shadow_free_zones_October_2024_final.pdf (dostęp: 4.02.2025).

²⁷ Ukraine Support Tracker. A Database of Military, Financial and Humanitarian Aid to Ukraine, Kiel Institute for the World Economy, <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/> (dostęp: 15.02.2025).

²⁸ Według Kancelarii Prezydenta RP na pomoc Ukrainie i uchodźcom przeznaczono 4,91% polskiego PKB. Z kolei według danych Kiel Institute for the World Economy wśród państw udzielających największej pomocy rządowej Ukrainie w relacji do PKB w czołówce pozostają kraje bałtyckie, Dania, Finlandia, Szwecja i Polska.

tego systemu oraz głównego wykonawcy strategii przeciwdziałania Rosji na różnych poziomach w długoterminowej perspektywie. Strategicznym celem powojennej polityki zagranicznej Ukrainy jest nie tylko definitywne wykluczenie możliwości wybuchu trzeciej wojny z Rosją, ale także określenie przyszłych relacji z Zachodem. Kijów liczy na to, że jego partnerzy wybiorą model współpracy, który pozwoli Ukrainie zachować podmiotowość, a nie jedynie odgrywać rolę „bufora” czy „przedmurza” wobec Rosji. Wizja pokoju przedstawiana przez Donalda Trumpa nie sugeruje jednak, by Ukrainie pozostawiono jakąkolwiek realną decyzyjność i podmiotowość w tym procesie²⁹. **Wymusza to intensyfikację europejskich wysiłków na rzecz niedopuszczenia do wciągnięcia Kijowa w rosyjską orbitę wpływów**, co stanowiłoby strategiczne zagrożenie dla Europy Środkowo-Wschodniej.

Przegląd: gospodarka

Pomimo trwającego konfliktu ukraińska gospodarka drugi rok z rzędu odnotowała wzrost, a PKB zwiększył się o ok. 3,5%. Oznacza to, że w latach 2023–2024 Ukraina odzyskała około ¼ strat poniesionych w pierwszym roku inwazji. Na koniec 2024 r. **PKB kraju osiągnął 78% poziomu z 2021 r.** Spadek liczby ludności przy jednoczesnym wzroście produkcji prowadzi do wyższych wartości PKB *per capita*, lecz nie odzwierciedla rzeczywistego wzrostu dobrobytu obywateli. W ciągu trzech lat wojny ceny w Ukrainie wzrosły o 44%.

Od początku inwazji Ukraina otrzymała ponad 112 mld USD wsparcia finansowego, które w większości pokrywało wydatki budżetowe, w tym świadczenia socjalne. W 2024 r. kraj przystąpił do programu Ukraine Facility, umożliwiającego dostęp do 50 mld euro wsparcia finansowego, oraz do programu kredytowego G7 o wartości 50 mld USD, finansowanego z dochodów od zamrożonych rosyjskich aktywów. MFW zatwierdził rekordowy dla Ukrainy przegląd programu EFF, zwiększając jego finansowanie do 9,8 mld USD.

Mimo pozornie stabilnej sytuacji gospodarka Ukrainy coraz bardziej przypomina odwróconą piramidę, w której fundamentem są zagraniczne środki finansowe, a nie wewnętrzna siła ekonomiczna. Państwo koncentruje się na krótkoterminowych transferach socjalnych i programach wsparcia, zamiast aktywnie inwestować w długofalowe projekty infrastrukturalne i przemysłowe. System bankowy, zamiast wspierać kredytowanie biznesu, generuje zyski z budżetu państwa, ograniczając dostępność finansowania dla przedsiębiorstw. Brak strategii mobilizacji krajowego kapitału i **niska skłonność do inwestycji utrwalają zależność Ukrainy od międzynarodowego wsparcia.**

²⁹ Próba zawarcia przez administrację Donalda Trumpa umowy z Ukrainą dotyczącej minerałów jako substytutu gwarancji bezpieczeństwa świadczy raczej o kolonialnym niż podmiotowym postrzeganiu Kijowa przez Waszyngton.

Mimo ponad 50 ataków i 280 zniszczonych obiektów portowych niemal 90% ukraińskiego eksportu produktów rolnych odbywało się drogą morską³⁰. W ciągu półtora roku funkcjonowania korytarza morskiego Ukraina wyeksportowała ponad 100 mln ton towarów do 53 krajów świata³¹. W 2024 r. wartość ukraińskiego eksportu wyniosła 41,6 mld USD, co oznacza wzrost o 15% rok do roku, podczas gdy import wzrósł do 69 mld USD (+8,6%). Wśród importowanych towarów dominowały produkty bezpośrednio związane z obronnością, rozwojem przemysłu zbrojeniowego oraz odbudową infrastruktury energetycznej.

Od 2022 r. Rosja sprzedała na rynkach światowych co najmniej 4 mln ton zboża i innych produktów pochodzących z okupowanych regionów Ukrainy, o łącznej wartości 800 mln USD. W proceder ten aktywnie zaangażowani są również zachodni przewoźnicy.

Ukraińskie władze od kilku lat zapowiadały zakończenie tranzytu rosyjskiego gazu, co ostatecznie nastąpiło 1 stycznia 2025 r. Według Kijowa decyzja ta uderza w finansowanie rosyjskiej agresji oraz osłabia kontrolę Rosji nad Europą, która dotychczas była uzależniona od dostaw tanich surowców energetycznych i podatna na korupcyjne wpływy Kremla.

Jednocześnie Ukraina mogłaby stać się jednym z najbogatszych krajów Europy, posiadając niepotwierdzone zasoby surowców naturalnych o wartości od 10 do 15 bln USD. Jednak **ponad 50% ukraińskich zasobów metali ziem rzadkich, których wartość szacuje się na 8 bln USD, znajduje się na terenach zaanektowanych i częściowo przez Rosję okupowanych**³².

Przegląd: społeczeństwo

W ciągu roku nie doszło do znaczących zmian w poziomie zaufania do instytucji państwowych³³. Największym, ponad 90-procentowym zaufaniem cieszą

³⁰ „Експорт української агропродукції суттєво зріс у порівнянні з минулим роком”, Państwowa Służba Celna Ukrainy, 23 października 2024 r., <https://customs.gov.ua/news/zagalne-20/post/eksport-ukrayinskoyi-agroproduksiyi-suttievo-zris-u-porivnianni-z-minulim-rokom-1823> (dostęp: 3.02.2025).

³¹ Dane te podał prezydent Ukrainy. Володимир Зеленський, Facebook, <https://www.facebook.com/zelenskyy.official/posts/pfbid02GrBYaiwW5JdLgNXoPsjhH1t5Jf3LGRsxBW25TL-GeTTMBD7eY8Hu9SQS2PVQ9jEHRI> (dostęp: 7.02.2025).

³² Najbogatszym regionem pod tym względem jest Donbas, przyjmujący na siebie główny ciężar działań wojennych. Zob. mapy złóż mineralnych: В. Ланда, „Війна за ресурси. Forbes оцінив вартість усіх корисних копалин України”, *Forbes Ukraine*, 25 kwietnia 2023 r., <https://forbes.ua/money/viy-na-za-resursi-forbes-otsiniv-vartist-vsikh-korisnikh-kopalin-ukraini-25042023-13255> (dostęp: 3.02.2025).

³³ Sondaż Kijowskiego Międzynarodowego Instytutu Socjologii, „Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021–2024 роках”, 9 stycznia 2025 r., <https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1467&page=2> (dostęp: 10.02.2025).

się Siły Zbrojne Ukrainy, w ciągu trzech lat inwazji bowiem wykształciły one nowe pokolenie elity, która na równi ze środowiskiem wolontariuszy będzie odgrywać czołową rolę w polityce przez kolejne dekady. Zmarginalizowane przez Biuro Prezydenta Ukrainy parlament i rząd odnotowały dalsze spadki zaufania – odpowiednio do 13% i 20%. Sytuacja w wymiarze sprawiedliwości pozostaje niezmienna – zaledwie 12% obywateli deklaruje zaufanie do sądownictwa. Skandale związane z instrumentalizacją polityczną Służby Bezpieczeństwa Ukrainy doprowadziły do wzrostu poziomu nieufności wobec tej instytucji – w ciągu inwazji wskaźnik braku zaufania wzrósł ponad dwukrotnie³⁴. 49% Ukraińców uważa, że wydarzenia w kraju zmierzają w złym kierunku³⁵.

Społeczeństwo ukraińskie można podzielić na aktywną mniejszość, zaangażowaną w walkę o przetrwanie i przyszłość państwa, oraz dominującą, milczącą większość, której postawy są mniej wyraziste. Wskaźniki społecznego cynizmu ponownie wzrosły, co może świadczyć o osłabieniu społecznej solidarności³⁶. Osłabło także poczucie egzystencjalnego zagrożenia, które towarzyszyło społeczeństwu w pierwszych latach inwazji. W tych warunkach **konsolidacja Ukraińców wokół idei obrony państwa na wzór 2022 r. wydaje się dziś niemożliwa**.

Walka z korupcją pozostaje jednym z kluczowych oczekiwań społeczeństwa wobec władzy. Tymczasem analitycy zwracają uwagę, że obecny model funkcjonowania państwa sprowadza się do „korupcyjnego interfejsu” – układu, w którym relacje między władzą a lojalnymi wobec niej „przeważającymi masami” opierają się na wzajemnych korzyściach³⁷. W warunkach wojny obserwuje się powstawanie nowego konsensusu korupcyjnego, dostosowującego mechanizmy klientelizmu do realiów konfliktu zbrojnego.

Podobnie jak przed wojną, część Ukraińców pozostaje przywiązana do postawy paternalistycznej, co przejawia się m.in. w wygórowanych oczekiwaniach wobec przyszłości. Wśród nich dominuje przekonanie, że członkostwo

³⁴ Funkcjonariusze SBU, działając na wyraźne zlecenie polityczne podczas trwającej inwazji rosyjskiej, infiltrowali dziennikarzy śledczych z projektu Bihus.Info. Operacja ta została jednak przeprowadzona rażąco nieudolnie – funkcjonariusze nie byli nawet w stanie usunąć nagrań z monitoringu, które ujawniły ich działania. Zob. śledztwo: „Ми їх ЗНАЙШЛИ! Спецоперація СБУ проти журналістів: обличчя, імена, наслідки”, YouTube/Bihus.Info, https://www.youtube.com/watch?v=nv4qSv8xSe0&ab_channel=BIHUSInfo (dostęp: 8.02.2025).

³⁵ „Загальні настрої українців під час війни (листопад-грудень 2024)”, Rating Group, 5 lutego 2025 r., https://ratinggroup.ua/research/ukraine/gen_opinion122024.html (dostęp: 11.02.2025).

³⁶ Zob. raport Ukraińskiego Instytutu Przyszłości, „2024. Де точка визначеності”, s. 76, <https://drive.google.com/file/d/1UgXFAHpYtADiA0ZdhDIP4I-O4klsew3J/view> (dostęp: 3.02.2025).

³⁷ Zob. О. Бобик, „Клептократія в Україні”, Hvylya, 26 października 2024 r., <https://hvylya.net/uk/analytics/301609-kleptokratiya-v-ukraine> (dostęp: 6.02.2025).

w NATO automatycznie zapewni bezpieczeństwo, a wejście do UE przełoży się na wzrost dobrobytu – przy jednocześnie pasywnej postawie znacznej części społeczeństwa. Na początku 2025 r. obserwuje się również nastroje optymistyczne, oparte na nadziejach związanych z powrotem Donalda Trumpa do władzy oraz przekonaniu o możliwości zawarcia rozejmu. Jednocześnie w ciągu roku dwukrotnie wzrosła liczba respondentów (z 19% do 38%) gotowych na ustępstwa terytorialne wobec Rosji w imię pokoju³⁸.

W przyszłości **prawdopodobny jest głęboki resentyment społeczny** – zwłaszcza jeśli brak jasnej wizji powojennej Ukrainy sprawi, że rozczarowanie i utrata nadziei okażą się silniejszym ciosem niż ewentualna porażka w wojnie. Niepokój budzi również dominacja narracji nacjonalistycznej w dyskursie państwowym, co może prowadzić do marginalizacji różnorodności kulturowej Ukrainy. Najbardziej jaskrawym przejawem tego trendu jest polityka językowa – choć stopniowe odchodzenie od języka rosyjskiego w przestrzeni publicznej znajduje uzasadnienie, to jego siłowe tłumienie stoi w sprzeczności z wartościami europejskimi i jednocześnie tworzy podatny grunt dla rosyjskich operacji psychologicznych.

Według socjologów 2024 r. był dla Ukraińców okresem „zdjęcia różowych okularów” i konfrontacji z rzeczywistością³⁹. Jeśli konsekwencje tego społecznego „dojrzewania” w pełni ujawnią się dopiero w 2025 r., to ich fundamenty zostały położone już w roku minionym.

Przegląd: straty

Według stanu na 31 grudnia 2024 r. **rosyjska armia straciła niemal 20 tys. wizualnie potwierdzonych jednostek sprzętu wojskowego**⁴⁰. Straty po stronie ukraińskiej są prawie trzykrotnie mniejsze. W grudniu 2024 r. sekretarz generalny NATO Mark Rutte poinformował, że łączna liczba ofiar po obu stronach wojny w Ukrainie przekroczyła milion osób, przy czym rosyjskie straty wynoszą ponad 700 tys. zabitych i rannych. Na początku grudnia prezydent Ukrainy Wołodymyr Zelenski podał oficjalne dane, według których

³⁸ Sondaż Kijowskiego Międzynarodowego Instytutu Socjologii, „Динаміка готовності до територіальних поступок та фактор гарантій безпеки для досягнення мирних домовленостей”, 3 stycznia 2025 r., <https://www.kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=1465&page=2> (dostęp: 10.02.2025).

³⁹ С. Хоменко, „Українці сняли розовые очки». Интервью с социологом Алексеем Антиповичем”, BBC News, 29 grudnia 2024 r., <https://www.bbc.com/russian/articles/c9q7d433zgro> (dostęp: 13.02.2025).

⁴⁰ Rosjanie w trakcie inwazji stracili co najmniej 3750 czołgów. Jeśli uwzględnić sprzęt niepotwierdzony wizualnie, straty mogą sięgać połowy rosyjskich sił pancernych, które w 2021 r. IISS szacował na ponad 10 tys. maszyn. Nieznana pozostaje skala nowej produkcji, jednak alarmujące doniesienia o tworzeniu przez Rosję 15 dodatkowych dywizji w celu rozmieszczenia na Białorusi pozwalają zakładać, że przedstawiona na tory wojenne gospodarka nie zamierza z nich schodzić.

od 24 lutego 2022 r. w walkach zginęło 43 tys. ukraińskich żołnierzy, a 370 tys. zostało rannych. W tym samym czasie rosyjskie straty miały przekroczyć 750 tys. osób, w tym 198 tys. zabitych i ponad 550 tys. rannych.

W 2024 r. Rosja przeprowadziła 12 zmasowanych ataków na ukraiński sektor energetyczny, wystrzeliwując w stronę obiektów energetycznych 708 rakiet i 839 dronów. Od 2022 r. zniszczono 10 GW mocy wytwórczych energii elektrycznej. Dodatkowo 18 GW mocy znalazło się pod rosyjską okupacją. W 2024 r. w Kijowie odnotowano ponad 500 alarmów lotniczych i niemal 200 ataków powietrznych. Przez blisko 100 dni w 2024 r. mieszkańcy ukraińskiej stolicy żyli bez prądu. Najdłuższy alarm lotniczy w obwodzie charkowskim trwał 50 godzin, 31 minut i 18 sekund.

Wojna pochłonęła życie 143 ukraińskich artystów i działaczy kultury. Zginęło 94 ukraińskich dziennikarzy oraz 7 zagranicznych reporterów. W wyniku działań zbrojnych śmierć poniosło 50 ukraińskich duchownych. Zniszczonych zostało ok. 700 ukraińskich cerkwi. W wyniku rosyjskiej agresji ucierpiało 1255 zabytków kultury, w tym historyczne centra Odessy, Charkowa i Kijowa.

Według danych z września całkowita wartość szkód wyrządzonych środowisku i zasobom naturalnym Ukrainy przekroczyła 62,9 mld USD. Od 2022 r. w kraju odnotowano ponad 23 tys. pożarów, powodujących straty ekologiczne szacowane na ponad 18 mld USD. Ponad 1600 pożarów dotknęło obszary chronione, stanowiące ekosystemy kształtowane przez stulecia. Rosja zaatakowała 91 magazynów paliwa, powodując straty w wysokości 3,4 mld USD. W latach 2023–2024 usunięto ponad 898 tys. materiałów wybuchowych (ok. 500 niebezpiecznych ładunków na każdy km² powierzchni kraju), jednak wciąż 25–30% (ok. 156 tys. km²) powierzchni lądowej i wód Ukrainy wymaga rozminowania. Łączne szkody poniesione przez Ukrainę w wyniku rosyjskiej napaści mogą przekroczyć 600 mld USD – w grudniu 2023 r. wyceniano je na 486 mld USD.

Pomimo niskiego wskaźnika trafień dronów (około 4%) ich użycie w połączeniu z atakami raketowymi doprowadziło do licznych ofiar cywilnych i rozległych zniszczeń⁴¹. Od 1 stycznia do 30 listopada 2024 r. w wyniku nalotów zginęło 341 cywilów, a 1803 zostało rannych⁴². To trzykrotnie więcej ofiar śmiertelnych i sześciokrotnie więcej rannych w porównaniu z atakami lotniczymi w 2023 r. Ponad 10% ukraińskich zasobów mieszkaniowych zostało zniszczonych lub uszkodzonych – dotknęło to niemal 2 mln rodzin. Ponad

⁴¹ Zob. raport Ukraińskiego Centrum Badań Ekonomicznych i Politycznych im. Ołeksandra Razumkowa, „Україна: від війни до миру та відновлення”, luty 2025, <https://razumkov.org.ua/images/2024/11/07/2024-PAKT-OCTOBER-RC.pdf> (dostęp: 23.01.2025).

⁴² Najgłośniejszym atakiem raketowym, noszącym wyraźne znamiona zbrodni wojennej, był nalot na dziecięcy szpital Ochmatdyt w Kijowie. Placówka została trafiona lotniczym pociskiem manewrującym Ch-101. Łącznie w ataku 8 lipca 2024 r. zginęło 47 osób, w tym 5 dzieci.

4,6 mln osób zostało wewnętrznymi przesiedleńcami, a w 2024 r. liczba emigrantów wzrosła o kolejne 500 tys. Z powodu braku miejsc pracy i mieszkań 150 tys. uchodźców zdecydowało się na powrót na okupowane terytoria, gdzie korzystają z rosyjskich świadczeń socjalnych. Na zajętych obszarach rosyjskie wojska intensyfikują działania mające na celu militaryzację ludności, zwłaszcza młodzieży, z której część jest wcielana do wojska.

Negocjacje dotyczące powrotu ukraińskich dzieci uprowadzonych do Rosji pozostają nieprzejryste, jednak przynoszą pewne rezultaty – do tej pory udało się odzyskać 1030 dzieci spośród 19,5 tys. oficjalnie potwierdzonych przypadków. W wyniku działań wojennych i regularnych rosyjskich ataków rakietowych ponad 25% ukraińskich dzieci nie ma dostępu do pełnowartościowej edukacji, a w niektórych miastach, takich jak Charków, są zmuszone do uczęszczania do podziemnych szkół.

Ukraina, która w momencie uzyskania niepodległości liczyła 52 mln mieszkańców, dziś zamieszkiwana jest przez zaledwie 32 mln osób. Od pierwszej rosyjskiej agresji w 2014 r. populacja kraju zmniejszyła się o 10 mln osób. **Ukraina stała się światowym rekordzistą pod względem śmiertelności, a jednocześnie wskaźnik urodzeń spadł do jednego dziecka na kobietę – jest to najniższy wskaźnik w Europie i jeden z najniższych na świecie⁴³.** Według prognoz ONZ do 2050 r. populacja kraju może skurczyć się do 25 mln.

Czwarty rok wojny – perspektywa

Zawarcie porozumienia w sprawie zawieszenia broni między USA a Rosją, z pominięciem i kosztem Ukrainy, grozi przekształceniem jej w buforową „szarą strefę” między Zachodem a Wschodem. Bez realnych gwarancji bezpieczeństwa i wsparcia ze strony państw NATO Ukraina jest skazana na zanik – czy to w wyniku trzeciej wojny, czy wewnętrznego rozłamu sterowanego przez rosyjskie służby. Choć Kijów deklaruje, że nie zamierza być „buforem”, którego kosztem budowany będzie europejski system bezpieczeństwa, to **brak decyzyjności w europejskich stolicach oraz radykalna deformacja amerykańskiej polityki zagranicznej niemal jednoznacznie skazują go na ten scenariusz.** Skutki takiego rozwoju wydarzeń dla Zachodu będą katastrofalne.

Ta wizja oznaczałaby pełną kontrolę Władimira Putina nad Ukrainą za pośrednictwem marionetkowego rządu realizującego jego polityczne i gospodarcze interesy. Rosja dąży do tego, by Ukraina stała się buforem między Zachodem a jej własną, neoimperialną strefą wpływów, a potencjalny pakt Trump–Putin mógłby doprowadzić do całkowitej przebudowy ukraińskiego systemu politycznego – z Rosją jako dominującą siłą, kontrolującą kluczowe

⁴³ „С 2014 года население Украины сократилось на 10 миллионов человек”, UN News, 22 października 2024 r., <https://news.un.org/ru/story/2024/10/1457586> (dostęp: 2.02.2025).

struktury władzy. **Ukraina stałaby się kolejną prowincją nowego rosyjskiego imperium, na równi z Białorusią, z niewyobrażalną skalą represji, zastraszo-
nym i zakneblowanym społeczeństwem oraz systemowym wymazywaniem
ukraińskiej tożsamości.** Nawet jeśli wojna przyjmie nowo-starą, zamrożoną
formę, Rosja niezwłocznie powróci do metod hybrydowych, pozostawiając
sobie otwartą drogę do ponownej inwazji.

W odmiennym scenariuszu **Ukraina może zostać przedstawiona nowej
administracji USA jako „forpocztą zachodniego świata przeciwko azjaty-
ckiej rzeczywistości”** i przekształcić się w państwo garnizonowe. Ukraińskie
elity polityczne już wcześniej rozważały podobny model, promując narrację
o Ukrainie jako „zasobowym centrum Europy”. Podobne stanowisko prezen-
tuje Waszyngton, oczekując rekompensaty za udzielone wsparcie w postaci
surowców⁴⁴. W warunkach załamującej się architektury globalnego bezpie-
czeństwa i słabnącego parasola ochronnego USA nad Europą Ukraina może
stać się gotową i względnie skuteczną alternatywą dla zachodnich struktur
bezpieczeństwa.

Równoczesna mobilizacja obu stron i zmiana układu sił na polu dyplomatycz-
nym sprawiają, że rozpoczynające się negocjacje będą prowadzone w cieniu
intensywnych walk, prowokacji i eskalacji. Wraz z pierwszymi konkretnymi
krokami podejmowanymi przez Waszyngton od lutego 2025 r. **Rosja będzie
zaostrezzać działania militarne, demonstrując gotowość do kontynuowania
agresji** oraz – co absolutnie kluczowe – jej internacjonalizacji na państwa
Europy Środkowo-Wschodniej.

Dla Ukrainy mobilizacja społeczeństwa staje się kluczowa, szczególnie w ob-
liczu wysokich strat, zmęczenia i narastającego napięcia społecznego. Coraz
częściej pojawiają się głosy o konieczności porzucenia nierealnego w obec-
nych warunkach paradygmatu całkowitej deokupacji i skoncentrowania
się na utrzymaniu oraz odbudowie tej części kraju, którą udało się obronić.
Jeśli dojdzie do zamrożenia konfliktu, kluczową kwestią będą warunki tej
stabilizacji – gwarancje bezpieczeństwa, ochrona przestrzeni powietrznej,
długoterminowe wsparcie finansowe oraz gospodarcza integracja z Zachodem.

Dla Rosji natomiast najlepszą szansą na powrót do „najwyższej ligi” światowej
polityki pozostaje **realizacja celów wojennych wobec Ukrainy – rozumianych
jako jej pełne podporządkowanie rosyjskiej wizji świata.** Cele te jednak
wciąż pozostają odległe od rzeczywistości, jak mawia Moskwa, „na ziemi”.
Zasadnicze pytanie brzmi, czy zamrożenie wojny – wobec braku perspektyw
eliminacji jej źródeł – zbliży Kreml do ich osiągnięcia.

⁴⁴ Pomija się w tej retoryce fakt, że wsparcie przekazywane Ukrainie było strategiczną inwestycją mającą na celu powstrzymanie Władimira Putina oraz dało Europie czas na przygotowania – czas, który został bezmyślnie zmarnowany.

Ukraina wchodzi w fazę poszukiwania nowych perspektyw. Nadchodzący rok może stać się „rokiem przebudzenia”, w którym kraj zmierzy się z brutalną rzeczywistością – skalą rzeczywistych strat ludzkich, ekonomicznych i terytorialnych. Wyciągnięcie wniosków z wojny jako przełomowego wydarzenia historycznego będzie kluczowe dla przyszłego kształtu ukraińskiej państwowości. Można spodziewać się ujawnienia zakulisowych działań ukraińskich i zachodnich elit politycznych oraz dochodzeń dotyczących przygotowań do wojny i decyzji, które doprowadziły kraj do skrajnej przepaści. Rozpoczyna się długi i niezwykle trudny proces analizy oraz redefinicji ukraińskiej przeszłości.

A photo of the Russia-Ukraine war: The third year of the war – consequences of lessons not learnt

The paper analyzes the third year of the Russo-Ukrainian war, highlighting its military, political, and economic dimensions. It discusses Ukraine's ongoing struggles with resource shortages, declining morale, and political challenges, while Russia adapts to a prolonged war of attrition. The text also examines shifting international dynamics, including changes in US foreign policy and diminishing Western support. Additionally, it explores the technological evolution of warfare, Ukraine's military modernization efforts, and the broader implications for global security. Finally, the article underscores the urgent need for strategic clarity as Ukraine faces a defining moment in its statehood and survival.

Keywords: Ukraine, Russian Federation, Russo-Ukrainian war, 2024 military campaign, trench warfare, resource crisis, mobilization, technological development, operation in the Kursk region, internationalization of the conflict, ceasefire prospects

Słowa kluczowe: Ukraina, Federacja Rosyjska, wojna rosyjsko-ukraińska, kampania 2024 roku, wojna pozycyjna, kryzys zasobów, mobilizacja, rozwój technologiczny, operacja w obwodzie kurskim, internalizacja konfliktu, perspektywa rozejmu

The BRICS Summit in Kazan: Between old and new world orders

The world is experiencing an era of unprecedented turbulence, marked by pervasive uncertainty. This multidimensional shift stems primarily from the destabilisation of the rules-based world order, or Liberal Order, which is now faltering due to intrinsic and extrinsic pressures affecting the West. Western societies are undergoing profound transformations, driven by the rise of far-right, conservative, and populist movements on the one hand and, on the other, an intellectual crisis among Western elites, who failed to address these challenges at their inception.

The Russian invasion of Ukraine is not the primary cause of the global and regional crises but, rather, a catalyst that accelerates a chain reaction of historical transformations, both globally and within Western societies. Concurrently, the rise of the Global South – or what is now called the “Global Majority” – represents a historical inevitability. However, its rapid ascension has been further propelled by the decline of the West, which is traditionally the primary stakeholder in the contemporary world order.

The BRICS nations are forming a global coalition set to reshape the course of a century. This transformation gained symbolic momentum in October 2024 in Kazan, Russia, where BRICS transitioned from an exclusive club of major powers into a broader geopolitical entity with historic significance. During the summit, the BRICS leaders articulated their vision of the future of the international economic and financial system as well as formalised their strategic objectives through the Kazan Declaration, which serves as a guiding framework for the years ahead.

Another critical force shaping global geopolitics is the technological revolution. This phenomenon extends beyond the scope of the Fourth Industrial Revolution, evolving into a far more complex process with profound geopolitical and geoeconomic implications. Both the West and BRICS recognise that industrial and scientific supremacy, coupled with collective resilience

within alliances, will determine the dominant force shaping the new world order. In Kazan, the BRICS countries paid a lot of attention to the industrial and scientific revolution inside the bloc.

In 2025, these global threats and challenges are likely to intensify rather than stabilise. The technological and informational landscape is undergoing radical transformations, further exacerbating geopolitical complexities. This article examines the grand strategy outlined by BRICS during the Kazan Summit, shedding light on its potential to reshape the global order and its dilemma to remain “reformist” or choose a more aggressive strategy against the liberal world order.

Russia's presidency in BRICS and the expectations

Already in 2023, Russia hoped that the country's presidency in BRICS would be historic in that BRICS will move from a dormant organisation into something that would possess real geostrategic counterbalance against the Western economic and geopolitical power. Russian experts viewed 2024 as a pivotal year marked by the historic expansion of the organisation and the significant turbulence in the Western world due to the electoral process in the United States. The overwhelming optimism was given by Russian Foreign Minister Sergey Lavrov in September 2023, as he drew attention to the fact that after Argentina, Egypt, Iran, the UAE, and Ethiopia had joined BRICS, the format now includes eleven countries, which corresponds to the number of football players on the field in one team; hence BRICS is now one full football team.¹ After the wave of enlargement, it was decided to call the new form BRICS+. However, after Argentina had decided to abandon the bloc and Saudi Arabia paused its participation, this formula did not work at the Kazan Summit.

In December 2023, Deputy Minister of Foreign Affairs of Russia Sergey Ryabkov stressed that, as part of Russia's BRICS Chairmanship in 2024, Moscow's efforts will focus on strengthening strategic partnerships based on consensus and continuity, enhancing BRICS' role in global affairs. The key priority is deepening cooperation with the Global South. Economic priorities involve the implementation of the BRICS Economic Partnership Strategy (2025) and the Innovation Plan (2021–2024) as well as enhancing interbank cooperation, developing alternative cross-border payment systems, and increasing national currency settlements to reduce dependence on the US dollar, which Russia considers as a political tool against the non-Western world. Moreover, there are goals such as commitment to strengthening correspondent banking networks, ensuring efficient international transactions, and transforming the international

¹ “Лавров предложил подумать о создании футбольной команды,” TASS, September 20, 2023, <https://tass.ru/politika/18802029> (accessed here and beyond: 4.03.2025).

financial system. Ryabkov additionally underlined that by recognising the need for alternative financial mechanisms, BRICS aims to promote a stable global economic environment, one that is free from unilateral pressure (sanctions).²

How important the BRICS presidency for Russia is was illustrated by the President of the Russian Federation Vladimir Putin's speech on 1 January 2024, which was dedicated to the inauguration of the Russian BRICS Chairmanship. For him, BRICS is about sovereign equality, respect for the choice of one's developmental path, mutual consideration of interests, consensus, the aspiration to shape a multipolar world order and a fair global financial and trade system, as well as the pursuit of collective solutions to the most pressing challenges of the modern era. He formulated the basic motto of Russia's presidency for 2024 – "Strengthening Multilateralism for Fair Global Development and Security."³ He also promised to formulate the practical and theoretical features of the new category of the states, namely "the BRICS partner countries", deepen the cooperation in energy and food security, enhance the role of BRICS in the international monetary and financial system, develop interbank cooperation, and expand the use of national currencies in mutual trade.

Finally, it is essential to highlight the former President of Russia Dmitry Medvedev's vision for BRICS and Russia, which he presented in his article titled "The Time of Metropolises is Over." He calls the recent process of de-neo-colonisation the "Movement for the Freedom of Nations!", and BRICS and the SCO should take the lead on these processes. This could be achieved through anti-neocolonial initiatives, particularly in financial security for developing countries, and a comprehensive reform of the IMF and the World Bank, aligning with BRICS' financial independence agenda. As can be seen, he tries to connect neocolonialism with contemporary economic and financial international order. Medvedev notes that the emerging "multipolar globalisation," which is rapidly "replacing the unjust Western-centric universalism, necessitates a new dialogue paradigm, the foundations of which have already been laid."⁴ According to Russia's BRICS Chairmanship, it is particularly noteworthy to continue BRICS' attention to the development of the African continent.

² С. Рябков, "«Сегодня БРИКС воспринимается в качестве одного из столпов нового более справедливого миропорядка»: интервью о перспективах БРИКС и его расширении в преддверии российского председательства", Пир Центр, Индекс безопасности 2023 No. 4 (47), <https://pircenter.org/wp-content/uploads/2024/03/SIRUS-4-47-Ryabkov.pdf>.

³ "Обращение Владимира Путина в связи с началом председательства России в БРИКС," Президент России, January 1, 2024, <http://kremlin.ru/events/president/news/73202>.

⁴ Д. Медведев, "Время метрополий истекло: Человечество должно окончательно избавиться от наследия колониальной системы" RG.ru, June 14, 2024, <https://rg.ru/2024/06/14/vremia-metropolij-isteklo.html>.

From the practical point of view, ahead of the summit, it was anticipated that Russia would propose the introduction of a new investment platform within BRICS to support national economies, along with initiatives such as a grain exchange, an antitrust policy centre, a special international consultation mechanism for BRICS countries, and a dedicated BRICS platform for precious metals and diamonds. These measures were seen as another step towards reducing dependence on the US dollar, with discussions even considering the potential approval of an internal BRICS currency for mutual settlements.⁵

The Kazan Summit and the new historical spirit

The 16th BRICS Summit was a meeting of the heads of state of the BRICS alliance, held in Kazan, Russia, from 22 to 24 October 2024. At the time of the summit, nine countries had confirmed their BRICS membership: Brazil, Russia, India, China, South Africa, Egypt, Iran, the UAE, and Ethiopia. The summit organisers considered Saudi Arabia to be a full member of BRICS. However, upon arrival in Kazan, the head of the Saudi delegation stated that they were participating as a representative of a country invited to BRICS rather than as a full-fledged member.⁶ The UN Secretary-General António Guterres also participated in the summit. The event was the largest international gathering hosted by Russia since the start of the invasion of Ukraine in 2022. Argentina, which was invited to join BRICS but refused to join the alliance as of 2024, did not receive an invitation to the summit in Kazan. Afghanistan's representatives of the Taliban movement, banned in Russia, had also submitted application to take part in the BRICS summit, but the final decision was to avoid their participation. Anyway, it was a historic summit in terms of its symbolic meaning and scale, because it was the most representative summit in the history of BRICS and the biggest international forum in Russia since the beginning of the invasion of Ukraine.⁷ One of the most notable guests was the president of Turkey Recep Tayyip Erdoğan, who had previously announced his country's intention to join BRICS. In any case, according to Vladimir Putin, more than 30 countries have already expressed their desire to join the club "in one form or another," and therefore "it would be wrong to ignore the unprecedented interest of the countries of the global South and East" in the platform. At the same time, Putin noted that the current BRICS

⁵ "Итоги XVI саммита БРИКС в Казани," РАНХиГС, https://piu.ranepa.ru/news/itogi-xvi-sammita-briks-v-kazani/?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

⁶ O. Stuenkel, M. Treadwell, "Why is Saudi Arabia hedging its BRICS invite?", Carnegie Endowment for International Peace, November 21, 2024, <https://carnegieendowment.org/emissary/2024/11/brics-saudi-arabia-hedging-why?lang=en>.

⁷ "Казанский сбор," Коммерсант, October 23, 2024, <https://www.kommersant.ru/doc/7249833>.

members should organise their admission to their ranks in such a way as to prevent a decrease in the effectiveness of BRICS.⁸ If before it had been the organisation of the three giant states of Eurasia and two from non-Eurasia, now the diversity of the organisation became much more complicated than ever.

Therefore, in Kazan, according to Putin's advice, a decision was made as to "partner state criteria" under which further expansion will take place, and a list of thirteen candidate countries was agreed upon. Its aim was to create a sort of a "filter" and allow to keep the countries which are eager to be part of the bloc but due to the objective reasons cannot be members rather than leave them in geopolitical uncertainty in the stage of competition between the East and the West. In other words, it is better to take up on a historic occasion if a country wants to be a member of BRICS and give them some status than give the West a chance to apprehend the abandoned state. Yuri Ushakov stated that the BRICS countries had discussed the list of thirteen states that would like to be members of the organisation, but due to negative outcomes with Saudi Arabia and Argentina in the future, the process of enlargement has been more consolidated and should decrease the negative consequences.⁹

One of the main results, in addition to the adoption of the final Declaration, was the announcement of thirteen countries as BRICS partner states. It shows that the enlargement has not violated the consensus inside the organisation. However, the expansion of the association is not to be expected shortly; back in June 2024, Russian Foreign Minister S. V. Lavrov had announced the BRICS' decision to "take a break" on the issue of new members joining¹⁰ and again mentioned the "stages" which the candidate countries must go through. On the eve of the summit, this attitude was confirmed by Deputy Foreign Minister S. A. Ryabkov.¹¹ Experts valued the messages of the summit that the West is now a "global minority"¹² and the aim was to show that all Western efforts to isolate Russia have failed dramatically.¹³ Yet, it was a joint understanding that BRICS is now a counterweight to the G7 on

⁸ "Новые партнеры, альтернатива доллару и шансы на мир. Постфактум о саммите БРИКС," БелТа, October 25, 2024, <https://belta.by/world/view/novye-partneryi-alternativa-dollaru-i-shansy-na-mir-postfaktum-o-sammite-briks-670945-2024/>.

⁹ Ibidem.

¹⁰ "Лавров сообщил о решении БРИКС «взять паузу» по вопросу вступления новых членов," Известия, June 25, 2024, <https://iz.ru/1718265/2024-06-25/lavrov-soobshchil-o-reshenii-briks-vziat-pauzu-po-voprosu-vstupleniia-novykh-chlenov>.

¹¹ Интервью заместителя Министра иностранных дел Российской Федерации С.А.Рябкова для газеты Политика (Сербия), МИД РФ, October 22, 2024, https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1976992/.

¹² "BRICS is key to Putin's fight against the U.S. Not all members agree," *The Washington Post*, October 21, 2024, <https://www.washingtonpost.com/world/2024/10/21/russia-brics-ukraine-america-india/>.

¹³ S. Rosenberg, "Putin gathers allies to show West's pressure isn't working," BBC, October 22, 2024, <https://www.bbc.com/news/articles/cly3ylwg4eqo>.

the global stage and the summit in Kazan¹⁴ is the cornerstone in this historic trend – the rise of the new alternative to the West geopolitical centres locally (at the continental level) and globally. It should be made clear to understand the nature of this historical phenomenon that BRICS is mimicking the West not only within the traditional matrix of geopolitics, international economy, and finances, but also in culture, sport, science, education, etc. For example, in the summer of 2024, the BRICS countries held the 2024 BRICS Sports Games with representatives from thirty-six countries. Moreover, Kazan discussed the organisation of the analogy of Eurovision for the BRICS countries, which would be called “Intervision.” The basis for the sing competition would be the member countries of BRICS and the SCO.¹⁵ The Intervision Song Contest was held in the 1970s and 1980s in the countries of the socialist bloc, primarily in Poland. Moreover, BRICS is now promoting a pilot version of the BRICS university ranking and developing BRICS-orientated educational programmes.

The cultural factor is important and has long-lasting implications, but more significant are the projects that integrate the technological sectors of the member countries. For example, on 24 October, the BRICS countries agreed to create the Nuclear Energy Platform. The general director of the Rosatom Aleksey Lichachev stated that in the world in which the BRICS countries are the leaders in nuclear energy projects, the platform should help the BRICS countries maintain their leadership in the future.¹⁶ It is too early to state for sure, but it seems that the BRICS countries are aiming even to take the leadership over the West in cutting-edge technologies and in general to be the world industrial locomotive. It might be the main reason for the Trump Administration waging trade wars to slow down that process.

It seems that the BRICS leadership understood that the next step is the initialisation of the organisation. For example, special attention should be paid to the announcement of the BRICS’ plans to promote the institutional development of the association, which is noted in paragraph 5 of the final Declaration. It should be expected that such intentions will be implemented for the most part in the economic sphere.

The participation of Saudi Arabia attracted the most attention, because everyone is clear about the geostrategic consequences if this country is going to choose the sides in the upcoming geopolitical competition. Having received an invitation to join BRICS last year, Riyadh did not reject it (unlike Argentina),

¹⁴ “How BRICS became so much more than just a slogan,” Bloomberg, June 21, 2024, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-06-21/what-to-know-about-brics-now-doubled-in-size-quicktake?embedded-checkout=true>.

¹⁵ “Путин подписал указ о проведении в России аналога »Евровидения«,” ERR.ee, February 4, 2025, <https://rus.err.ee/1609595255>.

¹⁶ “Страны БРИКС объединились на Платформе по атомной энергетике,” Портал СНГ, October 24, 2024, <https://e-cis.info/news/569/122172/>.

and therefore automatically became a member of “the ten” on 1 January this year. Representatives of the Kingdom took part in several events of the association, and, for example, attended the meetings of the BRICS Sherpas/Sous-Sherpas more than once.¹⁷ The Saudis also acted according to the plan established at the recent summit in Kazan, but since Riyadh did not withdraw its application to become a BRICS member, it remains a member country of the association.¹⁸

The Kazan Declaration: International security and global governance

All countries signed the final Kazan Declaration, which has thirty-two pages.¹⁹ From the onset, the Declaration defines the pillars of the future and ongoing cooperation between the member states. The first pillar involves politics and security, the second one is about economy and finances, and the third one refers to culture and people-to-people cooperation. As can be seen, the BRICS countries are developing a comprehensive system that eventually aims to substitute many international platforms or fora that were leading the Western countries or the Western paradigm. The countries straightforwardly reveal their grand strategy goals, namely to reinvigorate the international order in order to make it fairer, to reform the international financial system, and to trigger the economic and financial cooperation within the Global South. For this, they need to create new financial and economic structures. It looks like the BRICS countries are on the way to the creation of such structures and offering a completely new matrix for the non-Western world.

The symbolical motto that was indicated in the Declaration deeply corresponds with the grand strategic vision of BRICS – “BRICS and Global South: Building a Better World Together.” BRICS is ideologically directing itself towards the Global South and considers it as the main source of future enlargement. As was mentioned, the BRICS Country Partner mechanism has been established. It seems that Russian experts were building the core skeleton of the Declaration, because the very structure of the text and its ambitious nature shows the document’s eagerness to go beyond the official diplomatic rhetoric. The Declaration notes the very fact of the emergence of the centres

¹⁷ Выступление заместителя Министра иностранных дел Российской Федерации С.А.Рябокова на пресс-конференции по итогам заседания шерп/су-шерп стран БРИКС, Москва, 1 февраля 2024 года, МИД РФ, <https://www.mid.ru/ru/maps/sa/1929086/>.

¹⁸ С. Аров, “Саммит БРИКС в Казани: подводим итоги с акцентом на вопросах международной безопасности,” ПИР-Пост 2024, No. 26, October 25, 2024, <https://pircenter.org/editions/pir-post-26-2024-sammit-briks-v-kazani-podvodim-itogi-s-akcentom-na-voprosah-mezhdunarodnoj-bezopasnosti/>.

¹⁹ Kazan Declaration: Strengthening Multilateralism for Just Global Development and Security. XVI BRICS Summit, Kazan, Russian Federation, October 23, 2024, https://cdn.brics-russia2024.ru/upload/docs/Kazan_Declaration_FINAL.pdf?1729693488349783.

of power (geopolitically and economically) which will contribute to the “balanced multipolar world order.” Thus, this new formula of the world order, according to BRICS, will contribute to economic globalisation. It is an interesting feature of BRICS; they actually would like to see the continuation of globalisation as it is flowing so far but not to destroy it. The current status of globalisation is beneficial to the BRICS countries and the Declaration admits this, though it requires revision.

The next important moment is the demand for the reformation of the current global governance system, and this goal is quite an ambitious one. The Declaration claims that it is possible to achieve this through greater engagement of the countries which are representing the Global South. The reforms should also include the United Nations’ institutions. As it was stated above, BRICS avoids drastic decisions and moves, especially if it is afraid to harm the process of globalisation and hence positively reacts to the World Trade Organisation, but again asks for greater engagement towards the Global South. On the contrary, in the document, the countries are blaming the sanctions as a factor that undermines the international economic system. It should be noted that they see globalisation as a historic determinant that defines the future of the world order, and any process to harm this will be perceived as a counterstrategy that aims to weaken the emerging world.

Speaking of the geoeconomic agenda, BRICS is becoming more complicated than it had been before. BRICS searches for the ways to reform the Bretton Woods system, but what is more important is that it does not put forward revolutionary demands so far. They are referring to the existing lack of balance in the IMF’s quotas between the Global South countries and the West. Traditionally, the majority of the voting power in the IMF and the World Bank under the Western countries and the BRICS countries demand a revision of the old system within the international financial instruments. They directly state that BRICS is “the premier global forum for multilateral economic and financial cooperation that provides a platform for dialogue of both developed and emerging economies on an equal and mutually beneficial footing for jointly seeking shared solutions to global challenges.” In other words, BRICS is the only platform that guarantees the “just” distribution of the global wealth. Interestingly, BRICS connects the unilateral economic and secondary sanctions with human rights as such, and emphasises that the sanctions are there for the development of emerging economies.

Also, the Declaration says nothing about the de-dollarisation, but it is certain that it is exactly what the BRICS countries meant by spurring up the process of interbank transactions on the national currencies. BRICS carefully avoids internal and external reasons escalating the relations with the West. Therefore, Press Secretary of the President of Russia Dmitry Peskov stated that

“the cooperation within BRICS is not directed against anyone or anything – neither against the dollar nor against other currencies.”²⁰ This part is very important, because it shows that humanity is at the crossroads of whether to take the reformist path and smoothly restructure the global financial system and align it to the new geoeconomic reality, or go for a more dangerous road to escalate the international economic and political situation in order to gain full victory at the next stage of the global rivalry.

Despite the reformist rhetoric, it is feasible that BRICS is preparing for the red scenarios. One such platform that can play a historical role is the New Development Bank. In the Declaration, they emphasised the future role of this bank in facilitating international finances and trade in the national currencies. A new investment platform for BRICS and the entire Global South should be created. It is a financial instrument that not only BRICS discusses; it was mentioned in the Declaration of the Interbank Cooperation Mechanism, which focuses on facilitating and expanding innovative financial practices, including finding acceptable mechanisms of financing in local currencies. Finally, the Declaration encourages the member states to cooperate more closely in the process of conducting bank transactions in local currencies via the BRICS Cross-Border Payments Initiative (BCBPI) and BRICS Payment Task Force instruments.

All these mechanisms and instruments should be enshrined by the development of the BRICS insurance system. If it is going to be created, it will be more revolutionary than the BRICS Bank. A French economist stated after the summit in Kazan that “...trade requires insurance services (for both the contract itself and transportation); these insurance services involve reinsurance activities. With the BRICS (Re)Insurance Company, BRICS is building its independence from western insurance companies.”²¹ The insurance factor has played the most harmful role against Russia since 2022 and it is the main reason why Russia, China, and India developed the shadow fleets to avoid Western sanctions.

Russia was the major driver of this initiative. According to the MGIMO expert T. Urumov, the creation of a reliable settlement and payment infrastructure, independent of the US-centric system, is a necessary condition for the successful development of trade relations among the BRICS member states. At the BRICS finance ministers’ meeting, Russia proposed key elements for this infrastructure, including the BRICS Bridge cross-border payment system, the BRICS

²⁰ “Песков: сотрудничество стран БРИКС не направлено против доллара,” *Коммерсант*, October 22, 2024, <https://www.kommersant.ru/doc/7248440>.

²¹ J. Sapir, “An acceleration of global ‘de-Westernisation’ creeps upon the Western world,” *Pearls and Irritations*, October 31, 2024, <https://johnmenadue.com/an-acceleration-of-global-de-westernisation-creeps-upon-the-western-world/>.

Clear inter-depository interaction system, and the establishment of a BRICS Reinsurance Company. One of the key objectives of the summit is to provide the BRICS member states with greater flexibility in cross-border transactions by reducing dependence on the US dollar.²² Thus, in the Declaration, the direct mentioning has been avoided of these new mechanisms which should be equivalents of SWIFT. Nevertheless, efforts continued, and during the Kazan Summit, President Putin was presented with a prototype BRICS banknote.²³ As Putin remarked, "The dollar is being used as a weapon. This is a significant mistake by those who do this." He acknowledged that if an alternative to the dollar were created, it would likely be a gold-backed currency.²⁴ It is not the first time Putin has spoken about de-dollarisation, but it is certain from his message that BRICS will be forced by geopolitical repercussions rather than acting unilaterally.

Another component of the Declaration or theme that was discussed between the member states is the issue of the security of the supply chains. For the BRICS countries, this factor is of geoeconomic importance. Without establishing an alternative system of supply chains in the World Order, the entire discussion over the multipolarity from BRICS' side is a political statement without real grounds. Therefore, BRICS paid attention to this component. According to Russian experts, ensuring the security of supply chains and the integrity of value chains within the BRICS+ economic space will minimise risks associated with unilateral sanctions. This intertwined deeply with the creation of institutional, infrastructural, and motivational conditions for the broad integration of micro, small, and medium-sized enterprises (MSMEs) into the existing intra-BRICS production value chains as well as into new innovation-driven global value chains (GVCs) and global production networks (GPNs) (Paragraph 75). This process will help establish the institutional-infrastructural architecture of BRICS+.²⁵ It means that the BRICS countries will work out the question of the deepening of business-to-business cooperation.

International security was a crucial component of the summit and it was integrated into the final Declaration. In most of the items that were dedicated to international security, the BRICS countries presented their stance as separate

²² Т.Р. Урумов, "XVI Саммит БРИКС в Казани: торгово-финансовое сотрудничество" ИМЭМО, October 24, 2024, <https://www.imemo.ru/publications/policy-briefs/text/xvi-brics-summit-in-kazan-trade-and-financial-cooperation>.

²³ "Путин передал Набиуллиной «купюру БРИКС», а ей не понравилось," RBC, October 23, 2024, <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/671918bd9a7947de9cfc3b5d>.

²⁴ "Putin calls for alternative international payment system at Brics summit," *The Guardian*, October 23, 2024, <https://www.theguardian.com/world/2024/oct/23/putin-world-economy-bloc-brics-summit>.

²⁵ Н. Сенюк, "Какие решения для международной торговли предложил саммит БРИКС," Валдай Клуб, December 19, 2024, https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/resheniya-dlya-mezhdunarodnoy-torgovli/?sphrase_id=760964.

centres of power that see international politics not as alien observers but as actors that have a voice. In the case of the crisis in the Middle East, the BRICS countries supported the independence of Palestine and supported the provisional measures of the International Court of Justice in the legal proceedings instituted by South Africa against Israel. Moreover, it condemned the “incidents of terrorist attacks linked with ICT capabilities in Lebanon.” As is known, these operations were conducted by the Israeli services. BRICS indirectly condemned the presence of the American troops. Ukraine was dedicated only one short paragraph that outlined that the BRICS states have already presented their vision regarding the “situation in and around Ukraine”, and appreciated all peace initiatives that have been made since 2023. It looks like it referred to the peace initiatives of the BRICS’ countries between 2022 and 2023. Furthermore, the Declaration mentioned the humanitarian situation in Sudan, Haiti, Yemen, Afghanistan, etc.

The Declaration no longer refers to chemical and biological weapons, which had been consistently mentioned in declarations since 2014. References to the Chemical Weapons Convention (CWC) and Biological Weapons Convention (BTWC) have also been removed. This shift likely resulted from Egypt’s accession, as it has not signed the CWC and has only signed, but not ratified, the BTWC. Meanwhile, the rhetoric on the JCPOA has softened. While in 2023, the need for a peaceful and diplomatic resolution of Iran’s nuclear issue was emphasised, while in 2024, the wording was reduced to calling for a “constructive approach and comprehensive implementation” of the JCPOA. It means that BRICS is adapting to the new geopolitical realities and trying to find a common denominator that would unify the common security agenda of all members. However, after a long break, the Middle East’s nuclear-weapon-free zone issue reappeared on the BRICS’ agenda, reflecting the influence of the new members: Iran, Egypt, and the UAE. It is targeting Israel and remands the Soviet policy in the region. For the first time, nuclear non-proliferation was discussed beyond the US–Russia arms control framework. Initially introduced in 2020 amid uncertainty over the New START Treaty, in 2024 BRICS adopted a broader stance, calling for “strengthening the non-proliferation and disarmament regime” as essential to global stability, peace, and security, without tying it to specific events. Generally, it is possible to state that BRICS has abandoned the Cold-War and post-Cold-War international security regimes or tried to modify them to its interests.

The consequences of the BRICS summit in Kazan

The spectrum of opinions over the summit’s outcome and its impact ranged from aggressively negative to over-optimistic, but let us briefly take a sober assessment of what happened in Russia between 24 and 25 October 2024. The

dominant opinion in the West is that Russia failed to emphasise the anti-Western character of BRICS and, altogether, the summit was unable to address the most demanding security crises and economic challenges of today. Russia failed, in its anti-Westernism, to create an alternative payment system and to increase the security profile, and the new members only complicated the fragile balance inside the organisation.²⁶ Calling BRICS a “paper tiger”²⁷ sounds too simplistic and unprofessional. Moreover, the leading Russian expert Fyodor Lukyanov calls BRICS a community of the most influential non-Western states, but so far, it has been a rather amorphous club with a single unifying principle: creating a space for interaction that bypasses Western states and institutions. The summit in Kazan was the culmination of this compared with previous summits.²⁸

One of the key political takeaways from the BRICS Summit in Kazan is the failure of the West’s policy of isolating Russia and the formulation of the agenda for the rest of the world according to its own standards. The summit demonstrated that the idea of a multipolar world has not become a reality, but shows that the global pendulum is swinging in that direction. BRICS has attracted dozens of new partners, with many more eager to join, and membership in it is expected to continue to expand. As stated by French Minister for European Affairs Benjamin Haddad, “The BRICS Summit showed that the West no longer has a monopoly on global affairs.”²⁹ This mood is now strongly moving from the marginal to the mainstream among Western experts and politicians.

A notable diplomatic breakthrough occurred as Xi Jinping and Narendra Modi held their first bilateral talks since 2019 on the sidelines of the summit.³⁰ They made significant strides towards normalising relations following a four-year border standoff, marking this peace initiative as major. If the relations between the two potential superpowers stabilise, the hopes of the West that India can be an effective counterbalance in the world against China will face serious problems. It shows that the BRICS countries are capable of a diplomatic consensus over geopolitical contradictions.

²⁶ P.K. Baev, “Putin’s much ado about the BRICS Summit,” PRIO, October 29, 2024, <https://www.prio.org/blogs/1151>.

²⁷ H. Poenisch, “Brics looks increasingly like a paper tiger,” OMFIF, October 29, 2024, <https://www.omfif.org/2024/10/brics-looks-increasingly-like-a-paper-tiger/>.

²⁸ “The BRICS Summit 2024: An expanding alternative,” Council on Foreign Relations, November 07, 2024, <https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/brics-summit-2024-expanding-alternative>.

²⁹ “French Foreign Ministry: BRICS summit showed that West no longer holds monopoly in the world,” Report.az, October 24, 2024, <https://report.az/en/other-countries/french-foreign-ministry-brics-summit-showed-that-west-no-longer-has-monopoly-in-world/>.

³⁰ „Peace on border our priority: Modi, Xi after first bilateral in 5 years,” *Indian Express*, October 24, 2024, <https://indianexpress.com/article/india/pm-modi-xi-jinping-hold-first-bilateral-talks-in-5-years-9635036/>.

There is certain criticism in the Western and democratic media that mostly concentrates on Russia rather than on the general picture of what actually happened in Kazan. For example, *Novaya Gazeta* stated that notwithstanding the statements made at the Kazan Summit, the chances of BRICS+ becoming a unified structure under Russia and China's leadership remain unlikely. Russia seeks to prevent the emergence of any single-country leadership or hegemony within BRICS, particularly that of China. Instead, it favours a structure resembling the UN-Security-Council-style or the Big Four format rather than a rigid hierarchical system. Ideally, Moscow envisions the establishment of a balanced internal configuration – one capable of serving as an effective geoeconomic and geopolitical counterweight to China within the BRICS framework. At least in the near future, the BRICS countries will not want any open confrontations and disagreements with the West, hence they are blocking the process of de-dollarisation as well as bolder moves of some BRICS countries, particularly Brazil and India.³¹ Currently, India has a much greater need for close relations with the West than China does, as the latter already took almost everything it needed from the West over the past decades.³² Russia, India, and China pursue dialectical strategies towards BRICS, which aim to gradually evolve into an alternative world order. It seems that each member state understands that without a consensus, it is impossible to achieve the primary goal of multipolarity.

The next important conclusion is that the summit did not achieve any breakthroughs in the creation of an alternative financial system, but, again, it is an illusion rather than reality, because BRICS is gradually building banking and other financial mechanisms and tools that eventually will be operational. If the economic wars under the Trump Administration are going to reach the peak in upcoming years, these instruments will be implemented immediately. As a Brazilian expert wrote, the BRICS leaders called for further work in this area and instructed finance ministers and central bank governors to continue reviewing local currencies, payment instruments, and platforms, with a report expected at the next chairmanship. Thus, one of BRICS' key tasks is to deepen the discussion initiated by Russia and reach an agreement on future steps. However, another challenge – possibly a more serious one – remains. The rather vague statements made by the BRICS leaders in Kazan on this issue likely reflect the lack of a consensus on Russia's initiative.³³

³¹ "Outcome of the 16th BRICS Summit in Kazan, Russia," European Parliament, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2024/766243/EPRS_ATA\(2024\)766243_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2024/766243/EPRS_ATA(2024)766243_EN.pdf).

³² Т. Бордачёв, "БРИКС перед саммитом в Казани: диалектика созидания и разрушения на фоне нового мирового устройства," Валдай, October 21, 2024, https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/briks-pered-sammitom-v-kazani/?sphrase_id=760964.

³³ П. Норе́йра Батиста – младший, "БРИКС: транзакции в национальных валютах, трансграничные платёжные системы и новая резервная валюта," Валдай, November 06,

The enlargement situation remains unclear. On the one hand, the countries proposed a new mechanism that gives any country the partner-country status, but on the other hand, the immediate membership of Indonesia shows deep underwater diplomacy inside BRICS, which can bring many surprises in 2025 in terms of both new membership and new initiatives. For now, it is known that the next tier of potential members includes Malaysia, Vietnam, Thailand, Algeria, Belarus, Bolivia, Cuba, Kazakhstan, Nigeria, Turkey, Uganda, and Uzbekistan.³⁴ Also, surprises should be expected on the financial tracks, because now chairmanship has been taken by Brazil and it is exactly this country that is the main promoter of de-dollarisation inside BRICS.

BRICS post-Kazan: The dangerous future

Thus, Brazil has taken chairmanship after Russia. The country has close relations with China and sometimes pursues more radical visions on the reformation of the international economic and financial system. Russia hopes that the alternative SWIFT and payment issues are going to take more material form under Brazil's presidency in BRICS. The President of Brazil Lula da Silva in his online speech in Kazan sounded quite aggressive and more radical than the Russians did. He blamed the rich countries for the current situation with climate change. Already in Kazan, he outlined the Brazilian Presidency priorities as follows: "In the Brazilian BRICS presidency, we want to reaffirm the bloc's vocation in the fight for a multi-polar world, and for less asymmetrical relations between countries."³⁵ According to him, BRICS is a global majority in terms of demography and global wealth, but financial flows continue to rich nations. The non-Western world is financing the existence of the rich world. Until the world is based upon this unfair foundation, he stressed, all BRICS' initiatives are destined to fail. Da Silva returned to his idea of the establishment of an effective BRICS currency and bank system. It should be noted that the head of the New Development Bank (NDB) is former Brazilian President Dilma Rousseff. The very rhetoric of da Silva promises that 2025 will be a hot year in terms of BRICS' initiatives. Additionally, it will be impacted by the turbulences within the West itself and due to the Trump

2024, https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/briks-tranzaktsii-v-natsionalnykh-valyutakh/?sphrase_id=758939.

³⁴ "Malaysia, Indonesia, Vietnam and Thailand become partner countries of BRICS," CAN.com, October 24, 2024, <https://www.channelnewsasia.com/asia/malaysia-indonesia-vietnam-thailand-brics-asean-global-south-russia-china-4699841>.

³⁵ "Transcript of President Lula's speech during the open plenary session of the BRICS Summit - Kazan, October 23, 2024," Gov.br., October 23, 2024, <https://www.gov.br/planalto/en/follow-the-government/speeches-statements/2024/10/president-lulas-speech-during-the-open-plenary-session-of-the-brics-summit>.

trade wars with the rest of the world. Da Silva openly says that the NDB was created to make possible the Bretton Woods. "Now is the time to move forward with creating alternative payment methods for transactions between our countries. It's not about replacing our currencies. But we need to work to ensure that the multi-polar order we desire is reflected in the international financial system."³⁶ Thus, it is possible to forecast that many initiatives that Russia hoped to be adopted in Kazan are going to be adopted in Brazil if the political situation is going to permit to organise such a global forum already with the membership of Indonesia, etc. The motto of the Brazilian presidency will be "Strengthening Cooperation in the Global South for More Inclusive and Sustainable Governance".

* * *

In conclusion, BRICS will continue in 2025 to be reformist in relations with the West rather than introduce drastic strategies. However, it is visible that the BRICS countries are going to be much bolder, particularly if one takes into account the very fact of the unfolding global economic wars between the geoeconomic centres of the world. In Kazan's Declaration, the BRICS states envisioned that they are preparing for such a scenario and ready for it. The Trump Administration seems to have grasped correctly the changing global geoeconomic and technologic correlations of the forces, but the methods and policies that have been introduced in the first weeks of the new administration demonstrate a clear determination that the situation is going to escalate rather than deescalate.

The BRICS Summit in Kazan: Between old and new world orders

The BRICS Summit in Kazan marked a crucial moment in global geopolitics, highlighting the bloc's evolving role in challenging Western dominance while maintaining a reformist rather than revolutionary stance. The summit highlighted BRICS' commitment to economic and financial independence, including efforts to establish alternative payment systems and reduce reliance on the U.S. dollar, but again the general or mainstream policy is to avoid escalation in relations with the West. At the same time, it revealed internal complexities, particularly in balancing expansion with maintaining organizational cohesion. The Kazan Declaration emphasized multipolarity, demand for the fair global governance, and a restructured financial order, signaling a shift towards a more assertive yet strategically cautious global strategy. The BRICS' positioning in the post-Ukraine geopolitical landscape reflects broader transformations in deterrence, economic security, and the future balance of power in international relations. Generally speaking, the Kazan Summit revealed that the BRICS countries took reformist stance and avoid drastic decisions. They maintain a wait-and-see position and overall strategy while simultaneously

³⁶ Ibidem.

implementing structural horizontal and vertical changes within the organization to enhance its autonomy, resilience, and resistance in the event of an escalation of trade wars. In the upcoming 2025 summit in Brazil should be expected more decisive actions from the BRICS+ due to unfolding trade wars.

Keywords: BRICS, Russia, New World Order, global governance

Słowa kluczowe: BRICS, Rosja, Nowy Porządek Świata, globalne zarządzanie

Kalendarium wydarzeń 2024

Europa i Ameryka Północna

9 stycznia – Dotychczasowy minister edukacji i młodzieży, Gabriel Attal, objął stanowisko premiera Francji, na którym zastąpił Élisabeth Borne.

22 stycznia – Początek trwających cztery miesiące natowskich manewrów „Steadfast Defender 2024” z udziałem ok. 90 tys. żołnierzy, co czyni je największymi od czasów zimnej wojny. Motywem przewodnim ćwiczeń (także z udziałem Szwecji) była obrona zbiorowa przeciwko agresji z zewnątrz.

25 stycznia – Prezydent Recep Tayyip Erdoğan podpisał ustawę dotyczącą ratyfikacji protokołu umożliwiającego przystąpienie Szwecji do NATO.

28 stycznia – Zgodnie z zawartym w 2015 r. roku porozumieniem z Prżina oraz umową koalicyjną z 2020 r. przedstawiciel mniejszości albańskiej, Talat Xhaferi, objął stanowisko premiera Macedonii Północnej na 100 dni przed planowanymi wyborami parlamentarnymi.

29 stycznia – Premier Gruzji Irakli Garibaszwili ogłosił swoją dymisję. Na stanowisku zastąpił go dotychczasowy lider Gruzińskiego Marzenia, Irakli Kobachidze (nowym szefem partii został Garibaszwili).

1 lutego – Państwa UE na szczycie Rady Europejskiej w Brukseli zgodziły się na przekazanie Ukrainie z unijnego budżetu 50 mld euro w ramach „Ukrainian Facility” na wsparcie jej gospodarki do 2027 r. Nastąpiło to po przełamaniu wielotygodniowego oporu Węgier w tej sprawie. Zdecydowano też o zwiększeniu środków na ochronę granic (o 2 mld euro), politykę sąsiedztwa (o 7,5 mld euro) i Europejski Fundusz Obronny (o 1,5 mld euro).

8 lutego – Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski poinformował, że gen. Walerij Załużny przestał pełnić funkcję naczelnego dowódcy Sił Zbrojnych Ukrainy. Zastąpił go na tym stanowisku dotychczasowy dowódca wojsk lądowych, gen. Ołeksandr Syrski. Miesiąc później Załużny objął stanowisko ambasadora Ukrainy w Wielkiej Brytanii.

10 lutego – Do dymisji podała się prezydent Węgier Katalin Novák. Rezygnacja była następstwem skandalu wywołanego jej decyzją o ułaskawieniu osoby skazanej za tuszowanie przestępstw pedofilskich. 26 lutego węgierski parlament wybrał na to stanowisko prezesa Trybunału Konstytucyjnego – Tamása Sulyoka.

11 lutego – Pełniący w latach 2014–2015 urząd premiera Finlandii Alexander Stubb zwyciężył w wyborach prezydenckich.

16 lutego – Były prezydent USA Donald Trump został skazany za oszustwo podczas ubiegania się o kredyt (zawyżanie wartości swojego majątku) i obarczony grzywną w wysokości ponad 350 mln USD. 30 maja nowojorski sąd uznał Trumpa za winnego fałszowania dokumentacji księgowej w związku z „kupieniem milczenia” aktorki filmów dla dorosłych o ich romansie (ława przysięgłych podtrzymała wszystkie 34 zarzuty), przez co stał się pierwszą w historii osobą, która kiedykolwiek pełniła urząd prezydenta USA, skazaną w procesie karnym.

16 lutego – Część polskich środowisk rolniczych w ramach protestu przeciwko nierównej konkurencji z producentami i nabywcami produktów rolno-spożywczych z Ukrainy (na podstawie wprowadzonego przez Komisję Europejską zawieszenia cel eksportowych na ukraińskie produkty) zablokowała przejścia graniczne z tym państwem. Kolejny postulat protestujących stanowiła rezygnacja z założeń tzw. Europejskiego Zielonego Ładu wprowadzonego przez UE w ramach dążenia do osiągnięcia w 2050 r. neutralności klimatycznej, co wpisywało się w szerszy nurt protestów europejskich rolników (w szczególności niemieckich, francuskich i holenderskich) przed wyborami do Parlamentu Europejskiego.

17 lutego – Generał Ołeksandr Syrski poinformował o wycofaniu się ukraińskich oddziałów z miejscowości Awdijiwka w obwodzie donieckim. Walki o nią trwały z różną intensywnością od 2014 r.

22 lutego – Rada Unii Europejskiej przyjęła 13. pakiet sankcji wobec Rosji. 14. – w którym uwzględniono m.in. zakaz eksportu do Rosji metali ziem rzadkich oraz importu rosyjskiego helu – i 15. pakiet ogłoszono odpowiednio 24 czerwca i 16 grudnia. W większości dotyczyły one rozszerzenia objętej restrykcjami listy osób fizycznych i prawnych (w tym także z państw trzecich, takich jak Chiny czy Korea Północna, w związku ze wspieraniem działań Rosji lub omijaniem wcześniej nałożonych sankcji).

23 lutego – Podczas wizyty w Warszawie przewodnicząca Komisji Europejskiej Ursula von der Leyen poinformowała o odblokowaniu dostępu do środków dla Polski przewidzianych w ramach Krajowego Planu Odbudowy i funduszu spójności (ok. 137 mld euro).

26 lutego – Po kilkunastu miesiącach obstrukcji węgierskie Zgromadzenie Narodowe ratyfikowało protokół akcesyjny umożliwiający przystąpienie Szwecji do NATO. 7 marca Szwecja stała się oficjalnie 32. państwem członkowskim Sojuszu.

28 lutego – Władze nieuznawanej na arenie międzynarodowego quasi-republiki Naddniestrza zwróciły się do Rosji o wsparcie i ochronę w reakcji na nałożone przez mołdawskie władze „cła” dla firm pochodzących z tego regionu. Kilka dni później prorosyjska gubernator autonomicznego regionu Gagauzji, Evghenia Guțul, podczas wizyty w Moskwie ogłosiła podobny apel.

29 lutego – Komisja Europejska potwierdziła dołączenie Polski do Prokuratury Europejskiej na podstawie wniosku ministra sprawiedliwości Adama Bodnara z grudnia 2023 r.

4 marca – Na terytorium Polski i w rejonie Morza Bałtyckiego wystąpiły zakłócenia sygnału GPS. Później wielokrotnie dochodziło do kolejnych tego typu incydentów, co utrudniało ruch lotniczy nad regionem Europy Środkowo-Wschodniej i Skandynawii. Władze państw, w które ataki te były wymierzone, przypisały za nie odpowiedzialność Rosji.

6 marca – Do dymisji, na mocy porozumienia koalicyjnego z 2023 r., podał się premier Bułgarii Nikołaj Denkow. Koalicji partii GERB i Kontynuujemy Zmiany nie udało się jednak porozumieć w sprawie rządu, w związku z czym kandydatka na premiera – Marija Gabriel – zrezygnowała z nominacji. Przyspieszone wybory, w których udział wzięło jedynie ok. 1/3 uprawnionych, przeprowadzono 9 czerwca. Wygrał po raz trzeci z rzędu GERB, a duże straty zanotował blok Kontynuujemy Zmiany – Demokratyczna Bułgaria. Rozmowy w sprawie utworzenia rządu skończyły się fiaskiem, w związku z czym 27 października przeprowadzono kolejne (siódme od 2021 r.) przyspieszone wybory. Wygrane przez GERB głosowanie nie przyniosło jednak zasadniczej zmiany podziału mandatów w Zgromadzeniu Narodowym, pozwalającej na wyłonienie stabilnej większości rządzącej.

7 marca – Sejm RP przyjął ustawę zawieszającą udział Polski w Traktacie o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (CFE). W listopadzie 2023 r. Rada Północnoatlantycka, w odpowiedzi na wypowiedzenie umowy przez Rosję, zapowiedziała niestosowanie się do niej.

10 marca – Skupiony wokół centroprawicowej Partii Socjaldemokratycznej blok o nazwie Sojusz Demokratyczny zwyciężył w wyborach do portugalskiego Zgromadzenia Republiki, pokonując rządzącą Partię Socjalistyczną. Trzecią siłą została nacjonalistyczno-populistyczna partia Chega („Dość”). 2 kwietnia stanowisko premiera mniejszościowego rządu objął lider zwycięskiego obozu Luís Montenegro.

13 marca – Parlament Europejski przyjął Akt o sztucznej inteligencji – pierwszą na świecie regulację odnoszącą się do tej problematyki. Zawiera ona m.in. zakaz stosowania tego rodzaju technologii w celu inwigilacji społeczeństwa, nakaz oznaczania treści wygenerowanych przez AI i inne wymogi nałożone na użytkowników bądź producentów sztucznej inteligencji oraz umożliwia jej stosowanie tylko w określonych celach, z poszanowaniem prawa i zasad cyberbezpieczeństwa (pod groźbą kar finansowych). 21 maja została przyjęta przez Radę UE.

21 marca – Liderzy państw UE podczas szczytu Rady Europejskiej w Brukseli zdecydowali o rozpoczęciu negocjacji akcesyjnych z Bośnią i Hercegowiną (gdy państwo to spełni kryteria sformułowane przez Komisję Europejską).

26 marca – Rada UE przyjęła Europejski akt o wolności mediów (EMFA) mający na celu ustanowienie środków na rzecz ograniczenia ingerencji polityków w funkcjonowanie mediów m.in. przez: obostrzenia dotyczące inwigilacji dziennikarzy, zwiększenie przejrzystości w zakresie finansowania pośredniego przez państwa (np. w postaci reklam), utworzenie stosownego organu kontrolnego, a także zapisy dotyczące pożądanых procedur związanych z obsadzaniem funkcji kierowniczych w mediach publicznych.

31 marca – Serwis The Insider przedstawił ustalenia dziennikarskiego śledztwa wskazującego, że za przypadkami tzw. syndromu hawańskiego (poważnych dolegliwości neurologicznych wywołanych użyciem środków elektromagnetycznych lub akustycznych) stała wyspecjalizowana jednostka rosyjskiego wywiadu wojskowego (GRU). Celem ataków miał być personel dyplomatyczny we Frankfurcie i w Tbilisi.

3 kwietnia – Przedstawiciele rządzącej partii Gruzińskie Marzenie złożyli nowy projekt ustawy o tzw. organizacjach realizujących obce interesy, wymierzonej w organizacje pozarządowe finansowane (w min. 20% rocznie) przez podmioty zagraniczne, wzorowanej na analogicznej regulacji rosyjskiej. Ruch ten poskutkował serią masowych demonstracji ulicznych, w tym 11 maja największym w historii Gruzji protestem, z udziałem ok. 300 tys. uczestników. Trzy dni później parlament przyjął jednak tę kontrowersyjną ustawę. Prezydent Salome Zurbiszwili zdecydowała o jej zawetowaniu, ale legislatura odrzuciła weto. USA zapowiedziały wprowadzenie wobec Gruzji ograniczeń wizowych oraz rewizję dotychczasowego zakresu współpracy i wsparcia, a także nałożyły sankcje na osoby związane z gruzińską administracją (w grudniu również na założyciela Gruzińskiego Marzenia, oligarchę Bidzinę Iwaniszwilego). W lipcu Komisja Europejska zdecydowała o wstrzymaniu procesu akcesyjnego Gruzji do UE.

5 kwietnia – Dziennik *Financial Times* poinformował o tysiącach rosyjskich prób ataków hakerskich na systemy teleinformatyczne sterujące europejskimi sieciami kolejowymi, podejmowanych od lutego 2022 r.

6 kwietnia – Były premier Słowacji (w latach 2018–2020), przewodniczący partii Hlas współtworzącej rządzącą koalicję, Peter Pellegrini zwyciężył w wyborach prezydenckich.

9 kwietnia – Simon Harris objął stanowisko premiera Irlandii, na którym zastąpił Leo Varadkara. Nominacja ta była wynikiem zmiany na czele rządzącej partii Fine Gael.

9 kwietnia – Pełniący już tę funkcję w 2017 r. Bjarni Benediktsson objął stanowisko premiera Islandii.

17 kwietnia – Blok wyborczy z rządzącą prawicową Chorwacką Unią Demokratyczną i premierem Andrejem Plenkovićem na czele zwyciężył w wyborach do chorwackiego parlamentu.

20 kwietnia – Po wielomiesięcznej obstrukcji ze strony republikańskiej większości i spikera Mike’a Johnsona Izba Reprezentantów przegłosowała wart ponad 60 mld USD pakiet wsparcia dla Ukrainy.

1 maja – Departament Stanu USA zarzucił Rosji użycie w Ukrainie broni chemicznej (chloropikryny) w prowadzonych przez nią działaniach zbrojnych.

6 maja – Sędzia wojewódzkiego sądu administracyjnego w Warszawie uciekł na Białoruś i zwrócił się do władz tego państwa o azyl. W latach 2018–2019 był członkiem funkcjonującej pod auspicjami ówczesnego resortu sprawiedliwości grupy, która koordynowała działania wymierzone w sędziów krytykujących przeprowadzane przez PiS zmiany w strukturze władzy sądowniczej.

8 maja – Prawicowo-nacjonalistyczna koalicja Twoja Macedonia, z ugrupowaniem Wewnętrzna Macedońska Organizacja Rewolucyjna – Demokratyczna Partia Macedońskiej Jedności Narodowej na czele, zwyciężyła w wyborach parlamentarnych, zdobywając większość głosów. Reprezentująca tę partię Gordana Siljanovska-Davkova wygrała z kolei przeprowadzone równolegle wybory prezydenckie, pokonując urzędującą głowę państwa, Stevo Pendarovskiego. Na czele rządu stanął reprezentujący zwycięską partię Hristijan Mickoski.

10 maja – Rosja rozpoczęła ofensywę w obwodzie charkowskim. Zajął kilka wsi leżących tuż przy ukraińsko-rosyjskiej granicy, przed linią fortyfikacji Ukrainy. Intensywne walki toczyły się wokół miejscowości Wołczańsk.

15 maja – W miejscowości Handlová postrzelony został premier Słowacji Robert Fico. Polityk odniósł ciężkie obrażenia, ale po kilku tygodniach wrócił do pełnienia swojej funkcji.

26 maja – Gitanas Nausėda uzyskał reelekcję na stanowisku prezydenta Litwy.

29 maja – Komisja Europejska zakończyła stosowanie wobec Polski procedury z art. 7 Traktatu o Unii Europejskiej, związanej z ochroną podstawowych

wartości UE (tu: praworządności), uruchomionej w 2017 r. w odpowiedzi na działania ówczesnych władz wobec wymiaru sprawiedliwości.

29 maja – Władze Gruzji zdecydowały o powierzeniu zadania budowy portu głębinowego Anaklia konsorcjum z chińską państwową spółką China Communication Construction Company na czele. Port ten miałby się stać centralnym punktem alternatywnego korytarza transportowego z Chin do Europy.

30 maja – Hiszpański parlament przyjął ustawę udzielającą amnestii osobom zaangażowanym w referendum niepodległościowe w Katalonii w 2017 r. i w próbę ogłoszenia secesji regionu. Było to warunkiem uczestnictwa katalońskich ugrupowań regionalnych w koalicji rządowej.

31 maja – Cyberatak na stronę internetową Polskiej Agencji Prasowej. Odpowiedzialność za działanie polegające na umieszczeniu tam dezinformującej treści władze przypisały grupom rosyjskim. Atak wpisywał się w serię uznaną za wrogie działanie „poniżej progu wojny” wobec Polski, obejmującą również zintensyfikowanie presji migracyjnej na granicy polsko-białoruskiej (w tym ataki na funkcjonariuszy chroniących tę strefę) czy przypadki podpalen obiektów na terenie kraju.

1 czerwca – Bizneswoman i działaczka organizacji pozarządowych, Halla Tómasdóttir, zwyciężyła w wyborach prezydenckich na Islandii.

9 czerwca – Odbyły się wybory do Parlamentu Europejskiego. Mimo utraty pewnej liczby mandatów (głównie na rzecz grup eurosceptycznych) najsilniejsze pozostały frakcje Europejskiej Partii Ludowej, Socjalistów i Demokratów oraz Odnówmy Europę (liberalna). Na poziomie narodowym sukcesy odniosły gdzieś indziej partie antyunijne. We Francji zwyciężyło Zjednoczenie Narodowe, zdobywając niemal dwukrotnie więcej głosów od ugrupowania prezydenta Macrona, który w reakcji na to zdecydował o rozwiązaniu Zgromadzenia Narodowego i rozpisaniu na 30 czerwca przyspieszonych wyborów. Eurosceptycy triumfowali też m.in. we Włoszech (Bracia Włosi), na Węgrzech (Fidesz – mimo że prawie 30% poparcia zdobyła partia TISZA Pétera Magyara), w Austrii (Wolnościowa Partia Austrii – FPÖ) czy w Belgii (Interes Flamandzki), a dobry wynik (dwukrotnie mniejszy od zwycięskiej CDU, za to lepszy niż rządząca SPD) uzyskała Alternatywa dla Niemiec. W Polsce zwyciężyła Koalicja Obywatelska, dzięki czemu po raz pierwszy od dekady Prawo i Sprawiedliwość nie otrzymało największej liczby głosów w ogólnokrajowych wyborach.

9 czerwca – Odbyły się wybory do belgijskiej Izby Reprezentantów. Najwięcej głosów i mandatów uzyskały ugrupowania prawicowe, popierające niepodległość Flandrii – Nowy Sojusz Flamandzki i Interes Flamandzki. W odpowiedzi na wyniki wyborów (podobnie jak tych do Parlamentu Europejskiego) premier

Alexander de Croo ogłosił swoją dymisję, choć do końca 2024 r. nie powiodło się wyłonienie nowego rządu.

12 czerwca – Komisja Europejska poinformowała o wprowadzeniu tymczasowych cel na import do UE wyprodukowanych w Chinach samochodów elektrycznych w związku z subsydiowaniem ich produkcji przez władze ChRL. 4 października w głosowaniu na forum stosownego komitetu w ramach KE państwa członkowskie poparły nałożenie stałych cel na chińskie auta z napędem elektrycznym (sprzeciw zgłosiły Niemcy, Malta, Słowacja, Słowenia i Węgry), a rozporządzenie je wprowadzające zaczęło obowiązywać 30 października.

20 czerwca – Posłowie koalicji rządzącej Słowacją przegłosowali ustawę likwidującą media publiczne, będące w dużej mierze poza kontrolą władz.

26 czerwca – Premier Holandii Mark Rutte został wybrany na nowego sekretarza generalnego NATO. Swoją funkcję zaczął pełnić 1 października.

27 czerwca – Obradujący na szczycie Rady Europejskiej liderzy UE wypracowali porozumienie w sprawie podziału najważniejszych stanowisk w kadencji 2024–2029. Przewodniczącą Komisji Europejskiej pozostała Ursula von der Leyen, a przewodniczącą Parlamentu Europejskiego – Roberta Metsola (obydwie z Europejskiej Partii Ludowej). Przewodniczącym Rady Europejskiej został António Costa (premier Portugalii w latach 2015–2024, reprezentujący socjalistów), a Wysokim Przedstawicielem do spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa – Kaja Kallas (premier Estonii z frakcji liberałów).

27 czerwca – Zainicjowane zostały negocjacje akcesyjne Unii Europejskiej z Ukrainą i Mołdawią. Unia podpisała też z Ukrainą umowę o współpracy w zakresie bezpieczeństwa, zakładającą mechanizm konsultacyjny w razie kolejnej agresji, a także wsparcie o charakterze politycznym, gospodarczym, finansowym, humanitarnym, militarnym i dyplomatycznym.

28 czerwca – Sąd Najwyższy USA głosami sześciu wybranych przez Partię Republikańską sędziów podważył słuszność wyroku z 1984 r., ustanawiającego tzw. doktrynę Chevron dotyczącą możliwości dokonywania interpretacji nieuregulowanych prawem stanów faktycznych przez agencje federalne, uznając to za przekraczanie przynależnych im kompetencji. Rozstrzygnięcie spowodowało, że każda regulacja wydana przez te agencje, nieumocowana ustawowo, może zostać podważona i uchylona przez sąd.

30 czerwca – Odbyła się pierwsza tura wyborów do francuskiego Zgromadzenia Narodowego. Około 1/3 głosów uzyskało nacjonalistyczno-populistyczne Zjednoczenie Narodowe, pokonując Nowy Front Ludowy (złożony z partii lewicowych) oraz blok skupiony wokół ugrupowania prezydenta Macrona. W przeprowadzonej 7 czerwca drugiej turze – przy najwyższej w XXI w. frekwencji oraz dzięki decyzji o wycofaniu konkurujących ze sobą kandydatów

bloków lewicy i prezydenckiego (tzw. front republikański) – więcej mandatów niż nacjonaści uzyskali dwa pozostałe bloki. Żadne z ugrupowań nie zdobyło jednak samodzielnej większości głosów. 5 września Macron mianował na stanowisko premiera związanego z obozem centroprawicy dawnego komisarza europejskiego i wielokrotnego ministra, Michela Barniera (wbrew kandydaturze wysuniętej przez partie lewicowe). 4 grudnia, gdy poparcie wycofało Zjednoczenie Narodowe, Zgromadzenie Narodowe wyraziło wotum nieufności dla rządu Barniera. 13 grudnia nominację na stanowisko premiera otrzymał lider mniejszej partii sprzymierzonej z Macronem, François Bayrou – burmistrz Pau pełniący w przeszłości wiele funkcji państwowych (m.in. ministra edukacji).

1 lipca – Sąd Najwyższy USA, głosami sędziów powołanych przez republikańskich prezydentów, rozszerzył wykładnię immunitetu głowy państwa. Uznano m.in., że oficjalne działania prezydentów nie mogą stanowić materiału dowodowego przeciw nim. Wyrok ogłoszono w związku z postępowaniem karnym przeciwko Donaldowi Trumpowi dotyczącym szturm na Kapitol z 6 stycznia 2021 r.

2 lipca – Dick Schoof objął tekę premiera Holandii. Ten wieloletni urzędnik piastujący kierownicze stanowiska w aparacie bezpieczeństwa i służbach specjalnych stanął na czele koalicji czterech prawicowych partii – Partii Wolności Geerta Wildersa (PVV), rządzącej do 2023 r. jako większościowy koalicjant Partii Ludowej na rzecz Wolności i Demokracji (VVD), utworzonej przed zeszłorocznymi wyborami Nowej Umowy Społecznej (NSC) oraz ludowo-populistycznego Ruchu Rolnik-Obywatel (BBB).

4 lipca – Partia Pracy odniosła zdecydowane zwycięstwo w wyborach do Izby Gmin, zdobywając niemal $\frac{2}{3}$ mandatów i pokonując rządzących od 14 lat konserwatystów (którzy z kolei uzyskali najmniejszą liczbę mandatów w historii). Nowym premierem Wielkiej Brytanii został lider laburzystów Keir Starmer.

5 lipca – Cztery dni po objęciu przez Węgry prezydencji w Radzie UE, a także trzy dni po wizycie w Kijowie premier Węgier Viktor Orbán udał się do Moskwy. Instytucje UE oraz większość państw członkowskich podkreśliły, że nie reprezentował tam stanowiska całej Wspólnoty. Podobny charakter miała wizyta Orbána w Chinach 8 lipca. Tydzień później Komisja Europejska ogłosiła swego rodzaju „bojkot” węgierskiej prezydencji, sugerując komisarzom, aby nie uczestniczyli w nieformalnych szczytach ministerialnych w jej trakcie. Ukraina rozszerzyła zaś zakres sankcji wobec Gazpromu, co w połowie lipca spowodowało wstrzymanie tranzytu rosyjskiej ropy na Węgry przez jej terytorium ropociągami Przyjaźń. Węgry złagodziły z kolei nałożone przez UE na Rosjan i Białorusinów ograniczenia wizowe, umożliwiając im w ten sposób uzyskanie krajowych (a więc unijnych) wiz pracowniczych.

8–19 lipca – Nieopodal Brześcia, niedaleko granicy z Polską, odbyły się manewry wojsk białoruskich z chińskimi o kryptonimie „Atak sokoła” (określone mianem „ćwiczeń antyterrorystycznych”).

9–11 lipca – W Waszyngtonie odbył się szczyt NATO. W komunikacie końcowym znalazło się sformułowanie o „nieodwracalności” dążeń Ukrainy do członkostwa w Sojuszu. Sojusznicy zdecydowali o przeznaczeniu 40 mld euro (oraz dodatkowych systemów obrony powietrznej Patriot) dla tego państwa, uruchomieniu NATO Security Assistance and Training for Ukraine na rzecz koordynacji dostaw uzbrojenia (co w praktyce oznaczało przejęcie przez NATO tego zadania od tzw. Grupy Ramstein) oraz szkoleń dla ukraińskiej armii i budowania interoperacyjności ze standardami NATO, a także utworzeniu Wspólnego Centrum Analiz, Szkolenia i Edukacji NATO-Ukraina (JATEC) z siedzibą w Bydgoszczy. Sekretarz generalny NATO Jens Stoltenberg poinformował o osiągnięciu przez rozmieszczone w Redzikowie elementy systemu Aegis Ashore gotowości operacyjnej. Przy okazji szczytu Polska, wraz z Francją, Niemcami i Włochami, podpisała list intencyjny o współpracy pocisków manewrujących o zasięgu ponad 500 km. USA i Niemcy ogłosiły też zamiar rozmieszczenia w Niemczech w 2026 r. konwencjonalnych rakiet naziemnych średniego zasięgu.

11 lipca – CNN poinformowało, że amerykańskie i niemieckie służby specjalne udaremniły rosyjskie zamiary zamachu na prezesa koncernu Rheinmetall, Armina Pappergera.

13 lipca – Podczas wiecu wyborczego Donalda Trumpa w mieście Butler w Pensylwanii doszło do próby zamachu na kandydata Partii Republikańskiej (oficjalną nominację przyjął trzy dni później, wraz z kandydującym na wiceprezydenta J.D. Vance’em). Trump odniósł lekkie obrażenia, a jeden z uczestników wiecu zginął w strzelaninie (celujący z broni snajperskiej sprawca został wyeliminowany przez FBI).

21 lipca – Joe Biden, mimo zwycięstwa w prawyborach Partii Demokratycznej, ogłosił rezygnację z ubiegania się o reelekcję. Było to następstwem serii niefortunnych wypowiedzi (m.in. podczas przedwyborczej debaty z Donaldem Trumpem), które wzbudziły wątpliwości dotyczące stanu zdrowia prezydenta. Biden zadeklarował poparcie kandydatury wiceprezydent Kamali Harris. 22 sierpnia podczas konwencji Demokratów oficjalnie uzyskała ona nominację (wraz z kandydującym na wiceprezydenta gubernatorem Minnesoty Timem Walzem).

23 lipca – Kristen Michal uzyskał wotum zaufania jako nowy premier Estonii, zastępując Kaja Kallas na czele rządzącej koalicji skupionej wokół Partii Reform.

26 lipca – Seria aktów sabotażu we Francji obliczonych na paraliż ruchu kolei TGV. Miały one związek z zaplanowaną tego dnia ceremonią otwarcia letnich igrzysk olimpijskich w Paryżu.

30 lipca – Początek fali zamieszek o nacjonalistycznym i ksenofobicznym zabarwieniu w wielu miastach Wielkiej Brytanii. Były następstwem brutalnego zabójstwa trójki dzieci w Southport przez brytyjskiego obywatela o rwandyjskich korzeniach. Niepokoje w istotnym stopniu podsycane były przez treści publikowane w mediach społecznościowych.

1 sierpnia – W Ankarze doszło do największej po zimnej wojnie wymiany więźniów między Stanami Zjednoczonymi (we współpracy z kilkoma innymi państwami NATO, w szczególności Niemcami) a Rosją (wraz z Białorusią). Do USA i Niemiec wróciło łącznie 16 rosyjskich opozycjonistów (w tym Władimir Kara-Murza) oraz obywateli państw Zachodu przetrzymywanych w Rosji i na Białorusi (m.in. korespondent *The Wall Street Journal* w Moskwie Evan Gershkovich, skazany dwa tygodnie wcześniej na 16 lat w kolonii karnej). Do Rosji trafiło 10 osób powiązanych z rosyjskimi strukturami siłowymi, aresztowanych lub skazanych na Zachodzie za działalność wywrotową (jeden z nich w Polsce).

6 sierpnia – Ukraińskie wojska wkroczyły na terytorium Rosji w obwodzie kurskim. Mimo rosyjskiego kontrnatarcia (z udziałem m.in. żołnierzy z KRLD) Ukrainie udało się utrzymać zajęte przyczółki do końca roku.

14 sierpnia – Niemiecka prasa poinformowała o wydaniu przez to państwo Europejskiego Nakazu Aresztowania wobec mieszkającego w Polsce obywatela Ukrainy podejrzewanego o udział (wraz z dwiema innymi osobami) w wysadzeniu gazociągów Nord Stream jesienią 2022 r. Następnego dnia *The Wall Street Journal* opublikował artykuł opisujący szczegóły przeprowadzonej akcji.

21 sierpnia – Ukraińska Rada Najwyższa ratyfikowała Statut Rzymski, decydując tym samym (po dekadzie wojny z Rosją) o podporządkowaniu się Kijowa jurysdykcji Międzynarodowego Trybunału Karnego.

23 sierpnia – Pochodzący z Syrii nożownik zabił trzy osoby i ranił osiem w niemieckim Solingen. Do zamachu przyznało się Państwo Islamskie.

24 sierpnia – Na podparyskim lotnisku aresztowany został Paweł Durow – założyciel i prezes spółki Telegram, odpowiedzialnej za jeden z najpopularniejszych komunikatorów internetowych (szczególnie w przestrzeni poradzieckiej). Durow, posiadający również francuskie obywatelstwo, usłyszał 12 zarzutów, m.in. współudziału i zaniedbań w zakresie używania prowadzonej przez niego platformy do: oszustw, handlu narkotykami, wykorzystywania dzieci, prania pieniędzy czy rekrutowania bojowników i terrorystów.

16 września – Niemcy na sześć miesięcy wprowadziły kontrole na wszystkich lądowych przejściach granicznych. Według deklaracji władz w Berlinie miały one związek ze zwiększoną liczbą nielegalnych prób przekroczenia granicy.

17 września – Ursula von der Leyen przedstawiła kandydatów na komisarzy europejskich. Pierwszym w historii komisarzem ds. obronności i przestrzeni kosmicznej został były premier Litwy (w latach 1999–2000 i 2008–2012) Andrius Kubilius. Tekę komisarza ds. budżetu, administracji publicznej i zwalczania nadużyć objął wieloletni unijny urzędnik Piotr Serafin. W składzie znaleźli się także: były premier Łotwy Valdis Dombrovskis (ds. gospodarki), dotychczasowy wiceprzewodniczący KE Maroš Šefčovič (ds. handlu), była wicepremier Hiszpanii Teresa Ribera (ds. Europejskiego Zielonego Ładu), była wielokrotna fińska minister Henna Virkkunen (ds. suwerenności technologicznej, bezpieczeństwa i praworządności) oraz urzędujący wówczas szef francuskiego MSZ Stéphane Séjourné (ds. strategii przemysłowej). 27 października Parlament Europejski zatwierdził skład Komisji.

29 września – Narodowo-populistyczna Wolnościowa Partia Austrii (FPÖ) wygrała wybory do parlamentu. Po raz pierwszy po II wojnie światowej zwycięstwo odniosła inna partia niż chadecy i socjaldemokraci (zajęli odpowiednio drugie i trzecie miejsce).

2 października – Ukraińska armia poinformowała o wycofaniu się po dwóch latach walk z miasta Wuhłedar w obwodzie donieckim.

17 października – Prezydent Ukrainy Wołodymyr Zełenski poinformował o udziale w wojnie po stronie rosyjskiej przynajmniej 10 tys. żołnierzy sił zbrojnych Korei Północnej.

22 października – Na podstawie zeznań sabotażysty zatrzymanego w związku z udaremniąną przez ABW próbą podpalenia elementów infrastruktury krytycznej we Wrocławiu, wskazujących na sprawstwo kierownicze strony rosyjskiej, minister Radosław Sikorski wycofał zgodę na funkcjonowanie w Poznaniu konsulatu Federacji Rosyjskiej, a wszyscy członkowie jego personelu zostali uznani za *persona non grata*.

26 października – Odbyły się wybory parlamentarne w Gruzji. W myśl oficjalnie ogłoszonych wyników zwyciężyła (zdobywając ponad połowę głosów) rządząca od 2012 r. partia Gruzińskie Marzenie, przybierająca coraz wyraźniejszy prorosyjski kurs w polityce zagranicznej i wewnętrznej. Głosowaniu towarzyszyły fałszerstwa i nadużycia, w związku z czym partie opozycyjne odmówiły objęcia zdobytych przez swoich przedstawicieli mandatów. Prezydent Salome Zurbiszwili ogłosiła, że nie uznaje wyników wyborów, i zarzuciła władzom manipulację wyborcze. Podobne w treści oświadczenia wydało kilka państw (w tym Polska). 20 listopada Zurbiszwili zaskarżyła do gruzińskiego Trybunału Konstytucyjnego uchwałę komisji wyborczej

uznającą wagę wyborów. 28 listopada władze Gruzji poinformowały o zawieszeniu rozmów członkowskich z UE. Poskutkowało to masowymi protestami na ulicach Tbilisi, w trakcie których dochodziło do zamieszek i starć z formacjami porządkowymi. Zatrzymano co najmniej 250 protestujących, a skala przemocy wobec nich (z użyciem armatek wodnych i gazu łzawiącego) narastała. Władze Gruzji przeprowadziły też przeszukania w biurach partii opozycyjnych i aresztowały kilku działaczy organizujących protesty. W reakcji USA wstrzymały obowiązywanie umowy o partnerstwie strategicznym z Gruzją. 14 grudnia zgromadzenie elektorów, składające się z przedstawicieli kontestowanego parlamentu, dokonało wyboru nowego prezydenta, którym został były piłkarz, Micheil Kawelaszwili. Zurabiszwili odmówiła jednak uznania legalności jego wyboru i zapowiedziała pozostanie na stanowisku.

27 października – Opozycyjna Socjaldemokratyczna Partia Litwy zwyciężyła w wyborach do litewskiego Sejmu, pokonując rządzącą partię Związek Ojczyzny – Litewscy Chryścijańscy Demokraci. Wotum zaufania otrzymał polityk zwycięskiego ugrupowania Gintautas Paluckas, który stanął na czele rządu koalicyjnego z nacjonalistyczno-populistycznym Świtem Niemna oraz centrolewicową partią byłego premiera Sauliusa Skvernelisa.

3 listopada – Prozachodnia prezydent Mołdawii Maia Sandu uzyskała reelekcję. 20 października przy okazji pierwszej tury wyborów przeprowadzono referendum w sprawie wpisania do konstytucji integracji państwa z UE, co zostało zaakceptowane (niewielką większością głosów). Władze Mołdawii oskarżyły Rosję o próby fałszerstw i ingerowania w proces wyborczy.

5 listopada – Donald Trump wygrał wybory prezydenckie w Stanach Zjednoczonych. Partia Republikańska odzyskała zarazem większość w Senacie i utrzymała ją w Izbie Reprezentantów. Skala zwycięstwa Trumpa (*vide* wygrane głosowanie powszechne) okazała się większa od przewidywanej. W kampanię Republikanów zaangażował się m.in. Elon Musk przez wsparcie finansowe rządu kilkuset milionów dolarów i moderowanie w pożądanym kierunku treści publikowanych na platformie X. Z uwagi na zwycięstwo Trumpa umorzone zostały ponadto postępowania prokuratorskie dotyczące nielegalnych prób ingerowania w proces liczenia głosów w stanie Georgia w wyborach prezydenckich z 2020 r. oraz nieuprawnionego przetrzymywania dokumentów z klauzulą tajności.

6 listopada – Kanclerz Olaf Scholz odwołał ministra finansów Christiana Lindnera, przewodniczącego Wolnej Partii Demokratycznej (FDP), co poskutkowało wystąpieniem tego ugrupowania z koalicji rządzącej. 16 grudnia Bundestag zagłosował przeciwko udzieleniu rządowi Scholza wotum zaufania, a 27 grudnia prezydent Frank-Walter Steinmeier rozwiązał tę izbę i poinformował o rozpisaniu przyspieszonych wyborów na 23 lutego 2025 r.

13 listopada – Sąd arbitrażowy Międzynarodowej Izby Handlowej przyznał austriackiemu koncernowi energetycznemu OMV odszkodowanie w wysokości 230 mln euro od Gazpromu za przerwy w dostawach gazu. Spółka z Austrii postanowiła w ramach kompensacji nie uiszczać płatności za gaz pozyskany w październiku. Gazprom nie uznał takiej formy rozliczenia i zdecydował o przerwaniu bezpośrednich dostaw gazu do Austrii (choć te, w których pośrednikiem była Słowacja, trwały nadal).

17 listopada – Zmasowany atak rakietami i dronami na ukraińskie miasta i infrastrukturę krytyczną. Z ok. 210 celów obrona przeciwrakietowa zniszczyła ok. 140. Tego samego dnia *The Washington Post* poinformował o decyzji prezydenta Joeo Bidena zezwalającej Ukrainie na przeprowadzanie uderzeń na cele w głębi Rosji za pomocą dostarczonych przez USA pocisków ATACMS. Już następnego dnia podjęto pierwszy atak na terytorium Rosji z ich użyciem. W odpowiedzi Moskwa wprowadziła zmiany w doktrynie nuklearnej z 2020 r., deklaracyjnie obniżające próg użycia tej broni – m.in. jako odpowiedź na atak na Rosję ze strony państwa bezzatomowego wspieranego przez atomowe oraz na zmasowane ataki z wykorzystaniem broni konwencjonalnej zagrażające integralności terytorialnej Rosji lub Białorusi.

17 listopada – Doszło do przerywania kabli telekomunikacyjnych na dnie Morza Bałtyckiego, łączących Szwecję i Litwę oraz Finlandię i Niemcy. Incydent powiązano z obecnością w tym rejonie chińskiego statku towarowego Yi Peng 3. 3 grudnia w wyniku sabotażu uszkodzony został światłowód łączący Finlandię i Szwecję. 25 grudnia fińskie władze poinformowały o przerywaniu kabla elektroenergetycznego Estlink 2, biegnącego do Estonii. W miejscu, w którym doszło do incydentu, widziane były wówczas tankowiec Eagle S (mogący nielegalnie transportować rosyjską ropę) i chiński kontenerowiec Xin Xin Tiang 2.

24 listopada – Przeprowadzono pierwszą turę wyborów prezydenckich w Rumunii. Wbrew wskazaniom sondaży wygrał ją nacjonalistyczny, pro-rosyjski i propagujący teorie spiskowe kandydat, Călin Georgescu (były urzędnik ONZ). Kandydaci rządzących partii uzyskali wyniki znacznie gorsze od przewidywanych. Według ocen analityków swoje poparcie Georgescu zawdzięczał intensywnej kampanii w mediach społecznościowych, w szczególności w należącym do chińskiej spółki serwisie TikTok. Odtajnione ustalenia Rumuńskiej Służby Wywiadu (SRI) wskazywały, że aktywność kont promujących Georgescu w mediach społecznościowych była koordynowana przez obce państwo (na wzór kampanii prowadzonych przez Rosję przeciwko Ukrainie). Uznano, że jego masowa ekspozycja na TikToku była niezgodna z miejscowym prawem wyborczym. 6 grudnia Sąd Konstytucyjny unieważnił pierwszą turę wyborów w związku z zewnętrzną ingerencją w jej przebieg.

29 listopada – Przeprowadzono wybory do Zgromadzenia Irlandii (Dáil Éireann). Najwięcej głosów (po ok. 20%) otrzymały partie koalicji rządzącej – centrowa Fianna Fáil i centroprawicowa Fine Gael. Podobny wynik uzyskała również lewicowa Sinn Féin.

30 listopada – Opozycyjna socjaldemokratyczna partia Sojusz uzyskała najwięcej głosów w wyborach do islandzkiego Althingu. Na czele rządu trzech ugrupowań lewicowych i liberalnych stanęła liderka Sojuszu – Kristrún Frostadóttir.

1 grudnia – Odbyły się wybory do Izby Deputowanych i Senatu Rumunii. Najwięcej głosów uzyskała w nich Partia Socjaldemokratyczna, pokonując nacjonalistyczny i antyeuropejski Związek Jedności Rumunów (AUR). Koalicję rządzącą utworzyły Partia Socjaldemokratyczna, centroprawicowa Partia Narodowo-Liberalna oraz Demokratyczny Związek Węgrów w Rumunii (ze wsparciem przedstawicieli mniejszości etnicznych), a na czele nowego gabinetu stanął dotychczasowy premier Marcel Ciolacu.

12 grudnia – Rada Unii Europejskiej podjęła decyzję o włączeniu Bułgarii i Rumunii do strefy Schengen także w wymiarze ruchu lądowego (od 31 marca 2024 r. dotyczyło to granic morskich i powietrznych).

19 grudnia – Węgry udzieliły azylu byłemu wiceministrowi sprawiedliwości w rządzie PiS, Marcinowi Romanowskiemu. Było to następstwem wydania przez sąd wniosku o jego tymczasowe aresztowanie i Europejskiego Nakazu Aresztowania w związku z kilkunastoma zarzutami, m.in. uczestnictwa w zorganizowanej grupie przestępczej i ustawiania konkursów na środki publiczne na kwotę powyżej 100 mln zł (czego kulisy opinia publiczna poznała dzięki publikacji nagrań ukazujących ów proceder). Polskie MSZ zareagowało wydaniem noty protestacyjnej i wezwaniem ambasadora Polski na Węgrzech do kraju na konsultacje.

20 grudnia – Pięć osób zginęło, a ponad 200 odniosło rany w ataku na bożonarodzeniowy jarmark w Magdeburgu, którego sprawcą był imigrant z Arabii Saudyjskiej (jednocześnie deklarujący się jako apostata i sympatyk nacjonalistycznej prawicy).

22 grudnia – Prezydent elekt Donald Trump zarzucił Panamie łamanie postanowień traktatów z 1977 r. o statusie Kanału Panamskiego (w zakresie opłat za przepływ) i zasugerował, że USA mogą w związku z tym podjąć próbę ponownego przejęcia kontroli nad nim. Następnego dnia Trump w swoim wystąpieniu wyraził wolę wejścia w posiadanie przez Stany Zjednoczone Grenlandii. Duńskie władze podkreśliły, że wyspa nie jest na sprzedaż, i zdecydowały o przeznaczeniu dodatkowych środków na zabezpieczenie tego terytorium przed zagrożeniami z zewnątrz.

Afryka, Ameryka Łacińska, Australia i Oceania, Azja

1 stycznia – Etiopia poinformowała o podpisaniu memorandum z Somalilandem (nieuznanym quasi-państwem na terytorium Somalii) w zakresie korzystania z portu w Berbera. W odpowiedzi 22 lutego Somalia podpisała z Turcją memorandum o współpracy obronnej, zakładającej m.in. tureckie patrole morskie na wodach terytorialnych Somalii i wsparcie w budowie zdolności jej marynarki wojennej.

2 stycznia – W ataku izraelskiego drona w Bejrucie zginął jeden z liderów Hamasu, Saleh al-Arouri, wraz z kilkoma współpracownikami. W odpowiedzi Hezbollah przeprowadził 5 stycznia ostrzał celów na północy Izraela, na co państwo to odpowiedziało nalotami na pozycje tej organizacji terrorystycznej. 9 stycznia Izrael poinformował o zabiciu dowódcy lotnictwa Hezbollahu, Alego Husajna Bardzi.

3 stycznia – W irańskiej miejscowości Kerman, nieopodal grobu gen. Kasema Sulejmaniego, dokonano zamachu bombowego. W dwóch eksplozjach zginęło ponad 100 osób. Atak przeprowadziła lokalna odnoga ISIS znana jako Państwo Islamskie Prowincji Chorasán.

5 stycznia – Korea Północna wystrzeliła w stronę znajdujących się pod jurysdykcją Korei Południowej wysp Baengnyeong i Yeonpyeong ok. 200 pocisków artyleryjskich. Seul zarządził ewakuację mieszkańców tych wysp. Na przestrzemi 2024 r. KRLD wielokrotnie przeprowadzała testy rakiet balistycznych o różnym zasięgu i napędzie, w tym m.in. 31 października próbę pocisku dalekiego zasięgu, mogącego przemierzyć ok. 7 tys. km, a więc najwięcej z dotychczas wystrzelonych północnokoreańskich rakiet.

7 stycznia – Rządząca Bangladeszem od 15 lat lewicowa partia Liga Awami, z premier Sheikh Hasiną na czele, w myśl ogłoszonych wyników zdobyła najwięcej mandatów w wyborach parlamentarnych. Głosowaniu towarzyszyły bojkot ze strony największego ugrupowania opozycyjnego (Nacjonalistycznej Partii Bangladeszu) i zatrzymania wielu działaczy opozycji oraz zarzuty o niedemokratyczny charakter głosowania.

8 stycznia – Prezydent Daniel Noboa ogłosił wprowadzenie na 60 dni stanu wyjątkowego na terytorium Ekwadoru w związku z intensyfikacją przemocy między kartelami narkotykowymi.

11 stycznia – Początek procesu przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości w związku z wnioskiem RPA przeciwko Izraelowi. Pośród zarzutów znalazło się m.in. oskarżenie o dokonywanie ludobójstwa w Strefie Gazy. 26 stycznia MTS postanowił, że Izrael musi podjąć środki niezbędne do zapobieżenia wystąpieniu aktów ludobójstwa w Strefie Gazy i na rzecz poprawy sytuacji humanitarnej (jednocześnie nie wzywając jednak do zaprzestania działań zbrojnych na tym terytorium).

13 stycznia – Dotychczasowy wiceprezydent Tajwanu, Lai Ching-te (znany szerzej jako William Lai), zwyciężył w wyborach prezydenckich. W przeprowadzonych jednocześnie wyborach parlamentarnych jego Demokratyczna Partia Postępu oraz opozycyjny Kuomintang zdobyły zbliżoną liczbę mandatów, nie osiągając samodzielnej większości.

14 stycznia – Władze Malediwów zażądały wycofania do 15 marca indyjskich wojsk z terytorium tego wyspiarskiego państwa. Część obserwatorów wiąże tę decyzję z prochińskim zwrotem jego obecnych władz.

16 stycznia – Seria irańskich ataków z użyciem rakiet i dronów na cele znajdujące się na terytorium Syrii i Libanu (rzekomo pozycje izraelskie), a także w Pakistanie (na pozycje sunnickich separatystycznych bojówek Jaish al-Adl w Beludżystanie). 18 stycznia Pakistan przeprowadził w odpowiedzi ostrzał rakietowy Iranu (prowincje Sistan i Beludżystan), jak deklarował, również na pozycje wspomnianego ugrupowania zbrojnego. Według Teheranu zginęło w nim siedem osób. Wymiana ta doprowadziła do wzrostu napięcia w stosunkach irańsko-pakistańskich, a armia Pakistanu została postawiona w stan wysokiej gotowości.

26 stycznia – Wenezuelski sąd najwyższy podtrzymał zakaz sprawowania funkcji publicznych nałożony na Marię Corinę Machado – zwyciężczynię prawyborów po stronie opozycji. Decyzja ta stanowiła naruszenie zawartego w październiku 2023 r. tzw. porozumienia barbadoskiego między rządem a częścią partii opozycyjnych, zakładającego m.in. przeprowadzenie wolnych wyborów pod nadzorem międzynarodowych obserwatorów.

28 stycznia – W ataku roju dronów na amerykańską bazę w jordańskim Rukban zginęły trzy osoby, a 25 odniosło rany. Władze Jordanii stwierdziły jednak, że celem nalotu była pobliska baza Al-Tanf na terytorium Syrii. Waszyngton o sprawstwo obwiniał Iran lub którąś ze wspieranych przez to państwo grup zbrojnych. W odwecie USA przeprowadziły 2 lutego 85 uderzeń na cztery cele Korpusu Strażników Rewolucji Islamskiej na terytorium Syrii i Iraku.

28 stycznia – Izrael przedstawił dowody na udział kilkunastu pracowników Agencji Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (UNRWA) w przeprowadzonych przez Hamas atakach z 7 października 2023 r. W odpowiedzi część państw (m.in. Stany Zjednoczone, Francja czy Niemcy) zawiesiła jej finansowanie. 5 sierpnia Biuro Nadzoru Wewnętrzny ONZ poinformowało, że w wyniku toczonego postępowania ustaliło istnienie przesłanek dotyczących udziału dziewięciu pracowników UNRWA w ataku na Izrael 7 października 2023 r. Zatrudniony przez nią był również zabity we wrześniowych nalotach przywódca Hamasu w Libanie, Fateh Sherif Abu el-Amin. 28 października Kneset przyjął ustawy zakazujące działalności UNRWA na terytorium Izraela oraz zrywające

wszelkie powiązania formalne i kontakty na szczeblu instytucjonalnym z tą organizacją.

30 stycznia – Były premier Pakistanu Imran Khan został skazany przez specjalny sąd na dziesięć lat więzienia za ujawnienie tajemnicy państwowej. Następnego dnia na Khana i jego żonę nałożono ponadto 14-letni wyrok za korupcję, a 3 lutego – kolejne cztery lata więzienia za zawarcie niezgodnego z prawem związku małżeńskiego. Do skazań doszło w tygodniu poprzedzającym wybory parlamentarne.

1 lutego – Stany Zjednoczone po raz pierwszy zdecydowały o nałożeniu sankcji na osoby zaangażowane w proces izraelskiego osadnictwa na Zachodnim Brzegu Jordanu.

4 lutego – Urzędujący prezydent Salwadoru, Nayib Bukele, uzyskał reelekcję w wyborach prezydenckich, zdobywając prawie 85% poparcia. Mimo zakazu ubiegania się o ponowny wybór zawartego w konstytucji możliwość taką w przypadku Bukele uznała izba konstytucyjna sądu najwyższego (obradująca w składzie wybranym niezgodnie z wcześniej przyjętą procedurą). Z kolei prezydencka partia Nowe Idee uzyskała zdecydowaną większość głosów w Zgromadzeniu Ustawodawczym.

4 lutego – Zmarł prezydent Namibii Hage Geingob. Zastąpił go wiceprezydent Nangolo Mbumba.

7 lutego – W myśl oficjalnie ogłoszonych wyników zbojkotowanych przez opozycję wyborów na prezydenta Azerbejdżanu Ilham Alijew po raz czwarty uzyskał reelekcję.

8 lutego – Najwyższe Zgromadzenie Ludowe Korei Północnej przyjęło akt zrywający wszystkie porozumienia gospodarcze z Koreą Południową.

8 lutego – Odbłyły się wybory parlamentarne w Pakistanie. Najwięcej mandatów w Zgromadzeniu Narodowym zdobyli kandydaci startujący jako niezależni, ale związani z byłym premierem Imranem Khanem i jego zdelegalizowaną partią Pakistański Ruch na rzecz Sprawiedliwości (Pakistan Tehreek-e-Insaf). Mimo to wotum zaufania ze strony parlamentu, głównie za sprawą poparcia partii islamskich, uzyskał sprawujący ten urząd w latach 2022–2023 Shehbaz Sharif z Muzułmańskiej Ligi Pakistanu.

14 lutego – Odbłyły się wybory prezydenckie i parlamentarne w Indonezji. Nowym prezydentem został reprezentujący prawicową opozycję Prabowo Subianto. Najwięcej głosów i miejsc w parlamencie uzyskała z kolei rządząca dotychczas Demokratyczna Partia Indonezji – Walka, choć jej wynik był słabszy, na czym zyskały partie Golkar (dawniej fundament dyktatury Suharto) oraz Gerindra prezydenta Subianto.

16 lutego – W kolonii karnej zmarł rosyjski opozycjonista Aleksiej Nawalny. Okoliczności śmierci pozostały niejasne.

29 lutego – Początek eskalacji przemocy zbrojnej na Haiti. Kilkanaście uzbrojonych grup przestępczych, zrzeszonych w nieformalnej koalicji „Siły Rewolucyjne G9”, z byłym wpływowym policjantem Jimmym Chérizierem ps. „Barbecue” na czele, zaatakowało obiekty infrastruktury krytycznej w Port-au-Prince. Uwolniono przy tym ponad 4,5 tys. więźniów. Celem rebeliantów było też niedopuszczenie do powrotu do kraju z wizyty w Kenii premiera Ariela Henry’ego (z tego powodu atakowano lotniska). Regularnie dochodziło do ataków na budynki państwowe i użyteczności publicznej – w pewnym momencie gangi kontrolowały ok. 80% obszaru stolicy. Wiele państw ewakuowało z Haiti dużą część personelu dyplomatycznego. Henry ogłosił swoją dymisję, która formalnie weszła w życie 25 kwietnia. Obowiązki głowy państwa scedowano na nowo utworzoną Przejściową Radę Prezydencką (Transitional Presidential Council), której skład ustalono 11 marca na szczycie CARICOM (z udziałem m.in.: ONZ, USA, Brazylii, Francji, Kanady i Meksyku). Znaleźli się w niej reprezentanci niektórych partii politycznych, biznesu i ruchów protestu. Mandat rady objął okres do 7 lutego 2026 r., kiedy to jej obowiązki ma przejąć wybrany uprzednio prezydent. 3 czerwca szefem rządu został Garry Conille, pełniący już tę funkcję w latach 2011–2012, a 10 listopada zastąpił go przedsiębiorca Alix Didier Fils-Aimé. 25 czerwca w ramach Międzynarodowej Misji Pomocy na Haiti przybył oddział kenijskiej policji, aby wesprzeć miejscowe struktury w zwalczaniu gangów. 4 września premier Conille poinformował o rozszerzeniu stanu wyjątkowego na cały kraj. 3 października jeden z gangów przeprowadził w mieście Pont-Sondé masakrę, w której zginęło co najmniej 115 osób. Inny, wiedziony lokalnymi wierzeniami wudu, w dniach 6–11 grudnia zamordował ponad 200 osób w Port-au-Prince. W następstwie kryzysu na Haiti zginęło kilka tysięcy osób (pod koniec września liczbę tę szacowano na ponad 3,5 tys.), a ponad 500 tys. musiało opuścić swoje domostwa. Sytuację pogarszała klęska głodu.

5 marca – Premier Peru Alberto Otrola podał się do dymisji w następstwie afery łączącej w sobie wątki skandalu obyczajowego i nadużycia władzy oraz defraudacji środków publicznych. Na stanowisku zastąpił go Gustavo Adrianzen.

15–17 marca – Przeprowadzono głosowanie mające na celu wyłonienie prezydenta Rosji. W myśl oficjalnie ogłoszonych wyników zwyciężył Władimir Putin. Wybory odbyły się z naruszeniem podstawowych standardów, a z udziału wyeliminowano osoby niepożądane przez władze (np. kandydata popartego przez środowiska opozycyjne – Borisa Nadieżdina).

16 marca – Rządząca Nigrem junta wojskowa poinformowała o wypowiedzeniu porozumienia o współpracy wojskowej z USA. Na terytorium państwa

stacjonowało przedtem ponad tysiąc Amerykanów, m.in. w bazie dronów w Agadez. Pod koniec kwietnia analogiczną decyzję podjęły władze Czadu, co poskutkowało wycofaniem kilkudziesięcioosobowego amerykańskiego kontyngentu z Ndżameny.

19 marca – Parlament Hongkongu przyjął nową ustawę o bezpieczeństwie, zmniejszając zakres (po zmianach z 2020 r. i tak dość wąty) swobód obywatelskich. Zakazuje ona m.in. prowadzenia działalności o charakterze politycznym przez podmioty zagraniczne oraz kontaktów z nimi ze strony grup lokalnych, a także ogranicza prawa osób zatrzymanych w związku z naruszeniem rzeczonych ustawy. Zaniepokojenie kierunkiem zmian wyraziły m.in. USA, Unia Europejska i Wielka Brytania.

20 marca – Võ Văn Thường, który rok wcześniej objął stanowisko prezydenta Wietnamu, złożył dymisję z pełnionej funkcji. Według niektórych ocen była ona wynikiem kampanii antykorupcyjnej ze strony partii komunistycznej w związku z powiązaniami Thườnga.

21 marca – Parlament Wenezueli przyjął ustawę o utworzeniu państwa Gujana Esequiba na terytorium Gujany w celu uprawomocnienia własnych roszczeń w sporze terytorialnym obydwu państw. Decyzję podjęto mimo toczącego się przed MTS postępowania.

22 marca – Atak zbrojny na centrum handlowe w Krasnogorsku pod Moskwą. W wyniku strzelaniny i eksplozji ładunków wybuchowych zginęło co najmniej 145 osób, a ok. 550 zostało rannych. Do zamachu przyznał się działający w środkowej Azji odłam tzw. Państwa Islamskiego (Państwo Islamskie Prowincji Chorasán).

24 marca – Kandydat związany wcześniej z opozycyjną lewicową partią PASTEF (zdelegalizowaną przez ówczesne władze w czerwcu 2023 r.), Bas-sirou Diomaye Faye, zwyciężył w wyborach prezydenckich w Senegalu. 17 listopada odbyły się zaś wybory parlamentarne, w których PASTEF zdobyła najwięcej mandatów.

31 marca – W wyborach władz lokalnych w Turcji najlepsze wyniki osiągnęła opozycyjna Republikańska Partia Ludowa, zdobywając władzę w większej liczbie prowincji oraz większe poparcie niż rządząca Partia Sprawiedliwości i Rozwoju.

1 kwietnia – Siły izraelskie dokonały nalotów na irański konsulat w Damaszku. Zginęło w nich co najmniej sześć osób, w tym jeden z dowódców elitarniej brygady Al-Kuds Korpusu Strażników Rewolucji Islamskiej – Mohammad Reza Zahedi. 13 kwietnia Iran przeprowadził uderzenie odwetowe o dużej skali, wysyłając kilkaset dronów i wystrzeliwując ponad 100 pocisków balistycznych na Izrael. Niemal wszystkie zostały zestrzelone przez izraelskie

systemy obrony powietrznej. 19 kwietnia dokonano (przypisanego stronie izraelskiej, co jednak nie zostało oficjalnie potwierdzone) ostrzału raketowego bazy lotniczej w Isfahanie.

6 kwietnia – Meksyk zerwał stosunki dyplomatyczne z Ekwadorem w następstwie aresztowania przez ekwadorską policję byłego wiceprezydenta Jorge Glasa, które nastąpiło na terenie ambasady Meksyku w Quito, mimo że Glasowi udzielony został azyl dyplomatyczny.

7 kwietnia – Na Morzu Południowochińskim odbyły się wspólne manewry sił morskich USA, Australii, Filipin i Japonii. Jednocześnie na spornym akwenie pojawiły się chińskie „patrole bojowe” zorganizowane w reakcji na wspomniane ćwiczenia.

10 kwietnia – W wyborach do Zgromadzenia Narodowego w Korei Południowej najwięcej mandatów zdobyli przedstawiciele bloku zdominowanego przez Demokratyczną Partię Korei, pokonując listę zbudowaną wokół konserwatywnej Partii Władzy Ludowej, z której wywodzi się prezydent Yoon Suk-yeol (choć ta uzyskała największą liczbę głosów).

10 kwietnia – Podczas wizyty premiera Japonii, Fumio Kishidy, w Waszyngtonie prezydent Biden zapowiedział utworzenie przez USA, Japonię i Australię połączonego systemu obrony powietrznej, broniącego przed pociskami wystrzelonymi przez Chiny i Koreę Północną.

13 kwietnia – Początek ofensywy Sił Szybkiego Wsparcia (RSF) na Al-Faszir, stolicę Darfuru Północnego (ostatnie niezdobyte przez nie duże miasto w Darfurze). Została oblężona, a starcia uniemożliwiły dostarczenie pomocy humanitarnej. 13 czerwca RB ONZ wezwała w rezolucji nr 2736 do wstrzymania walk. Do końca 2024 r. zginęło w nich ok. 800 osób. Jesienią sudańska armia przeprowadziła kontrofensywę w rejonie Chartumu oraz we wschodnich prowincjach Sannar i Al-Dżazira, w rezultacie której odzyskała kontrolę nad dość dużym terytorium. W odpowiedzi w październiku i listopadzie RSF dokonały serii brutalnych ataków na wioski w prowincji Al-Dżazira, w których śmierć poniosło co najmniej 7 tys. osób.

16 kwietnia – Intensyfikacja starć sił rządowych z maoistowskimi partyzantkami w indyjskim stanie Chhattisgarh. Miało w nich zginąć 29 rebeliantów.

19 kwietnia – Władze Armenii zdecydowały o przekazaniu Azerbejdżanowi kontroli nad czterema spornymi wioskami w rejonie pogranicza – Baghanis, Voskepar, Kirants i Berkaber. Decyzja, mająca stanowić etap w procesie dążenia do porozumienia pokojowego, wywołała protesty na ulicach Erywania.

19 kwietnia – 1 czerwca – Przeprowadzono wybory parlamentarne w Indiach. Zwycięstwo odniósł blok premiera Narendry Modiego Narodowy Sojusz Demokratyczny, zdobywając 42,5% głosów, choć jego Indyjska Partia Ludowa

straciła samodzielną większość w Izbie Ludowej (blok ów jako całość jednak ją utrzymał).

5 maja – Kandydat prawicowej opozycji José Raúl Mulino zwyciężył w wyborach na prezydenta Panamy.

6 maja – W ramach operacji wojskowej w Strefie Gazy Izrael rozpoczął ofensywę na miasto Rafah (ostatnie, w którym przebywali wówczas przywódcy Hamasu). Następnego dnia wojska izraelskie przejęły kontrolę nad przejściem granicznym z Egiptem. 14 maja Izrael wysłał do Rafah jednostki pancerne. 24 maja MTS, w związku ze sprawą z powództwa RPA dotyczącą oskarżeń o ludobójstwo, wydał nakaz natychmiastowego wstrzymania ofensywy z uwagi na sytuację humanitarną w mieście. 31 maja prezydent Biden przedstawił propozycję trzyetapowego rozejmu, zaaprobowaną przez władze Izraela. 10 czerwca RB ONZ przyjęła zaproponowaną przez USA rezolucję wzywającą Hamas do zaakceptowania tego planu. W kolejnych miesiącach kontynuowano zmasowane ataki lotnicze i ostrzał rakietowy Strefy Gazy. 5 października Izrael wprowadził blokadę północnej jej części i dokonał szturm na miasto Dżabalija. Znacząco ograniczono także dostęp dla organizacji dostarczających tam pomoc humanitarną. W 2024 r. w wyniku działań wojennych zginęło ponad 20 tys. osób (w większości palestyńskich cywilów).

6 maja – Mahamat Déby, syn rządzącego Czadem w latach 1991–2021 Idrissa Déby’ego, w myśl oficjalnych wyników został wybrany na prezydenta. Wyborom towarzyszyły liczne nadużycia ze strony władzy, a kandydat lewicowej opozycji, Yaya Dillo Djérou, zginął w lutym w zamachu zorganizowanym przez czadyjskie struktury siłowe.

10 maja – ZO ONZ przyjęło rezolucję wzywającą do przyznania Palestynie członkostwa w organizacji. Zyskała poparcie 143 państw (w tym Polski i 12 państw UE).

12 maja – Andriej Bielousow, dotychczasowy wicepremier Rosji i były minister rozwoju gospodarczego, zastąpił Siergieja Szojgu (który przejął przewodniczenie Radzie Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej) na stanowisku ministra obrony Rosji. Zmiana kierownictwa resortu poprzedziła intensywne ruchy kadrowe w jego ramach, w tym aresztowania części urzędników wysokiego szczebla.

13 maja – Początek protestów i zamieszek w Nowej Kaledonii wywołanych zmianami w systemie wyborczym tego terytorium zamorskiego Francji, rozszerzających bazę wyborców o osoby innego pochodzenia niż rdzenni Kanakowie (a więc głównie francuskiego i polinezyjskiego), mieszkające tam min. dziesięć lat. W starciach zginęło co najmniej siedem osób, a 16 maja Francja wprowadziła na 12 dni stan wyjątkowy i wysyłała dodatkowe siły wojskowe.

15 maja – Lawrence Wong został nowym premierem Singapuru, zastępując pełniącego tę funkcję przez poprzednie 20 lat Lee Hsien Loonga.

19 maja – Prezydent Iranu Ebrahim Raisi oraz minister spraw zagranicznych Hosejn Amir Abdollahijan zginęli w katastrofie śmigłowca. Maszyna, którą wracali z wizyty w Azerbejdżanie, rozbiła się w górach nieopodal miejscowości Varzaqan w przygranicznej irańskiej prowincji Azerbejdżan Wschodni.

19 maja – Władze Demokratycznej Republiki Konga poinformowały o udaremnieniu próby zamachu stanu. Odpowiedzialność za jej przeprowadzenie przypisały siłom powiązanim z jedną z partii opozycyjnych (Zjednoczonej Partii Kongijczyków), której lider Christian Malanga zginął podczas starć (podobnie jak kilka innych osób po obu stronach). Tło stanowił kryzys polityczny związany z niemożnością wyboru prezydium parlamentu. We wrześniu 37 osób zostało skazanych na karę śmierci za udział w próbie przewrotu.

25 maja – Jeden z dowódców sudańskiej armii poinformował o zawarciu z Rosją porozumienia o budowie centrum wsparcia logistycznego jej marynarki wojennej w Port Sudanie na wybrzeżu Morza Czerwonego. Z kolei w czerwcu i lipcu Rosja wysłała kilka okrętów na Kubę w celu przeprowadzenia ćwiczeń na Morzu Karaibskim.

29 maja – Afrykański Kongres Narodowy (ANC) zwyciężył w wyborach do Zgromadzenia Narodowego RPA. Uzyskał jednak niewiele ponad 40% poparcia, co stanowiło najniższy wynik od obalenia apartheidu i sprawiło, że po raz pierwszy w historii wyborczych startów nie zdobył samodzielnej większości głosów. Stało się tak, ponieważ ugrupowanie byłego prezydenta Jacoba Zumy (pozbawionego 20 maja przez Sąd Konstytucyjny RPA prawa do startu w wyniku wyroku za obrazę sądu) odebrało ANC niemalą część głosów.

2 czerwca – Claudia Sheinbaum, burmistrz Meksyku kandydująca z ramienia lewicowej partii MORENA dotychczasowego prezydenta Andrésa Manuela Lópeza Obradora, zwyciężyła w wyborach prezydenckich w Meksyku. Zostały one przeprowadzone razem z wyborami do obydwu izb parlamentu oraz do władz lokalnych, w których najwięcej mandatów zdobyli kandydaci bloku skupionego wokół partii rządzącej. W trakcie kampanii dochodziło do licznych (ponad 750) aktów przemocy politycznej, w których zginęły co najmniej 234 osoby (w tym 38 kandydatów), co było przede wszystkim wynikiem ataków uzbrojonych grup przestępczych.

3–4 czerwca – W Astanie odbył się szczyt Szanghajskej Organizacji Współpracy. Białoruś przystąpiła do niej wówczas jako nowy członek, a w rozmowach wzięły udział m.in.: Turcja, Azerbejdżan, Katar i Zjednoczone Emiraty Arabskie.

5 czerwca – Początek masowych protestów społecznych w Bangladeszu. W lipcu przybrały na sile w następstwie manifestacji studentów. Zarzewiem

była próba reformy istniejącego od 1971 r. kwotowego systemu obsadzania stanowisk w administracji rządowej. W starciach z policją i siłami porządkowymi (często o charakterze pacyfikacji) zginęło kilkaset osób, a kilkanaście tysięcy zostało rannych. Władze zablokowały w kraju dostęp do Internetu oraz zamknęły uczelnie wyższe. Wprowadzono także godzinę policyjną i przerwy w dostawach prądu. Tylko 4 sierpnia zginęło co najmniej 97 osób. Następnego dnia protestujący przypuścili szturm na siedzibę premier Sheikh Hasiny, która podała się do dymisji i uciekła do Indii. Prezydent Mohammed Shahabuddin zdecydował o rozwiązaniu parlamentu i powołaniu rządu tymczasowego, na którego czele stanął (formalnie jako „główny doradca”) laureat Pokojowej Nagrody Nobla z 2006 r., ekonomista Muhammad Yunus.

12 czerwca – Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej poinformowała w swym raporcie o rozbudowie irańskiego kompleksu nuklearnego w Fordow, co stanowiło kolejny etap zwiększania zdolności w zakresie wzbogacania uranu.

17 czerwca – Premier Benjamin Netanjahu rozwiązał gabinet wojenny, co miało związek z rezygnacją lidera opozycji Benny’ego Gantza z uczestnictwa w jego pracach.

18 czerwca – Siły Obronne Izraela poinformowały o przyjęciu planów operacyjnych ofensywy na Liban w odpowiedzi na trwające ataki Hezbollahu z terytorium tego państwa.

18 czerwca – Podczas wizyty Władimira Putina w Pjongjangu podpisano traktat o strategicznym partnerstwie Rosji i Korei Północnej zakładający pogłębianie współpracy wojskowej, w tym zobowiązanie do wzajemnej obrony w razie agresji na któreś z państw.

23 czerwca – Seria ataków islamskich terrorystów w Dagestanie (w miastach Machaczkała, Derbent i Siergokała – zaatakowano dwie synagogi, dwie cerkwie i posterunek policji). W strzelaninach zginęło co najmniej 27 osób, a prawie 50 raniono.

25 czerwca – Międzynarodowy Trybunał Karny wydał nakazy aresztowania byłego rosyjskiego ministra obrony Siergieja Szojgu oraz urzędującego szefa sztabu generalnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej i dowódcy „Specjalnej Operacji Wojskowej” w Ukrainie Walerija Gierasimowa. Zarzuty dotyczyły zbrodni przeciwko ludzkości i zbrodni wojennych (w związku z atakami na ludność cywilną i obiekty niewojskowe).

25 czerwca – Sąd najwyższy Izraela orzekł, że ortodoksyjni Żydzi są zobowiązani do odbywania służby wojskowej. Od utworzenia państwa byli oni z niej zwolnieni.

25 czerwca – Protestujący przeciwko ustawie zwiększającej obciążenia podatkowe dokonali szturm na budynek parlamentu w Nairobi. Towarzyszyły

temu masowe protesty uliczne i zamieszki, w których zginęło co najmniej 50 osób. Prezydent William Ruto poinformował ostatecznie o zawetowaniu ustawy.

26 czerwca – Nieudana próba wojskowego zamachu stanu w Boliwii. Na czele stał dowódca wojsk lądowych, Juan José Zúñiga, opozycyjny wobec związanej z Evo Moralesem elity władzy (dzień wcześniej zapowiedział w wywiadzie aresztowanie Moralesa, gdyby ten zdecydował się na start w wyborach prezydenckich). Działania prezydenta Luisa Arce i protesty uliczne doprowadziły do stłumienia puczu. Arce zdymisjonował też dowódców wszystkich trzech rodzajów sił zbrojnych. W następnych dniach Zúñiga oskarżył prezydenta o próbę sfingowania puczu. Wersję tę głosili publicznie m.in. Evo Morales oraz przedstawiciele administracji prezydenta Argentyny Javier Milei.

29 czerwca – W mieście Gwoza w nigeryjskim stanie Borno doszło do serii samobójczych zamachów bombowych, w których zginęły co najmniej 32 osoby, a 48 odniosło rany.

5 lipca – Związany ze środowiskiem reformatorskim Masud Pezeszkijan wygrał zorganizowane po śmierci Ebrahima Raisiego wybory na prezydenta Iranu.

6 lipca – Przywódcy Burkina Faso, Mali i Nigru ogłosili powołanie do życia trójstronnej konfederacji pod nazwą Sojusz Państw Sahelu. Państwa te rządzone są przez junty wojskowe wspierane przez Rosję. Zrzeszenie bywa uznawane za konkurencyjne wobec Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS).

15 lipca – Paul Kagame został ogłoszony zwycięzcą wyborów prezydenckich w Rwandzie.

19 lipca – Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości wydał opinię doradczą, w której uznał sprawowanie kontroli przez Izrael nad terytorium palestyńskim za niezgodne z prawem międzynarodowym.

19 lipca – W wieku 80 lat zmarł sekretarz generalny Komunistycznej Partii Wietnamu Nguyễn Phú Trọng, sprawujący z racji tej funkcji faktyczną władzę w państwie. Nowym szefem partii został prezydent Tô Lâm. Na stanowisku głowy państwa zastąpił go 21 października gen. Luong Cường, reprezentujący do tej pory w politbiurze armię.

20 lipca – Izrael przeprowadził naloty odwetowe (dzień wcześniej wystrzelony przez Huti dron uderzył w blok mieszkalny w Tel Awiwie, zabijając jedną osobę) na cele tej grupy na terytorium Jemenu, w tym port Al-Hudajda. Był to pierwszy atak izraelskiego lotnictwa w tym państwie. W grudniu Izrael ponawiał ostrzał Jemenu w odpowiedzi na ataki Huti.

22 lipca – Rząd Jemenu podpisał porozumienie z władzami ruchu Huti, zakładające m.in. dążenie do deeskalacji napięcia, wznowienie krajowego ruchu lotniczego oraz złagodzenie sankcji nałożonych na sektor bankowy.

23 lipca – Fatah, Hamas i 12 innych palestyńskich organizacji podpisało w Pekinie (pod auspicjami Chin) „deklarację jedności”, zakładającą m.in. utworzenie w przyszłości wspólnego rządu.

27 lipca – W przeprowadzonym przez Hezbollah ataku rakietowym na miejscowość Madżdal Szams na Wzgórzach Golan zginęło 12 cywilów (w większości nieletnich), a ponad 30 odniosło obrażenia. W odpowiedzi trzy dni później Izrael przeprowadził naloty na infrastrukturę Hezbollahu na terytorium południowego Libanu.

28 lipca – Odbłyły się wybory prezydenckie w Wenezueli. W myśl oficjalnie ogłoszonych wyników zwyciężył rządzący od 2013 r. Nicolás Maduro, choć demokratyczny charakter głosowania był szeroko kontestowany. Poprzedziły je bowiem liczne próby wykluczania kandydatów opozycji. Według sondaży oraz obserwatorów wyborów ich prawidłowy przebieg dawałby zwycięstwo byłemu dyplomacie, Edmundo Gonzálezowi. Falszerstwa wzbudziły reakcję w postaci masowych protestów ulicznych, często krwawo tłumionych przez wenezuelski aparat bezpieczeństwa. Zginęło w nich ponad 20 osób, a co najmniej 2 tys. demonstrantów aresztowano. Władze przeprowadziły też szeroko zakrojone represje wobec części uczestników (w ramach tzw. operacji Tun Tun). Wyników wyborów nie uznały Organizacja Państw Amerykańskich (z wyjątkiem m.in. Boliwii i Hondurasu) oraz Unia Europejska, co uczyniły za to m.in.: Rosja, Chiny, Iran, Turcja czy Serbia. 2 września wydano nakaz aresztowania Edmundo Gonzáleza, który pięć dni później poinformował o wyjeździe z kraju, uzyskawszy azyl w Hiszpanii.

31 lipca – Lider politycznych struktur Hamasu, Ismail Hanijja, zginął w ataku rakietowym na rezydencję, w której przebywał podczas wizyty w Teheranie. Kilka dni później izraelska armia poinformowała zaś, że 13 lipca w nalocie na Strefę Gazy zginął dowódca wojskowy Hamasu Mohammed Deif (co jednak nie znalazło do końca 2024 r. potwierdzenia). Nowym przywódcą tej organizacji terrorystycznej został 6 sierpnia dotychczasowy jej lider w Strefie Gazy, Jahja Sinwar, który z kolei został wyeliminowany przez Siły Obronne Izraela 16 października podczas walk w Strefie Gazy. Na kolejnego lidera Hezbollahu wybrano dotychczasowego wicesekretarza, Naima Kassema.

5 sierpnia – Atak rakietowy na bazę Ain al-Asad w zachodnim Iraku, gdzie stacjonowały siły lotnicze USA. Przeprowadziła go jedna z szyickich grup Islamskiego Ruchu Oporu w Iraku.

7 sierpnia – Tajlandzki trybunał konstytucyjny uznał funkcjonowanie partii Kao Klai („Naprzód”), która w wyborach parlamentarnych w 2023 r. uzyskała

najwięcej mandatów, a po nich stanowiła największą siłę opozycyjną, za niekonstytucyjne i nakazał jej rozwiązanie. Decyzję uzasadniono poparciem tej partii dla postulatu zniesienia konstytucyjnego przepisu o karach za obrazę monarchy. Tydzień później trybunał orzekł, że premier Srettha Thavasin przestaje pełnić tę funkcję z uwagi na naruszenie etyki w związku z powołaniem w skład rządu osoby skazanej w przeszłości za przestępstwa korupcyjne i osadzonej w więzieniu. Nowym premierem została Paetongtarn Shinawatra, której ojciec Thaksin sprawował tę funkcję w latach 2001–2006.

24 sierpnia – W ataku dżihadystów z powiązanej z ISIS organizacji JNIM w miejscowości Barsalogo w Burkina Faso na kopiących okopy żołnierzy i wspierających ich w tym cywilów zginęło ok. 600 osób, a ponad 300 zostało rannych. Z kolei 17 września w serii ataków przeprowadzonych przez JNIM w malijskim Bamako zginęło co najmniej 100 osób, a ponad 250 odniosło obrażenia.

25 sierpnia – W odpowiedzi na atak Hezbollahu Izrael przeprowadził uderzenie preempcyjne na pozycje tej organizacji terrorystycznej na terytorium Libanu, gdzie znajdowały się wyrzutnie rakiet.

26 sierpnia – Seria ataków Armii Wyzwolenia Beludżystanu na obszarze tej prowincji. W wyniku strzelanin i eksplozji ładunków wybuchowych zginęło co najmniej 60 osób.

29 sierpnia – Władze Australii i Indonezji poinformowały o ustaleniu treści dwustronnego porozumienia obronnego, zakładającego m.in. dialog w sprawach wojskowych, zwiększenie interoperacyjności i możliwość rozmieszczenia wojsk na terytorium drugiego z państw.

30 sierpnia – Brazylijski sąd najwyższy zakazał działalności platformy X (d. Twitter) w tym państwie w następstwie niestosowania się do powziętych wcześniej przez stosowne organy środków przeciwdziałających szerzeniu dezinformacji. Sąd nałożył również na spółkę kilkumilionową karę za brak reakcji na ów proceder.

2–3 września – Władimir Putin przybył z wizytą do Mongolii, będącej stroną Statutu Rzymskiego. Wbrew ciążącemu na niej z tego tytułu obowiązкови nie zdecydowała się na aresztowanie prezydenta Rosji, za którym wystawiono międzynarodowy list gończy.

3 września – Bojownicy ISWAP przypuścili atak na miasto Tarmuwa w stanie Yobe na północy Nigerii. W masakrze zginęło przynajmniej 130 osób.

7 września – Rządzący Algierią od pięciu lat Abdelmadjid Tebboune wygrał, w myśl oficjalnie ogłoszonych wyników, wybory prezydenckie.

16 września – Początek masowych protestów w Boliwii w związku z decyzją sądu najwyższego wykluczającą byłego prezydenta Evo Moralesa z ponownego

ubiegania się o urząd w wyborach w 2025 r. Protestujący wzywali do dymisji prezydenta Luisa Arce i jego rząd (wywodzących się z tej samej co Morales partii Ruch na rzecz Socjalizmu). 27 października podjęto nieudany zamach na Moralesa. 1 listopada związane z nim bojówki zajęły trzy bazy boliwijskiej armii w regionie Cochabamba.

17 września – W ramach skoordynowanej akcji doszło do wybuchu kilku tysięcy pagerów wykorzystywanych przez Hezbollah na terytorium Libanu. Następnego dnia podobna eksplozja zniszczyła należące do tej organizacji terrorystycznej krótkofalówki. W atakach będących wysublimowaną operacją izraelskiego wywiadu zginęły co najmniej 42 osoby, a ponad 4 tys. odniosło obrażenia. W kolejnych dniach doszło do eskalacji ataków pomiędzy Hezbollahem, który przeprowadził zmasowany ostrzał rakietowy północnego Izraela, oraz Siłami Obronnymi Izraela (w postaci nalotów na Bejrut). 20 września w ataku tego rodzaju zginęło co najmniej 10 osób z kierownictwa Hezbollahu, w tym m.in. jego naczelny dowódca wojskowy, Ibrahim Aqil. 23 września dokonano najbardziej intensywnych od czasu wojny z 2006 r. nalotów Izraela na Liban. Zginęły w nich co najmniej 492 osoby, a ponad 1,6 tys. zostało rannych. Bombardowania kontynuowano w kolejnych dniach. 27 września zginął w nich sekretarz generalny Hezbollahu, Hasan Nasr Allah, sprawujący funkcję od 1992 r., oraz kilka innych osób z kierownictwa tej organizacji terrorystycznej. Izrael przeprowadził wówczas również ostrzał celów Huti w Jemenie oraz w miarę regularnie bombardował cele i infrastrukturę szyickich bojówek na terytorium Syrii.

21 września – Anura Kumara Disanayaka z marksistowskiej partii Ludowy Front Wyzwolenia zwyciężył w wyborach na prezydenta Sri Lanki. Jest on pierwszą w historii głową tego państwa niereprezentującą jednej z dwóch dominujących dotąd partii prawicowych – Zjednoczonej Partii Narodowej oraz Frontu Ludowego Sri Lanki. Według ocen części analityków wybór Disanayaki może oznaczać zbliżenie pogrążonego w głębokim kryzysie gospodarczym państwa z Chinami. 14 listopada partia nowego prezydenta wygrała wybory do parlamentu Sri Lanki.

1 października – Oddziały lądowe Sił Obronnych Izraela wkroczyły od południa na terytorium Libanu. Celem operacji było zniszczenie struktur Hezbollahu. Działaniom wojsk lądowych (w większości w rejonie granicy obydwu państw) towarzyszył ostrzał z powietrza pozycji libańskich, zwłaszcza tych stanowiących infrastrukturę Hezbollahu. Tego samego dnia Iran wystrzelił w stronę Izraela 181 pocisków balistycznych, jednak atak został zneutralizowany. 2 października Izrael uznał sekretarza generalnego ONZ António Guterresa za *persona non grata* w związku z niepotępieniem irańskiego ostrzału i serią wcześniejszych wypowiedzi. 3 października po raz pierwszy doszło do starć IDF z siłami zbrojnymi Libanu. Działania zbrojne Izraela i Hezbollahu

opierały się na zmasowanych nalotach oraz ostrzale z użyciem rakiet i dronów. Wielokrotnie doszło też do ataków izraelskich oddziałów lądowych na bazy operacji pokojowej ONZ UNIFIL. Wielu bojowników Hezbollahu ewakuowało się do Syrii. 25 października Izrael przeprowadził uderzenie odwetowe na cele wojskowe w Iranie, w szczególności na bazy Korpusu Strażników Rewolucji Islamskiej, oraz w Syrii (zginęły cztery osoby). 27 listopada weszło w życie zawieszenie broni między Izraelem i Libanem, ustalone pod auspicjami USA i Francji. Izrael zobowiązał się do nieatakowania jakichkolwiek libańskich celów, Liban zaś – do powstrzymania Hezbollahu i innych miejscowych grup zbrojnych od ataków na Izrael. Bojówkarze tej organizacji terrorystycznej mieli wycofać się na północ od rzeki Litani, a wyłączną kontrolę nad obszarem pomiędzy nią a granicą libańsko-izraelską przejąć miały libańskie wojska w liczbie ok. 10 tys. Za implementację zawieszenia broni odpowiedzialność przejęła specjalna struktura złożona z żołnierzy amerykańskich, francuskich, izraelskich, libańskich oraz personelu misji UNIFIL. W działaniach zbrojnych zginąć miało ponad 2,7 tys. ofiar, w większości cywilnych.

1 października – W związku ze zmianą przywództwa Partii Liberalno-Demokratycznej jej nowy przewodniczący, Shigeru Ishiba, objął stanowisko premiera Japonii.

6 października – Według oficjalnie ogłoszonych wyników prezydent Tunezji Kais Saied uzyskał reelekcję na tym stanowisku. W poprzedzonym nadużyciach ze strony władz i zbojkotowanym przez opozycję głosowaniu uczestniczyło mniej niż 30% uprawnionych.

6–11 października – W stolicy Laosu Wientianie odbył się szczyt Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN). Liderzy państw członkowskich i zaproszeni goście skoncentrowali się na kwestiach współpracy gospodarczej (m.in. negocjacjach nowej umowy o wolnym handlu z Chinami czy porozumienia o handlu towarami w ramach ASEAN) oraz bezpieczeństwa (w szczególności konfliktu zbrojnego w Mjanmie i sporów terytorialnych dotyczących Morza Południowochińskiego).

9 października – Kandydat rządzącej od początku istnienia państwa partii Front Wyzwolenia Mozambiku (FRELIMO), Daniel Chapo, w myśl oficjalnie ogłoszonych wyników wygrał wybory prezydenckie. Jego partia zdobyła większość w Zgromadzeniu Republiki. Obserwatorzy międzynarodowi stwierdzili szereg nieprawidłowości podczas głosowania i zliczania głosów, a główna siła opozycyjna zakwestionowała oficjalne wyniki i ogłosiła zwycięstwo. 25 października rządzący poinformowali o swojej wygranej, co poskutkowało falą zamieszek, i zamknęli przejście graniczne z RPA w Ressano Garcia. 5 listopada rząd Mozambiku wysłał wojsko w celu tłumienia protestów. W świetle niestabilności władze RPA zamknęły przejście graniczne w Lebombo. 23 grudnia sąd konstytucyjny Mozambiku zatwierdził wyniki głosowania, co wywołało

kolejne protesty. W starciach z siłami porządkowymi od dnia wyborów do końca roku zginęło ponad 250 osób.

21 października – Chiny i Indie osiągnęły porozumienie w zakresie przywrócenia patroli na spornym obszarze granicznym we wschodnim Ladakh w dolinie rzeki Galwan w Himalajach (zawieszonych po starciach z 2020 r.) i deeskalacji napięć związanych z tym sporem. Utworzono strefę buforową. W kolejnych tygodniach rozpoczęto wdrażanie porozumienia. 23 października przy okazji szczytu BRICS w Kazaniu doszło do pierwszego od pięciu lat spotkania Xi Jinpinga z Narendrą Modim.

23 października – Siedem osób zginęło w zamachu terrorystycznym na zakłady lotnicze pod Ankarą. Władze Turcji przypisały sprawstwo Partii Pracujących Kurdystanu i przeprowadziły akcję odwetową w postaci nalotów na związane z nią cele na terytorium Iraku i Syrii.

27 października – Rządząca Japonią od 12 lat konserwatywna Partia Liberalno-Demokratyczna wygrała wybory do Izby Reprezentantów, choć po raz pierwszy w tym okresie nie uzyskała samodzielnej większości mandatów. Największy przyrost liczby miejsc w niższej izbie parlamentu zanotowała liberalna Konstytucyjna Partia Demokratyczna.

30 października – Lewicowy blok Parasol na rzecz Demokratycznej Zmiany zwyciężył w wyborach do botswańskiego Zgromadzenia Narodowego. Po raz pierwszy od początku istnienia tego państwa władzę przejęło inne ugrupowanie niż Partia Demokratyczna Botswany. W rezultacie prezydentem został stojący na czele zwycięskiej koalicji Duma Boko.

21 listopada – Międzynarodowy Trybunał Karny wydał na wniosek prokuratora, w związku z toczącą się wojną Izraela z Hamasem, międzynarodowe nakazy aresztowania premiera Binamina Netanjahu i ministra spraw zagranicznych Jo'awa Galanta, a także Mohammeda Deifa, dowódcy wojskowych struktur Hamasu. Miało to związek z podejrzeniem popełnienia przez obydwie strony konfliktu zbrodni wojennych i zbrodni przeciwko ludzkości.

24 listopada – Kandydat opozycyjnej lewicy, Yamandú Orsi, zwyciężył w wyborach prezydenckich w Urugwaju. Reprezentowana przez niego formacja Szeroki Front zdobyła ponadto najwięcej mandatów w Izbie Reprezentantów.

27 listopada – Początek ofensywy grupy zbrojnej Hajat Tahrir asz-Szam (HTS), z Abu Mohammedem al-Dżaulanim (właśc. Ahmed Husajn asz-Szara) na czele, i pomniejszych lokalnych bojówek islamskich w muhafazach Idlib i Aleppo w północno-zachodniej Syrii. 29 listopada oddziały HTS weszły do Aleppo, a 5 grudnia przejęły kontrolę nad miastem Hama, kolejnego dnia zaś zajęte zostały miasta Dara, As-Suwajda i Palmira. W odpowiedzi Rosja rozpoczęła ewakuację jednostek z bazy morskiej w Tartus. Iran również

zaczął wycofywanie swoich wojsk z Syrii. 7 grudnia siły HTS wkroczyły do Damaszku. Miasto zostało otoczone i zdobyte, a prezydent Baszar al-Asad uciekł z kraju i otrzymał azyl w Moskwie. W tym czasie syryjska armia wycofała się z miasta Homs, Syryjskie Siły Demokratyczne zaś zajęły Dajr az-Zaur na południu kraju. Tymczasowym premierem został przedstawiciel HTS, Muhammad al-Baszir. Jednocześnie protureckie milicje prowadziły działania wymierzone w Kurdów, czego efektem było m.in. zajęcie miasta Mandżib. 8 grudnia na terytorium Syrii weszły wojska Izraela, które przekroczyły granicę strefy buforowej w ramach misji UNDOF na Wzgórzach Golan i zajęły część obszaru przyległego (w tym kilka miejscowości i syryjskie zbocze góry Hermon). Izraelski ogień zniszczył także znaczną część zasobów wojskowych pozostałych po armii al-Asada (m.in. broń chemiczną i systemy obrony powietrznej nieopodal rosyjskiej bazy sił powietrznych w Humajmim). 24 grudnia lider HTS poinformował o zawarciu porozumienia z grupami zbrojnymi, które odsunęły al-Asada od władzy, w zakresie ich rozwiązania i utworzenia nowych, państwowych sił zbrojnych. Rosja rozpoczęła dyslokację systemów obrony powietrznej S-300 i S-400 z Humajmim do baz we wschodniej Libii (pod kontrolą sił marsz. Chalify Haftara). Premier Libii Abd al-Hamid ad-Dubajba wyraził jednak sprzeciw wobec rozmieszczania w kraju jakichkolwiek sił i uzbrojenia bez zgody władz.

27-30 listopada – Kandydatka rządzącej od początku istnienia państwa Organizacji Ludu Afryki Południowo-Zachodniej (SWAPO), Netumbo Nandi-Ndaitwah, wygrała wybory na prezydenta Namibii, a jej partia uzyskała większość w Zgromadzeniu Narodowym.

3 grudnia – Prezydent Korei Południowej Yoon Suk-yeol wprowadził stan wojenny (oznaczający m.in. rozwiązanie parlamentu), uzasadniając to zagrożeniem ze strony Korei Północnej, a o działanie na jej korzyść oskarżył opozycyjną centrolewicową Demokratyczną Partię Korei. U podstaw miał leć konflikt ze zdominowanym przez opozycję parlamentem. Siły zbrojne i policja zostały postawione w stan gotowości. Kilka godzin później Zgromadzenie Narodowe (gdy już do jego siedziby wkroczyło wojsko) jednomyślnie uchyliło tę decyzję, która równocześnie wywołała masowe protesty na ulicach Seulu. Ostatecznie prezydent wycofał się z podjętej próby. Przeciwno niemu wszczęto postępowanie karne w zakresie nadużycia władzy i próby zamachu stanu. Odwołano i aresztowano też ministra obrony Kima Yong-hyuna. 14 grudnia Zgromadzenie Narodowe zagłosowało za usunięciem Yoon Suk-yeola z urzędu (co musiał jednak zatwierdzić sąd konstytucyjny). 27 grudnia parlament poparł z kolei usunięcie z urzędu pełniącego obowiązki prezydenta premiera Hana Duck-soo w związku z utrudnianiem impeachmentu prezydenta. 31 grudnia sąd wydał nakaz aresztowania Yoon Suk-yeola.

7 grudnia – Reprezentujący lewicową opozycję John Mahama – pełniący już tę funkcję w latach 2012–2017 – zwyciężył w wyborach na prezydenta Ghany.

14 grudnia – Minister obrony Brazylii za prezydentury Jaira Bolsonaro, Walter Braga Netto, został aresztowany i oskarżony o udział w przygotowaniach do przeprowadzenia zamachu stanu w kontekście szturm na siedzibę parlamentu w styczniu 2023 r.

25 grudnia – Samolot pasażerski relacji Baku–Grozny linii Azerbaijan Airlines rozbił się w okolicach kazachskiego Aktau. Zginęło 38 osób. Do katastrofy przyczyniły się trafienie odrzutowca rakietą ziemia–powietrze z rosyjskiego systemu obrony powietrznej nad Czeczenią oraz skierowanie go przez Rosjan na dość odległe lotnisko w Kazachstanie.

Sprawy globalne i ponadregionalne

12 stycznia – Międzynarodowa koalicja pod przywództwem USA i Wielkiej Brytanii w ramach operacji „Prosperity Guardian” przeprowadziła, w reakcji na wcześniejsze ataki na statki przemierzające Morze Czerwone (potępione m.in. przez RB ONZ w rezolucji nr 2722), bombardowanie pozycji Huti na terytorium Jemenu (w Sanie, Al-Hudajdzie i Zamarze). 14 stycznia amerykańska marynarka (oddziały Navy Seals) przejęła i zatopiła na Morzu Arabskim irańską łódź transportującą uzbrojenie dla Huti. Siły koalicji przeprowadziły w 2024 r. w odpowiedzi na działania Huti wiele ostrzałów związanych z nimi celów w Jemenie. 19 lutego UE uruchomiła morską operację „Aspides” służącą wsparciu w eskortowaniu przemierzających Morze Czerwone statków handlowych oraz celom obserwacyjnym.

15–19 stycznia – Odbyła się kolejna edycja Światowego Forum Ekonomicznego w Davos. Wzięli w nim udział przywódcy i wysocy urzędnicy państw (m.in. premier Chin Li Qiang czy prezydenci Francji i Ukrainy) oraz organizacji międzynarodowych (Ursula von der Leyen, Jens Stoltenberg) czy też liczni przedstawiciele biznesu i organizacji pozarządowych. Wśród poruszonych zagadnień do najważniejszych należały wojny w Ukrainie (omawiano m.in. ukraińską propozycję planu pokojowego) i Strefie Gazy, wpływ sztucznej inteligencji na gospodarkę i społeczeństwo, a także kwestie z dziedziny klimatu, środowiska i energetyki.

16–18 lutego – Odbyła się 60. Monachijska Konferencja Bezpieczeństwa. Uczestniczyli w niej liczni przedstawiciele państw (m.in. Wołodymyr Zełenski i Olaf Scholz), a także organizacji międzynarodowych (UE, NATO, ONZ). Do głównych tematów rozmów należały m.in. wojna w Ukrainie, przyszłość transatlantyckiej architektury bezpieczeństwa i obrony oraz bezpieczeństwo w rejonach Bliskiego Wschodu i Indo-Pacyfiku.

17 marca – Komisja Europejska podpisała porozumienie z Egiptem, na mocy którego zdecydowała się przekazać temu państwu 7,4 mld euro wsparcia gospodarczego w różnej formie w związku z trapiącym je kryzysem finansowym.

7 maja – Władze Wielkiej Brytanii poinformowały o cyberataku na dużą skalę skierowanym na serwery ministerstwa obrony. Hakerzy mieli uzyskać dane osobowe osób opłacanych przez resort. Według doniesień medialnych sprawstwo przypisano stronie chińskiej.

13–15 czerwca – We włoskim Fasano (region Apulia) odbył się szczyt Grupy G7. Liderzy należących do niej państw podjęli decyzję o wypłacie Ukrainie 50 mld USD z puli zamrożonych (przez UE i państwa grupy) rosyjskich aktywów. USA i Ukraina podpisały też wówczas zawartą na dziesięć lat umowę, w której USA zobowiązały się do wzmacniania zdolności Ukrainy w zakresie obrony i odstraszenia, przyspieszenia integracji tego państwa ze strukturami euroatlantyckimi oraz wspierania dążeń do sprawiedliwego pokoju. W porozumieniu nie znalazło się jednak żadne zobowiązanie sojusznicze. Podczas szczytu poruszono też kwestie m.in. wojny w Strefie Gazy (poparto przedstawioną przez USA propozycję zawieszenia broni), zaangażowania w Afryce czy sztucznej inteligencji.

15–16 czerwca – Nieopodal szwajcarskiej Lucerny odbył się szczyt w sprawie pokoju w Ukrainie z udziałem 92 państw (także tzw. Globalnego Południa).

24 czerwca – Stany Zjednoczone przyznały Kenii, jako pierwszemu państwu Afryki Subsaharyjskiej, status *major non-NATO ally*.

27 czerwca – Francuski sąd zdecydował o uchyleniu immunitetu dyplomatycznego prezydenta Syrii Baszara al-Asada w związku ze sprawą – w której w listopadzie 2023 r. wydano nakaz jego aresztowania – obarczoną zarzutem zbrodni przeciwko ludzkości dotyczącym użycia broni chemicznej w 2013 r. Orzeczenie to jest precedensowe w wymiarze prawnomiędzynarodowym jako podważenie przez sąd danego państwa immunitetu dyplomatycznego urzędującej głowy innego.

24 lipca – Stany Zjednoczone przechwyciły w strefie identyfikacji obronnej Alaski dwa rosyjskie i dwa chińskie bombowce odbywające wspólny patrol.

27 lipca – Agencja Reuters doniosła o zasadzce zastawionej nieopodal miasta Tinzaouaten w północnym Mali przez lokalnych Tuaregów, w której zginęło co najmniej kilkudziesięciu najemników z Grupy Wagnera walczących po stronie malijskich sił rządowych. Kilka dni później Ukraina poinformowała o przekazaniu rebeliantom informacji wywiadowczych, a według mediów współpraca ta miała również charakter szkoleniowy. W odpowiedzi władze Mali 4 sierpnia oświadczyły o zerwaniu stosunków dyplomatycznych z Ukrainą. Analogiczną decyzję podjął rząd Nigru.

2 września – Władze Turcji złożyły wniosek o dołączenie do BRICS.

4–6 września – W Pekinie odbyła się kolejna edycja Forum Współpracy Chińsko-Afrykańskiej z udziałem 53 państw tego kontynentu. Xi Jinping

zadeklarował przeznaczenie w ciągu trzech lat równowartości 50 mld USD na wsparcie gospodarcze państw Afryki. Postanowiono także o wspólnej realizacji ok. 30 projektów infrastrukturalnych.

9 września – W trakcie wizyty w Budapeszcie prezydenta Czadu, Mahamata Déby'ego, Węgry zadeklarowały zamiar wysłania do tego państwa kontyngentu 200 żołnierzy.

10–16 września – Rosja przeprowadziła na wodach oceanów Atlantyckiego, Arktycznego i Spokojnego oraz mórz Bałtyckiego, Barentsa, Japońskiego, Kaspijskiego, Północnego i Śródziemnego manewry „Ocean-2024”, będące największymi pod względem skali tego typu ćwiczeniami po rozpadzie ZSRR. Udział w nich wzięły wszystkie rosyjskie floty (oprócz Czarnomorskiej) oraz jednostki chińskie.

21 września – W Wilmington odbył się szczyt Czerostronnego Dialogu o Bezpieczeństwie (QUAD) poświęcony m.in.: zmianom klimatu, bezpieczeństwu morskemu i infrastruktury krytycznej, bezpieczeństwu zdrowotnemu czy eksploatacji przestrzeni kosmicznej.

3 października – Władze Wielkiej Brytanii ogłosiły zawarcie porozumienia z Mauritiumem w zakresie cesji na jego rzecz wysp Czagos, przy jednoczesnym zachowaniu brytyjskiej kontroli przez 99 lat nad funkcjonującą tam bazą wojskową. Rozwiązanie to oprotestowały Malediwy.

22–24 października – W Kazaniu odbył się szczyt rozszerzonego formatu grupy BRICS, z udziałem reprezentantów 25 państw zainteresowanych uczestnictwem w bloku. Rozmowy dotyczyły takich kwestii jak m.in. idea ustanowienia systemu płatności BRICS Pay jako potencjalnej alternatywy dla opartego na dolarze systemu SWIFT, sytuacja w Palestynie (ogłoszono poparcie dla rozwiązania dwupaństwowego) czy globalny układ sił. W rosyjskim szczycie wziął udział m.in. sekretarz generalny ONZ António Guterres, co spotkało się z krytyką, zwłaszcza ze strony Ukrainy (Wołodymyr Zełenski odmówił przyjęcia Guterresa w Kijowie).

11–22 listopada – W Baku odbyła się 29. Konferencja ONZ dotycząca zmian klimatu (COP29). Państwa uczestniczące ustaliły m.in. roczną kwotę przeznaczaną przez najbogatsze z nich na transformację energetyczną w krajach Globalnego Południa (300 mld USD). Uprawomocniono także mechanizm tzw. kredytów węglowych, w którym państwa emitujące dwutlenek węgla powyżej wyznaczonych celów mogą płacić tym osiagającym poziomy emisji poniżej wymaganych.

15–16 listopada – W Limie odbył się szczyt Wspólnoty Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC). Doszło wówczas m.in. do spotkania delegacji USA i Chin, z prezydentem Joe Bidenem i przewodniczącym KPCh Xi Jinpingiem na czele. Ich rozmowy dotyczyły m.in.: cyberbezpieczeństwa, Tajwanu, sporów

terytorialnych na Morzu Południowochińskim oraz wojny w Ukrainie. Jednocześnie przy okazji szczytu otwarto port Chancay nieopodal Limy, o dużej przepustowości, zbudowany i zarządzany przez Chiny.

18-19 listopada – W Rio de Janeiro odbył się szczyt G20. W jego trakcie poruszono tematykę m.in.: problemów społecznych (głodu, nierówności i wykluczenia – gospodarz szczytu, prezydent Lula da Silva, przedstawił pomysł opodatkowania „superbogaczy”), transformacji energetycznej, funkcjonowania globalnych instytucji wielostronnych, a także wojen w Ukrainie i na Bliskim Wschodzie.

28 listopada – Władze Czadu poinformowały o wypowiedzeniu porozumień o współpracy wojskowej z Francją, co wymuszało zakończenie stacjonowania w tym kraju francuskich oddziałów. Tego samego dnia również prezydent Senegalu Bassirou Diomaye Faye wezwał Francję do zamknięcia baz wojskowych na terytorium tego państwa.

6 grudnia – Zakończyły się negocjacje dotyczące porozumienia o współpracy UE z państwami Mercosur (Argentyną, Brazylią, Paragwajem i Urugwajem). Istotną częścią dokumentu jest umowa tworząca strefę wolnego handlu między państwami obydwu bloków. W związku z obawami o dostęp produktów rolno-spożywczych z tych państw do unijnego rynku sprzeciw wobec umowy wyraziła część państw członkowskich, w tym Francja i Polska.

30 grudnia – Systemy informatyczne Departamentu Skarbu USA padły ofiarą cyberataku przeprowadzonego przez grupę hakerów powiązaną z Chinami.

Aneks: Państwa świata – wybrane dane i wskaźniki

Tabela 1¹
Wybrane dane statystyczne i wskaźniki

Nazwa grupy państw / regionu / państwa / terytorium	PKB (miliardy USD)	Tempo wzrostu PKB (%)	PKB per capita (USD)	Inflacja, wskaźnik cen towarów i usług (CPI) (%)	Wielkość populacji (miliony)	Tempo wzrostu populacji (%)	Skrajne ubóstwo ² (% populacji)	Wydatki na wojsko (miliardy USD)	Wydatki na wojsko (% PKB)	Wydatki na wojsko (% wydatków publicznych)	Eksport broni (wskaźnik trendu, SIPRI) (miliony USD)	Import broni (wskaźnik trendu, SIPRI) (miliony USD)	Uchodźcy według państwa lub terytorium azyłu (tysiące)	Migracje netto (tysiące)
	2023 ³	2023	2023	2023	2023	2023	2021–2022 ⁴	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023
AGREGATY REGIONALNE I GRUPY PAŃSTW														
Świat	106171,7	2,8	13169,6	5,6	8061,9	0,9	9,0	2386,6	2,4	6,7	29104,0	29093,0	37573,7	0,0
Afryka Północna i Bliski Wschód	4320,6	2,0	8499,8	4,2	508,3	2,1	...	164,3	4,7	18,3	...	7704,0	11919,8	2064,2
Afryka Subsaharyjska	2044,6	2,8	1622,8	6,7	1259,9	2,5	...	22,8	1,1	4,9	...	607,0	7849,9	–662,3
Afryka Wschodnia i Południowa	1245,5	2,3	1659,5	7,1	750,5	2,6	...	13,4	1,0	4,0	...	...	5553,8	–990,0
Afryka Zachodnia i Środkowa	799,1	3,4	1568,7	5,0	509,4	2,4	...	9,5	1,2	...	...	478,0	2296,2	327,7
Ameryka Łacińska i Karaiby	7100,1	2,1	10796,9	4,6	657,6	0,7	3,5	65,4	1,0	3,0	...	...	507,9	–367,4
Ameryka Północna	29871,3	2,8	79640,4	4,0	375,1	0,8	...	943,2	3,2	8,4	11572,0	707,0	578,7	1756,5
Azja Południowa	4495,0	6,8	2303,3	7,1	1951,5	1,0	9,7	97,9	2,3	8,6	39,0	3640,0	3267,9	–3638,0
Azja Wschodnia i państwa Pacyfiku	30780,2	4,1	12908,6	3,6	2384,5	0,2	1,0	488,3	1,6	5,8	3177,0	4731,0	306,5	–326,2

PAŃSTWA I TERYTORIA – ALFABETYCZNE																
Afganistan	172	2,7	415,7	...	41,5	2,1	...	...	...	...	...	...	...	...	34,8	-49,0
Albania	23,5	3,9	8575,2	4,8	2,7	-1,1	...	0,4	1,7	5,6	...	...	...	...	5,1	-25,4
Algieria	247,6	4,1	5364,0	9,3	46,2	1,5	...	18,3	8,2	19,3	...	...	...	355,0	98,6	-26,0
Andora	3,8	2,6	46812,4	...	0,1	1,4	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1,1
Angola	84,8	1,0	2308,2	13,6	36,7	3,1	...	1,3	1,3	5,5	...	...	...	15,0	25,2	-1,0
Antigua i Barbuda	2,0	3,9	21787,1	5,1	0,1	0,5	...	...	...	...	...	...	...	0,0	...	0,0
Arabia Saudyjska	1067,6	-0,8	32094,0	2,3	33,3	3,3	...	75,8	7,1	24,0	...	3,0	1315,0	0,5	325,7	...
Argentyna	646,1	-1,6	14187,5	...	45,5	0,3	0,6	3,1	0,5	1,3	...	...	22,0	4,1	4,1	...
Armenia	24,1	8,3	8053,0	2,0	3,0	0,7	0,8	1,3	5,5	20,0	...	...	7,0	150,1	75,0	...
Aruba	3,6	4,3	33984,8	...	0,1	0,0	...	...	...	...	...	...	...	...	...	0,1
Australia	1728,1	3,4	64820,9	5,6	26,7	2,4	...	32,3	1,9	5,1	...	67,0	362,0	34,5	140,2	...
Austria	511,7	-1,0	56033,6	7,8	9,1	1,0	0,5	4,4	0,8	1,6	...	10,0	8,0	257,8	4,8	...
Azerbejdżan	72,4	1,1	7125,9	8,8	10,2	0,1	...	3,6	4,6	14,7	...	...	9,0	5,8	-84,1	...
Bahamy	14,3	2,6	35896,5	3,1	0,4	0,5	...	...	...	...	...	...	...	...	...	1,0
Bahrain	46,1	3,0	29218,9	0,1	1,6	3,4	...	1,4	3,1	10,8	...	...	332,0	0,3	20,0	...
Bangladesz	437,4	5,8	2551,0	9,9	171,5	1,2	5,0	4,2	1,0	8,0	...	...	78,0	972,0	-549,9	...
Barbados	6,7	4,1	23804,0	9,8	0,3	0,0	...	...	...	...	...	...	...	0,0	-0,1	...
Belgia	644,8	1,3	54700,9	4,0	11,8	0,9	0,0	7,6	1,2	2,2	40,0	86,0	167,8	41,7	...	...
Belize	3,1	1,1	7460,0	4,4	0,4	2,1	...	0,0	0,8	3,6	...	...	1,0	0,2	0,6	...
Benin	19,7	6,4	1394,4	2,7	14,1	2,5	12,7	0,1	0,7	3,8	...	...	11,0	2,8	-0,2	...
Bermudy	8,1	-0,1	125841,6	...	0,1	-0,1	...	...	...	...	...	...	...	...	0,0	...
Bhutan	...	...	...	4,2	0,8	0,7	0,0	...	...	...	...	...	...	...	0,3	...
Białoruś	71,9	3,9	7829,1	5,0	9,2	-0,5	...	1,4	1,8	50,6	15,0	121,0	40,0	-3,0	...	...
Boliwia	45,1	3,1	3686,3	2,6	12,2	1,4	2,0	0,6	1,4	4,2	...	...	...	1,1	-3,0	...
Bośnia i Hercegowina	27,5	2,2	8638,7	6,1	3,2	-0,6	...	0,2	0,8	1,9	...	...	...	0,3	-0,5	...

Dżibuti	4,1	6,7	3554,8	1,5	1,2	1,4	...	...	...	...	...	...	0,0	23,1	0,5
Egipt	396,0	3,8	3457,5	33,9	114,5	1,7	...	3,2	0,9	4,1	5,0	1130,0	240,5	305,0	
Ekwador	118,8	2,4	6609,8	2,2	18,0	0,9	3,2	2,7	2,3	6,1	...	8,0	62,9	-21,9	
Erytrea	...	...	...	...	3,5	1,8	...	...	...	...	...	...	0,1	-15,3	
Estonia	41,3	-3,0	30133,3	9,2	1,4	1,6	0,3	1,2	2,9	6,8	13,0	18,0	42,0	5,7	
Eswatini	4,4	5,0	3610,6	...	1,2	0,9	...	0,1	1,6	4,7	...	...	1,2	-8,5	
Etiopia	163,7	6,5	1272,0	30,2	128,7	2,6	...	1,2	0,8	7,5	...	...	979,8	-12,0	
Fidżi	5,4	7,5	5888,7	2,1	0,9	0,5	...	0,1	1,3	4,8	...	...	0,0	-3,3	
Filipiny	437,1	5,5	3804,9	6,0	114,9	0,8	3,0	5,5	1,2	5,0	...	225,0	0,9	-164,3	
Finlandia	295,5	-1,2	52925,7	6,3	5,6	0,5	0,0	7,3	2,4	4,4	32,0	17,0	89,9	38,2	
Francja	3051,8	0,9	44690,9	4,9	68,3	0,3	0,1	61,3	2,1	3,6	2012,0	274,0	664,4	91,9	
Gabon	19,4	2,4	7802,8	3,6	2,5	2,2	...	0,3	1,2	7,3	...	16,0	0,2	1,0	
Gambia	2,4	4,8	888,2	17,0	2,7	2,3	...	0,0	0,6	2,6	...	0,0	3,8	-3,0	
Ghana	76,4	2,9	2260,3	38,1	33,8	1,9	...	0,3	0,4	1,9	...	8,0	7,1	-10,0	
Gibraltar	...	...	...	...	0,0	2,3	...	...	...	...	...	...	...	0,7	
Grecja	243,5	2,3	23400,7	3,5	10,4	-0,3	0,6	7,7	3,2	6,6	7,0	391,0	192,4	-159,4	
Grenada	1,3	3,6	11246,3	2,7	0,1	0,1	...	...	...	...	...	...	...	-0,2	
Grenlandia	...	...	...	...	0,1	0,4	...	...	...	...	...	...	...	-0,3	
Gruzja	30,8	7,8	8283,7	2,5	3,7	0,1	4,3	0,5	1,7	5,5	...	1,0	26,0	2,0	
Guam	...	...	...	...	0,2	0,8	...	...	...	...	...	...	...	-0,5	
Gujana	17,2	3,8	20765,4	2,8	0,8	0,6	...	0,1	0,6	2,3	...	10,0	0,0	-6,2	
Guatemala	104,5	3,5	5762,8	...	18,1	1,5	...	0,4	0,4	3,0	...	5,0	1,0	-8,9	
Gwinea	22,2	6,7	1541,0	7,8	14,4	2,5	...	0,5	2,1	13,8	...	...	2,2	-4,0	
Gwinea Bissau	2,0	5,2	951,2	...	2,2	2,2	26,0	0,0	1,5	6,4	...	...	0,0	-1,4	
Gwinea Równikowa	12,3	-5,1	6677,8	...	1,8	2,4	...	0,2	1,6	7,5	...	...	...	4,0	
Haiti	19,9	-1,9	1705,8	36,8	11,6	1,2	...	0,0	0,1	0,7	...	...	...	-31,8	
Hiszpania	1620,1	2,7	33509,0	3,5	48,3	1,2	0,6	23,7	1,5	3,2	940,0	186,0	385,7	119,1	

Kirgistan	14,0	6,2	1970,2	108	7,1	1,8	0,3	0,5	3,6	10,5	...	23,0	27,8	5,6
Kiribati	0,3	4,1	2106,8	9,3	0,1	1,6	...	...	...	...	...	...	...	-0,5
Kolumbia	363,5	0,6	6947,4	11,7	52,3	1,1	6,0	10,7	2,9	8,3	...	3,0	1,4	154,5
Komory	1,4	3,0	1590,3	...	0,9	1,9	...	...	...	...	...	...	0,0	-2,0
Kongo	15,3	1,9	2478,0	4,3	6,2	2,4	...	0,3	2,0	8,9	...	...	60,6	-1,0
Korea Południowa	1712,8	1,4	33121,4	3,6	51,7	0,1	...	47,9	2,8	11,1	621,0	189,0	4,1	87,8
Korea Północna	...	...	...	...	26,4	0,3	...	...	...	...	13,0	...	...	-2,0
Kosowo	10,5	4,1	5960,2	4,9	1,8	-0,7	...	0,1	1,3	4,0	...	14,0	...	-28,8
Kostaryka	86,5	5,1	16942,0	0,5	5,1	0,5	0,9	0,0	...	...	...	...	23,4	1,0
Kuba	...	-1,9	...	...	11,0	-0,4	...	...	...	...	...	...	0,1	-22,8
Kuwejt	163,7	-3,6	33729,8	3,6	4,9	5,6	...	7,8	4,9	9,4	...	434,0	0,6	50,0
Laos	15,8	3,7	2066,9	31,2	7,7	1,4	...	...	...	...	...	2,0	...	-10,0
Lesotho	2,1	1,8	916,3	6,3	2,3	1,1	...	0,0	1,5	2,7	...	...	0,3	-5,2
Liban	...	...	...	221,3	5,8	0,5	...	0,2	8,9	...	...	5,0	1279,1	-34,2
Liberia	4,2	4,7	771,9	10,1	5,5	2,2	...	0,0	2,3	3,5	...	...	1,2	-5,0
Libia	45,1	10,2	6172,8	2,4	7,3	1,1	...	...	...	...	...	...	1,8	-2,0
Liechtenstein	...	...	...	...	0,0	0,9	...	...	...	...	...	...	0,6	0,2
Litwa	79,8	0,3	27786,0	9,1	2,9	1,4	0,3	2,2	2,7	6,9	8,0	99,0	80,2	44,9
Luksemburg	85,8	-1,1	128678,2	3,7	0,7	2,0	0,1	0,7	0,7	1,6	...	1,0	13,7	5,9
Łotwa	42,2	1,7	22502,8	8,9	1,9	-0,1	0,4	1,0	2,3	5,6	6,0	33,0	45,8	8,0
Macedonia Północna	15,8	2,1	8624,3	9,4	1,8	-0,2	...	0,3	1,7	4,7	18,0	4,0	18,9	-5,6
Madagaskar	15,8	3,8	506,2	9,9	31,2	2,5	...	0,1	0,7	3,5	...	...	0,0	-1,5
Makau	45,8	75,1	67476,5	0,5	0,7	0,2	...	...	...	...	...	...	...	8,8
Malawi	12,7	1,9	602,3	28,8	21,1	2,6	...	0,1	1,0	4,0	...	...	35,2	-5,8
Maledivy	6,6	4,7	12530,4	2,9	0,5	0,4	...	...	...	...	...	...	...	-2,9
Malezja	399,7	3,6	11379,1	2,5	35,1	1,2	0,0	3,9	0,9	4,1	...	7,0	135,9	181,1
Mali	20,7	4,7	869,3	2,1	23,8	3,0	20,8	0,8	3,8	14,2	...	81,0	66,4	-40,0

Nikaragua	17,8	4,6	2612,9	8,4	6,8	1,4	...	0,1	0,5	2,0	...	...	0,3	-8,0
Norwegia	485,3	0,5	87925,1	5,5	5,5	1,1	...	8,7	1,6	4,0	222,0	203,0	103,6	53,8
Nowa Kaledonia	...	...	...	...	0,3	1,0	...	...	...	...	...	...	...	0,5
Nowa Zelandia	252,2	0,7	48280,8	5,7	5,2	2,0	...	3,0	1,2	2,9	20,0	405,0	1,8	21,4
Oman	108,8	1,3	21549,8	1,0	5,0	6,5	...	5,9	5,4	20,7	...	4,0	0,3	156,3
Pakistan	337,9	0,0	1365,3	30,8	247,5	1,5	...	8,5	2,8	14,5	5,0	2129,0	1988,2	-1619,6
Palau	0,3	1,9	15899,4	12,8	0,0	-0,2	...	...	...	...	...	...	...	0,0
Panama	83,3	7,4	18686,4	1,5	4,5	1,3	1,1	0,0	...	...	...	...	2,7	7,3
Papua-Nowa Gwinea	30,7	3,0	2957,7	2,3	10,4	1,8	...	0,1	0,3	1,4	...	9,0	10,5	-0,8
Paragwaj	43,0	4,7	6276,4	4,6	6,8	1,2	1,3	0,4	0,9	3,8	...	...	6,0	-12,5
Peru	267,6	-0,6	7906,6	6,5	33,8	1,1	2,7	3,0	1,1	4,9	...	22,0	6,7	24,8
Polinezja Francuska	...	...	...	...	0,3	0,3	...	...	...	...	...	...	...	-1,3
Polska	809,2	0,1	22056,7	11,5	36,7	-0,4	0,1	31,6	3,8	8,1	499,0	1374,0	971,5	-7,8
Portoryko	117,9	0,6	36779,1	...	3,2	-0,4	...	...	...	...	...	...	...	19,8
Portugalia	289,1	2,5	27331,2	4,3	10,6	1,4	0,2	4,2	1,5	3,4	10,0	66,0	62,8	29,1
Republika Południowej Afryki	380,7	0,7	6022,5	6,1	63,2	1,3	...	2,8	0,7	2,2	31,0	30,0	67,1	228,2
Republika Środkowoafrykańska	2,6	0,9	496,0	3,0	5,2	1,1	65,7	0,1	2,3	12,7	...	43,0	32,9	-14,7
Rosja	2021,4	3,6	13817,0	...	143,8	-0,3	0,2	109,5	5,9	16,1	1269,0	134,0	1230,1	27,8
Rumunia	350,8	2,4	18404,3	10,4	19,1	0,1	1,8	5,6	1,6	4,4	1,0	328,0	87,5	-27,8
Rwanda	14,1	8,2	1010,3	19,8	14,0	2,2	...	0,2	1,3	4,6	...	...	115,6	-9,0
Saint Kitts i Nevis	1,1	2,3	22573,7	3,6	0,0	0,1	...	...	...	...	...	...	0,0	0,0
Saint Vincent i Grenadyny	1,1	6,0	10520,4	4,6	0,1	-0,7	...	...	...	...	...	...	...	-0,8
Salwador	34,0	3,5	5391,1	4,0	6,3	0,5	3,4	0,5	1,3	4,7	...	5,0	0,1	-23,3
Samoa	0,9	8,6	4330,2	...	0,2	0,6	...	...	...	...	...	...	...	-2,8
Samoa Amerykańskie	...	...	...	...	0,0	-1,7	...	...	...	...	...	...	...	-1,2
San Marino	...	...	...	...	0,0	0,3	...	...	...	...	...	...	...	-0,2
Senegal	30,8	4,6	1706,4	5,9	18,1	2,4	9,9	0,4	1,5	5,5	...	170,0	11,9	-10,0

Tabela 1 – cd.

Nazwa grupy państw / regionu / państwa / terytorium	PKB (miliardy USD)		Tempo wzrostu PKB (%)		PKB <i>per capita</i> (USD)		Inflacja, wskaźnik cen towarów i usług (CPI) (%)		Wielkość populacji (miliony)		Tempo wzrostu populacji (%)		Skrajne ubóstwo ² (% populacji)		Wydatki na wojsko (miliardy USD)		Wydatki na wojsko (% PKB)		Wydatki na wojsko (% wydatków publicznych)		Eksport broni (wskaźnik trendu, SIPRI) (miliony USD)		Import broni (wskaźnik trendu, SIPRI) (miliony USD)		Uchodźcy według państwa lub terytorium azylu (tysiące)		Migracje netto (tysiące)	
	2023 ³	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2021–2022 ⁴	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023
Serbia	81,3	3,8	12281,5	12,4	6,6	-0,6	1,2	2,1	2,9	6,4	...	93,0	29,4	4,3														
Seszele	2,1	3,2	17879,2	-1,0	0,1	-0,1	...	0,0	1,7	4,4	...	...	...	...														
Sierra Leone	6,4	5,7	757,9	47,6	8,5	2,2	...	0,0	0,6	2,3	...	...	...	...														
Singapur	501,4	1,1	84734,3	4,8	5,9	4,9	...	13,2	2,7	18,0	11,0	802,0	...	27,0														
Sint Maarten (część holenderska)	1,6	3,8	38077,5	...	0,0	1,4	...	...	...	...	...	...	...	...														
Słowacja	132,9	1,4	24491,4	10,5	5,4	-0,1	0,1	2,7	2,0	4,2	154,0	74,0	126,9	4,9														
Słowenia	69,1	2,1	32610,1	7,4	2,1	0,4	0,0	0,9	1,3	2,8	2,0	26,0	10,5	5,3														
Somalia	11,0	4,2	597,5	...	18,4	3,1	...	0,1	...	19,8	...	4,0	17,8	46,2														
Sri Lanka	84,4	-2,3	3828,0	16,5	22,0	-0,7	...	1,2	1,6	7,0	...	5,0	0,4	-28,0														
St. Lucia	2,4	2,2	13554,7	4,1	0,2	0,3	...	...	...	...	...	...	...	0,0														
St. Martin (część francuska)	...	...	...	...	0,0	-4,8	...	...	...	...	...	...	...	-1,7														
Stany Zjednoczone	27720,7	2,9	82769,4	4,1	334,9	0,5	1,2	916,0	3,4	9,1	11287,0	693,0	409,2	1322,7														
Strefa Gazzy i Zachodni Brzeg	17,4	-5,4	3372,3	5,9	5,2	2,4	...	...	...	...	...	2,0	2482,1	-25,0														
Sudan	109,3	-20,1	2183,4	...	50,0	1,3	...	...	...	...	...	...	...	-1350,0														
Sudan Południowy	...	...	...	2,4	11,5	4,1	...	1,1	6,3	8,6	...	...	381,2	455,0														
Surinam	3,5	2,5	5494,1	51,6	0,6	0,9	1,1	...	...	...	...	...	0,0	-1,0														
Syria	...	...	...	...	23,6	4,9	24,8	...	...	...	...	...	596,0	757,3														
Szwajcaria	884,9	0,7	99564,7	2,1	8,9	1,3	...	6,3	0,7	2,2	93,0	33,0	192,5	45,1														
Szwecja	585,0	-0,3	55516,8	8,5	10,5	0,5	0,6	8,8	1,5	3,1	299,0	98,0	237,6	55,2														
Tadżykistan	12,1	8,3	1160,8	...	10,4	2,0	...	0,1	1,2	3,8	...	...	10,1	-20,0														

Tajlandia	515,0	1,9	7182,0	1,2	71,7	0,0	0,0	5,8	1,2	4,9	...	279,0	87,3	19,6
Tanzania	79,1	5,1	1224,5	3,8	66,6	2,9	...	0,9	1,2	6,0	...	...	189,0	-39,4
Timor Wschodni	2,1	-18,1	1502,5	8,4	1,4	1,1	...	0,1	1,3	3,2	...	...	...	-5,6
Togo	9,2	6,4	985,7	...	9,3	2,3	26,6	0,3	4,0	12,7	...	...	28,2	-2,0
Tonga	...	...	...	6,4	0,1	-0,4	0,0	...	...	...	...	...	...	-2,2
Trynidad i Tobago	27,4	1,3	20016,2	4,6	1,4	0,1	...	0,2	0,9	2,8	...	...	3,2	2,1
Tunezja	48,5	0,0	3977,7	9,3	12,2	0,7	0,3	1,2	2,4	7,0	...	19,0	4,0	-14,0
Turcja	1118,3	5,1	13105,7	53,9	85,3	0,4	0,4	15,8	1,5	...	...	609,0	936,0	-318,1
Turkmenistan	60,6	6,3	8232,7	...	7,4	1,8	...	...	...	...	...	...	3,6	15,0
Tuvalu	0,1	3,9	6344,8	...	0,0	-1,8	...	...	...	...	...	...	...	-0,3
Uganda	48,8	5,3	1002,3	5,4	48,7	2,8	...	1,0	2,0	9,6	...	...	1577,5	-126,2
Ukraina	1788	5,3	5069,7	12,8	37,7	-8,4	...	64,8	36,7	58,2	...	34,0	4012,0	-300,0
Urugwaj	77,2	0,4	22797,8	5,9	3,4	-0,1	0,2	1,6	2,0	6,7	...	5,0	1,3	-1,5
Uzbekistan	101,6	6,3	2849,5	...	35,7	2,0	2,3	...	...	...	...	...	17,0	-6,0
Vanuatu	1,1	2,2	3515,2	...	0,3	2,3	...	...	...	...	...	...	...	0,0
Wenezuela	...	...	...	...	28,3	0,3	...	0,0	0,5	...	...	81,0	29,3	-112,9
Węgry	212,4	-0,9	22141,9	17,1	9,6	-0,5	0,4	4,4	2,1	4,4	...	319,0	63,2	49,2
Wielka Brytania	3380,9	0,3	49463,9	6,8	68,4	0,8	0,2	74,9	2,3	5,2	...	1204,0	555,0	448,5
Wietnam	429,7	5,0	4282,1	3,3	100,4	0,7	1,0	...	...	...	...	55,0	0,0	-81,8
Włochy	2300,9	0,7	39003,3	5,6	59,0	0,0	...	35,5	1,6	3,0	...	1437,0	485,0	150,2
Wybrzeże Kości Słoniowej	78,9	6,2	2530,8	4,4	31,2	2,5	9,7	0,7	0,9	4,0	...	34,0	2,4	6,0
Wyspa Man	...	...	...	...	0,1	0,0	...	...	...	...	...	...	...	0,2
Wyspy Dziewicze (USA)	...	...	...	...	0,1	-0,5	...	...	...	...	...	...	...	-0,4
Wyspy Marshalla	0,3	-3,9	6678,3	...	0,0	-3,2	...	...	...	...	...	...	...	-1,8
Wyspy Normandzkie	12,5	3,7	74589,1	...	0,2	0,3	...	...	...	...	...	...	...	0,9
Wyspy Owcze	3,9	2,5	71717,7	...	0,1	1,0	...	...	...	...	...	...	...	0,6
Wyspy Salomona	1,6	3,1	2041,6	5,9	0,8	2,4	...	...	...	...	...	...	...	1,6
Wyspy Świętego Tomasza i Książęca	0,7	0,4	2940,9	21,3	0,2	2,0	...	...	...	...	...	...	...	-0,6

Tabela 1 – cd.

Nazwa grupy państw / regionu / państwa / terytorium	PKB (miliardy USD)		Tempo wzrostu PKB (%)		PKB <i>per capita</i> (USD)		Inflacja, wskaźnik cen towarów i usług (CPI) (%)		Wielkość populacji (miliony)		Tempo wzrostu populacji (%)		Skrajne ubóstwo ² (% populacji)		Wydatki na wojsko (miliardy USD)		Wydatki na wojsko (% PKB)		Wydatki na wojsko (% wydatków publicznych)		Eksport broni (wskaźnik trendu, SIPRI) (miliony USD)		Import broni (wskaźnik trendu, SIPRI) (miliony USD)		Uchodźczy według państwa lub terytorium azylu (tysiące)		Migracje netto (tysiące)	
	2023 ³	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2021–2022 ⁴	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023	2023
Wyspy Turks i Caicos	1,4	1,2	30348,8	...	0,0	0,8	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	0,0	0,0	0,2
Wyspy Zielonego Przylądka	2,5	5,5	4851,0	3,7	0,5	0,5	...	...	...	...	...	...	...	...	0,0	0,5	1,7	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	-1,2
Zambia	27,6	5,4	1330,7	10,9	20,7	2,8	64,3	...	...	...	...	...	...	...	0,4	1,3	4,7	...	...	...	...	...	...	5,0	72,4	9,5	...	...
Zimbabwe	35,2	5,3	2156,0	...	16,3	1,7	...	...	...	...	...	...	...	...	0,9	0,2	1,4	...	...	...	...	...	...	20,0	10,1	-97,4	...	...
Zjednoczone Emiraty Arabskie	514,1	3,6	49040,7	1,6	10,5	4,0	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	902,0	1,4	300,0	...	...

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank Development Indicators (WDI), <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, ostatnia aktualizacja bazy: 28.01.2025 (dostęp: 15.03.2024).

1 W tegorocznym opracowaniu statystycznym zmienił się nieznacznie dobór wskaźników. W porównaniu z raportem za poprzedni rok w tabeli nie zostały bowiem uwzględnione następujące: 1) Wskaźnik Rozwoju Ludzkiego (HDI), 2) wydatki na badania i rozwój, 3) liczba personelu sił zbrojnych w ujęciu absolutnym oraz 4) w relacji do ogółu zatrudnionych. Pominięcie tych wskaźników podyktowane jest faktem, że nie zostały one zaktualizowane od czasu poprzedniego wydania *Rocznika*. Nowe wydanie Raportu Rozwoju Ludzkiego (*Human Development Report*, HDR) spodziewane jest najwcześniej w połowie 2025 r., a pozostałe wymienione wskaźniki nie były przez Bank Światowy aktualizowane odpowiednio od 2021 i 2020 r. W porównaniu z zeszłym rokiem tabela została wzbogacona o dane odnoszące do skrajnego ubóstwa oraz liczby uchodźców według państwa lub terytorium azylu.

2 Jest to wskaźnik skrajnego ubóstwa zgodnie z międzynarodową linią ubóstwa, która od 2022 r. wynosi 2,15 USD na dzień w cenach z roku 2017. Por.: World Bank Group, *Fact Sheet: An Adjustment to Global Poverty Lines*, <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines> (dostęp: 15.03.2025).

3 W Aneksie zawarte są każdorazowo najnowsze dostępne dane. Zwykle w przypadku raportów Banku Światowego są to dane publikowane z opóźnieniem około 15 miesięcy od dwóch lat (czyli w odniesieniu do tegorocznego wydania *Rocznika* najbardziej aktualne dostępne dane są z końca 2023 r.). Jednak w niektórych latach – m.in. ze względu na pandemię COVID-19 czy wojnę w Ukrainie oraz specyfikę niektórych wskaźników – opóźnienie w aktualizacji baz danych Banku Światowego może być większe.

4 Zawarte w tabeli dane pochodzą z końca roku 2021 lub 2022 w zależności od dostępności (większość danych jest za 2022 r.).

5 Klasyfikacja państw według Banku Światowego. Zgodnie z aktualnym rankingiem, państwa o niskim dochodzie, to te, w których dochód narodowy brutto (DNB) *per capita* nie przekracza 1145 USD/rok, państwa o średnim dochodzie DNB *per capita* 1146–4515 USD/rok, państwa o średnim wyższym dochodzie DNB *per capita* 4516–14 005 USD/rok, a państwa o wysokim dochodzie DNB *per capita* przekraczający 14 005 USD/rok. Zwyczajowo państwa o niskim i średnim dochodzie uznawane są za państwa rozwijające się. Por.: E. Metreau, K.E. Young, S.G. Eapen, „World Bank Group country classifications by income level for 2024–2–25”, World Bank Blogs, 1 lipca 2024 r., <https://blogs.worldbank.org/en/opendata/world-bank-country-classifications-by-income-level-for-2024-2-25> (dostęp: 15.03.2025).

Tabela 2
Wybrane dane statystyczne i wskaźniki – „top 10”

Lp.	PKB (miliardy USD)	PKB per capita (USD)	Inflacja, wskaźnik cen towarów i usług (%)	Wielkość populacji (miliony)	Wydatki na wojsko (miliardy USD)	Wydatki na wojsko (% PKB)	Wydatki na wojsko (% wydatków publicznych)							
	2023 ¹	2023	2023	2023	2023	2023	2023							
1.	Stany Zjednoczone	27 720,7	Monako	256 580,5	Liban	221,3	Indie	1438,1	Stany Zjednoczone	916,0	Ukraina	36,7	Ukraina	58,2
2.	Chiny	17 794,8	Luksemburg	128 678,2	Turcja	53,9	Chiny	1410,7	Chiny	296,4	Liban	8,9	Białoruś	50,6
3.	Niemcy	4525,7	Bermudy	125 841,6	Surinam	51,6	Stany Zjednoczone	334,9	Rosja	109,5	Algieria	8,2	Arabia Saudyjska	24,0
4.	Japonia	4204,5	Irlandia	103 887,8	Sierra Leone	47,6	Indonezja	281,2	Indie	83,6	Arabia Saudyjska	7,1	Mjanma	20,7
5.	Indie	3567,6	Szwajcaria	99 564,7	Iran	44,6	Pakistan	247,5	Arabia Saudyjska	75,8	Sudan Południowy	6,3	Oman	20,7
6.	Wielka Brytania	3380,9	Kajmany	97 749,5	Ghana	38,1	Nigeria	227,9	Wielka Brytania	74,9	Rosja	5,9	Armenia	20,0
7.	Francja	3051,8	Norwegia	87 925,1	Haiti	36,8	Brazylia	211,1	Niemcy	66,8	Armenia	5,5	Somalia	19,8
8.	Włochy	2300,9	Singapur	84 734,3	Egipt	33,9	Bangladesz	171,5	Ukraina	64,8	Oman	5,4	Algieria	19,3
9.	Brazylia	2173,7	Stany Zjednoczone	82 769,4	Laos	31,2	Rosja	143,8	Francja	61,3	Izrael	5,3	Singapur	18,0
10.	Kanada	2142,5	Katar	80 195,9	Pakistan	30,8	Meksyk	129,7	Japonia	50,2	Jordania	4,9	Rosja	16,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: World Bank Development Indicators (WDI), <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>, ostatnia aktualizacja bazy: 28.01.2025 (dostęp: 15.03.2024).

¹ Analogicznie do tabeli z pełnymi danymi prezentowane tutaj dane są każdorazowo najnowszymi dostępnymi w wystandaryzowanym formacie.

Skorowidz

A

Abdollahijan Hosejn Amir 466
Achundzad Hibatullah 167
ad-Dubajb Abd al-Hamid 474
Adenauer Konrad 359
Adrianzén Gustavo 462
Agencja NZ ds. Pomocy Uchodźcom
Palestyńskim (UNRWA) 159,
161, 163, 175, 204, 369, 460
Agenda 2030 248, 256, 268
Al Zeyoudi Thani bin Ahmed 256
al-Arouri Saleh 459
al-Asad Baszar 108, 110, 197, 309, 327,
377, 378, 381, 385, 386, 388, 389,
474, 476
al-Baszir Muhammad 474
al-Baszir Omar 212
Albright Madeleine 47, 50, 102
al-Burhan Abd al-Fattah 211, 212,
214, 215
Aldred Jonathan 90
al-Dżaulani Abu Mohammed (właśc.
Ahmed Husajn asz-Szara) 388,
473
Alejnik Siarhiej 329
Al-Houthi Abdul Malik 210
Antonow Anatolij 40, 41
Aoun Joseph 380
Aqil Ibrahim 471
Arce Luis 468, 471
Arno Natalia 312
as-Sadr Muklada 30
asz-Szara Ahmed Husajn 388, 389
Attal Gabriel 445
Austin Lloyd 70, 132

B

Bahr Egon 63
Baker Peter 100
Balcerowicz Bolesław 288

Bannon Steve 19
Bardži Ali Husajn 459
Barnier Michel 452
Bartoszewski Władysław 55
Bauman Zygmunt 280
Bayrou François 117, 452
Belka Marek 16
Benediktsson Bjarni 449
Ben-Gwir Itamar 372
Bergman Max 283
Bernhardt Dan 91
Bessent Scott 300
Biba Sebastian 342
Biden Hunter 299
Biden Joseph (Joe) 11, 50, 69, 70,
77, 101, 103, 104, 106, 111, 117,
120, 126, 130, 131, 183, 237, 240,
290–293, 295–300, 304, 305, 318,
321, 337, 342, 344, 345, 373, 374,
393, 453, 457, 464, 465, 477
Bielousow Andriej 310, 465
Blachnicka-Ciacek Dominika 111
Blackwill Robert D. 341
Bodnar Adam 447
Bogdanow Władimir 323
Boholubow Hennadij 418
Boko Duma 473
Bolesław Chrobry 17, 20, 86
Bolsonaro Jair 475
Bolton John 14
Bondi Pam 300
Borne Élisabeth 445
Borrell Josep 146
Boutros-Ghali Boutros 52
Brandt Willy 52, 63
Breton Thierry 141
Budanow Kyryło 418
Bukele Nayib 461
Bundestag 357, 358, 363, 365, 456
Bundeswehra 74, 359, 360, 365

Burgum Doug 300
 Bush George H.W. 44, 52, 68
 Bush George W. 30, 100

C

Cameron David 47, 48, 123
 Carter Jimmy 52
 Cele Zrównoważonego Rozwoju
 (Sustainable Development Goals,
 SDGs) 264, 268
 Chamenei Ali 190, 191
 Chapo Daniel 472
 Charitonow Nikołaj 310
 Chavez-DeRemer Lori 300
 Chérizier Jimmy (pseud. „Barbecue”)
 462
 Chirac Jacques 280
 Chodorkowski Michaił 312, 313
 Chomienka Siarhiej 329
 Cichanouska Swiatłana 329
 Ciolacu Marcel 458
 Clinton William J. (Bill) 284
 Collins Doug 300
 Colomina Javier 126
 Conille Garry 462
 Costa António 272, 273, 451
 COVID-19 12, 48, 229, 240, 245, 246,
 249, 256, 265, 267, 268, 284, 294,
 305, 490
 Coyle Diane 88, 90, 91
 Croo Alexander de 451
 Cường Lương 468
 Czanysewa Lilia 312
 Czerniechow Siergiej 311
 Czwarta Międzynarodowa
 Konferencja Finansowania
 Rozwoju (Fourth International
 Conference on Financing for
 Development, FfD4) 248, 266, 268

D

Dagalo Mohamed Hamdan
 („Hemedti”, „Hemetti”) 211,
 215, 216
 Dalajlama 52
 Dawankow Władisław 310

Déby Mahamat 465, 477
 Deif Mohammed (właśc. Ibrahim
 al-Masri) 371, 376, 469, 473
 Delors Jacques 56
 Deng Xiaoping 335
 Denkow Nikołaj 447
 Departament Efektywności Rządu
 (Department of Government
 Efficiency, DOGE) 301, 303
 DeSantis Ron 296
 Deutsch Karl 59
 Diamond Larry 13
 Dissanayaka Anura Kumara 471
 Diukow Aleksander 323
 Djérou Yaya Dillo 465
 Domański Andrzej 87
 Dombrovskis Valdis 455
 Dong Jun 338–340
 Döpfner Mathias 49
 Draghi Mario 117, 281–284, 391
 Drapaty Mychajło 202, 419
 Duda Andrzej 19, 82, 125, 392, 393,
 395, 405, 406
 Duffy Sean 300
 Dujarric Stéphane 161
 Duncowa Jekatierina 309
 Dunning David 92
 Durow Paweł 454
 Dworczyk Michał 20

E

Eheth Salomon 259
 Eisenhower Dwight 302
 el-Amin Fateh Sherif Abu 460
 emisja CO₂ 237, 240
 Erdoğan Recep Tayyip 432, 445
 Europejski Instrument na rzecz
 Pokoju (European Peace Facility,
 EPF) 146, 157, 322, 397
 Europejski Program Przemysłu
 Obronnego 400

F

Farmer J. Doyne 92, 93
 Faulkner William 64
 Faye Bassirou Diomaye 463, 478

Fico Robert 107, 122, 232, 275, 276, 449
 Fils-Aimé Alix Didier 462
 Fink Larry 263 „flota cieni” 226–228, 325, 420
 Fontaine Richard 187, 350
 Frostadóttir Krístrún 458
 Fukuyama Francis 45, 101

G

Gabbard Tulsi 301
 Gabriel Marija 447
 Gaglio Nicola 21
 Galant Jo’aw 111, 371, 473
 Gandhi Mahatma 52
 Gantz Benny 467
 Garibaszwili Irakli 445
 Gazprom (koncern) 323, 452, 457
 Geingob Hage 461
 Georgescu Călin 457
 Geremek Bronisław 55, 56
 Gershkovich Evan 312, 454
 Giedroyc Jerzy 54
 Gierasimow Walerij 467
 Glas Jorge 464
 Globalne Południe 67, 247, 336, 338, 340, 476, 477
 globalne zarządzanie 444, 507
 González Edmond 469
 Gorbaczow Michaił 40, 52, 53, 68
 Greer Jamieson 301
 Grosse Tomasz G. 81
 Grudziński Przemysław 54
 grupa BRICS 107, 108, 117, 120, 169, 247, 263, 290, 326–327, 334, 338, 392, 429–444, 473, 476, 477
 Grupa Ramstein 122, 127, 132, 135, 453
 Grupa Wyszehradzka 397
 Gryzłow Borys 321
 Gül Abdullah 47
 Guterres António 99, 108, 159, 169, 432, 471, 477
 Guțul Evghenia 447

H

Haass Richard N. 49
 Habba Alina 301

Haddad Benjamin 440
 Hadi Abd Rabbuh Mansur 208
 Haftar Chalif 327, 474
 Hagari Daniel 109
 Haley Nikki 296
 Hałauczenka Raman 329
 Hamas 103, 109, 110, 119, 136, 161, 163, 196, 202–205, 207, 211, 220, 221, 292, 304, 367–379, 383, 384, 388–390, 405, 459, 460, 465, 469, 473
 Han Duck-soo 474
 Hanijja Ismail 371, 375, 384, 469
 Harmel Pierre 42
 Harris Jennifer M. 290, 296–298, 307, 341
 Harris Kamala 100, 101, 104, 130, 304, 343, 453
 Harris Simon 449
 Hasina Sheikh 459, 467
 Hassner Pierre 44
 Hegseth Pete 300
 Helleiner Eric 246
 Henry Ariel 462
 Hezbollah 109, 110, 120, 136, 202, 203, 205–207, 220, 221, 292, 327, 376–381, 383–386, 388–390, 459, 467, 469–472
 Hitler Adolf 108
 Hlaing Min Aung 219
 Homan Tom 301
 Hu Jintao 334
 Huber Christoph 360
 Husajn Saddam 30, 381
 Huti 120, 136, 147, 160, 185, 196, 202, 206–211, 382, 468, 469, 471, 475

I

Ilves Toomas H. 82
 Inicjatywa Pasa i Szlaku 335, 340
 Ishiba Shigeru 472
 Iwaniszwili Bidzina 448

J

Jaki Patryk 81
 Jaszyn Ilja 312, 403

Jelcyn Borys 42, 43, 68

Jiang Zemin 334

K

Kadyrow Ramzan 315

Kagame Paul 468

Kallas Kaja 112, 145, 272, 451, 453

Kara-Murza Władimir 312, 403, 454

Kartal Melis 91

Kasparow Garri 312

Kassem Naim 469

Kawelaszwili Micheil 456

Kay John 93

Kendall-Taylor Andrea 187, 350

Kennedy John F. 70, 296

Kennedy Robert F. Jr 296, 300

Kerimow Sulejman 315

Khan Imran 461

Khan Karim 371

Kim Dzong-un 325, 347

King Mervyn 93

Kishida Fumio 464

Kissinger Henry 40, 49

Kobachidze Irakli 445

Kołomojski Ihor 418

Komorowski Bronisław 32, 47

Kosiniak-Kamysz Władysław 402

Kowalczyk Boris 311

Kowalczyk Jurij 311

Koziej Stanisław 33

Kozłowski Tadeusz 57

Krasa Stefan 91

Krasikow Wadim 312

Kruger Justin 92

Krutoj Dźmitrij 329

kryptowaluty 105, 262, 263, 322

Krysiak Zbigniew 81

kryzys na granicy polsko-białoruskiej
394, 397, 404, 450

Kubilius Andrius 112, 145, 455

Kucharzewski Jan 65

Kuławowski Jan 56

Kułęba Dmytro 402

Kupchan Charles A. 50

Kurmaszewa Ałsu 312

Kuroń Jacek 55

Kwaśniewski Aleksander 56

L

Lai Ching-te (Lai William) 460

Lâm Tô 468

Lammy David 116

Le Pen Marine 116, 270

Leavitt Karoline 301

Leonard Mark 277

Leyen Ursula von der 112, 145, 277,
281, 288, 350, 394, 446, 451, 455,
475

liberalny porządek międzynarodowy
15, 99, 100, 103, 107–109, 112,
202, 336, 337, 351, 352

Lichaczow Aleksiej 323, 434

Lighthizer Robert 301

Lindner Christian 358, 456

Loeffler Kelly 301

Loong Lee Hsien 466

Lula da Silva Luiz Inácio 442, 478

Lutnick Howard 300

Ł

Ławrow Siergiej 430, 433

Łukaszenka Alaksandr 46, 50, 328,
329, 331

Łukjanow Fiodor 440

M

Machado Maria Corina 460

Macierewicz Antoni 33

Macron Emmanuel 110, 113–116, 122,
141, 270, 285, 289, 318, 361, 362,
395, 396, 401, 450–452

Maduro Nicolás 469

Magyar Péter 450

Malanga Christian 466

Mandela Nelson 52

manewry „Steadfast Defender” 124,
398, 445

Manturov Denis 311

Mazowiecki Tadeusz 20, 55, 56

Mazzucato Mariana 87

Mbumba Nangolo 461

McCain John 223

McFaul Michael 13

McMahon Linda 300

Mearsheimer John 106
Melenchon Jean-Luc 271
Meloni Giorgia 116, 270, 276
Merkel Angela 48
Merz Friedrich 17, 279, 287, 360
Mesquita Ethan Bueno de 88
Metsola Roberta 272, 451
Michal Kristen 453
Mickoski Hristijan 449
Miedwiediew Dmitrij 431
Międzynarodowa Agencja Energii
Atomowej 191, 467
Międzynarodowy Fundusz Walutowy
(MFW) 249, 266, 268
Międzynarodowy Trybunał Karny
(ICC) 12, 103, 111, 167, 220, 370,
405, 454, 467, 473
Międzynarodowy Trybunał
Sprawiedliwości 159, 174, 175,
459, 468
Milanović Branko 102
Milei Javier 468
Miszustin Michail 310
Mitterrand François 44
Modi Narendra 108, 326, 406, 440,
464, 473
Modzelewski Karol 55
Monachijska Konferencja
Bezpieczeństwa 13, 16, 39, 475
Monnet Jean 17, 52
Montenegro Luís 447
Morales Evo 468, 470, 471
Morin Edgar 245, 266
Mulino José Raúl 465
Musk Elon 11, 14–16, 66, 102, 104,
296, 301, 359, 456

N

Nabiullina Elwira 314, 316
Nadieżdin Boris 309, 310, 462
Naftali Timothy 100
Nandi-Ndaitwah Netumbo 474
Narodowa Strategia Bezpieczeństwa
361
Nasr Allah Hasan 109, 206, 379, 384,
471

Nausėda Gitanas 449
Nawalna Julia 312
Nawalny Aleksiej 311, 312, 321, 403
Nehru Jawaharlal 52
Neron 14
Netanjahu Benjamin 103, 104, 109–112,
167, 371, 372, 374, 405, 467, 473
Netto Walter Braga 475
Niewzlin Leonid 313
Noboa Daniel 459
Noem Kristi 300
Nord Stream 396, 454
Norris William 341
Novák Katalin 446
Nowak Aleksandr 311
Nowy Porządek Świata 444
nuclear sharing 19, 125, 393
Nunn Sam 40

O

Obajtek Daniel 20
Obama Barack 47, 68, 126, 304
Obrador Andrés Manuel López 466
odnawialne źródła energii 137, 238,
241, 305
Okonjo-Iweala Ngozi 260, 267
Ølberg Petter 260
operacja w obwodzie kurskim 131,
201, 325, 414, 428, 454
Orbán Viktor 45, 107, 115, 116, 233,
272, 275, 276, 279
Organizacja Wyzwolenia Lewantu
(HTS) 197, 386, 388
Oriesznik (system rakietowy) 189,
319, 331
Orłow Oleg 312, 403
Orsi Yamandú 473
Orwell George 50
„oś oporu” („wywrotowa oś”) 64,
187, 188, 194, 195, 202, 207, 350,
382, 385, 386, 390
Otarola Alberto 462

P

Pakt dla przyszłości 159, 167, 175, 266
Palestyński Muzułmański Dżihad

370, 372
 Palin Sarah 223
 Paluckas Gintautas 456
 państwa najsłabiej rozwinięte (LDCs)
 257, 265, 480
 Państwo Islamskie Chorasanu
 (ISIS-K) 313
 Pape Robert 345
 Papperger Armin 453
 Patel Kash 301
 Patruszew Dmitrij 311
 Patruszew Nikołaj 311
 Patten Chris 274
 Pellegrini Peter 449
 Pelosi Nancy 342
 Pendarovski Stevo 449
 Pérez-Reverte Arturo 117
 Perry William 40
 Pezeszkijan Masud 191, 326, 385, 468
 Pierini Marc 280
 Pieskow Dmitrij 436
 Pistorius Boris 74
 Plenković Andrije 449
 Poczobut Andrzej 403
 Ponomariow Ilja 312
 Poroszenko Petro 418
power politics 14, 15, 17, 22, 60, 85, 99,
 100, 103, 104, 118, 195
 Puglierin Jana 348
 Putin Władimir 11–16, 22, 39, 40,
 46, 50, 68, 70, 102, 105–108, 112,
 114, 117, 167, 189, 198, 226, 229,
 274–276, 279, 280, 310, 311, 314,
 315, 320, 324, 325, 331, 346, 347,
 363, 396, 399, 412, 431–433, 438,
 462, 467, 470

Q

Qiang Li 475

R

Raczkowski Konrad 246
 Raisi Ebrahim 191, 385, 466, 468
 Ramaswamy Vivek 296, 301
 raport Dragiego 117, 281–284, 289
 Rasputin Mikołaj 14

Ratcliffe John 301
 Reagan Ronald 40, 183
 Ribera Teresa 271, 455
 Rollins Brook 300
 Romanowski Marcin 397, 458
 Rousseff Dilma 442
 Różewicz Tadeusz 52
 Rubcow Paweł 403
 Rubio Marco 14, 300, 344, 411
 Rumsfeld Donald 93
 Ruto William 468
 Rutte Mark 125, 132, 424, 451
 Rybakow Siergiej 430, 431, 433

S

Sachs Jeffrey 103
 Sacks David 301
 Saied Kais 472
 Sánchez Pedro 271
 Sandu Maia 456
 Scheppele Kim L. 275
 Schmidt Helmut 63
 Schneider Marcus 109, 110
 Scholz Olaf 115, 116, 176, 184, 349,
 353, 358, 360, 363–365, 396, 456,
 475
 Schoof Dick 452
 Schultz George P. 40
 Schuman Robert 22, 52, 56
 Šeščović Maroš 455
 Séjourné Stéphane 455
 Serafin Piotr 393, 455
 Serhijienka Ihor 329
 Shadmehr Mehdi 91
 Shahabuddin Mohammed 467
 Shapiro Jeremy 348
 Sharif Shehbaz 461
 Sheinbaum Claudia 466
 Shinawatra Paetongtarn 470
 Shinawatra Thaksin 470
 Sikorski Radosław 55, 114, 391, 393,
 397, 400, 402, 403, 405, 406, 455
 Siljanovska-Davkova Gordana 449
 Siły Szybkiego Wsparcia (RSF)
 211–216, 464
 Sinwar Jahja 371, 469

Skolimowska Anna 276
 Skubiszewski Krzysztof 54–56
 Skvernelis Saulius 456
 Smolar Eugeniusz 15, 16
 Smotricz Becalel 372
 Snyder Timothy 14
 Soból Damian 163, 369
 Spiegelhalter David 94
 Starmer Keir 106, 116, 395, 452
 Stefanik Elise 301
 Steinberg Federico 283
 Steinmeier Frank-Walter 456
 Stoltenberg Jens 120, 122, 124, 125, 453, 475
 Strachota Krzysztof 109
 Stubb Alexander 446
 Subianto Prabowo 461
 Sudańskie Siły Zbrojne (SAF) 211, 213–217
 Suharto Haji Muhammad 461
 Suk-yeol Yoon 190, 464, 474
 Sulejmani Kasem 459
 Sulyok Tamás 446
 Sybiha Andrij 402
 Syński Oleksandr 201, 415, 445, 446
 szczyt NATO w Waszyngtonie 46, 120, 123, 125, 126, 129, 135, 360, 453
 Szmydt Tomasz 403
 Szmyhal Denys 416
 Szojgu Siergiej 310, 311, 465, 467
 Szomburg Jan Maria 19

Ś

światowa agenda na rzecz rozwoju 264, 268
 Światowa Organizacja Handlu (World Trade Organization, WTO) 251, 253–261, 267, 268, 403
 Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization, WHO) 12, 58, 104

T

Tebboune Abdelmadjid 470
 Tenzer Nicolas 13
 Thavisin Srettha 470

Thường Võ Văn 463
 Timczenko Giennadij 311
 Tooze Adam 245
 Tómasdóttir Halla 450
 Traktat o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie (CFE) 36, 405, 447
 Trọng Nguyễn Phú 468
 Trójkąt Weimarski 18, 76, 286, 364, 365, 396, 397, 502
 Trump Donald 11–19, 21, 22, 45, 48, 50, 58, 66, 71, 77, 82, 83, 99–106, 109, 111, 112, 115–117, 120, 122, 127, 130–132, 134, 137, 156, 174, 177, 178, 183, 184, 187, 194, 195, 203, 205, 223, 231, 237, 240, 248, 250, 261, 266, 267, 272, 274, 276–280, 287, 290–293, 297–301, 303, 307, 309, 313, 319, 321, 337, 343, 344, 360, 365, 374, 375, 382, 390–392, 395, 399, 407, 411, 417, 421, 424, 434, 441–443, 446, 452, 453, 456, 458
 Trzynasta Konferencja Ministerialna WTO (MC13) 256–261, 267, 268
 Turczyn Alaksandr 329
 Turner Patrick 128
 Turner Scott 300
 Tusk Donald 20, 58, 141, 277, 279, 285, 286, 288, 364, 391, 393, 395, 400, 401, 407
 Tutu Desmond 52
 Tyran Jean-Robert 91

U

Urumov Timur 437
 Uszakow Jurij 433

V

Valéry Paul 285
 Vance James David 13, 130, 296, 303, 453
 Varadkar Leo 449
 Virkkunen Henna 455
 Volker Kurt 103
 Vought Russ 301

W

Wagenknecht Sahra 358
Wallerstein Immanuel 347
Walter Jennifer 302
Waltz Michael 301, 344
Walz Tim 296, 453
Wałęsa Lech 43, 53, 55
Wanga Xi 338
Weber Max 56
Whelan Paul 312
Wilders Geert 452
Wiles Susie 301
wojna domowa w Syrii 377, 381, 383,
387, 390
Wołkow Leonid 313
Wong Alex 344
Wong Lawrence 466
Worobiow Wadim 323
Wright Chris 300
wschodnia flanka NATO 119, 123–
125, 133–135, 145, 326, 360, 396,
398, 399
wspólnotowe instytucje
bezpieczeństwa 5, 47, 59, 362

X

Xhaferi Talat 445
Xi Jinping 14, 104, 108, 334–336, 338,
339, 342, 349, 440, 473, 476, 477

Y

Yon-Courtin Stéphanie 277
Yong-hyun Kim 474
Yunus Muhammad 467

Z

Zahedi Mohammad Reza 463
Załużny Walerij 411, 416, 418, 445
Zeitenwende 176, 184, 289, 359, 366
Zeldin Lee 301
Zelenski Wołodymyr 13, 106, 123,
131, 401, 402, 411, 417, 419, 424,
445, 455, 475, 477
Zhao Leji 338, 339
Zielony Ład 117, 142, 282, 283, 287,
288, 392, 446, 455, 501
Zuma Jacob 466
Zúñig Juan José 468
Zurabiszwili Salome 448, 455, 456

Ż

Żewaho Kostiantyn 418

Noty o Autorkach i Autorach

BOLESŁAW BALCEROWICZ – profesor dr hab., generał dywizji w stanie spoczynku. Zainteresowania badawcze: problemy wojny i pokoju, bezpieczeństwo międzynarodowe, bezpieczeństwo militarne, obronność, wojskowość. Autor kilku książek, m.in.: *Sojusz a obrona narodowa* (1999); *Sily zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych* (2010); *Pokój i „nie-pokój”* (2002); *O pokoju. O wojnie* (2013); współautor m.in.: *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, wyd. 1 (2012, R. Kuźniar i zespół); *Wojny Zachodu* (2017, red. nauk. M. Madej); *Bezpieczeństwo Polski w świetle wojny na Wschodzie* (2022, red. nauk. R. Kuźniar).

RIDVAN BARIIEV (Ridvan Bari Urcosta) – doktor (studia nad bezpieczeństwem, 2022). W 2014 r. urzędnik ds. Praw Człowieka Misji Obserwacyjnej Praw Człowieka ONZ w Ukrainie (HRMMU, OHCHR). W latach 2014–2015 uczęszczał do Estonian School of Diplomacy. Autor artykułów publikowanych w gazetach i czasopismach naukowych, m.in. *War Room* (US Army College), *Journal of US Air Forces*, *Small Wars*, *New Eastern Europe*, *NATO Review*, *The Jerusalem Post*, *The Proceedings US Naval Institute*, *US NI Blog* oraz wydawanych przez różne instytucje, m.in. Radio Free Europe, Jamestown Foundation, European Council of Foreign Relations. W latach 2018–2022 współpracował z Podkomisją Bezpieczeństwa i Obrony Parlamentu Europejskiego, a także z wieloma polskimi i amerykańskimi think tankami. W przygotowaniu jego monografia *The Soviet Union Grand Strategy towards the Middle East and the Third World* (2025).

AGNIESZKA BIENČZYK-MISSALA – doktor habilitowana, profesor uczelni na Uniwersytecie Warszawskim, pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Studiów Strategicznych i Bezpieczeństwa Międzynarodowego na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW, wicedyrektor ds. badań naukowych i współpracy z zagranicą Instytutu Stosunków Międzynarodowych UW (2008–2012), analityk w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych (2006–2008). Kierownik projektu naukowego *Zapobieganie masowym naruszeniom praw człowieka*, finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (2013–2017). Stypendystka Fundacji Edukacyjnej Jana Karskiego na seminarium Georgetown Leadership (2016). Autorka publikacji z zakresu polityki zagranicznej RP, a także ochrony praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarne: *Prawa człowieka w polskiej polityce zagranicznej po 1989 r.*

(2005); Rafał Lemkin – *The Hero of Humankind* (2010, red. nauk. z S. Dębskim); *Zapobieganie masowym naruszeniom praw człowieka. Międzynarodowe instytucje i instrumenty* (2018); *Wielkie mocarstwo i Polska. 100 lat stosunków polsko-amerykańskich* (2019, red. nauk.); ostatnio *Bezpieczeństwo międzynarodowe*; wyd. 2, poprawione i rozszerzone (2020, współautorka); *Dziedzictwo Krzysztofa Skubiszewskiego w polityce zagranicznej RP* (2021, red. nauk. z R. Kuźniarem); *Horyzonty studiów strategicznych* (2023; współautorka).

PAWEŁ J. BORKOWSKI – doktor habilitowany, w latach 2004–2019 pracownik Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, następnie profesor w Instytucie Studiów Politycznych PAN. Od maja 2021 r. profesor na Uczelni Łazarskiego. Autor monografii *Polityczne teorie integracji międzynarodowej* – pierwszej w Polsce poświęconej temu zagadnieniu. Swoje zainteresowania naukowe ogniskuje wokół teorii i historii integracji, wybranych problemów polityki zagranicznej Unii Europejskiej oraz instytucjonalnych aspektów integracji europejskiej. Ostatnio opublikował: *Europa. Metafory pesymistyczne* (2021); „Europejski Zielony Ład jako narzędzie modernizacji i legitymizacji projektu europejskiego” (*Sprawy Międzynarodowe* 2021, nr 3); „Separating the capital region in Poland – The rationality of the political conception” (*European Journal of Transformation Studies* 2021, t. 9, nr 2, z A. Bógdał-Brzezińską i J. Wendtem). Autor rozdziału poświęconego Unii Europejskiej w *Roczniku Strategicznym* od 2010 r.

PATRYCJA GRZEBYK – doktor habilitowana, profesor uczelni na Uniwersytecie Warszawskim, pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Studiów Strategicznych i Bezpieczeństwa Międzynarodowego na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW. Specjalizuje się w problematyce międzynarodowego prawa karnego, międzynarodowego prawa humanitarne-go oraz prawa do użycia siły. Stypendystka Fundacji na rzecz Nauki Polskiej oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Laureatka Nagrody im. Manfreda Lachsa. Członkini zarządu European Society of International Law oraz Network on Humanitarian Action. Redaktorka naczelna czasopism *ESIL Reflections* oraz *Journal of International Humanitarian Action*; wicenaczelną *Rocznika Strategicznego*. Autorka m.in.: *Odpowiedzialność karna za zbrodnię agresji* (2010) [wyd. angielskojęzyczne: *Criminal Responsibility for the Crime of Aggression* (London–New York 2013)]; *Cele osobowe i rzeczowe w konfliktach zbrojnych w świetle prawa międzynarodowego* (2018, wyd. angielskojęzyczne *Human and Non-Human Targets in Armed Conflicts*, Cambridge 2022); *Horyzonty studiów strategicznych* (2023; współautorka). Ostatnia publikacja: *The Russian-Ukrainian Conflict and War Crimes. Challenges for Documentation and International Prosecution* (Routledge 2025, współautorka).

ALEKSANDRA JARCZEWSKA – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, absolwentka Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Ośrodka Studiów Amerykańskich, stypendystka Programu Fulbrighta. Pracownik Katedry Studiów Regionalnych i Globalnych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW. Zainteresowania badawcze: polityka i gospodarka Stanów Zjednoczonych, relacje transatlantyckie, również problematyka działalności przedsiębiorstw międzynarodowych i funkcjonowania gospodarki światowej. Autorka książki *Przedsiębiorstwa międzynarodowe* (2003), a także artykułów z zakresu polityki zagranicznej USA, stosunków transatlantyckich oraz globalizacji i działalności przedsiębiorstw międzynarodowych. Redaktor naukowy tomu *TTIP. Transatlantyckie Partnerstwo w Dziedzinie Handlu i Inwestycji. Nowy etap instytucjonalizacji współpracy UE–USA* (2015, z M. Dunin-Wąsowicz) oraz *Region Azji i Pacyfiku w latach 1985–2015* (2016, z J. Zajączkowskim). Redaktor naczelna (razem z J. Zajączkowskim i D. Heidrich) czasopisma naukowego *Stosunki Międzynarodowe – International Relations*.

ŁUKASZ JASIŃSKI – doktor nauk politycznych (2017). Analityk do spraw Niemiec w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych i sekretarz redakcji *Polskiego Przeglądu Dyplomatycznego*. Zainteresowania badawcze: stosunki polsko-niemieckie, niemiecka polityka pamięci, Trójkąt Weimarski. W latach 2019–2022 ekspert w Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie. Wykładowca gościnny w Touro College w Berlinie, Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz Akademii Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie.

KARINA JĘDRZEJOWSKA – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce, adiunkt na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego (Katedra Studiów Regionalnych i Globalnych). Absolwentka University of Manchester (MSc Globalisation and Development), Szkoły Głównej Handlowej (Finanse i Bankowość) oraz Instytutu Stosunków Międzynarodowych UW. Autorka monografii *Upadłość (bankructwo) państwa w stosunkach międzynarodowych* (2018) oraz licznych publikacji z zakresu finansów międzynarodowych, międzynarodowej ekonomii politycznej oraz ekonomii rozwoju. Współredaktor *The Future of Global Economic Governance – Challenges and Prospects in the Age of Uncertainty* (2020) oraz *Globalne zarządzanie gospodarcze. Wyzwania dla światowego systemu handlu* (2020). Zainteresowania badawcze: finansowanie rozwoju gospodarczego, zarządzanie światowym systemem finansowym (*Global Financial Governance*), międzynarodowy system walutowy, zadłużenie międzynarodowe, międzynarodowe rynki finansowe oraz systemy finansowe państw rozwijających się. W latach 2017–2023 członek Zarządu oraz skarbnik World International Studies Committee (WISC). Członek Governing Council International Studies Association (ISA) kadencji 2025–2027 oraz Executive Committee ISA kadencji 2025.

ROMAN KUŹNIAR – profesor dr hab., kierownik Katedry Studiów Strategicznych i Bezpieczeństwa Międzynarodowego na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Były dyrektor departamentu analityczno-planistycznego w Ministerstwie Spraw Zagranicznych oraz Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych; redaktor naczelny *Rocznika Strategicznego* od 1995 r. Autor wielu publikacji z zakresu historii najnowszej stosunków międzynarodowych, bezpieczeństwa międzynarodowego, ochrony praw człowieka, polityki zagranicznej RP, m.in.: *Prawa człowieka. Prawo – instytucje – stosunki międzynarodowe* (wyd. 3, dodruk 2006); *Polityka i siła. Studia strategiczne – zarys problematyki* (2005; wyd. 2 w 2006 r.); *Pozimnowojenne dwudziestolecie 1989–2010. Stosunki międzynarodowe na przełomie XX i XXI wieku* (2011); *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej* (2012); *My, Europa* (2013); *Porządek międzynarodowy. Perspektywa ontologiczna* (2019/20); współredaktor i współautor: *Bezpieczeństwo międzynarodowe czasu przemian* (wyd. pol. 2003, ang. 2004, z Z. Lachowskim); *Kryzys 2008 a pozycja międzynarodowa Zachodu* (2011); *Jestem obywatelem Unii Europejskiej* (2019, dodruk 2021); *Bezpieczeństwo międzynarodowe*; wyd. 2, poprawione i rozszerzone (2020, współautor); *Dziedzictwo Krzysztofa Skubiszewskiego w polityce zagranicznej RP* (2021, red. nauk. z A. Bieńczyk-Missalą). Najnowsze publikacje: *Zmierzch liberalnego porządku międzynarodowego 2011–2021* (2022); *Bezpieczeństwo Polski w świetle wojny na Wschodzie* (2022, red. nauk.) oraz *Książeczka o złym człowieku* (2023, dodruki; w 2025 r. także audiobook w interpretacji O. Łukaszewicza); *Polityka zagraniczna RP 1989–2024* (2025). W latach 2010–2015 doradca Prezydenta RP ds. międzynarodowych. Prezes Stowarzyszenia Studiów Strategicznych. Członek korespondent Polskiej Akademii Umiejętności.

WIESŁAW LIZAK – doktor habilitowany w zakresie nauk o polityce, pracownik Katedry Studiów Regionalnych i Globalnych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze: stosunki międzynarodowe w regionach Afryki, Bliskiego i Środkowego Wschodu (zwłaszcza problemy bezpieczeństwa i stabilizacji w tych regionach) oraz konflikty międzynarodowe. Autor kilkudziesięciu publikacji poświęconych tym zagadnieniom. M.in. współautor i współredaktor naukowy tomów: *Stosunki międzynarodowe w Afryce* (2002, z J.J. Milewskim); *Terroryzm w świecie współczesnym* (2004, z E. Haliżakiem, L. Łukaszukiem i E. Śliwką); *Kuba i Afryka. Sojusz dla rewolucji* (2006, z M.F. Gawryckim); *Ochrona zdrowia w stosunkach międzynarodowych* (2013, z A.M. Solarz); *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku* (2016, z A.M. Solarz). Autor monografii *Afrykańskie instytucje bezpieczeństwa* (2012).

MAREK MADEJ – doktor habilitowany, profesor uczelni w Katedrze Studiów Strategicznych i Bezpieczeństwa Międzynarodowego na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 2021–2024 Przewodniczący Rady Naukowej Dyscyplin Nauki

o Polityce i Administracji oraz Nauki o Bezpieczeństwie UW, w okresie 2016–2019 wicedyrektor Instytutu Stosunków Międzynarodowych, 2006–2010 główny specjalista – analityk ds. bezpieczeństwa międzynarodowego w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych, a w latach 2012–2013 ekspert ds. bezpieczeństwa w ramach Laboratorium Idei – Prezydenckiego Programu Eksperymentalnego przy Kancelarii Prezydenta RP. Stypendysta Departamentu USA (2009) i MSZ Japonii (2017). Kierownik i uczestnik projektów badawczych finansowanych przez Narodowe Centrum Nauki. Najważniejsze ostatnie publikacje: *Western Military Interventions after the Cold War. Evaluating the Wars of the West* (2019, red. nauk.); *Bezpieczeństwo międzynarodowe*, wyd. 2, poprawione i rozszerzone (2020, współautor); *Bezpieczeństwo Polski w świetle wojny na Wschodzie* (2022, współautor); *Horyzonty studiów strategicznych* (2023, współautor).

MAREK MENKISZAK – politolog, absolwent Wydziału Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1995–2003 pracownik naukowy w Zakładzie Studiów Strategicznych Instytutu Stosunków Międzynarodowych WDiNP UW; od 2000 r. w Zespole Rosyjskim Ośrodka Studiów Wschodnich. Od 2006 r. kierownik Zespołu Rosyjskiego OSW. W 2013 roku visiting researcher w Fińskim Instytucie Spraw Międzynarodowych (FIIA), Helsinki. W 2015 roku OSW Fellow w Transatlantic Academy, GMF, Waszyngton. W 2023 roku visiting researcher w GMF, Waszyngton. Autor wielu artykułów na temat problematyki polityki zagranicznej i bezpieczeństwa oraz polityki wewnętrznej Rosji, a także problemów obszaru WNP, bezpieczeństwa europejskiego i studiów strategicznych; ostatnio opublikował: *(Ciągłe można) wygrać wojnę z Rosją. O kontrstrategii Zachodu wobec Moskwy* (2024); *Bezpieczeństwo Polski w świetle wojny na Wschodzie* (2022, współautor); *Documents Talk. NATO–Russia Relations after the Cold War* (2020, z R. Kupieckim); *Strategiczna kontynuacja, taktyczna zmiana. Rosyjska polityka bezpieczeństwa europejskiego* (2019).

LEON PIŃCZAK – student II stopnia stosunków międzynarodowych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Stypendysta projektu badawczego Narodowego Centrum Nauki *Wojny Rosji: przyczyny, uwarunkowania, przebieg i następstwa działań wojennych Federacji Rosyjskiej w okresie pozimnowojennym*. Analityk ds. bezpieczeństwa i spraw wschodnich w Polityce Insight. Wcześniej związany z Telewizją Bielsat i Instytutem Nowej Europy. Zainteresowania badawcze: rosyjska aktywność na arenie międzynarodowej, doktryny i strategii Federacji Rosyjskiej (ze szczególnym uwzględnieniem przestrzeni ideologicznej i informacyjnej), konflikty zbrojne na obszarze postsowieckim.

KAMILA PRONIŃSKA – doktor habilitowana, profesor uczelni na Uniwersytecie Warszawskim. Specjalizuje się w problematyce bezpieczeństwa energetycznego, niemilitarnych zagrożeń bezpieczeństwa, konfliktów zbrojnych z wymiarem

surowcowym. Laureatka nagrody Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla Młodych i Wybitnych Naukowców (2013); laureatka konkursu Fundacji Centrum Europejskie Natolin, grant im. I.J. Paderewskiego nt. „The impact of energy cooperation of Central European countries on the regional energy security and energy policy of the EU” realizowany w European University Institute (2012); ekspertka ds. bezpieczeństwa energetycznego w Kancelarii Prezydenta RP, Prezydencki Program Ekspercki (2015); ekspertka ds. bezpieczeństwa energetycznego w NATO Science and Technology Organization SAS-163 Energy Security in the Era of Hybrid Warfare (2020–2022) oraz SAS-183 Energy Security Resilience, Capability and Interoperability (od 2023 r.). Autorka monografii, m.in. *Bezpieczeństwo energetyczne w stosunkach UE–Rosja. Geopolityka i ekonomia surowców energetycznych* (2012), również artykułów naukowych, m.in. „Energy and security: Global and regional dimensions”, *SIPRI Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security* (2007); „Bezpieczeństwo energetyczne a interwencje zbrojne Zachodu po zimnej wojnie”, *Stosunki Międzynarodowe – International Relations* (2015, nr 3); „Baltic offshore wind energy development: Poland’s public policy tools analysis and the geostrategic implications”, *Energies* (2021, nr 14). Ostatnio: *Horyzonty studiów strategicznych* (2023; red. prow., współautorka).

ADAM DANIEL ROTFELD – profesor dr hab., w latach 1989–2012 kierownik projektu badawczego i dyrektor Międzynarodowego Instytutu Badań nad Pokojem w Sztokholmie (SIPRI) oraz redaktor naczelny *SIPRI Yearbook*; osobisty przedstawiciel przewodniczącego KBWE z mandatem przygotowania politycznego rozwiązania konfliktu na lewym brzegu Dniestru (1992–1993); minister spraw zagranicznych w rządzie Marka Belki (2005); członek Kolegium Doradczego Sekretarza Generalnego ONZ do spraw rozbrojenia (ABDM, 2006–2011); współprzewodniczący Polsko-Rosyjskiej Grupy do spraw Trudnych (2008–2015); powołany przez sekretarza generalnego NATO w skład Grupy Ekspertów („Grupa Mędrców”) do przygotowania Nowej Strategii Sojuszu NATO 2020; na wniosek przewodniczącego OBWE w składzie gremium Panel of Eminent Persons on European Security as a Common Project (2014–2015), który przedstawił raport pt. *Back to Diplomacy*; uczestnik Aspen Ministers Forum, członek European Leadership Network i Europejskiej Rady Stosunków Międzynarodowych (ECFR) oraz wielu innych międzynarodowych grup roboczych. Jest autorem 30 książek; ostatnie publikacje: polsko-angielska *Wojna o wartości a porządek międzynarodowy* (2023) oraz *Zderzenie cywilizacji? Ukraina–Rosja: Przeciwstawne narracje* (2023). Pracuje na Wydziale „Artes Liberales” Uniwersytetu Warszawskiego.

EUGENIUSZ SMOLAR – analityk Centrum Stosunków Międzynarodowych. Studia na Wydziale Ekonomii Politycznej Uniwersytetu Warszawskiego zostały przerwane w 1968 r. w następstwie uwięzienia w związku z uczestnictwem w demonstracjach studenckich w marcu oraz protestów przeciwko inwazji

Czechosłowacji w sierpniu 1968 r. Po uwolnieniu z więzienia w 1970 r. i kar-nym usunięciu z UW wyemigrował do Szwecji, gdzie studiował na Wydziale Socjologii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Uppsali. W 1975 r. został dziennikarzem Sekcji Polskiej Serwisu Światowego BBC w Londynie, a następ-nie jej wicedyrektorem i dyrektorem (1982–1997). Współtwórca kwartalnika politycznego *Aneks* (1973–1990) oraz Wydawnictwa Aneks. Współpracownik Komitetu Obrony Robotników i innych ugrupowań demokratycznej opozycji, NSZZ „Solidarność”, jak też podziemnych wydawnictw. W centrum jego profesjonalnego zainteresowania znajdują się problemy bezpieczeństwa euro-pejskiego, przyszłość NATO i stosunki transatlantyckie, polityka wschodnia Polski i UE, polityka wewnętrzna i zagraniczna Rosji. Był przewodniczącym Rady Forum Polsko-Czeskiego przy MSZ; angażuje się w liczne formy dialogu z Niemcami, Rosjanami i Ukraińcami, obronę praw człowieka oraz promocję demokracji.

PIOTR ŚLEDŹ – doktor nauk społecznych w zakresie nauk o bezpieczeństwie, adiunkt badawczo-dydaktyczny w Katedrze Studiów Strategicznych i Bez-pieczestwa Międzynarodowego Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badaw-cze: bezpieczeństwo międzynarodowe w wymiarze politycznym i militarnym, problemy bezpieczeństwa związane z rozwojem technologii (w tym wymiar informacyjny), Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony UE, zbrojenia i prze-mysł obronny, kontrola zbrojeń i rozbrowienie. Ostatnio opublikował: *Europejska współpraca zbrojeniowa* (2021); *Horyzonty studiów strategicznych* (2023; współautor).

MARCIN TERLIKOWSKI – doktor nauk ekonomicznych (Szkola Główna Handlowa w Warszawie), kierownik Biura Badań i Analiz w Polskim Instytucie Spraw Międzynarodowych. Zainteresowania badawcze: Wspólna Polityka Bezpie-czeństwa i Obrony UE, polityka przemysłowa i przemysł obronny w Unii Europejskiej, europejski rynek uzbrojenia i sprzętu wojskowego, rozwój zdolności wojskowych w ramach NATO, UE i regionalnych formatów euro-pejskich. Autor opublikowanych w Polsce oraz przez zagraniczne instytucje badawcze analiz, a także artykułów naukowych na temat ekonomii obron-ności, polskiej polityki bezpieczeństwa (w tym w NATO i UE) oraz operacji zarządzania kryzysowego. Współprowadzący kilku międzynarodowych projektów badawczych, w tym finansowanych z mechanizmu Horyzont 2020, grantów norweskich, Europejskiej Agencji Obrony.

RAFAŁ WIŚNIEWSKI – adiunkt w Zakładzie Studiów Strategicznych i Bez-pieczestwa Międzynarodowego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, specjalizuje się w tematyce rywalizacji mocarstw, stosunków amerykańsko-chińskich, bezpieczeństwa międzynarodowego w regionie Indo-Pacyfiku oraz strategii wojskowej.

ANDRZEJ WOJTYNA – profesor nauk ekonomicznych. Stypendysta uczelni zagranicznych, m.in. Uniwersytetu w Amsterdamie, Uniwersytetu Stanforda i Uniwersytetu Cambridge. W latach 1992–2016 kierownik Katedry Makroekonomii Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie. W 1994 r. wszedł w skład Rady Strategii Społeczno-Gospodarczej przy Radzie Ministrów. W latach 2004–2010 zasiadał w składzie Rady Polityki Pieniężnej II kadencji. W 2003 r. został członkiem Centralnej Komisji do spraw Stopni i Tytułów. W latach 2011–2014 członek rady nadzorczej BNP Paribas Polska. Autor licznych publikacji w polskich i zagranicznych wydawnictwach ekonomicznych.

ANNA WRÓBEL – doktor nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego (Katedra Studiów Regionalnych i Globalnych). Zainteresowania badawcze: globalne zarządzanie handlem światowym (*Global Trade Governance*), liberalizacja handlu międzynarodowego (w szczególności liberalizacja międzynarodowego handlu usługami i artykułami rolnymi), wspólna polityka handlowa UE, polityka handlowa Chin. Autorka monografii *Międzynarodowa wymiana usług* (2009); *The Dragon and the Evening Stars: Essays on the determinants of EU-China relations* (wraz z P.J. Borkowskim i Ł. Zameckim, 2013); *Wewnętrzne uwarunkowania aktywności międzynarodowej Chińskiej Republiki Ludowej i jej relacji z Unią Europejską* (wraz z P.J. Borkowskim i Ł. Zameckim, 2013); *Wspólna polityka handlowa Unii Europejskiej* (2014); *Geografia ekonomiczna – międzynarodowe struktury produkcji i wymiany* (2016) oraz wielu artykułów poświęconych problemom współczesnych międzynarodowych stosunków gospodarczych. Współredaktor m.in. *The Future of Global Economic Governance – Challenges and Prospects in the Age of Uncertainty* (2020) oraz *Globalne zarządzanie gospodarcze. Wyzwania dla światowego systemu handlu* (2020). Członek Rady Programowej Sixth Global International Studies Conference. Od 2023 r. członek zarządu oraz skarbnik World International Studies Committee (WISC).

Zespół autorski:

Bolesław Balcerowicz, Ridvan Bariev, Agnieszka Bieńczyk-Missala,
Paweł J. Borkowski, Patrycja Grzebyk, Aleksandra Jarczewska,
Łukasz Jasiński, Karina Jędrzejowska, Roman Kuźniar, Wiesław Lizak,
Marek Madej, Marek Menkiszak, Leon Pińczak, Kamila Pronińska,
Adam Daniel Rotfeld, Eugeniusz Smolar, Piotr Śledź, Marcin Terlikowski,
Rafał Wiśniewski, Andrzej Wojtyna, Anna Wróbel

Adres redakcji:

Katedra Studiów Strategicznych i Bezpieczeństwa Międzynarodowego
Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski
ul. Żurawia 4, 00-503 Warszawa
e-mail: rocznik.strategiczny@uw.edu.pl

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Oboźna 1, 00-340 Warszawa
tel. 22 692 41 18, 22 826 59 21
dział handlowy: jak wyżej w. 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze
Skład i łamanie: Jerzy Łazarski
Printed in Poland